

Bevezetés

Füzi László és Pintér Lajos már évek óta mondogatja, hogy készíteni kellene egy interjúsorozatot a hetvenes-nyolcvanas évek kecskeméti kulturális életének meghatározó szereplőivel. Az ötlet tetszett, de időhiányra hivatkozva halogattam, míg előálltak a 2012-es nyári dupla szám ötletével. Ez már konkrét határidő volt. A Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karán két kollégával, Sági Norbertával és Kriskó Jánossal létrehoztuk a Hely- és Családtörténeti Kutatóműhelyt, és első nagyszabású célként tűztük ki magunk elé azt, hogy összegyűjtjük az interjúkat a Forrás 2012. nyári számához.

A munkát 2011 őszén kezdtük azzal, hogy számba vettük azon személyeket, akiket meghatározónak gondoltunk a korszakból, akik még élnek és elérhetők. A névsort több beszélgetés során egyeztetjük, a Forrás szerkesztőivel is többköros beszélgetést folytattunk a szóba jöhető lista összeállításához. A névsor egyre bővült, majd megpróbáltuk megszerezni a személyeket a kulturális életben betöltött szerepük, funkciójuk alapján. Menet közben az is nyilvánvalóvá vált, hogy a politikai élet főbb szereplőit is meg kell kérdeznünk. A listánkra végül több mint száz név került. Azt hamar és könnyen beláttuk, hogy ennyi emberrel a megadott határidőre nem tudunk interjút készíteni, de a második és harmadik kör után is maradt nagyjából ötven név. Újból leültünk a Forrás munkatársaival, így végül huszonöt főre szűkítettük le a tervezett interjúalanyok számát. Sajnos többen nem vállalták az interjú felvételét, de az is előfordult, hogy nem reagáltak a megkeresésünkre, elsősorban a korábban országos befolyással bíró személyek: Pozsgay Imre, Romány Pál. Voltak olyanok is, akik személyes sérelmek miatt nem vállalták az interjút, és olyanok is, akiket nem sikerült elérnünk. Menet közben az is előfordult, hogy a korszak olyan szereplőivel is készítettünk interjút, akikkel nem terveztük, de menet közben fontossá vált a személyük, tehát munka közben is változott a megkérdezettek köre. Elnézést kérünk mindazoktól, akik sokat tettek a városunkért, és mégsem kerestük meg őket. A legnagyobb előkészítő munka és körültekintés ellenére magunk is tisztában vagyunk a megkérdezettek szűk körével és az esetleges hiányosságokkal.

Részben strukturált interjúkat terveztünk, előre összeállított témakörök és kérdések alapján. Emellett adatlapot is készítettünk az interjúalanyok alapadatainak összegyűjtésére, amiket a lábjegyzetekben igyekeztünk összefoglalni. Ahogy az lenni szokott, az interjú vezérfonala megváltozott, menet közben felborult, mert az egyes beszélgetések logikai fonala, tematikus feszültsége felülírta eredeti szándékainkat. Az interjúk szövegét rögzítettük, a hangfájlokat a levéltár rendelkezésére bocsátjuk.

Az oral history a történeti források sajátos műfaja. Ismert fogyatékoságai ellenére sok színt, történetet visz a múlt megértésébe, amiket nem lehet a történelemkönyvekből kiolvasni. Erről nem is íránk többet, hiszen a Forrás tavaly nyári dupla száma éppen ezt a témát tárgyalta.

Manapság nem divatos kutatási téma a szocializmus utolsó évtizedeinek vizsgálata, a nosztalgikus múltidézésen túl keveset tudunk a hetvenes-nyolcvanas évek mindennapjairól. Mi most kísérletet teszünk arra, hogy a korszak egy szűk metszetét középpontba állítva megkérdezzünk néhány markáns korabeli szereplőt a város különlegesen gazdag és sokszínű, jól összeválogatott kulturális intézményeinek kialakulásáról, s ennek kapcsán az adott időszakról.

Tekintsük át vázlatosan Kecskemét 20. századi történetének főbb jellegzetességeit, az interjúk jobb megértése érdekében. A város a második világháború alatt az átlagosnál is többet szenvedett. Katonai parancsra kiűritették, hónapokon át a hátszágot jelentette Budapest ostromához, majd Bánó Mihály és politikai rendőrei tartották rettegésben a város lakóit. A megyei városok közül az 1945-ös és 1947-es választásokon is Kecskeméten utasították el leginkább a baloldali pártokat, és itt kaptak legnagyobb támogatást a jobboldali erők. Az 1950-es közigazgatási átrendezéssel létrehozták a korábbi Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye déli részéből és Bács-Bodrog vármegyéből Bács-Kiskun megyét, amelynek székhelye a megye északkeleti részén fekvő Kecskemét lett. Korábban tévesen úgy vélték, hogy Kecskeméten a közigazgatási funkció hiányos volt, és a megyeszékhely státusz megszerzésének köszönhető a város fellendülése. Ez vitatható, ugyanis Kecskemét korábban is törvényhatósági jogú város volt, saját főispánnal és jelentős igazgatási jogkörrel bírt, tulajdonképpen a korábbi óriási kiterjedésű Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye déli részének Kecskemét volt a közigazgatási, rendészeti, igazságszolgáltatási, oktatási, gazdasági és kulturális központja. A háború után a város népességszáma csökkent, a mezőgazdaság nem tudta visszanyerni korábbi lendületét, az ipar pedig hiányos és egyoldalú volt a városban. A hatvanas években a mezőgazdaság és az élelmiszeripar is magára talált, a vidéki ipartelepítési politika eredményei is kezdtek beérni. A megyeszékhely státusz alapján megszerezhető településfejlesztésre és ipartelepítésre szánt pénzek növekedni kezdtek, ezzel Kecskemét gazdasági, kulturális és demográfiai fellendülése megindulhatott.

A hatvanas évek végétől ez a gazdasági fellendülés biztosítani tudta Kecskemét egyre színesebbé és gazdagabbá váló kulturális intézményrendszerének hátterét. Kecskemét kulturális, tudományos és művészeti élete komoly hagyományokra tekint vissza. A városban nem volt nagy, a kulturális életet meghatározó felsőoktatási intézmény, mint Debrecenben vagy Szegeden. A Református Jogakadémiát 1831-ben alapították, a Református Tanítóképzőt 1930-ban, mindkettőt 1948-ban államosították. A Felsőfokú Óvóképző Intézet 1958-ban létesült a korábbi Református Tanítóképző épületében, ami 1985-től átalakult Kecskeméti Tanítóképző Főiskolává. A Felsőfokú Kertészeti Technikum 1960-ban indult Kecskeméten, 1970-től a Kertészeti Egyetem Kertészeti Főiskolai Karaként működött tovább, a Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskola pedig 1969-ben kezdte meg működését. A felsőoktatás mellett a városban több nagy múltú

középiskola is működött, például a Katona József Gimnázium, a Bányai Júlia Gimnázium, a Piarista Gimnázium, valamint 1950-től, az országban elsőként, a Kodály Zoltán Ének-Zenei Iskola.

Több kulturális intézmény is régi múltra tekint vissza a városban. A kecskeméti Katona József Színházat a millenniumi ünnepekhez kapcsolódóan 1896-ban adták át és azóta is folyamatosan működik. Bács-Kiskun megye létrehozása után Kecskemét Város Levéltárának összevonásával 1951-ben kezdte meg működését a Bács-Kiskun Megyei Közlevéltár, ennek tudományos és szakmai tevékenysége a hetvenes években teljesedett ki, Iványosi-Szabó Tibor igazgatósága idején. A Kecskeméti Művésztelep Kada Elek polgármestersége idején, 1909–1912 között épült fel, az ígéretes kezdet után a két háború szinte felbecsülhetetlen pusztítása következtében elnéptelenedett. A második világégés után a közös műteremházat a felújítási kötelezettség vállalása mellett átvette az állam, az egykori művészvilág felújítását pedig 1982-ben kezdte meg a város.

A már meglévő kulturális, művészeti és tudományos intézmények mellett, a rendszerváltást megelőző húsz évben, 1969 és 1989 között nagyszabású alapítási hullám indult, ezzel sikerült Kecskemét egyedi, gyakran országosan is egyedülálló intézményrendszerét felállítani:

Forrás folyóirat: 1969

Katona József Emlékház: 1970, majd újjáépítése 1991-ben

Kecskeméti Rajzfilmstúdió: 1971

Tudomány és Technika Háza: 1974

Erdei Ferenc Kulturális és Konferencia Központ: 1974

Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet: 1975

Kiskunsági Nemzeti Park: 1975

Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely: 1975

Magyar Naiv Művészek Múzeuma: 1976

Nemzetközi Kerámia Stúdió: 1977

Bozsó Gyűjtemény: 1979

Leskowszky-hangszergyűjtemény: 1979

Szórakaténusz Játékmúzeum: 1981

Szalvay Mihály Úttörő és Ifjúsági Otthon (Kecskeméti Ifjúsági Otthon): 1982

Cifrapalota, Kecskeméti Képtár: 1983

Ráday Gyűjtemény: 1983, új helyszínen 2001-től

Népi Iparművészeti Múzeum: 1984

Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Kecskemét: 1984

Orvos- és Gyógyszerészettörténeti Múzeum: 1985

Ciróka Bábszínház: 1986

Magyar Fotográfiai Múzeum: 1991

Katona József Megyei Könyvtár új épületének átadása: 1996

20 év alatt 20 új intézmény született Kecskeméten, a város azóta is komoly erőfeszítéseket tesz ezek fenntartására. 1986 után ez a folyamat lelassult, a leg-

jelentősebb eredmény a Katona József Megyei Könyvtár új épületének átadása volt ebben az időszakban. Interjúinkban elsősorban arra kerestük a választ, hogy milyen tényezőknek köszönhető ez a hihetetlen intenzív és kreatív időszak Kecskeméten. Milyen folyamatok hívták életre ezeket az intézményeket, és hogyan lehetett ehhez politikai és anyagi támogatást biztosítani? Reméljük, hogy ennek a folyamatnak és a korszak jellegzetességeinek a megértéséhez hozzá tudunk járulni ezzel az interjúfüzérrel.

Külön köszönet illeti két kollégánknak munkáját: Bódog Mariannét és Dudás Ritáét, akik rövid határidőn belül leírták az interjúk szövegét és átadták számunkra, hogy azokat át- és újraírjuk, majd az interjúalanyok korrekcióit követve végleges formába öntsük a szövegeket.

Füzi László és Pintér Lajos ötlete, anyagi és szakmai támogatása nélkül szintén nem jött volna létre ez a szám. Amikor elcsüggedtünk, ők biztattak és adtak új erőt és lendületet a munkához. Az első interjúk átolvasása után lelkesedésükkel erőt adtak a munka folytatásához és a kitartáshoz.

Rigó Róbert és Sági Norberta, Kriskó János

Kecskemét, 2012. május

Buda Ferenc

Hazulról – haza

– *Feri bácsi, indítsuk kicsit messzebről ezt a beszélgetést. Hogyan is került Kecskemétre, mi volt az, ami idehozta?*

– Gyűjteményes verskötetem utószavának legelső mondatával kezdeném a választ: „Árva cselédlány – Anyám és nincstelen falusi ivadék – Apám egyetlen fiaként Kosztolányi halála napjának hajnalán születtem Debrecenben.” Nos, ezek a körülmények s a családi-társadalmi háttér, magyarul szólva: a szülőhely, a tisztességes szegénység, továbbá Szüleim előrettekintő, okos becsvágya alapvető meghatározója volt életemnek. Ők mindketten arra szántak engem, hogy továbbtanuljak, Debrecen évszázadokra visszatekintő iskolakultúrája ott helyben kínálta erre a lehetőséget, szegények voltunk, kettejük józan szeretete viszont megóvott attól, hogy agyonvédelmet kapjak, hanem egykivé nevelődjem a kezük alatt. A költészet, az irodalom pöttöm korom óta foglalkoztatott, s a gimnázium végzős osztályába jártam, amikor először jelentek meg verseim az Alföldben. Ötvenhat őszén másodéves egyetemi hallgató voltam. A november negyedike után írt s kéziratban terjesztett verseim közül három került a hatóság kezébe (azzal az egyetemi társammal együtt, aki gyanútlan lelkesedéssel elszavalta a ráküldött besúgónak), hamarosan pedig magam is. Izgatás vádjával egy év börtönre ítélték mind a kettőnket s kipenderítettek az egyetemről is. Öt éven át segéd munkásként kerestem a kenyeremet, előbb szülővárosomnak egy vasipari kisüzemében, aztán építkezéseken, míg nem ’59 havas telén néhány ruhadarabot s legfontosabb könyveimet egy viseltes bőröndbe rakva elutaztam Somogyba, hogy feleségül vegyem a kedvesemet. Evfolyamtársak voltunk, ám ’56 után ő is kimaradt az egyetemről, s akkor épp Nagycsepelyen tanított, Szóládtól, a szülőfalujától vagy hat kilométernyire. Néhány hónapig a karádi erdőgazdaság alkalmazásában dolgoztam, utóbb pedig a pár esztendő óta gyakorta emlegetett Balatonőszödön, a Minisztertanács Központi Üdülőjében mint kertészeti segéd munkás. Ekkor már igencsak születőben volt első gyermekünk, üdülőbeli munkámra sem tartottak igényt, hazavonatoztunk hát Debrecenbe, s a Szüleim szobakonyha-kamarás kis lakásában, velük egy fedél alatt húztunk ki vagy kilenc-tíz hónapot. Ezúttal a változatosság kedvéért faipari üzembe szegődtem el segéd munkásnak. Itt azonban egy gépmunkás-tanfolyam elvégzésével már oklevelet is szereztem, ami azt tanúsí-

Buda Ferenc (1936) Kossuth- és József Attila-díjas költő, író, műfordító. Egyetemi tanulmányait a Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom szakán végezte. 1955-től jelennek meg versei. 1965-ben jött Kecskemétre, de 1963 és 1970 között több településen tanított. 1970–1986 között a Bács-Kiskun Megyei Levéltár munkatársa volt. 1986 óta a kecskeméti Forrás folyóirat főmunkatársa. 2002 óta a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Jelenleg Tiszakécskén él. A Forrás folyóirat 1996 novemberében ünnepi számmal köszöntötte 60. születésnapján, ekkor jelent meg Székér Endre irodalomtörténész Buda Ferencről szóló monográfiája is (Buda Ferenc–Székér Endre: Kecskemét, Forrás Könyv- és Lapkiadó, 1996).

totta, hogy sikerült egy fokkal feljebb kapaszkodnom a segédmunkási szintről. Költőként nem találván helyemet Debrecenben, 1960 nyárutóján egy alkalmi fuvarral felszaladtunk Pestre, elsősülöttünket a régi Déli pályaudvaron átadtuk az anyósomnak, ő levitte a kislányt Kaposvárra, mi pedig a már említett bőrönddel a kezünkben ott maradtunk. Az utolsó fizetésem maradékán kívül volt valami 800 forintunk meg némi apró a zsebünkben. Azt a 800-at – ami mai szemmel kevésnek tűnik, ám akkoriban a jelenlegi névérték sokszorosát érte – a barátaink adták össze jókivánságon túli útravalóul: Für Lajos, Julow Viktor, Kiss Ferenc, Bata Imre, s talán még Juhász Béla. (Ma már csak Für Lajos él közülük: aki az összeget összegyűjtötte számunkra, s nem épp mellesleg, ötvenhatos verseim kéziratát is megőrizte csaknem három évtizeden át.) Se állásunk nem volt, sem pedig fedél a fejünk felett. Első fővárosi éjszakánkat a Déli pályaudvar vasutasszállásának legfelső emelete fölött töltöttük, a padlást lezáró sötétszürke vasajtó mellett meglapulva, s hol leguggoltunk, hol felálltunk – mikor mibe fáradtunk bele. Másnap délután becsöngettünk Juhász Ferencékhez – a II. kerületi Szemlőhegy utca 23/B alatt laktak, akkori telefonszámuk is megmaradt emlékezetemben: 156–733, s náluk aludtunk azon az éjszakán. Egy hétig tartó újpesti albérlet után sikerült tartósabb időre egy 3×4 méteres kis szoba albérletéhez jutnunk az Áldás utca 5.-ben, a Rybár-villa nyitott terasza alatt, ahová némi idő elteltével a kislányunkat is magunkhoz vehettük. Szép környéken laktunk ott, s az egy négyzetkilométeren előforduló költők-írók száma is magasabb volt a budapesti átlagnál: Juhász Feriék a szomszéd utcában laktak, tőlünk följebb Rónay Gyuri bácsiék, még följebb Weöres Sándorék, másik irányban, fönna a Józsefhegyi úton, Illyésék, kissé lentebb, az Eszter utca sarkán álló emeletes villában a moszkvai emigrációból visszatelepült Hidas Antal, az Apostol utcában Csoóri Sándor, a domb dél felőli lábánál húzódó Keleti Károly utcában Sinka István, az ő közvetlen szomszédságában meg Ágh Pista, Nagy László öccse. Hamar sikerült munkához is jutnom: Dede László barátunk tanácsára – aki korábban a debreceni egyetem szerves kémiai tanszékén volt tanársegéd, s akkortájt szabadult az enyémnél jóval tevékenyebb ötvenhatos szereplése miatt rámért többéves börtönbüntetéséből – az újpesti Chinoin Gyógyszergyárba jelentkeztem segédmunkásnak, s oda jártam ki három éven át, három műszakba a Rózsadombról.

– *Mi vitte föl Önöket Pestre? Milyen céllal vágtak neki?*

– Egyik elgondolásunk az volt, hogy Pest nagy vadonjában az ember jobban elvegyülhet a sokaság sűrűje közt a fürkésző tekintetek elől. Debrecenben, akármerre jártam is, mindig azt éreztem, hogy figyelnek, szemmel tartanak. Verseimmel is hasztalan jelentkeztem újra. Hogy finoman szóljak, odahaza nemigen kapkodtak utánunk. Pesten viszont – részint persze felső sugallatra – megindult már az irodalmi élet olyan-amilyen éledezése, s ettől – akárcsak mások – valami elmozdulást reméltem írói-költői létem számomra túl hosszúnak tetsző holtponjtjáról. (Amennyiben egy pontnak lehet hossza – de hát odaillik ez is a kor egyéb abszurditásai közé.) E tekintetben nem is kellett csalatkoznom. Pesti lapok, folyóiratok – Kortárs, ÉS – hamarosan közölgetni kezdtek a verseimből, az Új Írás pedig indulásától kezdve felfigyelt rám és pártfogásába vett, akkori verseim nagy része ott jutott először olvasók szeme elé. Az irodalmi élet számos szereplőjével kerültem ismeretségbe, jó néhányukkal baráti kapcsolatba. Közülük itt most Juhász Ferenc és Nagy László nevét emelem ki: ők ketten azok, akik legtöbbit segítettek abban, hogy második pályakezdésem akadályain és torlaszain áteickéljek. Első kötetem ügyét is Ferenc vette a gondjaiba, neki köszönhetem, hogy mindössze három és fél évnyi „átfutási” idő után 1963 szeptemberében napvilágot látott a könyv. (Abban a korban ennyi huzavona legfeljebb átlagosnak számított.) Az az esztendő egyéb fordulatot is hozott az életembe, az életünkbe: az Elnöki Tanács elnöke (nagyjából hasonló tisztég volt ez, mint ma a köztársasági

elnöke, de még kevesebb jogkörrel és cselekvési lehetőséggel) kegyelmi úton mentesített a büntetett előélettel járó joghátrányok alól. Ebből adódóan elhárult a jogi akadály egyetemi tanulmányaim folytatása elől, továbbá a segédmunkási státusnál fontosabb és felelősebb munkakörben is alkalmazhatott dolgozó népünk legfőbb munkaadója: az állam. Nyomban bekopogtattunk hát a Pest Megyei Tanács oktatási osztályán: hová mehetnék el tanítani? Pusztavacsra – hangzott a válasz. Jóllehet ott terült el már akkor is az ország kellős közepén, a 4. meg az 5. számú főút, nevezetesen Örkény meg Albertirsa között, korábban még csak a nevét sem hallottuk ennek a kicsi falunak. Ezzel együtt örömmel mentünk oda, szerettünk ott lakni, minket is szerettek, s meghitt viszonyba kerültünk nemcsak a gyerekekkel, de a meglelt korú emberek java részével is (akiknek legtöbbször egyébiránt a községet s környékét korábban birtokló, s egykor Kecskeméten is birtokos Coburg hercegi család uradalmi cselédjei vagy azok leszármazottjai közül került ki). Mi is a falu – helyi szóhasználat: a központi major – műút felőli széléhez közeli hajdani cselédházban kapunk egy konyhából, szobából meg egy kamarából álló szolgálati lakást, házsomszédaink mindahányan újkori cselédek: a téesz vagy az erdőgazdaság dolgozói voltak. A hatlakásos hosszú ház falu felőli végéhez közel egy szabad ég alatt álló sütőkemence s egy kerek asott kút szolgálta még a köz javát (ez utóbbiból egyszer egy szép nagy békát húztam föl a vödör vízzel együtt, aminek – mármint a békának – alig négyéves Julcsika kislányunk igen örvendett). A környező közterület hivatalosan a Hunyadi tér nevet viselte, amúgy azonban csak ekként hívtá mindenki: Szorító. Szóbeli források szerint ez az elnevezés onnét eredt, hogy az út túloldalán működő kocsmából a már derekasan beitalozott legények kisebb-nagyobb csoportjai az egymással folytatott férfias vetélkedő vége felé ide szorították ki, majd be egymást. Pusztavacsra kezdtem hát – egyelőre képesítés nélkül – tanítani, első kötetem tiszteletpéldányait is oda postázta már a kiadó. A kötetnek híre kerekedett, kritikák, ismeretéseket jelentek meg róla, leveleket, meghívásokat kaptam író-olvasó találkozókra innét is, onnét is. Az első meghívás, emlékszem, Ceglédre szólt, ám aztán hamarosan Kecskemétről is jött egy levél Heltai Nándor¹ aláírásával, aki akkor népművelési felügyelőként dolgozott a városi tanácsnál. Jankovich Ferencsel és Maróti Lajossal együtt voltunk az irodalmi matiné meghívott vendégei az Óvónőképző nagytermében összegyűlt népes közönség előtt. Néhány évvel korábban, az Állampusztára szóló beutalóm jóvoltából, laktam ugyan már szűk nyolc hónapon át Bács-Kiskun megyében, de Kecskeméten ekkor jártam első ízben, s a város néhány ismert emberével is – Heltain kívül egyebek közt Szekér Endrével, Goór Imrével² – ez alkalommal ismerkedtem meg. Hazatértem után néhány héttel ismét kapok egy levelet Heltai Nándortól: nem volna-e kedvünk Kecskemétre költözni? Most aztán mitévők legyünk? Ahogy említettem, jól találtuk mi magunkat Pusztavacsra, s igazából nem nagyon buzgott bennünk az elmehetnék. Ám aztán záratot vetettünk akkor még csak háromtagú családuknak várható, sőt óhajtott gyarapodásával, s arra a belátásra jutottunk, hogy a kollégiumi bentlakásnál, s kiváltképp a napi bejárásnál jobb lesz a gyerekeinknek, ha helyben, s hazulról járhatnak majd középiskolába is. Végül soron ez a megfontolás döntötte el, hogy igenlő választ adtunk az ajánlatra. Költözési szándékunk

1 Heltai Nándor (1932) író, népművelő, helytörténész 1957 tavaszán került Kecskemétre. 1959 végéig népművelési felügyelőként hozzájárult a város kulturális életének fellendüléséhez. Munkásságának köszönhetően megalakult az ország első irodalmi színpada, tanyai filmklubhálózata. Kezdeményezte, és 1967-től 1970-ig irányította a Kecskeméti Népzenei Találkozókat. A Petőfi Népe rovatvezetőjeként, később főmunkatársaként, valamint a Kecskeméti Lapok hírlapírójaként mintegy nyolcezer cikket, csaknem száz tanulmányt, harminc önálló kötetet jelentetett meg. Többek között Kecskemét Város Közművelődéséért Díjjal, a Katona József-díjjal, Bács-Kiskun Megye Építészetiért Díjjal tüntették ki.

2 Goór Imre (1921) kiskunhalasi származású festő, grafikus. A Forrás folyóirat grafikai és művészeti szerkesztője (1969–95). Képzőművészeti tárgyú írásai java része e folyóiratban jelent meg.

hallatán – mi ugyan nem ütöttük nagy dobra, vajon kitől tudhatták meg? – hívtak volna aztán az akkor járási székhelyként rangoskodó Dabasra is, mi azonban, némi latolgatás után, Kecskeméten kötöttünk ki. Nem bántuk meg azóta sem.

– *Milyen célból, milyen kilátásokkal hívta Önöket Heltai Nándor?*

– Okkal feltételezem, hogy Kecskemétre telepítésünkkel Nándor jót akart tenni velünk is, meg a várossal is. Megírtam neki: a szíves hívást köszönettel elfogadjuk, de valahol laknunk kell, s valamiből meg kell élnünk. Rendben van, biztatott, természetesen ott is taníthatok majd, s ha jónak látom, igyekszik úgy intézni, hogy külterületi iskolába kerüljek (ha jól emlékszem, Szarkást hozta szóba) az ott tanító pedagógusokat megillető bérpótlék végett. A lakás miatt ne aggódjunk, előbb-utóbb meglesz az is. Szarkás helyett végül is a jelenleg Petőfi Sándor nevét viselő 1. sz. Általános Iskolába – népszerű nevén a *sárga iskolába* – irányítottak. (Budai u. 5–7., a piac mellett – a csarnok akkor még legfeljebb tervekben létezett.) Az igazgatónő, dr. Molnár Frigyesné (az ifjabb kollégák-kolleginák számára *igazgató néni*, a nála idősebb tanár- és tanítónőknek csak Etelka) megtudván, hogy valami „rovott múltú” költőféle készül a városban megtelepedni, odahelyeztetett az általa vezetett iskolába. Megtehetette ellenvetés nélkül: férje volt a megyei első titkár. Eleinte furcsállottam a dolgot (ámbár az efféle akkortájt bőven belefért, sőt néha még manapság is belefér a hazai demokráciába), ám hamarosan rá kellett eszmélnem: jobban jártam, hogy hozzá kerültem. Egyfelől: miután beült egy-két órára s figyelmesen végighallgatta, attól fogva nem zaklatott, nem akadékoskodott többé a hivatalos tantervi követelmények maradéktalan teljesítésével. Hogy ez mire volt jó? Például arra, hogy egy idő múlva szemrebbenés nélkül kihagytam az irodalmi tananyagból az úgynevezett munkásmozgalmi pártköltészet valamely féldilettáns versfaragóját, vagy a szocialista-realista próza nagy hazudósát, Illés Bélát, s helyettük, mondjuk, Sinka Istvánról, Nagy Lászlóról beszéltem, az ő verseiket olvastam fel a gyerekeknek. Másfelől viszont a lakásgondjaink sem oldódtak volna meg egyhamar az ő segítségével nélkül. Első heteink alatt hol erre, hol arra húztuk meg magunkat. Hatodik esztendőös Julcsika lányunkkal, s már-már mindenórás feleségemmel laktunk vagy egy hétig a régi zeneiskola egyik tantermében, az Erkel utcában. (Akkor volt először a szobánkban egy zongora, a nagy fekete hangszer melletti deszkadobogóra helyezett kis villanyfőzőlapon főztük a lecsót, s folyton ránk nyitogatták az ajtót, azt tudakolván, mikor jöhetnek már órára.) Utána lakhattunk néhány napig a színészházban is. Váltig csodálkoztam, milyen aprócska szobák vannak ott, épp hogy befért egyetlen dívány (mi meg ketten, vagyis hát két és fele azon fértünk el alig), ám utóbb felvilágosítottak: valaha, még a boldog békeidőkben bordélyház – magyarán kupleráj – működött abban az épületben, azért szántak olyan szűkre szabott rekeszeket a vendégek számára.

– *Ez a színházzal szemközti épület?*

– Nem: a Táncsics utcában van, annak a Nagykőrösi utca felőli végén.

– *Ami a hajléktalanszálló volt.*

– Az, az, igen. Lényegében – már ami bennünket illet – épp akkor is afféle szerepet töltött be. Csakhogy hamarosan onnét is kitélt az időnk: elkezdődött a színházi évad. A kilátásba helyezett lakás sehogy sem akart kézzelfogható közelségbe kerülni. Más nem tehetvén, úgy döntöttünk, hogy a feleségem visszautazik a kislánnyal Pusztavacsra, az elhagyott, de egyelőre még új lakó nélküli szoba-konyhába, s ott kitart addig, ameddig bírja. Én meg hozzálatok a tanításhoz, merthogy időközben a tanév is elkezdődött. Csak hát hol húzhatnak egy tetőt a fejem fölé? Volt egy kedves barátunk – szegény, ő is meghalt már jó ideje –, azonos nevű az azóta úgyszintén elhunyt jeles íróval, Hernádi Gyulával,

művelt, kultúraszerező ember, később tanácsvezető bíró, akkor még csak fogalmazó a bíróságon. No, a mi Gyulánk, miután hírét vette gondjainknak, a maga csendes, lassan ejtett szavaival így szólott hozzám: „Ferikém, nekem sincsen lakásom, itt alszom, benn az irodában egy díványon, de csak gyere be bátran hozzám, elalhatsz azon te is, míg egyéb szállásra nem találsz. Én meg majd átköltözöm addig egy másik irodába, nehogy hírbe hozzanak bennünket.” Így hát néhány napig a törvényház volt a hajlékom. Egy szép napon aztán – szeptember 18-a volt, hogy is felejtethném el a dátumot: Ádám fiam születésnapját – kivezényeltük a tanulóifjúságot a Széktói Stadionba: nagy lovasbemutató volt, afféle országos lófesztivál. Már épp elhelyezkedünk a gyerekekkel a lelátón, én is a magam újonnan rám bízott osztályával, amikor a gyereksokadalmon keresztül odanyomakszik hozzám Kasza Sanyi matektanár kollégám nagy sietve: „Feri – azt mondja –, szaladj már át hamar ide, a kórházba, épp most szül a feleséged!” Kissé váratlanul ért az örömhír, mert valamelyest korábban jött világra a legényke a kitűzött időpontnál, de örültem módfelett, hogy a lány mellé most már van egy fiam, egy fiunk is. Viszont meg kellett kérnünk a főorvos urat, hogy a szokásos egy hétnél tovább tartsák benn őket, mert egyelőre nincs hová kihozni. Ez idő alatt az *igazgató néni* két vasággal, egy asztallal, két (vagy három...?) székkal, egy falipolccal s egy vaskályhával berendezte számunkra az iskolai szertár melletti helyiséget. Kisbabaágyat mi vittünk az újszülöttnek.

– *Bent volt ez az iskola épületében?*

– Nem a főépületben, hanem az udvar Csokonai utca felőli hátsó traktusában. Később az ebédlőt telepítették oda, de hogy most mi van benne, azt nem tudom, már igen régen nem jártam ott. Azt is megengedte, sőt fölbátorított rá Molnárné, hogy az iskola szénével fűthessünk. (Valamivel később, talán a második tanév során történt, de itt mondom el, mivel ez is kiegészíti egy vonással az ő személyiségrajzát. Egy nap behív az irodájába, leültet, rágyújt. „Feri – azt mondja –, kérdezek valamit magától. Nem volna-e kedve jelentkezni a pártba? Én támogatnám a jelölését” – s biztatóan néz rám. Igen váratlanul ért az ajánlata, hirtelenjében csak ennyit tudtam válaszolni neki: „Köszönöm, de kérek egy nap gondolkodási időt.” Másnap aztán csupán annyit mondtam neki, hogy én bizony nemigen tudnám alávetni magamat a pártfegyelemnek, meg hát, nem is mindenben értek egyet a pártpolitikával. „Rendben van, semmi baj, köszönöm az őszinte választ” – mondta. Sem akkor, sem később, soha nem érezte velem, hogy elhárítottam ajánlatát.) Hát így kezdődött a mi négytagúvá gyarapodott családunk kecskeméti története. Se meg nem csodálta, se zokon nem vette senki, hogy ott mostuk-öblögettük a kisgyerek pelenkáit az iskolaudvaron, az udvari csapnál. Benn ugyanis effélével nem rendelkezünk. Akadt azért ebben némi romantika, legfeljebb úgy tél közepe táján kissé már hidegnek éreztük azt a vizet odakint. Egyébiránt, ha úgy adódott, vendéget is fogadtunk abban a szobában, Kecskeméten jártakor egyszer még Juhász Ferenc is ellátogatott hozzánk. Végül aztán '66 telének vége felé (természetesen Molnár Frigyesné kitaró s hathatós közbenjárására) kaptunk egy rendes, egy *igazi* lakást Kecskeméten, a Leninváros nevű városrészben, a Schönherz Zoltán tér 6.-ban, egy újonnan épült kilencemeletes ház harmadik emeletén.

– *Ez még ugyanaz az év?*

– Ugyanaz a tanév, a tanév második fele. Akkoriban – és még sokáig: amíg a gyerekeink iskolába jártak – inkább tanévekben, mintsem naptári években tartottam számon az időt. Szóval '66 tél vége volt, azt hiszem, talán február közepe vagy utója. Belátom, illet volna pontosan megjegyezmem a napot is. Kiutalt számunkra a tanács egy másfél szoba összkomfortos bérlakást az említett kilencemeletesben, előszoba, étkezős konyha, fürdőszoba, beépített szekrények, közlekedő, kis szoba, nagy szoba – mindennel el volt látva, szalad-

gáltunk benne örömnömben körbe-körbe, mint a bolondok. Alig pár hónappal korábban húzták föl ezeket az épületeket, ott állnak ma is a Halasi út legelejen jobb felől. A körút sarkától számolva a második volt a miénk, épp szemközt az akkor még javában működő – drága valutát termelő – Zománcipari Művekkal. Nagy ötlet volt egyébként egy népes lakótelepet ide tervezetni: teljes üzem esetén zárva kellett tartanunk az erkélyre nyíló ajtóablakot, s ilyenkor persze a gyerekeket sem engedhettük ki oda, ha meg kitergettünk, negyedórán belül koromszemcsék jelentek meg a frissen mosott, hófehér pelenkákön. (No igen: abban az időben még híre-hamva sem volt nálunk az egyszer használatos, eldobható nadrágpelenkákön – egyéb eszközökkel és módszerekkel terheltük-szennyeztük a környezetet.) Még ártalmasabb volt a később már fölszerelt szűrőberendezéseken is áthatoló fluorgáz. De ezeket most hagyjuk – idő teltével megtanultam: mindennek egyaránt megvan a színe s a fonákja. Egyelőre azon örvendeztünk, hogy van egy igazi lakásunk. Csakhogy aztán kinőtöttük egykettőre. Ádám után szűk két esztendővel, 1967. augusztus 2-án megszületett Bálint, 1970. március 2-án – aznap, mint Arany János – pedig Péter. Közben volt egy tanyai kitérőnk is: '69-ben Kerekegyháza-Alsópusztára költözködtünk ki tanítani. Mindössze egy tanévet foglalt magában ez a kitérő, s a lakásunkat szerencsénkre nem adtuk fel arra az időre sem. Miután visszatértünk a városba, 1971. szeptember 24-én megszületett Eszterke is. Meglehetősen kinőtöttük így a hajlékunkat, sem a falakat megtágitani, sem hozzátoldani nem lehetett. Jártunk hát a nyakára a megye s a város vezetőinek, Gajdócsi Istvánnak és Reile Gézának: segítsenek tágasabb lakáshoz jutni bennünket. Így aztán '72 nyarán minőségi csere útján beköltözhattünk a Zászló utcai, úgynevezett erdészeti lakások egyikébe. (Utóbb aztán szinte mindegyik lakás „szakmán kívüliek” használatába került.). Huszonegy éven át laktunk itt, s hogy az arány helyrebillenjen, időközben – 1978. június 15-én – megszületett még Borbála lányunk is. Így lett három lány s három fiú. Ők ketten, Eszterke meg Borsi, néhány éve ismét ott laknak – ki-ki a maga családjával – a Hunyadvárosban, közel az egykori szülői házhoz, s kettőjüknek van már összesen három kisfiuk.

– *Hány évig tanított a Petőfi-iskolában?*

– Négy tanéven át, '65-től '69-ig. Utolsó, hetedik tanévem már Kerekegyháza-Alsópusztán telt el.

– *A külterületi lehetőséget megpendítő kezdeti ígéretnek megfelelően, vagy...?*

– Nem, dehogy. Egyszerűen megelégtünk a városi létet, s valami ösztönös elvágódástól sarkallva – jóakarató baráti figyelmeztetések ellenére – magunk kértük az áthelyezésünket. Bizonyára nem csekély illúzió is működött bennem, hogy majd ott kinn, a földhöz közeli valóság sűrűjében micsoda missziót lehet majd teljesíteni. Hát mit mondjak? Beletörött a bicskám. Akár a körülményeket is okolhatnám a kudarcért, ám azt hiszem, inkább belőlem hiányzott valami az elképzelt küldetés teljesítéséhez. Legfőbb értelme és hozadéka egy hosszú vers lett: a *Tanya-hazám*. Magam ugyan egy szociográfiát szerettem volna írni a tapasztalataimról, a tanyai létről, a tanyasi emberek állapotáról, az a műfaj azonban nem állt a kezemre. Annak mások, például Zám Tibor³, Hatvani Dani⁴ voltak a mesterei.

– *Mi jellemezte azt az időszakot itt, Kecskeméten? Mondjuk, a kulturális életet?*

3 Zám Tibor (1929–1984) szociográfus, a Forrás történetének egyik meghatározó alakja.

4 Hatvani Dániel (1937–2006) költő, író, szociográfus, 1973. november 1-jétől volt a Forrás főszerkesztője.

– Egyfelől a város adottságaihoz képest erőteljes pezsgés, másfelől a befogadókészség. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy élt itt már jó néhány olyan ember, akik tehetségüket, újra s többre irányuló törekvésüket nem csupán a maguk boldogulására szánták. Ők voltak azok, akik belülről fakadó igényből, nyugtalanságból életben tartották a szellemi légáramlatok eleven mozgását, nem hagyván, hogy az álmosan, fáradtan, bele nyugvoán leülepedjék. Mielőtt Kecskemétre kerültem volna, legtöbbszörnek a hírért sem hallottam. (Talán egyetlen kivétellel. Kiss Ferenc barátunk, amikor elmondtuk neki, hogy Kecskemétre készülünk, közbevetőleg megjegyezte: „Van ott egy tehetséges költő, Hatvani Dániel, annyi idős lehet, mint te, vele érdemes lesz majd megismerkedned.”) Hamarosan kapcsolatba kerültem a legtöbbszörrel. Az időbeli sorrend mellőzésével, most csak úgy sebtében, mondok néhány nevet: Báron László⁵, Kálmán Lajos⁶, Sántha György⁷, Varga Mihály⁸, Bozsó János⁹, Kalmár Sándor¹⁰, Orosz László¹¹, s persze Hatvani Dani meg a fentebb már említett Szekér tanár úr. De ebbe a rendbe tartozott akkor a minket meghívó Heltai Nándor is. Hangsúlyval kell szólni arról, hogy a városi és megyei vezetés legfontosabb tisztségviselőinek jóakarata és emberi minősége folytán Bács-Kiskun megyét s Kecskemétet oázisként tartották számon – kiváltképp, mondjuk, Szegedhez, Veszprémhez, Szolnokhoz, de akár Debrecenhez képest is. (Az *akkoriakra* gondolok.) Néhányuk neve – legalább említésképpen: Pozsgay Imre, Madarász László, Romány Pál, s többszörösen aláhúzva Gajdócsi István. Attól a perctől fogva, hogy a lábamat először ide betettem, nyomban érezhető volt: itt törődnek a kultúrával. Lehet, hogy Kada Elek meg Tóth László szelleme élt tovább? Az szinte bizonyosra vehető, hogy a török hódoltság szorongattatásai közepette kényszerűségből kialakult, arcot és módszereket váltogató történelmi körülmények során tovább hagyományozódott befogadó hajlammal nem kevés szerepet tulajdoníthatunk. Alkotó emberek kezdeményezésére, s az említett vezetők készséges támogatásával a művelődést szolgáló számos intézmény jött létre itt a hetvenes évektől kezdve. Például a Naiv Művészek Múzeuma, annak tőzsomszédságában a Szórákaténusz, a Patikamúzeum, a Fotómúzeum – épp most akarják elvinni Pestre, ez valami kiújuló betegség kicsiny és amúgy is vízfejtő hazánkban –, a Kerámia Stúdió, a Zománcművészeti Alkotóműhely, a Kecskemétfilm Animációs Filmstúdiója, a Ciróka Bábszínház, ámbár annak a gyökerei, Báron Laci jóvoltából, egész a hatvanas évekre nyúlnak vissza...

– *A Bozsó Gyűjtemény.*

– Az bizony. Persze hogy semmi sem lett volna belőle Bozsó Jancsi gyűjtő- és megtartó-rendszerező szenedélye nélkül, ám az is kellett a megmaradásához, a közkinccsé válásához, hogy befogadják. Nem biztos, hogy ez az ügy bárhol másutt zöldágra vergődhetett volna.

5 Báron László (1931–2011) kecskeméti származású festő, grafikus, bábművész. A Ciróka Bábszínház alapítója, sokáig művészeti vezetője.

6 Kálmán Lajos (1921–1999) népzenekutató, zenepedagógus. A Kiskunság népdalkincsének gyűjtője, kutatója. Nevéhez fűződik a Kecskeméti Népzenei Találkozók elindítása.

7 Sántha György (1888–1974) kecskeméti születésű költő.

8 Varga Mihály (1928) Kecskeméten élő és dolgozó tanár, író, költő, újságíró, szerkesztő, a Forrás folyóirat alapító főszerkesztője.

9 Bozsó János (1922–1998) festőművész, a Bozsó Gyűjtemény alapítója. Lásd még az e számban olvasható Loránd Klárával készült interjút.

10 Kalmár Sándor hegedűművész, matematikus.

11 Orosz László (1925) irodalomtörténész, 1948–1956 között, majd 1961-től nyugdíjazásáig a kecskeméti Katona József Gimnáziumban tanított.

– Talán a hangszergyűjtemény is, ugye?
– Úgy ám: Leónak, Leskowskynak¹² a páratlan gyűjteménye. De ha egy kicsit törnénk a fejünket, nyilván eszünkbe jutna még valami. Mondjuk az Iskolamúzeum.

– Ott kinn a Nyomási iskolánál?
– Ott-ott! Ám hogy kifejezetten „országos” ügyet is említsünk – nem, mintha az említett intézmények legtöbbjének nem volna országos, sőt nemzetközi jelentősége –, a népzenei lemezek (Sebőék, Muzsikás, Vízőntő stb.) kiadásának támogatásában úgyszintén fontos szerepe volt Gajdócsi Istvánnak.

– Szerette ő a népzene, vagy egyszerűen csak egy kezdeményezés volt részéről?
– Biztosan szerette, de a kezdeményezés zenészek és költők javára írandó. Tudom például, hogy Csoóri Sándor többször is megfordult nála. Ő viszont fontosnak ítélte a pártfogásba vette ezt a kezdeményezést is. Mint amiképp a maga hatókörében mindenképp és mindent támogatót, aki és ami értéket teremtett s a kultúrát gyarapította. S ha kellett, kiállt, szót emelt, de akár kockázatot is vállalt értük. Tudta, hogy a legtöbb dolog az embe-
reken áll vagy bukik, azokon, akiknek a jószerecse, egy még felsőbb hatalom, maga a Jóisten vagy akárcsoda valamilyen hatalmat vagy egyéb lehetőséget adott a kezükbe. Ronthattak vagy javíthattak, fejleszthettek vagy sorvaszthattak. Így volt ez a mi különféle neveket – egyebek közt például: népi demokrácia, épülő szocializmus – viselő sajátos magyar feudalizmusunk korában is (amely utóbbinak egyébként máig itt botladozunk hol elefántnyi, hol csupán ökörlányi nyomaiban). Mindenesetre Kecskeméten jobb volt élni, mint Szegeden, Szolnokon, Debrecenben...

– Nem is kíváncszott vissza Debrecenbe?
– Sokáig nem volt okom visszakíváncozni, pedig akkoriban még volt kikhez hazajárnom. Ez jó is volt, ez a hazajárás, s persze, dehogy is szerettem én ki a szülővárosomból. Akkortájt azonban igencsak más szelek fújdogáltak arrafelé, mint ezen a tájon, semmi készletést nem éreztem arra, hogy kecskeméti sátorfámat fölszedvén visszatelepedjek, visszatelepedjünk. Ma már, szerencsére, ott is megváltozott a széljárás, s ha el-elhívnak Debrecenbe, Szüleim hűján is úgy érzem: hazamegyek.

– Ez a sokféle helyi intézmény és a vezetők tartottak-e valamilyen kapcsolatot egymás között?
– Nos, hogy a vezetők hogy s mint voltak egymással, arra én nemigen figyeltem. Kíváncsi természetű létemre persze sok minden érdekelt – talán jobb is lett volna, ha inkább csak egy dologra koncentrálok, lehet, hogy többre vihettem volna, nem tudom –, be-bejártam hát a Zománcműhelybe, meg a Szórákába is elég gyakran, míg Kecskeméten laktunk, sőt, még a Művésztelepre is ki-kikerekeztem, ezek elsősorban emberi kapcsolatok voltak, s nem kevés részben abból is eredtek, hogy a tollon-ceruzán meg az írógépen kívül egyéb szerszámokat is a kezembe vettem.

– A tanyasi iskola után visszajöttek a városba?
– Úgy van. Utána egy ideig a levéltár volt a munkahelyem, s akkoriban már a Forrás is igencsak alakulóban volt.

¹² Leskowsky Albert 1979-ben alapította hangszergyűjteményét, mely több költözést követően jelenleg a Zimay u. 6/A szám alatt látogatható. Leskowsky Albert nyugdíjba vonulása óta a gyűjteményt Szilágyi Áron dorombművész vezeti.

– *Ez már a hetvenes évek eleje?*

– Igen, 1970 második fele s a hetvenes évek eleje. Eleinte Varga Miska hatalmas méretű, s már-már valószínűtlen befogadóképességű akadémikája jelenítette meg a szerkesztőséget, a lap ügyeit pedig az utcán, órákig föl-le sétálgatva, az ókori görög peripatetikusok módján beszélte meg Miskával, Hatvani Danival, Szekér Bandival.

– *Ez csak úgy kedvtelésből történt így, vagy pedig félő volt, hogy lehallgatják a szerkesztőséget?*

– Egyszerűen nem volt hová beülni. Hogy úgy mondjam: még a ránk telepített poloska is fedél nélkül maradt volna ekkor. Aztán előbb – nem túl sokáig – az Ókollégium egyik emeleti helyiségében húztuk meg magunkat, majd fölkapaszkodtunk a Sajtóház legfelső szintje fölé, a padlásajtó szomszédságába, onnét még magasabbra, a megyei önkormányzat 14. emeletére, néhány esztendő múltán a régi Megyeháza második szintjén kötöttünk ki, tavaly pedig arról a helyről is hurcolkodni kellett, ide, ahol most vagyunk. Egy szuszra még elsorolni is hosszú. Bizakodunk, hogy innét, a Kápolna utcából már nem kell egy pincébe, ókútba vagy egy katakombába áttelepednünk.

– *Hogyan emlékszik vissza a hetvenes-nyolcvanas évekre?*

– Akinek az eltökélt, konok és olykor körmönfont kitartása nélkül aligha jöhetett volna létre folyóirat egy egyetem nélküli városban: Varga Mihály volt a Forrás első, alapító főszerkesztője. A kitartáson túl sokoldalú és kiterjedt kapcsolatai is javára váltak a lap ügyének. Helyettese Szekér tanár úr, aki ismeretségben, sőt levelező kapcsolatban állt a hazai irodalom szinte mindegyik fontos alakjával. A költő-újságíró-szociográfus Hatvani Dániel úgyszintén a Forrás bölcsőjének egyik legfontosabb ácsolója, majd később főszerkesztője volt. Goór Imre a tördelést s a képszerkesztést vette kézbe, az első borítokat is ő tervezte. Valamelyest később érkezett közös szülőföldünk, Hajdú-Bihar *persona non grata*-jaként az író-szociográfus Zám Tibor, s ugyancsak akkortájt Kunszabó Ferenc¹³. Egy ideig a Kalocsán lakó Raffai Sarolta¹⁴, a megyei apparátus részéről pedig Bodor Jenő, majd Komáromi Attila lett még a szerkesztőség tagja. (Szomorú leltár: a felsoroltak közül öten már nincsenek az élők sorában.) Nem túl sokáig a Vajdaságból áttelepült Mák Ferenc¹⁵ is munkálkodott a lapnál. Füzi Lácit a nyolcvanas években hívtuk a Forráshoz, s miután Hatvani Dani elment tőlünk Békéscsabára, mindnyájunk egyetértésével ő lett a főszerkesztő (a legújabbban bekövetkezett változások során az összevont három művészeti műhely vezetését is öreá bízta fenntartónk, Kecskemét város önkormányzata). Költőtársaim: Dobozi Eszter¹⁶ és Pintér Lajos külső, illetve belső munkatársként úgyszintén régóta a folyóirat fennmaradásán fáradoznak. Jómagam kezdettől fogva a Forráshoz tartozónak érzem magam. (Ha valaki véletlenül kimaradt volna ebből a felsorolásból, annak oka csakis a vénülő ember egy-egy pillanatra kihagyó, gyarló emlékezete.) Már a legelején megegyeztünk abban, hogy a regionális értékek felkarolása, felmutatása mellett országos kitekintésre törekszünk, igyekeztünk gátat vetni a helyi és mindenféle dilettantizmusnak. A népi kultúra, továbbá – Zám Tibor sajátos kifejezésével élve – a szociográfia „direkttermő” műfajának felvállalása úgyszintén az elhatározásaink között szerepelt.

13 Kunszabó Ferenc (1932–2008) író, szociográfus.

14 Raffai Sarolta (Kecel, 1930 – Kalocsa, 1989): író, költő, közéleti szereplő. 1972–1978-ban a Forrás című folyóirat versrovatát vezette. Színműveit a kecskeméti Katona József Színházban játszották (1971, 1975).

15 Mák Ferenc (1956) óbecsei születésű író, 1990–92 között a Forrás munkatársa.

16 Dobozi Eszter (1956) írónő, 1989-től vesz részt a Forrás szerkesztésében.

Szerzőgárdánk névsora már a korai időktől kezdve kiterjedt a határokon túli magyarság jeles szerzőire, beleértve a nyugatra szakadtak közül is néhányat. Vajdaság, Erdély s a Partium kiváltképp erősen képviseltette s képviselteti magát jelenleg is. Ami a szociográfiát, a tényfeltáró irodalmat illeti, mostanában nem azért jelenik meg ritkán a Forrásban, mintha lemondtak volna róla a lap jelenlegi szerkesztői. Ez a maga eredendő mivoltában máshonnan is visszább szorult. Hogy miért? Részint azért, mert korábbi szerepét – úgyahogy – átvette a napi publicisztika, másfelől pedig a folyóiratok általában nem rendelkeznek akkora anyagi erővel, hogy a remélt szerzők szerény tiszteletdíján felül azok tetemesnek mondható kutatási, terepbejárási költségeit is fedezhetnék. Ingyen dolgozni kevesen szeretnek, márpedig Zrínyi uram *jó vitézi resolutiója* Montecuccoli háromszoros – de legalább kétszeres – pénze híján édeskevés a boldoguláshoz. Szerzőinkkel való kapcsolatainkat egyébként nagyban erősítették a megyei önkormányzat jóvoltából és költségén rendezett nyári egyhetes írótáborok Veránka szigetén. A hazai szerzőkönpályatársakon kívül, többek közt, Kárpátaljáról Vári Fábian László, Marosvásárhelyről Gálfalvi György, Csíkszeredából Fekete Vince, Lővétei László s Molnár Vilmos, a Vajdaságból Fekete J. József meg Gion Nándor volt velünk együtt (Nándor, sajnos, már végképp múlt időben), alkalmanként mintegy tucatnyi ember.

– *Ez már a rendszerváltás után volt?*

– Hogyne, persze, jócskán utána.

– *Visszatérve a hetvenes-nyolcvanas évekre, Gajdócsi Istvánra, rajta kívül kikre emlékszik még, akiknek meghatározó szerepe volt?*

– Remélhetőleg nem a mögöttünk hagyott idő megszépítő távlata, vagy egyéb „optikai csalódás” mondatja velem, hogy Kecskeméten, Bács-Kiskunban azok jó része, akik a hatalmat képviselték, illetve gyakorolták, inkább voltak a kultúra előremozdítói, semmint kerékkötői. Ez a véleményem például a két alkalommal megyei első titkár, de közben a miniszteri széket is megült Romány Pálról is, s nem látom okát annak, hogy ezt a véleményemet megmásítsam. Akadt egy-két kellemetlen esetünk időről időre, rebelliónak ítélt „kihágásaink” azonban – tudtommal – mindannyiszor legfelsőbb nyomásra vontak maguk után a fejmosásnál szigorúbb szankciót, például a főszerkesztő leváltását, az ellene hozott fegyelmi határozatot, a már kinyomtatott lap megcsonkítását stb. Az akkori „apparátus” munkatársai közül sokat köszönhet a Forrás Bodor Jenőnek (ő a szerkesztőség munkájában is részt vett), Komáromi Attilának (ő pedig részt vesz ma is). Gajdócsi pedig tőle és a lehetőségeitől telhetően iparkodott kivédeni a magasból eredő csapások helyi utórezgéseit. Egy alkalommal az újságosbódékból szedették össze az „inkriminált”, de már kinyomtatott, szétterített folyóiratpéldányokat, amikor a rendőrkapitány odatelefonált neki: „Te Pista, nem lehetne egy bajjal begyűjteni ezeket az írókat is?” „Amíg én vagyok itt, ezen a helyen, addig nem!” – hangzott a nem épp higgadt hangnemű válasz. S nem ez az egyetlen eset, amikor háritott. Tartotta a hátát, ha kellett, fölfelé is.

– *Ismerte őt személyesen is?*

– Hogyne, persze.

– *Hogyan emlékszik vissza rá? Milyen ember volt?*

– Be lehetett hozzá menni akár az utcáról is. Tetterős, impulzív, indulatos férfi volt, a butaság, az értetlenség, a bürokratikus vagy öncélú akadékoskodás gyakran ki-kihozta a sodrából – volt benne része elégszer –, ilyenkor keményen s hangosan szitkozódott.

Segítőkézség és jóakarát jellemezte, nem kellett hetekkel előtte audienciáért folyamodni hozzá. „Na gyere be, ülj le, mondd el, mi a baj, de ne túl hosszán, mert várnak odafent.” Aztán ő is elmondta, elpanaszolta, mikor miféle marhaságok miatt kell küszködnie, megmegeesztett közben egy-egy vaskosabb mondatot, s a kilátásba helyezett öt-hat perc végül általában 25–30-ra szaporodott. A szavát pedig mindenkor állta. Mit mondjak még róla? Ember volt, a maga emberi erényeivel és gyarlóságával. De hát akad-e hibátlan ember? Van, aki a haját festi, kopaszságát takargatja – s van, aki a lelkét. Hát ő aztán nem kendőzte, nem festette hamisra semmijét sem.

– *A közvetlen kollégáit vagy munkatársait vajon maga válogatta-e?*

– Honnan tudhatnám? Éffélékbe én bele nem láthattam, de nem is igen foglalkoztatt a dolog. A csoda sem tudja, ki az, akit ő szemelt ki magának, s ki az, akit a nyakára akasztottak. Vagy odaállítottak mellé. Vagy mögé. Szinte minden emberre ráállítottak egy másik embert, aki szemmel tartotta. Ez a rendszer természetéből fakadt. S minél tágasabb volt valakinek a cselekvési köre, annál több tekintet tapadt rá, s figyelte. A cselekvési kör tágassága természetesen nem csupán, s nem is mindenkor attól függött, hogy ki milyen helyet foglalt el a hatalmi szerkezetben – vagy hogy része volt-e annak egyáltalán.

– *Az intézmények jövőjét, a mostaniakét, hogyan látja?*

– Van bennem némi aggodalom, miért is tagadnám? Ámbár az a Joshua nevű názareti tanító, aki Jézus Krisztusként vált világszerte ismertté, más keleti bölcsékkel egybehangzóan arra buzdított és buzdít, hogy ne aggodalmaskodjunk, hiszen az aggodalom még csak egy arasznyival sem növeli meg a termetünket. S különben is oktalanság aggódni, hisz volt már sokkalta rosszabb állapotban is ez az ország. A jelenlegi sanyarú helyzet hátterében a hoi oktondiságokon túl a kiterjedt pénzügyi-gazdasági válság homálylik, ami nem is bennünket nyúvaszt legjobban, legfeljebb mi hangosabban jajveszékélünk miatta. Az is igaz persze, hogy a kényszerű gazdasági megszorítások első vonalbeli célpontjai közé tartozik – az egészségügy meg a környezet- és természetvédelem mellett – a kultúra és annak intézményrendszere, s ettől senkinek sem támad jókedve. Abban bizakodom, hogy a már évtizedek óta életben lévő és működő intézmények megszüntetése vagy ellehetetlenítése nem túlságosan egyszerű dolog, s nem is szerepel az elsődleges célok között. Továbbá – ami Duna-Tisza közti szűkebb pátriánkat illeti – életben marad, erőre kap, s a szűkösebb lehetőségek közepette is fogódzóra talál a kultúra iránti cselekvő jóakarát főntebb már emlegetett hagyománya. Ennek megvannak a biztató jelei, s bár bizonyos jelenségek láttán magam is erősebb hajlamot érzek a kritikára, mintsem a magasztalásra, a megtartó józanságra hivatkozva ezúttal arra figyelmeztetnék mindenkit, aki fontosnak érzi értékeink megtartását, gyarapítását és továbbadását: ragadjuk meg s ne eresszük, ne szalasszuk el az *ahogy lehet* felkínált kapaszkodóit.

– *Visszatérve a hetvenes évekre: mennyire volt a Forrás célja, hogy teret adjon a szabadságvágy-nak, illetve hogy a munkatársak rendszerkritikus írásait megjelentesse?*

– Éfféle – előre eltökélt – célról nincs tudomásom. A cél az volt, hogy színvonalas, jó írások jelenjenek meg a lapban. Egy-egy fontosnak ítéltéző írás olykor – nem túl gyakran – magában foglalta s kifejezte a kérdésben említett szabadságvágyat s a rendszer bírálóit is: ekként hozta azt világra a szerzői elme. A főszerkesztő pedig – természetesen maga mögött érezvén szerkesztőtársai erkölcsi-eszmei (de nem hatalmi!) támogatását – a személyes felelősséget és kockázatot elvállalva közreadta azt. Így tette ezt Varga Mihály – végül le is váltották. Hatvani Dani, szegény, szorongóbb, idegesebb ember volt, biztató

tekintetünk láttán mégis hajlandó volt több ízben rálépni az inogó pallóra. Megkapta érte ő is a maga fegyelmi megrovásait. Becsülöm őt akkori merészsége miatt. S ha netán valaki másképpen – mondjuk lenézőbben – ítélné meg az ő magatartását, annak a figyelmébe ajánlom: könnyen válik bátorrá az, aki a félelmet nem ismeri – főként akkor, ha felelősség sem terheli döntéseit.

– *Volt egy időszak, amikor írás helyett a képzőművészetet választotta.*

– No igen, volt ilyen is, a hetvenes évek első felétől kezdve vagy tíz éven át. Képzőművészetnek én azért nem nevezném. Ahhoz hiányzott a megfelelő előképzettségem. Többnyire fát faragtam, különféle méretű darabokat, félökölnytől a hétméteresig. Eleinte főként figurákat, utóbb inkább tárgyakat. Töménten mennyiségű forgácsot megtermeltem közben, sok-sok vagon megtelne vele. (Milyen jól jönne mostanság téli tüzelőnek!) Rézlemezből is kalapálgattam ezt-azt, no meg bőrrel is bibelődtem. Kevés, ami ezekből a dolgokból megmaradt a háznál. Ez a kis táska például még megvan. No meg néhány fakanál a konyhában. Nem dísznek: használatra készült ez is, azok is. Közben csakugyan ritkábban nyúltam a tollhoz, akkor is inkább fordítottam. Hogy mi vitt rá erre a kézműveskedésre? Feltehetően valami ősoktól örökölt manuális ösztön: az az elemi, természetes igény, hogy egy kézzelfogható, konkrét anyagból valamit elkészítsek, létrehozzak. Szavakkal bánni az más, legfeljebb valamelyest hasonlít rá. Néha manapság is el-elfog a vágyakozás, hogy effélével foglalkozzam: a kezemnek s a lelkemnek is hiányzik. Az idő viszont egyéb tennivalókra szorít: meg kell még írnom néhány olyan dolgot, amit más nem írhat meg helyettem – mielőtt olyanra nem válik az ember agya, mint a fán maradt s héjába beleszáradt dió. Életidőnk fogytával pedig a tapasztalat gyűlik ugyan, ám a felhasználható lehetőség fogyatkozik. Örökös kétségek között élünk, ez az egy azonban kétségtelen.

Az interjút Sági Norberta készítette

Mező Mihály

„Építsünk valami jeles és különleges dolgot!”

– *Miska bátyám, járjuk körül röviden az élettörténetedet!*

– Irsán születtem 1928. szeptember 6-án. Szüleim Kecskeméten laktak, az Árok utca 25. számú házban. Édesanyámnak nagyobb volt a bizalma a saját anyja és az ismerős bába-asszony segítsége iránt. Óvodám az Őz utcai volt. Elemibe a Kaszap utcai Református Tanítóképző Intézet gyakorló iskolájába jártam. Írni, olvasni Magyar Ilonka¹ tanított, az első kecskeméti Kossuth-díjas tanítónő. Iskolát neveztünk el róla. Hamvai a Köztemető „Örök emlék” parcellájában nyugszanak. Síremlékét Fischer István tanácselnök-helyettes avatta fel.

– *A szüleid mivel foglalkoztak?*

– Édesapám levélkézbetítő postás volt Kecskeméten, édesanyám a háztartással foglalkozott. Egy húgom és egy öcsém van. Az elemi iskola után a gróf Tisza István Gimnáziumba, a református Újkollégiumba jártam. Az alsó négy osztály elvégzése után a Kecskeméti Kereskedelmi Középiskola tanulója lettem. Ott érettségiztem 1946-ban jeles eredménnyel. Az év augusztus 16-án alkalmazott a városi tanács közellátási hivatala ideiglenes kisegítő alkalmazotti státusba.

– *Hosszú időt töltöttél a városnál. Milyen munkákkal kezdted?*

– Igen. 41 évi szolgálat után 1987-ben mentem el tanácselnökként nyugdíjba. Először a közellátási hivatalnál jegyosztó voltam, utána fölvittek a Városháza épületébe, és fél évvel a munkába állásom után megbíztak Kecskemét város burgonyaellátásának feladatával. A szabolcsi burgonya az állami készletre volt zárva. Így a Dunántúlon, Szentgotthárd és Körmeny térségében vásároltam fel vagonszámra és hoztam Kecskemétre. Elláttam a kollégiumok konyháit, a kórházat, a ferences kolostort, ahol akkor még Károlyi Bernát atyával kötöttem az üzletet. Az akció előtt a piacon három forint és fölötté volt a krumpli kilója. Én 80 és 90 fillérért tudtam adni, tisztos haszon mellett. A piacon magam árultam, kilóztam, hajnaltól estig.

– *Ezek szerint akkor jól csináltad ezt a munkát.*

– Igen. Ekkor vette meg a haszonból a polgármesteri hivatal a meglévő öreg Mercedes mellé az ugyancsak használt BMW-t. Baksa Sanyi bácsi lett a gépkocsi vezetője.

Dr. Mező Mihály (1928) jogász, közigazgatási szakember. Egész életét a város szolgálatában töltötte, volt polgármesteri titkár, igazgatási osztályvezető, városi tanácselnök-helyettes, megyei tervosztály-vezető. 1979–1987 között a Kecskemét Város Tanácsa VB elnöke. Ma nyugdíjasként él Kecskeméten.

¹ Magyar Ilona (1889–1968) tanítónő, Bács-Kiskun megye első Kossuth-díjas pedagógusa. Ma iskola viseli a nevét Kecskeméten.

Azután voltam az adóhivatalnál is egy rövid ideig, majd jelentkeztem egy jegyzői tanfolyamra, de arra nem vettek föl. Kis idő múlva egy államigazgatási iskolát is szerveztek, arra már fölvettek. Szombathelyi és kaposvári iskolák után 1949 elején jöttem haza. Rögtön ki is neveztek polgármesteri titkárnak.

– *Ki volt a polgármester abban az időben?*

– 1944 decemberétől 1948 közepéig Tóth László volt a nagy tisztelettel és közmegbecsüléssel körülvett, kecskeméti születésű polgármester. Szociáldemokrata volt, ellenezte a két munkáspárt egyesülését. Ezért Rákosi Mátyás leváltatta. Helyébe Czagány Ferencet emelték az alig néhány hónapja kapott főispáni megbízatásából a polgármesteri székbe.

Én 1949 januárjában lettem polgármesteri titkár. Ez nem hasonlított a mai titkári-titkárnői feladatokhoz. Kecskemét akkor THJ, azaz törvényhatósági jogú város volt. Nem volt megye alá rendelve, közvetlenül a Belügyminisztérium irányítása és felügyelete alá tartozott. Szerettem ezt a szerkezetet, mert a későbbiekben a megyei apparátusok ráültek a nagyobb városokra, elvontak hatásköröket, anyagi eszközöket, indokolatlanul hatalmaskodtak. Akkor a polgármesterhez lehetett fellebbezni az osztályok döntései ellen sok fontos helyi ügyben. A polgármesteri titkár feladata volt a fellebbezések vizsgálata és a másodfokú polgármesteri döntés előkészítése.

Én szerettem a munkámat, széles körű ismeretekre, élettapasztalat-szerzésre adott lehetőséget. Czagány Ferenc óbudai asztalosmester volt. A Kommunisták Pártja tagja, annak megbízásából lett munkáspolgármester. Abszolút jó szándékú, józan, megfontolt ember volt. A város főmérnöke volt a háború alatt a katonai parancsnoka. Nagy tisztelettel kezelte Szappanos Jenő főmérnököt. De az apparátust is. Volt egy szakszervezeti színjátszó csoportunk. Támogatta, az előadásokra mindig elkísérte a színjátszókat. Kalocsától Vácig tartottuk a színi előadásokat. Komoly előadásaink voltak Gogol „Revizorával”, Maxim Gorkij „Éjjeli menedékhelyével”, Gergely Sándor „Vitézek és hősök” című darabjával. Rendezőnk Szabó Ambrus, a könyvtár vezetője volt. 1949 novemberének közepén bevonultam sorkatonai szolgálatra. Az utász zászlóaljnál törzsőrmesteri rangot értem el. A katonaságot nem nekem találták ki.

Amíg katonáskodtam, 1950 őszén létrejött a tanácsrendszer. Czagány Ferencet elküldték. Egy ceglédi vasmunkás lett a tanácselnök, Szelepcsényi Imre. Minden normális rend felborult.

– *Elküldte a régi, hozzáértő tisztviselőket?*

– Igen. Akkoriban úgy mondtuk, hogy B-listáztak. Elemi iskolával is alig rendelkező, nagyhangú, erőszakos természetű munkáskadereket vittek be az apparátusba. A kulturális ügyek tanácsosa egy BARNEVÁL-i kopasztóasszony, a vb-titkár egy konzervgyári munkásasszony, a mezőgazdaság irányítója egy tsz-tag parasztnyecske lett, aki kék pöttyös szoknyában, babos fejkendővel, gombos lakkcipőben rótt a városházi folyosókat. Csízi Imre és Némedi Varga a szinte naponta kivetett adókkal és beszolgáltatási kötelezettséggel sanyargatták, gyakran bebörtönöztették a parasztságot. Szelepcsényi polgármester volt a fővezére a paraszti porták padlássöprőgetőinek. 1952 márciusában leszereltem. Hívott vissza a tanácshoz ipari csoportvezetőnek. Akkor folyt a kisiparosok KTSZ-ekbe kényszerítése. Azt mondtam neki, hogy én nem megyek! Ismertem, és sokat hallottam a magatartásáról. Úgy döntöttem, én ebben a légkörben nem tudok dolgozni. Azután elmentem a BELSPED-hez² bérszámfejtőnek. Utána voltam a városi autóbuszüzem tervstatisztikusa egy rövid ideig. Onnan visszakerültem a városhoz. Visszahívtak igazgatási osztályvezető-

2 BELSPED: Belföldi Szállítmányozási Vállalat

nek. Ez nekem elfogadható volt, mert az anyakönyvezés, a szociálpolitika, a hatósági bizonyítványok ügye, szóval olyan területek tartoztak hozzám, hogy nem kényszerültem bele az akkori nagyon durva és nagyon kemény igazgatási tevékenységbe. És így elvállaltam. Az első év munkája során egész komoly dolgokat sikerült megoldanom. Az országgyűlési képviselő-választás adminisztratív részének a levezénylése Kecskeméten az én feladatomból volt. Ezért rögtön ki is tüntettek, már az első évben a „belügyi igazgatás kiváló dolgozója” lettem. És egy esztendő múlva, 1954-ben már vb-titkárnak választottak meg. Az egy szerencsés időszak volt. Kitüntettek a Szocialista Munkáért Érdeméremmel. A megyei tanácselnöki feladatot egy jó képességű, jó szándékú ember, dr. Dallos Ferenc látta el. Megyeszerte megkezdődött a régi, hozzá nem értő, bután megválasztott munkásokaderek leváltása, és kezdett a helyzet normalizálódni. Így lettem én vb-titkár, és vb-titkárként működtem tulajdonképpen 1966-ig.

– *Szelepcsényit ki váltotta?*

– Egy Zalából hozott ember. Ebben az időben a pártközpont volt az, aki mozgatta az embereket az országban. Alapvető feltétel volt, hogy ne helybéli legyen a vezető.

– *Ez a lehető legnagyobb tévedés, nem?*

– De igen! Mégis így hozták el Zalából, Zalaegerszegről a megyei tanácselnököt, akit valamilyen stiklijé miatt leváltottak Zalában, és ide menekítették. Két évig volt itt, nem tudtam vele jól összejönni, ő meg velünk nem tudott jól összejönni, szóval leváltották.

– *A nevére emlékszel?*

– Farkas Józsefnek hívták! Összetűzött a városi vezetőkkel. Dr. Dallos Ferenc megismerkedett a nézeteltérésekkel, és egy hónap múlva leváltották Farkas Józsefet. A Kordélyos vállalat igazgatója lett. Onnan is hamarosan leváltották zugpálinkafőzés miatt.

– *Őt ki követte?*

– Nagymarosi Kálmán. Budapestről jött, a GANZ-MÁVAG egyik igazgatója volt. Ugyancsak a pártközpont irányította Kecskemétre. Jó szándékú ember. Alapvetően rendes ember volt, hagyta a munkatársakat dolgozni, de nem tudta következetesen véghezvinni azt, amit a pártbizottságok rá kiszabtak. A gyengesége miatt váltották le 1960-ban.

Ugyancsak a pártközpont ajánlásával hoztak egy tanácselnöknek valót Budapestről. Az állandó mezőgazdasági kiállítás volt igazgatóját. Kecskeméti származású volt. Éppen a megválasztása előkészületeit végeztük, amikor le kellett állnunk. Valami stiklijére jöttek rá, és visszaléptették. Úgyhogy ebben az időben én voltam tulajdonképpen a város első számú vezetője. Varga Jenő, aki elnökhelyettes volt a megyénél, velem beszélt meg a teendőket és engem vont be a város irányításába. 1961-ben, már tanulva az előzőekből, végre nem Budapest nevezte meg a tanácselnökjelöltet, hanem a megyei vezetés választhatta meg, Dallos Ferenc és helyettese, Varga Jenő. Az ő javaslatuk volt Reile Géza megválasztása.

– *Reile Géza kecskeméti volt?*

– Reile sem volt kecskeméti, bajai volt. A megyei első titkár, Molnár Frigyes benne volt erősen ebben a tanácselnök-jelölésben. Ez aztán szerencsés választás volt, mert megkezdődött Kecskemét város második aranykora. Az első aranykornak Lestár Péter időszakát tartottam, a második aranykornak pedig 1961-től kezdődően Reile Géza működését. Nagyformátumú személyiség volt, remek kapcsolattartási képességekkel, a szándéka, a törekvései mindvégig emberiek és nagyszerűek voltak. És olyan affinitása, olyan akarata

volt a városi élet fejlesztésére, amelyet én csodálattal néztem. Mindjárt az első pillanatoktól kezdve mellé álltam és támogatója lettem.

– *Változatlanul vb-titkári beosztásban?*

– Változatlanul vb-titkári beosztásban. Utána ő már szeretett volna belőlem elnökhelyettest csinálni, de én akkor még nem voltam azoknak az ismereteknek a birtokában, amelyekkel a város gazdaságát, pénzügyeit kézben tarthattam volna. Márpedig ez az elnökhelyettes feladata lett volna. Nem mertem elvállalni még akkor, de egy pár évvel később ez bekövetkezett. Akkorra már elvégeztem a jogot. 1956-ban kezdtem el, és 1961-ben kaptam diplomát az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen.

– *Ez a Te szándékod volt, vagy készítették rá?*

– Ez az én döntésem volt. Én magam választottam. Abban az időben úgy minősítettek engem, hogy az ország egyik legjobb vb-titkára voltam. Olyannyira, hogy Dallos Ferenc, aki fölkerült Budapestre, a Minisztertanács Tanácsi Hivatala elnökének, és ebben a minőségben egymás után bízott meg engem, vagy vont be a Minisztertanács által az ország különböző városaiban folytatott vizsgálatokba. Így voltam például 1963-ban Pécs megyei jogú város irányító tevékenységének a vizsgálóbizottságában. Ebben az időben azzal kezdtem el foglalkozni, hogy a városias viszonyokat erősítsem és alakítsam ki. Beindult a bérházak építése a Rákóczi úti soron, végig. Meg kellett alkotni a lakóházak házirendjének szabályait. Ilyen ebben a mezőgazdasági jellegű földszintes városban nem volt. Következett ezután a közterületek tisztasága és a házi szemétyűjtés rendeleteinek megalkotása. Ezek voltak egyébként a disszertációm témái is az egyetemen. Reile Géza egyébként nem állt munkába 1961 őszéig, elküldték pártiskolára, mielőtt kinevezték. Addig rám hárult a városi irányítás. Az elnökhelyettes a tsz-szervezésen dolgozott. Gond volt az öt éves terv lakásépítéseinek helyével. A széchenyivárosi területet a megyei tervosztály nem készítette elő időben. A Rávagy téren nem fért el a tervezett lakásszám. A szovjetek parancsnoksága és laktanyája, valamint a temető egy része nagyon kellett volna az építéshez. Varga Jenő megyei elnökhelyettes ötlete volt, hogy nevezzük Leninvárosnak, hátha a szovjetek hamarabb kivonulnak a területről. Persze, ez álom volt, mert nem vonultak ki. Voltak nézeteltéréseim is, mert Varga Jenő azt is javasolta, hogy az Árpád város szűnjön meg, és ha Árpád nevet akarunk adni egy városrésznek, akkor nevezzük át a Máriavárost, mert Szűz Mária-s, vallásos stb. Végrehajtó bizottság elé kellett vinnem ezt a javaslatot. Varga Jenő nyomására megszületett a döntés, de én azt soha végre nem hajtottam. A Leninvárosnál meg az egyes utcákat elneveztük közönséges utcanevekkel. Tulajdonképpen a postai levelezésben, a címzésben nem volt szükséges használni a Leninváros nevet.

– *Mondod, hogy Reile Géza nagyformátumú, erős akaratú, koncepciózus ember volt, ugyanakkor megerősítettél abban is, hogy a döntések a pártbizottságokon születtek. Reile tudta a pártvezetést a maga szempontjai szerint befolyásolni, irányítani?*

– Igen, ez volt a titka a Reilének. Ő kezdeményezte, ő maga traktálta a témákkal, feladatokkal, az elvégezni kívánt munkákkal őket, hagyta jóvá, és tudta végigvinni az elképzeléseit. A pártbizottságon emiatt voltak nézeteltérések, mert Erdélyi Ignác lett a városi pártbizottság első titkára abban az időben. Greiner József, aki a rossz szellem volt a pártbizottságon, tulajdonképpen az erőszak képviselője, azt mondta, hogy Reile Géza zsebre teszi Erdélyi Ignácot. Ezzel aztán megindult a Reile Géza elleni furkálódás, nem is sok idő múlva robbant is. De erről nem akarok most többet mondani.

– *Ebben az időben bontják el a Don-kanyart is?*

– A Don-kanyar elbontását 1947-ben a városi hároméves terv már tartalmazta. Pedig akkor még Reile Géza sehol se volt. Ez a terv egyébként Lestár Péter és Kada Elek óta terve volt a városnak, mindig célkitűzés volt.

– *A főterről – az országban először – elterelték a forgalmat 1976-ban.*

– Igen: Levelet írtam a Közlekedési Minisztériumnak, hogy a város kiskörúti közlekedési forgalom tervét egy országos nyilvános tervpályázaton vizsgáljuk meg, és e tervpályázatnak én is zsűritagja voltam. A zsűri azt a tervet, amelyik megszüntette volna a főtéren való átjárást, elvetette. A szakmabeliek, a közlekedésiek mind elvetették. Egy tervező volt a harmincnégyből, aki meg merte játszani a tervében, hogy a főteret zárjuk le. Ezt a tervet elutasították. Én viszont, mint a zsűri tagja, megvásároltam a város számára. Új gondolat volt benne. A kidolgoztatott terveimben a Kiskörút kétirányúsítva szolgálta volna a forgalmat. Több részét már sikerült is kinyitni. Például a Dobó körutat, a Koháry utcát, a Piaristák terétől az északi térfalig tartó széles útszakaszt. Gódor József³ gyorsított, a templom és a Városháza mögötti szűk szakaszokra vezette a forgalmat. Ideiglenes jellegű megoldásként. Harminchat éve él ez az ideiglenes megoldás, szűkös, és kipufogógázokkal telíti a városbelsőt.

– *Azon múltott, hogy melyik változat valósult meg, hogy adott pillanatban kinek volt nagyobb támogatottsága?*

– Igen. A helyzet az, hogy a megyei vezetőknek is az volt általában a felfogása, hogy minél gyorsabban essünk át a fejlesztéseken, építsünk valami jeles és különleges dolgot, mert a választásokig mindig cserélgetik az embereket, és minden vezető arra játszott, hogy az ő ideje alatt történjék valami fontos és előrevivő a város életében.

– *Eltereltelek Téged, de térjünk vissza még Reile Gézához, mert én is úgy érzékelem, hogy nagy fontosságú ember volt a maga időszakában.*

– Volt egy újságíró, aki azt mondta, hogy Reile Géza csak a városfejlesztéssel, gazdasággal foglalkozik, a kultúrával nem. Pedig a legnagyobbat e téren szintén ő kezdeményezte és indította el. 1962-ben, tehát egyéves tanácselnöksége alkalmával találkozott Kodály Zoltánnal a Katona József-szobor avatása kapcsán. Itt volt Illyés Gyula az avatáson, itt volt Kodály Zoltán. Reile Géza gyors kapcsolatteremtő képessége össze is hozta őket. Úgyannyira, hogy onnantól kezdve Reile Géza állandóan erősítette a Kodály Zoltán-féle szellemet a városban, és közreműködött az ének-zenei iskola építésében is, ami 1964-ben készült el, mert addig az Erkel utcában és egy régi parasztházban működött a Kodály alapította zenei általános iskola. Később, Kodály Zoltán halála után, Kodályné Péczely Saroltával egyeztetett egy leendő Kodály-múzeumról. Akkor az volt az elgondolás, hogy Kecskeméten hozzuk létre a Kodály-múzeumot, itt helyezzük el hagyatékát is. Kodályné bele is egyezett ebbe! Az első tárgyaláson én is jelen voltam, és az első adományozó tervezetet, okmányt én szövegeztem, tettem közzé, küldtem el azoknak, akik a döntéshez hozzájárulhatnak. Megvan nálam Kodályné Sáríkáknak a levele, amelyben följánlotta a hagyatékot a városnak, és Reile Géza ennek alapján folytatta a tárgyalásokat. Később aztán Sáríka meggondolta magát, visszavonta az ajánlatot, és Budapesten hozta létre a Kodály-múzeumot, illetve a hagyatékot ott tartotta, de a Kodály Intézet létrehozásában benne volt teljes erejével. Csak azzal, hogy a Kodály Intézet Kecskeméten jött létre, Reile Géza akkorát alkotott a kultúra területén, amit soha máskor senki más nem tudott meghaladni. Ez volt a legnagyobb, de emellett például ő alapította meg a bábszínházat, 1965 májusában

3 Gódor József Kecskemét polgármestere 1974 és 1979 között.

megállapodott Báron Lászlóval az alapításáról. Aztán a zeneiskola beruházása ügyében is közreműködött Kodály Zoltánnal, ez is az ő érdeme. De sok minden apró részlet is van még az emlékeimben.

– *Abban volt-e szerepe, hogy az időszakosan megjelenő Kiskunság folyóiratot 1969-ben a Forrás váltotta?*

– Azt hiszem, a Forrás teljes egészében megyei ügy volt.

– *Hogyan kerültek a város meghatározó épületei a megyei intézményekhez, a megye birtokába? A Cifrapalotára, vagy a megyei múzeum épületére, az egykori vasútkerti kaszinóra gondolok. Voltak ezekről érdemi tárgyalások a város és a megye között, vagy egyszerűen át kellett adni őket, ellenszolgáltatás nélkül?*

– Korábban szó volt a törvényhatósági jogú városról. Ez nemcsak közigazgatási, hanem anyagi önállóságot is adott. A város építette a színházát, működtette is. Építette a múzeumát, működtette is. Létesítette a könyvtárát, működtette is. Hasonlóképpen létesítette a művésztelepet, a mozit. A tanácsrendszer létrejöttével törvények és rendeletek szabályozták a tulajdonjogokat, a működtetői jogokat, fenntartóik finanszírozását. Zömmel megyei hatáskörbe kerültek. Később változó lett a kép. A költségvetések készítésének idején a Pénzügyminisztérium, a megye és a létrehozó alkudoztak a fenntartói jogokon. A döntéseket mindig a fenntartási költségek biztosítása befolyásolta.

– *Feltételezem, hogy számos kulturális intézmény is úgy tudott létrejönni, hogy valahol valakinek a fejében megfogalmazódott a gondolat, amihez a városvezetés közreműködése kellett. Ilyen történet a Kerámia Stúdióé is?*

– Változatos képet mutat, hogy a gondolat kinek a fejében született meg és kiknek a közreműködése kellett a létrehozáshoz. Reile Géza idején a város látványos fejlődése helyi és országos érdeklődést, kezdeményező gondolatokat váltott ki. Így adódott, hogy Probstner János és a kecskeméti Kósa Klára felkeresték Reile Gézát. Elmondták, hogy a keramikusairól nevezetes tiszántúli kisvárosból a fejlődő nagyvárosba szeretnének letelepedni. Csak egy műhelynek alkalmas épületet kérnek. A készítendő munkáik értékesítéséből fenn tudnák tartani magukat. Reile Géza azonnal fogta a gondolatot és megbízta a kulturális ügyekkel foglalkozó Ujvári Lajos elnökhelyetteset és engem, hogy keressünk részükre helyet. A lakáshivatal éppen abban az időben költöztetett ki összeférhetetlen cigány családokat a Kápolna utcai műemlék jellegű tornácos épületből. Ezt az épületet kapta meg Probstner János. Próbáltak ők megélni a saját lábukon, a saját termékárusításból, de nem ment. Probstner már 1972-ben, tehát a jelentkezésük utáni második esztendőben lakást kapott a várostól. Nem tudott megélni a bevételeiből, mi viszont nem tudtuk átvenni a stúdiót. Ezt látva Gajdócsi István beszállt a Kerámia Stúdió támogatásába. Mi adtuk az elhelyezést, a telket, Gajdócsi pedig beszállt azzal, hogy megyei pénzekből működteti és fölépítteti azokat az új épületeket, amelyekben most működik a stúdió.

Nekem jutott feladatul szintén, hogy Pálfy Gusztáv szobrásznak szerezzen valamilyen műtermes lakást. Kerestem én a Műkertben lehetőséget, és másutt is. Végül is azután Gajdócsi István azt mondta, építsetek lakást a Kerámia Stúdió oldalában, műtermeset. A különbözetet megkapjátok. Így került oda Probstner János is, Pálfy Gusztáv is. Gajdócsi 1975-ben megépítette a Stúdiót, tulajdonképpen a mai épületeket, és ezen a jogcímen ő át is vállalta a működtetési és fenntartási költségeket. Így működött együtt a város a megyével a Kerámia Stúdió létesítésében. Így lett megyei intézmény, tulajdonképpen. Annyit még tudtam segíteni, hogy mielőtt én nyugdíjba jöttem, 1987-ben átadtam a Stúdiónak a

volt városi anyagraktár épületét a Munkácsy utca 14. szám alatt. Azzal a gondolattal, hogy ott helyezzük el az összes kecskeméti kis művésztersaságokat. Műemlék jellegű az épület, és szinte skanzenszerűen akartam ezt a területet hasznosítani a városnak. Így alakult a Kerámia Stúdió sorsa.

– *A Zománcművészeti Alkotóműhely a Bethlen körút sarkán, egy volt malom épületében kapott elhelyezést. A Te koncepciód az volt, hogy azt is oda vinnéd, ahol ma a Kerámia van?*

– Nem mondhatom, hogy a zománcot is oda akartam vitetni, de azt az épületet is én szabadítottam fel. A Bódog-féle olajmalom volt ez. Ezt is a város adta át Gajdócsi István kérésére és ösztönzésére, a Zománcműhely céljaira.

– *Amikor a Kiskunsági Nemzeti Park létrejött, akkor nyilvánvaló volt, hogy Kecskemét lesz a központja, vagy dolgoznotok kellett ezért?*

– Azért, hogy Kecskemétre kerüljön, azért mi különösképpen nem lobbiztunk, ez rajtunk kívül álló döntés volt. Inkább a városon belüli elhelyezés, az igazgatóság székhelyének, irodáinak és vendégházának az elhelyezése volt a város érdeme. Amikor én a gyakorló iskolába jártam, Magyar Ilonka elvitt bennünket Hankovszky Zsigmond⁴ kertjébe. Élt bennem ez a gyerekkori emlék, hogy én hétéves vagy nyolcéves koromban ott jártam. Akkor jutott eszembe, amikor 1970 elején a Hunyadiváros rendezési terve készült. Hogy mi legyen a Hankovszky-kerttel és környezetével? Akkor én azt javasoltam Tóth Károlynak, aki az első alapító igazgatója volt a nemzeti parknak, és aki az igazgatóság épületét és központját a Csalánosi parkerdőbe gondolta először vinni, hogy nézzük meg a Hankovszky-kertet. Ez azért merült föl bennem többek között, mert a Hankovszky-kerttől délre, a Czollner köz felé eső területen négy darab erdészházat már felépítettünk. Tóth Károly is erdész volt, és vette a lapot, vonzalma is volt, ismerősei, barátai laktak ott, meg úgy látta, hogy a Hankovszky-kertből lehet valamit csinálni. Így aztán ők döntöttek el, hogy oda kerüljön a Kiskunsági Nemzeti Park irodaháza. A tervezőjét is én ajánlottam, Farkas Gábort, mert nagyon sokra tartottam a munkáját.

– *A Rajzfilmstúdió létrejöttében volt-e szerepe a városnak vagy Neked?*

– Igen! 1971-ben elnökhelyettes voltam. Egyszer szól a telefon, bejelentkezik Matolcsy György⁵, a mai miniszter édesapja, hogy átjönne hozzám. Mondom, gyere Huba! Én Huba néven ismertem, iskolatársak voltunk itt, a gyakorló iskolában. Közös volt a tanító nénink, a Magyar Ilonka. Azt mondja: A Pannónia Filmstúdióban elhatározták, hogy vidéken nyitunk egy műtermet. Azért gondoltam Kecskemétre, mert egyrészt én is kecskeméti vagyok, másrészt te is ismerted a Mátis Kálmán⁶ bácsit, az ő tanítványai közül biztosan ma is sok jó rajzkészségű gyerek él Kecskeméten, ezért gondoltam arra, hogy Kecskeméten csinálunk egy rajzfilmstúdiót. A megyei elnökhelyettesnél nem tapasztaltam semmiféle biztatást erre nézve, hátha a város tudna segíteni.

– *Ki volt az elnökhelyettes abban az időben a megyénél?*

– Azt hiszem Major Imre! Mondom Matolcsynak, nagyon szívesen segíték, ha tudok, de pillanatnyilag nincs üres, a célnak megfelelő épületünk. Van egy kérdéses épület, aminek a sorsát még nem tudom, a megyei tanács mögött, az a kódissállásos⁷ műemlék épület,

4 Hankovszky Zsigmond (1864–1949) szőlész-borász, sikeres növénynevelő.

5 Dr. Matolcsy György (1930) filmproducer, a Pannónia Filmstúdió igazgatója.

6 Mátis Kálmán (1903–1960) kecskeméti festő, grafikus, rajztanár.

7 kódissállás: lerövidült tornác, ami előteret képez a konyha és a pitvar között

a mai Gyógyszerészettörténeti Múzeum épülete. Az üresen áll, oda tudom adni nektek, de nem tudom véglegesen ígérni. Amíg keresünk másikat, addig ezt felajánlom. Örömmel fogadta, neki is álltak, kialakították, felújították az épületet, falat is kellett bontani és pótolni. Ez tényleg egy olyan építmény volt, amelynek facölöpökkel volt a falazata építve, a fal külső oldalát, belső oldalát fűzfavessző fonattal, mint a kosárfonás, fonták be és csapták be sárral. Emiatt az állaga is nagyon rossz volt. Beköltöztek, Matolcsy Kecskeméten talált egy olyan embert, aki kitűnő vezetője lett ennek a műteremnek, és ma is az, Mikulás Ferencet. És elkezdtek ott a munkát. Én Mikulás Ferivel spekuláltam mindig, hogy hol tudnánk véglegesen helyet adni. És akkor jött a Miron-villa megvásárlása a Czollner közön. Meghalt a tulajdonos, és az örökösök szerettek volna megszabadulni az épülettől. Akkor a város megvette hagyatéki áron, de akkor még nem gondoltunk a rajzfilmekre, hanem az új városrész tervezésénél egy bölcsőde vagy óvoda kialakítása került szóba mint lehetséges funkció. De nagyon drága lett volna abból a családi házas villából bölcsődét vagy óvodát kialakítani. Eldöntöttük, hogy kapják meg a rajzfilmek. Így költözött a kecskeméti filmstúdió a mai helyére.

– *A Bozsó Gyűjtemény és a Leskowsky-hangszergyűjtemény létrejöttéről kérdezlek.*

– 1979 júniusában lettem a városi tanács elnöke. Valamikor év vége fel Leskowsky szülei és a fiuk megkerestek azzal, hogy van a fiuknak egy hangszergyűjteménye. Arra gondoltak, hogy fölajánlják a városnak, ha a város ezt hajlandó állandó kiállítás formájában bemutatni. Kérdeztem, mi az ára. Azt mondják, 70 ezer forint. Meg van véve! És utána már csak arról kellett gondoskodni, hogy hol helyezzük el, és hogyan építsük be a városi költségvetésbe. Hát az nem volt egy egyszerű dolog, mert kezdtük a Katona József Emlékházban, folytattuk a Piaristáknál a pincében, azután költözött a gyűjtemény a mai helyére, a Zimay utcába. Leskowsky működtette, alkalmaztuk őt a gyűjtemény vezetőjeként, így egy kis pénzhez jutott. Nemrégiben volt a nyugdíjazása.

– *Bozsó János mikor és hogyan ajánlotta föl a gyűjteményét?*

– 1971. január 18-án Bozsó János felajánlotta a város részére a népművészeti tárgygyűjteményét. A Klapka-házban, ahol ma a gyűjtemény van, fölújítottuk még az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején. Benne lakott Bálint Béla, a múzeum volt igazgatója. Őt elhelyeztük egy másik lakásban, és Bálint Béla lakrészén kapta meg Bozsó a kiállítási lehetőségét. Végül Bozsóval a szerződést a megye kötötte meg.

– *De a város a kedvezményezett.*

– A város a kedvezményezett. Nem kívánták átvenni a Bozsó Gyűjteményt, csupán a Bozsó Gyűjteménynél a feleség munkáltatási költségét engedélyezték beépíteni a városi költségvetésbe.

– *A Népi Iparművészeti Múzeum ötlete fentről jött, Romány Pál ötlete, vagy Gajdócsi ötlete volt? Annyit tudok, hogy ez is városi fenntartású intézmény lett.*

– A Népi Iparművészeti Tanács elnöke, dr. Nagy László ajánlatot tett arra, hogy az elmúlt közel 40 esztendő népi iparművészeti termékeiből álló gyűjteményüket – eszmei értéke körülbelül 60–80 millió forint – Kecskemétre helyeznék el, amennyiben annak bemutatására alkalmas helyet tud a város biztosítani. Örömmel fogadtuk. Erre a célra a Külső-Szabadság út 19. szám alatti épületegyüttest adta át a város, a volt Likóripari Vállalat telephelyét. Az épületegyüttes kialakítása az előzetes tervezői felmérések szerint 10 millió forint költséget meghaladó lesz, a jelenlegi gazdasági feltételek mellett erre fedezet nem állt rendelkezésre. Ezért vállalati, társadalmi összefogással volt csak lehetséges a

célra való kialakítás. Ebben állapotdunk meg 1983. május 25-én. El is készült, 1984. december 7-én volt a hivatalos megnyitó, Sarlós István, a Minisztertanács elnökhelyettese adta át. Nagyon szép levelet kaptam évekkal később Nagy Lászlótól, a Népi Iparművészeti Tanács elnökétől, engedd meg, hogy idézzem: „Kedves Mihály, engedd meg, hogy ezúton közöljem, hogy 1987. június 30-án nyugállományba vonulok. Ezúton elköszönök Tőled, és megköszönöm a többéves sikeres együttműködésünket. A Népi Iparművészeti Tanács utolsó 5 évében kiemelkedő, korszakos jelentőségű cselekmény volt a kecskeméti Magyar Népi Iparművészeti Múzeumnak létrehozása. Ebben Neked rendkívül jelentős szereped volt, úgy hiszem, hatékony közreműködésed nélkül ez nem jöhetett volna létre. A kortárs népi iparművészet utolsó 40 éve legszebb munkáinak kiállításának lehetőség, európai színvonalú bemutatása nem csak Kecskemét városát gazdagította, hanem a magyar népi iparművészet jelentőségét hosszú évtizedekre örökítette meg. Az intézményben még további potenciális lehetőségek vannak, remélem, hogy ezeket felismeritek. Kecskemét város az utóbbi években kiemelkedő eredményeket ért el a folklór, a népi kultúra és egyéb művészi kifejezési formák megőrkítésében, ebbe szépen kapcsolódik a múzeum. Kívánok Neked további életed során jó munkát és ehhez szolgáló jó egészséget. Dr. Nagy László”

– Lépünk tovább. Volt-e szerepe abban Gajdócsi Istvánnak és Reile Géának személy szerint, hogy ilyen sokszínű kulturális élet alakult ki Kecskeméten?

– Igen! Úgy fogalmaztam a beszélgetésünk elején, hogy volt egy aranykor Lestár és Kada idejében. A második aranykorak nevezném Reile Géa tanácselnökségének idejét. Reile Géa Kecskemétre jövétele, dr. Dallos Ferenc, később dr. Varga Jenő megyei elnökök biztató támogatása meghatározó volt. Fogékony volt minden, a város fejlődését szolgáló gondolatra. Számomra példakép volt, tanultam tőle, amit nem tudott befejezni, azt igyekeztem megtenni. A sokszínű kulturális élet és intézményrendszer nem jöhetett volna létre dr. Gajdócsi István mecénási közreműködése nélkül. Őket jól követték apparátusaik munkatársai.

– Kapcsoljunk be egy újabb nevet, Romány Pálét. Tudom, hogy a kapcsolatokat finoman szólva sem volt felhőtlen.

– Ő egy furcsa ember volt. A hatalomvágy megszállottja. Két ízben volt a megyei pártbizottság első titkára. 1970–1973 között és az 1980–1987-es években. Bács-Kiskun megyét, így Kecskemétet is a száműzetése színhelyének tartotta. Nem is kötődött jó szívvel hozzá. Az 1950–52-es évek pártszemléletén nevelkedett, ami egy csomó rosszindulattal is párosult. Én szenvedője voltam városvezetőként annak a tíz esztendőnek, amit itt töltött. Reile Géa csak két esztendőt bírt ki vele. Ő, akit korábbi megyei vezetői elismertek, becsültek és támogattak, most naponta kapta a szemrehányásokat a nem is vezetői szintekre tartozó pitiáner ügyekben. Az is hozzátartozott a képhez, hogy a megyei titkárok közül Greiner József tüzelte őt Reile Géa ellen. Például képes volt éjszaka felhívni az állomásfőnököket és Reilét, hogy miért füttyögnek tolatás közben az állomáson a mozdonyok. Vagy előttem korholta a rendőrfőkapitányt azért, hogy miért járnak párosan a rendezvényt biztosító rendőrjárőrök. Mindenbe belekötött. Arra fordított nagy gondot, hogy naponta jelenjen meg a neve és a képe a helyi újságban. Évekig üldözött azzal az utasítással, hogy a Kaszap utcát más névre kereszteljük.

– Milyen okból?

– Bizonyára a székesfehérvári katolikus pap sorsa jutott eszébe. De azért is, hogy szembeállítson a város lakosságával. Amikor az Ybl Miklós által tervezett evangélikus templom előtti bazársor lebontását terveztem, nem akartam idő előtt közhírré tenni, mert bizonyára leállított volna. Egyrészt a vallásellenessége miatt, másrészt mert a város gon-

dolata volt. Akkor mertem nyilvánossá tenni, amikor az állami hozzájárulás megszületett a Lutheránus Világszövetség magyarországi üléséről. Fölborzolódik a hátamon a szőr, amikor valaki arról szól hogy mi minden köszönhető Romány Pálnak. Nem emlékezem olyan kulturális intézményre, amelyet ő kezdeményezett volna, vagy érdeme lett volna a megvalósítás feltételei megteremtésében. De az átadási ünnepségeken mindig Gajdócsi István mellett volt látható a képeken. Szította a tüzet, az irigységet a városok között, főként a megyeszékhely ellen. Bajának még az új megye és székhelye szerepét is felvillantotta. Nagyon becsültem Gajdócsi Istvánt mecénási szerepéért. Egyszer nekem elmondta, hogy „Miska, nektek erre szükségetek van, de csináljátok is, mert ha az ember visszanez a történelemben, nem gyakran emlegetik a volt megyei főispánokat meg alispánokat, de a városi polgármestereket, a falusi bírókat, azokat emlegetik.”

– *Horváth István, aki a két Rományi-éra között volt első titkár, neki nem volt meghatározó szerepe?*

– De igen, vele nagyon szoros kapcsolatban állt a város. Segítette és támogatta a Bozsó Gyűjtemény bővítését, ott volt az ünnepi átadáson. A Kodály Intézet kialakításának munkálatait figyelemmel kísérte és segítette. Az átadási ünnepre körültekintően készült. Romány Pál észrevételezte, hogy nem kapott a megnyitásra meghívót, pedig érdemi része volt az intézmény alapításában és megvalósításában. Részletes, írásos tájékoztatást kért erről. Leírtam, hogy Reile Géza már 1967-től tárgyalt Kodályné Sáríkával a kecskeméti Kodály-múzeum alapításáról. Romány Pál akkor még sehol nem volt, csak 1970-ben jelent meg Kecskeméten. 1973-ban pedig távozott Kecskemétről. Az Intézet átadása 1975-ben volt. Tehát korrektül járt el elődjével szemben. Akkor ismertem meg őt igazán, amikor én megyei tervező voltam. Minden évben pontosan ugyanannak a hónapnak ugyanazon a napján áthívtam, beszámoltattam, mit tervezek. Rákérdezett, elmondta, hogy neki mi a véleménye arról, amit én elmondtam a terveimről. Jó tanácsokat adott, mondta, hogy Miska, a házgymári termékeket a Dobó körútra ne hozd be. Ma az építőipar ezt tudja, de nem a Dobó körútra és nem a város főterére valók a házgymári lakások.

– *Kultúrára nyitott embernek tartottad Horváth Istvánt?*

– Igen! A Bozsó-ügyben is jelen volt, a Kodály Intézet letelepítésében is szerepe volt. A Kodály Intézet létrehozása az tulajdonképpen akkor kezdődött, amikor Kodály meghalt. A pincegazdaság irodaházat építtetett, ahhoz telket adtunk a Kiskőrösi úton. Ekkor vált lehetővé a kiköltözés az egykori ferences kolostorból. Ekkor kezdődhetett a ferences kolostor átalakítása, átépítése. Ez már Romány idejében volt, de ehhez sem volt semmi köze, nem is volt még a megyében sem az alapításkor, 1970-ben érkezett. A Kodály Intézet helyét mi, ketten Reilével gondoltuk ki és választottuk ki. 1975-re lett kész. Benkó Zoli aranyos, nagyon rendes ember volt, mindenben ott volt, ami a város fejlődését elősegítette. A Vízmű Vállalat igazgatója volt. Az átadáskor Pozsgay Imre mondta a beszédet. Jelentkezett Romány Pál, hogy ő alapította, ő kezdeményezte a Kodály Intézetet, és nehezményezte, hogy nem hívták meg a megnyitóra. Én 1969-től vezettem naplószerűen az alapítás, felújítás, kivitelezés dokumentációját. Horváth István ezt elkérte tőlem, mert tisztességesen akart Románnyal szemben viselkedni, mert ha tényleg igaz, hogy ő az alapító, akkor meg kellett volna hívni az avatóra. Romány 1973 óta már miniszter volt, elköltözött Kecskemétről. Tehát egy nagyon korrekt embernek ismertem meg Horváth Istvánt. Most, így átgondolva, hirtelen nem tudom megmondani azt, hogy melyik intézménynél, kulturális intézménynél volt közreműködő szerepe. Mikor elment belügyminiszternek 1982-ben, kitéüntetett engem a Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozatával. Romány majdnem szétduzzant.

– *Ti látványosan nem kedveltétek egymást, ezt éreztem, mikor melletted dolgozhattam. A Városházán voltak-e olyan emberek, akik a kulturális fejlesztéseket illetően ötletadásban is, koncepcióban is segítettek? Akár a helyetteseid, akár alacsonyabb pozícióban lévő emberek?*

– Mindenekelőtt Fehér Sándort említtem. Minden kulturális témának támogatója volt. Tapasztóné Perlaki Magdolnát említhetem, aki sokszor és számos kérdésben a segítségemre volt. Fischer Istvánra, a kulturális területért felelős helyettesemre is mindig számíthattam, nagy segítségemre volt például a Bozsó Gyűjtemény befogadásakor a feltételek kimunkálásában.

– *Elégedett voltál-e hosszú városházi működésed kulturális szerepével, voltak-e hiányérzeteid?*

– Én nem tudatosan és nem kiemelten foglalkoztam a kulturális intézmények létrehozásával és működtetésével. A működtetés az illetékes elnökhelyettes feladata volt és az osztályé. A létrehozásban pedig mindig segítettem azokat, akik ebben a témakörben rászorultak a segítségre. Én az anyagiakért voltam mindig a felelős, és abban mindig segítettem őket. Ezért volt részem valamennyi olyan dologban, amiről ma itt szó esett. Az általános feladataim körébe tartozónak éreztem a kultúrát is. Mindig eszembe jutott Heltai Nándornak az a bírálata Reilével kapcsolatban, hogy nem törődik a kultúrával! Erre mondtam én, ugye azt, hogy ha csak a Kodály Intézetet veszem, akkor is annyit tett, hogy hozzá hasonlót nem tudok említeni. Annak meg örülök, hogy most, amikor számba vettem a dolgokat és gyűjtöttem össze ezeket az általad is látott papírokat, emlékeket, szóval hogy ennyi mindent össze tudtam gyűjteni, és magam is meglepődtem azon, hogy mi mindenben működtem közre.

Az interjút Kriskó János készítette

Szekér Endre

„Ha kifogást találtak, ugrott az egész mű!”

– *Bandi bátyám, mikor, hol, milyen családban születted?*

– 1935-ben születtem, értelmiségi családban. Édesapám gyógyszerész volt, az egyik nagyapám református lelkész, a másik táblabíró volt, tovább nem érdemes mondani. Bár érdemes még arra utalni, hogy a dédapám, aki Jedlik Ányos tanítványa volt, 48-as főhadnagy, Kufsteint megjárta ember volt. Nagyon értelmes és nagyon komoly, Kiskunhalas nemes egyénisége.

– *Hol érettségizted?*

– Kecskeméten, a Katona József Gimnáziumban 1953-ban érettségiztem. A továbbtanulás nagyon nehezen alakult, a származásom miatt. Nem mesélve a kanyarokat, végül a főiskola elvégzése után az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végeztem magyar–történelem szakon, és ott doktoráltam.

– *Melyik főiskolára jártál?*

– Elkezdődött Pesten az Apáczai Csere János Főiskolán, ott szereztem a magyar szakomat, és félig, mivel akkor az az örült megoldás volt, hogy egyszakos volt a képzés, a történelem szakot Szegeden végeztem. És a szabály az volt akkor, hogy egyetemre különbséti vizsgával mehettem, így kerültem az Eötvös Lorándra.

– *Az Eötvösön már csak magyar szakos voltál?*

– Magyar–történelem szakra jártam.

– *Történelmet sohasem tanítottál?*

– Nem nagyon.

– *Ez a saját döntésed volt?*

– Távobabb állt tőlem, az irodalom, nyelv, stílus állt közelebb hozzám, és a doktori disszertációm is magyar nyelv központú volt. Szathmári István¹ professzor úrnál írtam, akivel hála Istennek máig jó barátságban vagyok. A témám a nominális stílus, általában a stilisztika, a költői nyelv volt.

Dr. Szekér Endre irodalomtörténész, középiskolai tanár. 1935-ben született, magyar történelem szakos tanárként 1960-tól tanított a kecskeméti Katona József Gimnáziumban, majd nyugdíjba vonulásáig a Református Gimnázium tanára volt. A Forrás főszerkesztő-helyettese 1969–2009 között.

1 Prof. Dr. Szathmári István (1925) nyelvész, egyetemi tanár.

– *Hogyan kerültél pedagógusállásba Kecskeméten, egyáltalán hogyan kerültél a városba?*
– Mivel itt érettségiztem, édesapám a Csongrádi utcai gyógyszertár vezetője volt, itt laktunk, tehát ide költöztem, és nagyon nehezen ment akkor az elhelyezkedés. Bugacon tanítottam három évig, két évig kecskeméti általánosban, és utána kerültem a Katona gimnáziumba.

– *Melyik évben kerültél a Katonába?*

– 1960-ban.

– *A Katona-gimnázium akkor nemcsak a város, de a megye egyik legjobb iskolája volt!*

– Nagyon jó iskola volt!

– *Idősebb magyar szakos kollégáid könnyen elfogadtak?*

– Nagyon bonyolult, úgyhogy ne menjünk bele. Orosz Laci bácsi politikai okokból, '56 miatt visszaszorított helyzetben volt, de nagyon jó barátom volt Hordós Károly és így tovább. Nagyon kellemes környezetben voltam.

– *1989-ig, tehát csaknem harminc éven át tanítottál a Katonában. Ugyanakkor párhuzamosan már az irodalmi élet felé kacsingattál. Hogyan és milyen módon kerültél kapcsolatba a kecskeméti irodalmi élettel?*

– Létezett akkor még Kiskunság néven egy ilyen alkalmi kiadvány, nem nevezhető folyóiratnak, majd azt követte egy nagyobb formátumú Kiskunság című kiadvány, ez már előzménye volt a Forrásnak. Igényesebb és komolyabb. Megteremtésében Varga Mihály személye kulcsfontosságú volt! Akkor is, a másik Kiskunságban is, és majd a Forrás indulásánál is! Már Bugacon is írtam, a Petőfi Népe elődjében, Hemingwayről írtam például, Az öreg halász és a tengerről. A stílus iránti érdeklődésem kezdettől fogva megvolt, a Tóth Árpád jelzőhasználata című tanulmányom egy régi Kiskunságban jelent meg. A József Attila költői nyelvéről szóló pedig a nagyobb formátumú Kiskunságban. Ilyen előzményekkel közeledtem azoknak a csoportjához, akik írtak. Nem szabad elfelejtenünk azt, hogy ez nem előzmény nélküli. Kecskeméten a Részvény Nyomda, Tóth László munkássága, szoros kapcsolata az akkori irodalommal, Németh Lászlóval, a népi írókkal, kulcsfontosságú volt. Valamiféleképpen ide is kapcsolódik ez az irodalmi indulás.

– *Varga Mihály keresett meg Téged, amikor a Kiskunság létrejött, vagy már egy létező laphoz társultál?*

– Sokkal hamarabb találkoztunk. Régi kapcsolat volt, régi baráti kapcsolat. Sőt zárójelben elmondhatom azt, hogy Pomogáts Béla mint jeles irodalomtörténész egyszer, már a későbbi időszakban azt mondta, hogy a Varga Miskát nagyon szerette és nagyon nagyra tartotta, és amikor az első induláskor, például a nyugati magyar irodalom megjelentetése még támadott és nehéz ügy volt, Miska ezt is vállalta, és politikai kisugárzása volt. Miska irodalomszemlélete egy tágasabb magyar irodalmat jelentett, mondjuk Kolozsvártól Londonig.

– *Ki volt Varga Mihály? Újságíró, bölcsész, tanár?*

– Újságíró volt, tanári végzettségű. Hallatlan ügyessége, szervezőképessége, tevékenysége, olvasottsága, kapcsolatai nagyon sokat jelentettek. Él még, hála istennek, de hát magas életkorban és nehéz egészségi állapotban van. Ahogy a kezdetektől Goór Imre is itt volt, ő is él, de hát már igen idősön és visszavonultan. És hát Hatvani Dani nagyon nagy időszakot jegyez! Ő is a kezdetektől ott volt a lap körül, újságíróként indult jogi végzett-

séggel a háta mögött, és verseket írt, nem is rossz verseket. Főszerkesztő is volt sokáig, nagyon sokáig együtt dolgoztunk, nagyon kellemes időszak volt. Rengeteg külső támadás érte a Forrást! És volt egy olyan hullám, amelyet talán nem részleteznék. Talán leginkább belső központi politikai vívódás volt az, hogy a Tiszatájat vagy a Forrást üssék ki teljesen! Nem volt könnyű időszak! Olykor-olykor az én megbízott főszerkesztői működésem akkor következett be, amikor valakit kilőttek.

– *Egyszer kilőtték Varga Mihályt, egyszer kilőtték Hatvani Dánielt. De térjünk még vissza a Kiskunság időszakára! Amikor létrejött, mennyire volt tipikus, hogy egy vidéki városban folyóiratot adnak ki?*

– A Kiskunság talán még nem folyóirat, az még alkalmi kiadvány, valószínűleg minden alkalommal, minden megjelenéskor új engedély kellett. A folyóirattá válás a Forrás megjelenésével mondható ki.

– *Amennyit én ismerek a Kiskunság egyes számaiból, azért úgy látszik, hogy a szerkesztési elvekben sok hasonlóság van!*

– Igen, Miska volt az, aki egyéniségében, szemléletében hasonló igényekkel lépett föl és egyformán meghatározta mindkét lap arculatát.

– *Két nevet említettél, Hatvani Dániel és Goór Imre nevét, akik a Kiskunságot elindították. Ugye Te vagy a harmadik?*

– Goór Imre mint költő, kezdetől fogva itt volt, képzőművészeti alkata és technikai ismeretei alapján is nagy szükség volt rá, de mindenekelőtt igényes verseket írt, a kissé elfelejtett Tűztánc című antológiában tűnt föl. Garai Gáborék nemzedékével volt korban azonos.

– *Amikor 1969-ben úgy döntött a Kiskunság körül kialakult írói kör, hogy rendszeresen megjelenő irodalmi folyóiratot hoz létre, annak milyen előzményei, milyen szellemi előzményei voltak? Mi vezetett a döntésig? Könnyű volt keresztülvinni?*

– A helyzet úgy volt, hogy talán valamilyen politikai támogatás is kellett, és volt is mögötte. Ez valószínű együtt rezonált a politikai vezetés egy kulturáltabb személyiségével. Nem véletlen, hogy Pozsgay Imre volt az, aki a Forrás első számának bevezetőjét írta. Ez mindenféleképpen jelzi azt a kapcsolatot, amely sokáig meg is volt. Nagyon nagy jelentőségű volt a lap szempontjából Pozsgay kecskeméti tartózkodása, sokat jelentett!

– *Láttam, hogy Pozsgay 1919-et köszöntő írásával indult az első szám, amelyben olyan szerzők voltak, mint Raffai Sarolta, Falu Tamás, Hatvani Dániel, Gál Farkas, Simonyi Imre, aztán Sántha György. Az akkor klerikálisnak kikiáltott Sántha György hogyan férhetett be a lapba? Ez már az olvadás időszaka volt?*

– Nem így mondanám! Sántha György, aki hosszan tartóan Kecskeméten élt, és a környéken volt földbirtoka, Párizsban tanult, komoly szellemi múlttal rendelkezett. A népi írókkal, többek között Sinka Istvánékkal már a harmincas évektől személyes kapcsolatban volt.

Erdei Ferenc volt az, aki régtől segítette az ő sorsát. De ő végig megmaradt egy ilyen rebellis, külső, magányos valakinek, aki öregkorában írt vallásos verseket.

– *Tovább nézve a nyitó szám címlapját, olyan neveket látok, mint Heltai Nándor, Orosz László, Zám Tibor, Varga Jenő. Varga Jenő a megyeházán volt elnökhelyettes.*

– Igen, de ez nem számít, ez inkább meglévő helyi vonatkozás.

– *Arra gondolok, hogy mint a megyeháza egyik vezetője, segítség volt-e?*
– Nem nagyon, nem volt olyan személyes kapcsolat, de el kell mondani azt, hogy a környezet alapvetően rokonszenves volt! És az indulás jó volt! Más szempontból nagyon érdekes a hagyományhoz való kapcsolódás. Nagyon sok személyt kéne még említeni! Orosz László az, aki itt élt, és európai szintű, vagy legalább is országos szintű ember volt. Annak ellenére, hogy egy nehezebb időszak jön majd '56 kapcsán az ő életében. A Katona-életmű feldolgozása, a verstani munkái, és hadd ne soroljam, egyetemi tanári szintű volt! Olyan kapcsolata volt a szegedi egyetemmel is, hogy különféle rangokat és címeket adtak neki, tehát egyetemi docensi vagy megbízott, címzetes rangot. Nagyon sok érdekes személyes kapcsolatának részese is lehettem. Általa ismerkedtem meg Sótér István egyetemi tanárral, Pándi Pál neki évfolyamtársa volt, Nagy Miklós egyetemi tanár, egykori Eötvös-kollégista a barátja volt, Király István akadémikus nagyon jóban volt vele, tehát ilyen szálak a Forrás irodalomtörténeti vonalát erősítették. Csodálatos előadókészsége és intelligenciája valóban méltó egy Horváth János-tanítványhoz. Igenis járt volna neki egy egyetemi katedra, amelyet sajnos a kor és a politikai körülmények megakadályoztak.

– *Megemlítetted, hogy a lap ragaszkodott a hagyományokhoz. Ez a népi hagyomány elsősorban, vagy népi írói hagyomány, a falujárás, a szociográfia hagyománya?*

– Valóban így van, hogy ez részben a Tóth László-féle Részvénynyomda, Németh László hagyományához is kapcsolódik, másrészt pedig hát Erdei Ferenc ugye, aki a Futóhomokot írta, és hát helyi kötődés is! Zám Tibor emelkedett ki feltétlenül néhány munkájával, de Kunszabó is itt volt, aztán Hatvani Dani is. Szociográfiai konferenciák, tanácskozások voltak, ezek egy nagyobb szellemi mozgás, egy tágabb szellemi horizont lehetőségeit adták meg! A Magyarország felfedezése című sorozat kapcsán is ide kötődtek és kapcsolat alakult ki vagy megbízások, vagy ösztöndíjak formájában. Olyan témák, mint például Zám Tibornak a szövetkezeti gazdálkodás kapcsán írt szociográfiája! Magam szemtanúja voltam, amikor a kis Trabantjával indult Székesfehérvárra egy tárgyalásra, ahol a pálinkafőzéssel való csalások meg a bormelléki zsványságok derültek ki, és ugye ő szemmel tartotta, számon tartotta ezeket és írt róluk. Nagy bátorság kellett hozzá. A termelőszövetkezeti demokrácia kérdése, alapvetően a mezőgazdaság ma már sajnos félreszorított és elfeledett kérdései kerültek terítékre abban az időben a Forrásban.

– *A kor valójában nem kedvezett a valóságfeltáró műfajoknak. Mennyire volt könnyű elfogadtatni akár a helyi vezetőkkel, akár az országos vezetőkkel ezt a tematikát?*

– Tulajdonképpen én pozitív kapcsolatot éreztem! Mondjuk Romány Pál a tanyag problémáról írt. És a Kecskeméttel való kapcsolat akkor is jelentkezett, amikor például véletlenül találkoztam az Akadémián, egy disszertáció kapcsán Romány Pállal, aki örvendetesen tartotta a kecskeméti kapcsolatot. Sok mindent lehetne erről elmondani, felfedezéseket, tehát a műfaj gondjainak a feldolgozását, és hát, ugye, ezek ezer nehézséggel jártak! Volt olyan, hogy egy kiskunhalasi volt osztálytársam őrröngött, hogy a Forrásban mi jelent meg egy kiskunhalasi vonatkozású cikkben.

– *Ez a Csató Károly-féle A Daniella-álm című dolgozat² lehetett a sok vitát kiváltó kötöttárugyár-beruházásról.*

– Gondolom!

– *A Forrás kezdetektől fogva megyei lapnak tekintette magát, és nem Kecskemét lapjának?*

2 Csató Károly: *A Daniella-álm.* = Forrás, 1980. 12. sz. 15–38. o.

– Inkább megyeinek, nem szűkült le a városra. A hagyomány szerint egyetemi városok indítottak folyóiratot, ilyen az Alföld Debrecenben, a Tiszatáj Szegeden. Itt nem volt egyetem, nem volt bölcsészkar, nem volt gazdag humán szellemi háttér, de volt egyéb háttér, gondolok itt a Tóth László-féle hagyományokra és egyébre.

– *Elindul a lap a szociográfia, a hagyományörzés útján. Most mondtad: nem volt olyan gazdag szellemi háttér, mint amit az egyetemi városok garantáltak más lapoknak. Mi volt a biztosítéka, hogy nem lesz provinciális, ugyanakkor a szó jó értelmében lokális maradjon?*

– Illyésnek a híres ötágú síp gondolatához kapcsolódtunk, ami aztán hatodikká vált, tehát gazdagodott. A magyar irodalomról nemcsak szűk körben, a határon belül gondolkodtunk, de bekapcsoltuk erdélyi, felvidéki, délvidéki, nyugati és személyes ismerőseinket. Ilyen kapcsolatok épültek ki például Fehér Ferencsel, az újvidéki költővel, Lászlóffy Aladárral Kolozsvárról és másokkal. Szívesen fogadtuk őket, és nagyon gyakran mi mentünk Erdélybe, Kolozsvárra, Szabadkára. Ez folyamatosan szélesedett, kiegészült a Londonban élő Határ Győzővel, a nyugati irodalom más képviselőivel. Ez bizonyos ideig támadási felület is volt a Forrás ellen. A hagyományos kapcsolatokon túl, az akkori politikai helyzetnek megfelelően, létezett a szovjet-országi kapcsolat a Nas Szovremennyik című, kitűnő szovjet folyóirattal, jártunk náluk, és jöttek ők is. Nagyon jó írók voltak! Ugyanakkor testvér folyóirati kapcsolatok alakultak ki Erdélyben is, nagy ravaszul magyar és román is! A kolozsvári Utunkkal és a román Steaua című folyóirattal kerültünk kapcsolatba. A Steaua egy nagyon kulturált, nyugati orientációjú folyóirat volt Aurel Rau főszerkesztésében, aki költő és esszéíró volt és nagyon megbecsült szerző, nagyon komoly személyes nexusba is kerültünk. Járt nálunk, mi is mentünk oda, és hát Marosvásárhelyre is. Nekem személyes kapcsolatom volt a Párizsban élő Sipos Gyula (Albert Pál)³ esszéíróval, aki abban az időben a nagyon támadott Szabad Európa Rádió munkatársa volt. Ezt a rendőrség számon tartotta, és felelősségre is vont érte többször! Gömöri Györggyel többször is találkoztam, kitűnő költő, most nyugdíjas, Londonban él, de a cambridge-i egyetemen oktatott és remek verseket írt. Határ Győzővel való kapcsolatom nagyon jól alakult, telefonált is, meg rengeteg levelet írt, és a feleségemmel a fiam londoni tartózkodása idején fel is kerestük Győző bácsit otthonában is. Nagyon kedvesen fogadott, a kapcsolatunk nagyon erőteljessé vált. Nézd, az én nemzedékem részben ötvenhatos. Ferdinándy Gyurka, aki Puerto Ricóban volt egyetemi tanár, most már itthon is van, nagyon sok könyve franciául jelent meg, jelentős író, személyes kapcsolat is volt és a Forrásban is kapcsolat volt, tehát így fonódik össze a folyóirat kapcsolata és egy személyes barátság vagy ismeretség.

– *Ezek szerint a magyar emigráció is könnyebben megjelenhetett a Forrásban, vagy azért itt voltak fenntartások és megkötések?*

– Nagyon bonyolult. Az éveket nehéz elkülöníteni. Valószínű, de nyugodtan megállapíthatnánk a bibliográfiából, hogy megjelentek írások. Nagyon sokszor problémát is okozott egy-egy mondat, tekintve azt, hogy sokkal nagyobb ellenőrzés volt a szokottnál. A kéziratokat már a nyomdában ellenőrizték, például Csoóri Sándor egy kifogásolt írása miatt kellett újranyomtatni egy Forrás-számot.

³ Albert Pál (Budapest, 1935), polgári nevén Sipos Gyula, kritikus, újságíró. 1957 óta Franciaországban él, a Sorbonne-on szerzett tanári diplomát. 25 évig a müncheni Szabad Európa Rádió külső munkatársa volt.

– Ez volt az a bizonyos inkriminált esszé a „nomád értelmiségről” 1980 januárjában talán. Egyébként is: a Forrás viszonylag hamar azzal hívja föl magára a figyelmet, hogy elég sok nézeteltérésbe került a fennálló hatalommal. Ez áttételeken keresztül zajlott? Itt, a megyében szóltak a szerkesztőségnek, hogy ezt vagy azt a szerzőt vagy írást nem kellene közölni? Volt-e cenzúra a szónak abban az értelmében, hogy kéziratokat be kellett mutatni jóváhagyásra, vagy ez a nyomdában, mintegy a hátatok mögött megtörtént?

– Szerintem úgy oldották meg hivatalosan, hogy nyomdai ellenőrzés volt. A nyomdászok közül valaki meg lehetett bízva azzal, hogy jelezze, ha valami gyanús kézirat megjelenik, vagy megjelenő félben van. Juhász Ferencről élőben hallottam egy minisztériumi értekezleten, hogy ő megdöbbenve vette észre Moszkvába, hogy az Új Írásnak az a száma, amelyet ő még nem látott, Moszkvában ott van az Írószövetség polcán.

– Arról tudok, hogy viszonylag hamar a szerkesztőség tagja lett Bodor Jenő, aki a megyei művelődési osztály vezetője volt annak idején. Az ő szerepe a szerkesztőségben egyfajta hatalmi jelenlétet jelentett, vagy valóban szerkesztőtárs volt?

– Nem! Szinte baráti kapcsolatban voltunk, semmiféleképpen nem befolyásolta a szerkesztést, a jelenléte talán biztosítékot jelentett a hatalom részére. De csak jót mondhatok róla, baráti kapcsolatunk volt.

– A Forrásnak a hetvenes évek végétől a nyolcvanas évek derekáig szinte minden esztendőben megjelent olyan száma, amely kiverte a biztosítékot a hatalom képviselőinél. Ilyen volt 1979-ben a lakiteleki írótalálkozóról szóló összeállítás, 1980-ban a Csoóri-esszé, a Halas-szociográfia, 1983-ban Salamon Konrád írása a szárszói találkozó évfordulója alkalmából, 1984-ben a Népfőiskola-szám. Az volt-e az oka, hogy ezek a szakasosnál is erősebb, politikai szempontból kényesebb írások voltak, vagy az volt az oka, hogy a hatalom akkor már érezte a közelgő véget?

– Én azt hiszem, hogy általában minden nyomdai kiadványt keményen ellenőriztek. Nyilvánvaló, hogy ez nem jelentett színvonalbeli ellenőrzést, hanem egyértelműen politikai vonatkozású volt. Közismert példát hozok föl: Amikor Kós Károlynak⁴ megjelent a Hármaskönyve, utólag visszavonták. Nem tudtuk megérteni, hogy mi az ördögnek, aztán utólag mi magunk vettük észre, hogy a Kun Bélára vonatkozó pár sor miatt, aki becsületes tolvajként Kós Károly rajzait elvitte 1919-ben, de cédulát hagyott, „ne haragudj, elvittem”. Na, ezért a pár mondatért visszavonták a könyvet.

– Lehetett kompromisszumot kötni a hatalommal? Ha egy szerző hajlandó volt egy mondatot kihagyni, átfogalmazni, hajlandó volt engedményeket tenni, akkor megjelenhettek írások?

– Talán ilyen részkérdésekbe nem mentek bele! Ha kifogást találtak, ugrott az egész mű...

– Volt két olyan periódus is, amikor a Forrás megbízott főszerkesztőjeként tevékenykedtél. Van-e olyan emléked, hogy konkrétan megakadályozták egy írásnak vagy egy számnak a megjelenését, amikor Te voltál a lap vezetője?

– Nem! Sőt, megnyugtatóan jó kapcsolat volt a minisztériummal, illetőleg személy szerint is a kapcsolattartó személlyel. Amikor lezárult a megbízott főszerkesztői tevékenységem, akkor a minisztériumi előadó viccesen azt mondta: tudod, most jelentethetél volna meg olyan írást, ami veszélyes, mert Téged nem lehetett volna úgy felelősségre vonni, mint a kinevezett főszerkesztőt.

4 Kós Károly (1883–1977) építész, író, grafikus, könyvtervező, szerkesztő, könyvkiadó, tanár, politikus.

– Arról mesélj, hogy milyen hangulatúak voltak a szerkesztőségi ülések. Nyilván szétosztottátok a beérkező kéziratokat, mindenki olvasott, és utána valamilyen módon fölmerült, hogy mi kerüljön a lapba. Voltak itt nagy viták, beszélgettek arról, hogy bizonyos írásoknak lehetnek veszélyei, ezt kiszűrhatják, itt óvatoskodni kell?

– Alapvetően nem csak erre kell gondolni! Úgy képzeld el, hogy például nagyon nagy szeretettel olvastuk és jelentettük meg a Simonyi Imre-verseket Gyuláról. Tehát, mondjuk, volt egy ilyen típus, ami egyértelmű, tehát senki nem gondolt arra, hogy kényes lehet, jók voltak a versek, stb. A szociográfiai írásoknál szóba kerülhettek minőségbeli követelmények is, meg a formai, nyelvi megformáltság hiányai, és hát a felvetett kérdések bizonytalansága vagy politikai veszélyessége is felmerülhetett. Tehát több minden játszhatott közre! Voltak személyes viták, jó és rossz értelemben, de hát ez természetes volt, és tulajdonképpen jól alakult ki egy közösség. Egy közösség, amelyről Hatvani Dani is több visszaemlékezést írt, olykor pozitívan utalt rám is, bizonyos ismereteimnek a tágasságára. Egy példát elmondok, a később idősokról, a Faludy Györggyel való kapcsolatáról. Annyira jelentős volt ez a kapcsolat, hogy amikor egy interjú adott Faludy György, úgy tartotta a Forrást, hogy a kamera ne tudjon elfordulni, ha az arcát akarták mutatni, mutatniuk kellett a lapot is. Az életben nagyobb propagandát nem kaphatott volna a Forrás, mint Gyuri bácsinak ezzel a gesztusával!

– A szerkesztőségben nyilván nagyon pezsgő szellemi élet folyt. Te tagja voltál az Írószövetségnek. Milyen visszhangja volt a Forrásnak tágabb irodalmi berkekben? Tudtak róla, fontosnak tartották? El tudta-e érni azt az elismertséget, mint az Ilia Mihály vagy Annus József által szerkesztett Tiszatáj, vagy a Bertha Bulcsú által jegyzett Jelenkor, vagy az Alföld?

– Igen! Nyugodtan mondhatom, hogy részben személyes kapcsolatokra épülve megvolt a tekintély! Esterházy Péterrel és másokkal beszélgettünk erről. Másrészt el kell mondanunk azt, hogy egy-egy vidéki folyóirat megítélése halványabb volt. Az általam emlegetett Alföldnek is voltak sápadtabb időszakai, amikor nem tűnt ki annyira. És mivel a Forrásnak meghatározóbb profilja volt, és egy-egy írása átütő, szakmailag és politikailag is átütő sikerű volt, így időnként még a Tiszatájnál is jelentősebb volt.

– Mitől lett Forrás a Forrás? Emlékszel a névadás történetére?

– A nevet Madarász László adta. A Felvidéken volt egy ilyen folyóirat, amelynek ő a részese volt, és innen vetődött föl az ötlet. Vívódtunk esteken át, hogy milyen név lenne jó.

– Kiderült, hogy Varga Mihálynak döntő szerepe volt a Kiskunság, majd a Forrás megszületésében. Varga Mihálynak miért kellett felállnia? Saját döntése volt, vagy elmozdították őt a főszerkesztői pozícióból?

– Politikai oka volt, nehéz lenne röviden elmondanom. Lehet, hogy konkrétan egy ügyhöz kapcsolódik, de valójában a folyóirat kisugárzásának, egységes, a politika szempontjából talán nem szerencsés sugallatának volt köszönhető. A felmentés indokát konkrétan nem fektették írásba, feltehetően csak általános indokok szerepeltek a szövegben. Pontosán tehát nem lehet tudni, de ugyanakkor azt lehet tudni, hogy Miska nagyon nagy hatású személyiség volt. Csak egy példát mondok: együtt voltunk Varga Miskával mindjárt az elején Illyésnél, Németh Lászlónál, Illés Endrénél, Borsos Miklósnál, másoknál, tehát a szellemi élet vezetőinél. Aztán egy társaságban egyszer Miska megkérdezett egy jeles fővárosi szerkesztőt: „Te jártál Illyésnél?” Az illető azt mondta, hogy nem! „Hát hogy képzelsz Magyarországon a szellemi életben részt venni, ha neked nincs kapcsolatod a jelentős élő írókkal?”

– Varga Miska 1974-ben állt fel a Forrás főszerkesztői székéből, onnantól 1988-ig Hatvani Dániel jegyzi a lapot. Volt-e érzékelhető változás, más lett-e a Forrás fazonja, szerkesztési elvei, tartalma Hatvani Dániel irányítása alatt?

– Nagyon nehéz lenne nekem ezt elkülöníteni, mivel én nap, mint nap a szerkesztőségben éltem. Én nap mint nap találkoztam velük, beszélünk, együtt voltunk, tehát nem érzektem élesen a változást. Lehet, hogy egy külső olvasó sokkal jobban észrevette, hogy előtérbe kerül ez, vagy visszaszorul az, de én ezt nem mondanám. Hatvani Daninak is nagyon sok komoly értéke volt, van, és valószínű, hogy majd egy-egy tanulmányban az irodalomtörténet, ha kutatja, meg tudja ezeket állapítani. Ugyanígy Varga Miska működéséről is. De lehet, hogy nem is kell ezzel foglalkozni. A Forrás ma is él, kisugárzása van, és folyamatos a teljesítménye! Ez a magyar irodalomtörténet része. Őrzöm az Új Írás utolsó számát. Nagyon szomorú, hogy elhallgattatták, kitűnő, rangos folyóirat volt. A Kortárs sokkal színtelenebb volt és jelentéktelenebb.

– Sok helyen anyagi okok miatt dőltek be a folyóiratok, ez már egy újabb történet. Óriási dolog, hogy a Forrás talpon maradt, létezik, megjelenik, hatást gyakorol a maga módján. De tekintsünk még vissza a múltba! Időről időre tematikus számok is készültek. Kiből vagy miből lehetett tematikus szám?

– Vagy valamilyen évforduló volt, tehát valamilyen alkalom szülte, vagy egy-egy konferenciához kapcsolódott. Született Katona-különszám, Kodály-különszám például.

– Negyven éven keresztül voltál főszerkesztő-helyettese a lapnak. Mennyire volt befolyásod arra, hogy mi jelent meg az egyes számokban? Mennyire volt ez főszerkesztőfüggő, és mennyire volt kollektív döntés eredménye?

– Nem így fogalmaznám. Lényegében több személyiség több kapcsolatából áll össze a szám. Ha valaki egy szerző barátságát megszerezte, attól kezdve ő tartotta a kapcsolatot vele. Másnak a levelezőpartnere vagy barátsága hozott új szintet a lapba. Én csak a magam példáját mondom. Nagyon régen fölfedeztem, hogy Újvidéken él egy remek prózaíró, Németh István. Először itt találkoztunk vele, mikor eljött Fehér Ferencsel, onnan alakult ki a kapcsolat. Soha magyar szerkesztőségtől nem kapott felkérést, hogy küldjön valami írást. Ezt én építettem ki!

– A határon túli irodalmárok közül Németh Istvánon kívül kik azok, akik hozzád kötődve kerültek a Forrás látókörébe?

– Erdélyből például Kántor Lajos. Kántor Lajos óriási egyéniség, irodalomtörténész, a Korunk főszerkesztője volt. Itt írt egyszer a rossz írógépemen!

– Ez a vándor íróasztala.

– Ez a vándor íróasztala, erre mindig hivatkozik, sose felejtí el! Ezt a kapcsolatot és barátságot máig megtartja, nemcsak úgy, hogy levéllel, könyvvel, hanem érzi az ember, hogy ez több, ez barátság. Ilyen kapcsolatok is vannak. Vagy a marosvásárhelyi Tóth István költő, műfordító, főiskolai tanár. Olyan klasszika-filológus, hogy középkori himnuszokat fordított. Ő is az én szálam volt. Vannak ilyen különös személyes kapcsolatok, és ez a jó. Vagy például Jékely Zoltán, hát hogy micsoda nagy költő volt! Őt én szerveztem be, illetőleg nagyon nehezen szólalt meg. Le is jött. Bár inkább költő, csodás novelláját senki nem vette észre a Forrásban, csak én őrzöm az emlékezetemben. Milyen nagy írás!

– Milyen módon szerveződött a Forrás köré az a költő, író, kritikus csapat, akikkel dolgoztatok? Mindig egyenes megkeresés volt, vagy be is lehetett jelentkezni hozzátok?

– Ez is, az is, Én a régebbi, konzervatívabb időszakot, a levélbeli kapcsolatokat éltem át. Irtózatossok levelet írtam és kaptam. Nem sokkal Illyés halála előtt én még kaptam tőle írást és levelet. Én ezt tartottam a hagyományos emberi kapcsolatnak. Ma már a modern világ túllépett ezen, a telefon, az internet világát éljük. Ez is kapcsolat, élő kapcsolat, hogy telefonon beszélünk, de ez egy modern világ és más. Nincs szerkesztőségbeli kapcsolat, nincs személyes kapcsolat, mert egy hosszabb telefonbeszélgetésben a szerző elmondja, hogy éppen milyen baja van, de az elszáll. Ha megmutatnám azt a szörnyű, töredékes levelet, amelyet nem sokkal halála előtt a nagybeteg Simonyi Imre írt nekünk, mindnyájunknak, látnád, hogy mekkora a különbség. Valahogy az idő túllépett ezen, más kort élünk.

– *Számon tartod, hogy körülbelül hány íróval, költővel leveleztél vagy tartottál fenn személyes kapcsolatot?*

– Lehetetlen! A legfontosabb levelek ott vannak, de az utóbbi időben már kirotálom. Egy meglepőt azért elmondok! Ottlik Géza tulajdonképpen senkivel nem levelezett, senkivel! Nem írt levelet, semmit, egy különös személyiség volt. Ez nem jelenti azt, hogy ne találkozott volna, vagy ne barátkozott volna senkivel, csak általában igaz. Egyszer írtam egy cikket róla, és elküldtem neki. Kézzel írva válaszolt nekem! Leírja, hogy nálunk az volt a hagyomány, hogy nem illik megköszönni a kritikát, de ő most mégis megteszi, mert fontosnak találta az írást!

– *Ez nyilván kimeríthetetlen élményanyag! Sokszor a szerkesztőség szemére vetették önmagukat mellőzöttnek érző helyi szerzők, hogy a Forrás talán kevésbé tartotta fontosnak a helyi tehetségek fölfedezését. Helytállónak érzed-e a kritikát?*

– Nem. Mert hát miről van szó? Van egy teljesen dilettáns réteg, akiket minden normális szerkesztő kisöpörne, olyan dilettáns nulla, hogy egyértelmű. Van egy olyan jelentéktelen réteg, amelyik nem érdemes közlésre. Lehet, hogy annak idején megjelent egy újságban, napilapban, ahol még volt vers- vagy irodalmi melléklet. Ma már nincs. Ugyanakkor számos olyan mű van, amely innen indult el, vagy olyan tehetséges szerző, aki innen indult el. Legyen az képzőművész vagy szaktudós. Ma már Orosz István európai rangú művész. Romsics Ignác egyetemi tanár, akadémikus, ő is innen indult el. Nem úgy, hogy innen támogattuk, hanem a Forrásban is megjelent, többnyire ott először. Nem tettünk engedményeket, inkább a színvonalra, igényességre ügyelve építkeztünk, és valóban igyekeztünk kiszorítani a szellemi szegénységet.

– *Nem lehetett könnyű feladat. Te arról voltál híres, hogy nagyon értesz a vershez. Nehéz lehet valakinek a szemébe nézni és azt mondani, hogy ne haragudj, ez közölhetetlen. Vagy ugyanezt tapintatos levélben megírni.*

– Megírtam. Zám Tibor egyszer Dunántúlon járt egy esten, hazajön, és azt mondja, Te, képzeld el Bandi, találkoztam XY-nal, kérdezi tőlem, ki lehet az a Szekér Endre? Egy nagyon kedves, vidám ember, mondtam neki. Borzalmas szigorú, olyan levelei vannak!

– *Ezek szerint nem kötöttél kompromisszumot.*

– Nem. Soha.

– *Abban az időben, amikor a Forrás fölfut, sorra jönnek létre Kecskeméten a különlegesenél különlegesebb kulturális intézmények, Kerámia Stúdió, rajzfilmek, új művelődési ház épül, pezseg az élet! Volt kapcsolata a Forrásnak ezekkel az intézményekkel?*

– Volt. Én egyszer egy külön cikket írtam erről, hogy akár kerámiaügyben, akár tűzzománcügyben, személyes kapcsolat is volt.

– *Te mindvégig tanítottál, és aktív életpályád alatt főszerkesztő-helyettes is voltál, mintegy negyven éven keresztül. Nem fordult meg a fejedben, hogy valamelyik felé teljesen el kéne köteleződni? Vagy így volt teljes az életed?*

– Nem! Egy-egy ilyen vallomásban, vagy egy-egy portréban mindig azzal kezdtem, hogy tanár vagyok. És így is ismernek. Ez nagyon megtisztelő, nem érzem lebecsülésnek a tanár úr megszólítást, inkább a szerkesztő urat tartom bizonytalanabb megfogalmazásnak. A tanár mögött, úgy érzem, egy egyéniségnek kell lenni, szakmának kell lenni, és hát, ugye, amivel foglalkozik az ember. Mondjuk, egy iskolai évkönyvben van olyan rovat, hogy ki milyen szakos, melyik osztályokban tanít, és egy külön rovatban ott van az érdeklődés, vagy tevékenység, hogy a TIT nyelvi szakosztályának elnöke, az Írószövetség tagja. Ez a maga nemében speciális, tudniillik egy írószövetségi tag általában nem tagja egy iskolai tanestületnek. Egy ilyen tanár speciális, furcsa valaki, aki könyveket ír, tanulmányokat, és mással is foglalkozik, vagy vendégeket visz be az órára! Erdélyben élt Gellért Sándor, hallatlan tehetségű, mára kicsit elfeledett, de remekül indult költő. Amikor Magyarországon járt, Czine Mihály egyetemi előadásán volt ott, majd tartott egy rendhagyó órát itt, Kecskeméten, a Katona-gimnáziumban, az én osztályomban. Félttem tőle, hogy a gyerekek majd hogyan viselkednek. És nem mentek ki szünetre! Büszke voltam rájuk! Többek között ezért érdemes tanárnak lenni.

– *Én is emlékszem arra, amikor Balla D. Károlyt és Vári Fábián Lászlót hoztad el a Katonába. A vendégek szerepeltetése rendszeres volt a tanári munkádban?*

– Ha azt mondom, hogy Kassák Lajos, aki sehova nem ment el, meg vissza is szorították régi szociáldemokrata múltja miatt, hozzám mégis eljött, az meggyőző? A könyvtár még kisebb volt, a földön is ültek az emberek. Jövünk ki, én Kassák feleségével jövök le a lépcsőn. Azt mondja nekem: tudja Bandi, a Lajos egy nagyon komor és szigorú ember, szinte alig láttam még ilyen derűsnek és vidámnak!

– *A kapcsolatod az irodalommal meg az írókkal megmaradt? Írsz még leveleket?*

– Hogyne, inkább személyesebbeket. Például Tarján Tamással van szoros kapcsolatom, vagy egy régi halasi baráttal, aki matematika professzor, de jó neve van Wiegand Richárd. Ez még gyerekkori barátság.

– *Emberek jönnek, emberek mennek a város és a megye mindenkori vezetésében, a Városházán is, a megyeházán is. Van-e konkrét, személyes emléked olyan emberekről, akik nagyon segítőkészek voltak, esetleg olyanokról, akik folyamatosan betartani igyekeztek a folyóiratnak vagy a szerkesztőségnek?*

– Én a régi időszakból néhány kulturált, olvasott, és emberileg rokonszenves egyéniségre emlékszem, Pozsgay Imrere vagy Gyóni Lajosra, akivel együtt katonáskodtunk.

– *Gyóni Lajos milyen pozícióban volt?*

– Először tanítóképzőben tanított, majd aztán megyei titkár lett, nem első titkár, hanem talán a kultúráért felelős titkár. Vele személyes kapcsolatom volt, sajnálatos módon rajta volt az 1971-ben lezuhant kijevei Malév-járaton és meghalt a repülőszerecséltenségben. Másokra is utalhatnék, Gajdócsi István hatalmas egyéniség volt például, nagyon kulturált, versolvasó ember. Egyszer azt mondta nekem: A szomszédom verseket ír. Tudom, hogy ezek nem komoly versek, de légy szíves, egy-két szép szót írjál már róluk! Finom, intelligens és nagy tudású ember volt, nagyon szerettem.

– Látod-e az ő szerepét, vagy akár a többiek szerepét abban, hogy a Forrás ilyen jelentékeny folyóíráttá válhatott?

– Feltétlenül. És nem csak ebben, a megye emelkedésében, a megye szellemi felemelkedésében is, feltétlenül! Komoly vezető egyéniség volt Gajdócsi, például Csoórit nagyon szerette.

– Pedig Csoóri nem volt kimondottan lojális a rendszerrel!

– Nem, nem. Ellenére ennek.

– Annak, hogy Kecskemét 1950-ben megyeszékhely lett, véleményed szerint volt-e szerepe abban, hogy a Forrás ezt a karriert befuthatta, vagy hogy ennyi kiváló kulturális intézmény jött létre a városban?

– Valószínű, hogy így van. Akkor összejött itt néhány olyan értelmes és kulturált vezető személyiség, akinek az egyénisége, távlatos gondolkodása kisugározhatott, ráadásul olyan pozíciókban voltak és olyan országos kapcsolatrendszerrel rendelkeztek, hogy valóban tehettek is valamit a megyéért és annak kultúrájáért.

Az interjút Kriskó János készítette

Gila János

„Parasztvárosból kultúrváros”

– Fiatalkoromban nekem is voltak álmaim, nagyok, égis érekek. Semmi nem valósult meg belőle. Az életutam faluról indult, Gátérről. Apám kovács, géplakatos mester volt, mellette dolgoztam. Én vágytam a műveltséget, de nem értettem meg a tanulás, a tudás lényegét és fontosságát. Azt hittem, hogy úgy, ahogy az ember nő, ahogyan a teste gyarapszik, a tehetsége is azzal együtt emelkedik. Nem kell semmit csinálni, el kell menni az iskolába, meghallgatni a tananyagot, visszaadni, amit kérdeznek, aztán kész. Jól emlékszem rá, 1943-ban nem iratkoztam be a harmadik polgáriba. Otthon kérdezték, neked nem kell iskolába menni? Nem! Ez akkoriban nem okozott feltűnést, mert a háború miatt az iskolákat hadi célra vagy közcélra igénybe vették. De egyszer mégiscsak gyanút fogtak otthon. Apám elküldte a nővéremet az igazgatóhoz: Nézd már meg, hogy mi van ezzel az iskolával! Kiderült, hogy nem iratkoztam be, de már nem is lehet, mert olyan sokat hiányoztam. Egy megoldás van, ha magánúton vizsgázom. Az igazgató úr azt ajánlotta, hogy a felesége felkészít engem a vizsgára. De nemcsak felkészített, hanem megértette velem a tanulás gyönyörűségét, fontosságát, és megismertette velem a tanulás módját. Sikeresen levezgáztam, elvégeztem a negyediket is, de a háború miatt otthon kellett maradnom apám mellett. Én igazán megismertem a fizikai munka gyönyörűségét és hasznát, amit manapság lebecsülnek. Nem tudják, milyen az a földművelés, hogy ott micsoda szellemi munka zajlik! A lényeg az, hogy engem izgatott azért a továbbtanulás kérdése. Két bátyám hazajött a fogságból, akkor én az apám mellől fölszabadultam. Elindulhattam tanulni, de aztán az irány megváltozott, mert a jó sors engem összehozott egy úriemberrel, a Bács-Kiskun Megyei Népművelési Központ igazgatójával, Rózsa Józseffel.

– *Nekem már nem mond semmit a neve.*

– Okos, jó szándékú, irodalom és művészetek iránt érdeklődő ember volt. Elküldött népművelési iskolára. Az iskola végén kinevezést kaptam a Bács-Kiskun Megyei Tanács VB Oktatási, Népművelési, Sport Osztályára segédelőadónak, 400 forintnyi havi fizetéssel.

– *Ma már nehéz elképzelni, hogy ez akkor mennyit érhetett, de nyilván nem volt jelentéktelen.*

– Tanítói fizetésnek felelt meg.

– *Az iskola Kecskeméten volt?*

Gila János (1929) közművelődési szakember. Pályáját 1950-ben népművelőként kezdte. 24 évig a Bács-Kiskun Megyei Tanács Népművelési Csoportjánál különböző beosztásokban irányította, segítette a megyei közművelődési és kulturális intézmények tevékenységét. A Megyei Művelődési Központ alapító igazgatója 1975-ben, 1983-tól nyugdíjazásáig a Bács-Kiskun Megyei Moziüzemi Vállalat igazgatója. Négy könyve jelent meg a megye közművelődésének különféle aspektusairól. A iskolán kívüli művelődés megyei történetét összefoglaló kézikönyve megjelenés alatt.

– Szegeden. Kórossy Artúr alosztályvezetőhöz nyertem beosztást, a művelődési otthonok ügyét intéztem. Be kellett vonulnom hároméves katonai szolgálatra, teljesítettem, leszerelés után visszakerültem az osztályra. Munka mellett tanultam, oklevelet szereztem biológia-földrajz szakon a tanárképző főiskolán, utána népművelés szakot végeztem az egyetemen.

– *Pesten?*

– Pesten. Poszler György előtt államvizsgáztam esztétikából. A lényeg az, hogy később is sokféle tanfolyamon és egyéb kiegészítő képzéseken vettem részt, egészen a nyugdíjba vonulásomig tanultam. Nekem nagyon sok ember tett jó szolgálatot az életem alakításához, szinte föl sem sorolhatók. A családomon túl ismeretlenek, ismerősök, kérve és kéretlenül, beavatkozva az életembe, olyan segítséget adtak, hogy a legmélyebb pontról is ki tudtak emelni. Néhány embert mondok csak, Kórossy Artúr, Madarász László, Gajdócsi István. A minisztériumban is voltak segítők, Kormos Sándor, Bíró Vera nevét említem és Takács Kálmánt. Ő aztán később már az OKT, az Országos Közművelődési Tanács titkára vagy elnöke lett, nem tudom pontosan. A sors nemcsak hogy kegyes volt hozzám, hogy a pályámat végig tudtam futni, hanem azt is megadta nekem, hogy azoknak az embereknek, akik engem bántottak, szomorú sorsukat láthattam. Neveket természetesen nem mondok.

– *A tüskék eltűntek belőled? Megbocsátottál nekik?*

– Persze. Jánoskám, ez a mostani az ötödik könyvem, az iskolán kívüli művelődés történetéről szól. Egy szó, egy hang nincs benne azoknak a viselkedéséről, akik velem a pályám során nem voltak tisztességesek.

– *Nem akarok én ebben a történetben vájkálni, de azért mégis érdekelne, hogy ezek szakmai betartások voltak, vagy egyszerűen csak emberi rosszindulat? A pályádon akadályoztak, vagy egyéb módon törtek borsot az orrod alá?*

– Igen, mindennek a háttérben az emberi irigység munkált.

– *A pozíciódat irigyelték?*

– Kizárólag ezzel függött össze.

– *Nagy pénzekről döntöttél?*

– Hatalmas pénzek fölött rendelkeztem. Bár soha nem jelentkeztem az általam betöltött pozíciókra. Elmondok egy esetet. 1962-ben Madarász László behívott az irodájába.

– *Ő akkor a megyei tanács elnöke volt?*

– Elnökhelyettes volt, kulturális ügyeket intéző elnökhelyettes. Azt mondta nekem, hogy Jakucs Gábor elhagyta a népművelési csoportot, kiment tanítani. Holnap a vezetői ülésen engem javasol a csoportvezetői székbe, mit szólok hozzá? Hú, mondom, ez nagy meglepetés és nagyon nagy megtiszteltetés. De mondom, Madarász elvtárs, én most főelőadó vagyok, nekem ez a pozíció nagyon tetszik. Önálló vagyok szakmai szempontból, és végtelenül tetszik a munkakör, ami rám van bízva. Mozi, művelődési otthon, továbbképzés. És van még egy dolog, államvizsga előtt állok, sőt tanulni szeretnék tovább, ezért én szívesebben maradnék a mostani pozíciómban. Nem sokat teketóriáztam, azt mondta: ha most nemet mondasz, soha, de soha a büdös életben nem lesz belőled csoportvezető. Egy óra múlva gyere vissza, gondolkodj, és add meg nekem a végleges választ. Beszéltem a feleségemmel, egy óra múlva visszamentem és igent mondtam.

Napra pontosan tizenkét évig voltam csoportvezető. Nem untam én meg a csoportvezetőséget akkor sem, de már akkor huszonnégy éve dolgoztam a közigazgatásban, és ennyi idő után már fölmerül az emberben, hogy mi lesz holnap, egy év múlva, tíz év múlva?

Én tanácsi vonalon a közigazgatásban továbblépésre nem számíthattam. Osztályvezető nem akartam lenni, tőlem távol állt az oktatásügy. Gondolkodtam, mi lesz tíz év múlva? Madarásznak elmondtam a bajomat, ő a megyei elnökhöz küldött. Kiderült, három szóba jöhető munkaterület lehet, ahol folytathatnám. Az egyik volt az épülő megyei művelődési ház, ez tetszett nekem legjobban. Heten pályáztunk, és azonkívül két ember volt, aki arra számított, hogy pályázat nélkül kaphat kinevezést.

– *Milyen érvek szóltak a te kinevezésed mellett?*

– 1950 óta én a művelődési otthonokkal foglalkoztam, részt vettem a művelődési otthonok hálózatának kiépítésében is. A másik pedig az, hogy én a Megyei Művelődési Központ tervdokumentációját előkészítő munkában a kezdetektől részt vettem. Szamosfalvi Imrével és Csányi Sándorral, a tervezőtálya főmérnökével hármasban dolgoztunk. Azt a dokumentumot állítottuk össze, ami alapján a tervezőmérnökök megtervezték az épületet. A majdani tevékenységi kör kialakításában, mint csoportvezető, hivatalból vettem részt. Az egyetemen a szakdolgozatomat is a művelődési otthonok történetéből írtam. Végül az a döntés született, hogy én lettem a művelődési központ igazgatója. 1974. szeptember elsejével alakult meg az intézmény, 1975. január 14-én volt az első rendezvényünk. Tíz évig vezettem a házat. Két embernek a véleményét itt is föl idézem a művelődési központtal kapcsolatosan. Abban az időben a városi tanács elnöke volt Gódor József, aki egy hivatalos, nagy tekintélyű fórum előtt azt mondta, hogy a nagy kapujú városban mostanában a kapuk megnyíltak, az emberek is megnyíltak. Mindez köszönhető a Megyei Művelődési Központ megnyitásának. Akkoriban egy-egy évben 600 ezer látogatója volt a háznak. Vitányi Iván¹ pedig olyan emblematikus intézménynek nevezte a művelődési központot, amely mintája lehet a hazai művelődési központoknak megjelenésében, munkájában, a város közművelődési életében és az ország közművelődési ügyében végzett munkája alapján is.

– *A közigazgatásban voltál huszonnégy évig, utána intézményvezető lettél, és a nyugdíjba vonulásodig intézményvezető is maradtál. Egy idő után már a Bács-Kiskun Megyei Moziüzemi Vállalatnál.*

– Elmondom neked, hogy kerültem a moziüzemi vállalathoz. 1983 augusztusában tanfolyamot rendeztünk a művelődési otthonok igazgatóinak. Mint a Megyei Művelődési Központ igazgatója, én szerveztem ezt a tanfolyamot. Megkértem Bodor Jenőt, a moziüzemi vállalat akkori igazgatóját, jöjjön el és tartson tájékoztató előadást a mozik helyzetéről és a filmügyekről, mert hát, ugye, a művelődési otthonok döntő részében mozi is működött. Bodor Jenő eljött, és megtartotta az előadást. Baján volt a tanfolyam. Nem maradt velünk, hazaindult Kecskemétre az előadása után. Maga vezette a kocsit. Bócsa és Jakabszállás között elaludt vezetés közben, nekiment egy fának, és soha nem ért haza. Ez augusztus elején volt, 1983-ban, és hirtelen legalább nyolc-kilenc utód jelentkezett, ostromolva a megyei vezetést az igazgatói állásért. Szeptember közepén közölték velem, hogy most volt a nagyvezetői ülés – ez a párt meg a tanácsvezetők ülése volt –, és úgy döntöttek, hogy engem kérnek föl igazgatónak a moziüzemi vállalat élére. Egynapi gondolkodási időt kértem, de abban a pillanatban, amikor a kérés elhangzott, már tudtam, hogy igent fogok mondani.

– *Miért érdekelt a mozi, ott volt neked egy sikeres és országosan is magasán jegyzett Megyei Művelődési Központ?*

– Amikor tizenkét évig csoportvezető voltam, nem untam meg, de néha foglalkoztatott a gondolat, hogy egyszer megunhatom. Már tíz éve voltam a művelődési központ igazgatója.

¹ Vitányi Iván szociológus, esztéta, politikus, országgyűlési képviselő. 1972–1980 között a Népművelési Intézet igazgatója.

– *Váltani akartál?*

– Nem tartottam még ott, de fölmerült bennem azért néha-néha a gondolat. Nos, tudtam, hogy erre a fölkerésre igent fogok mondani, mert úgy gondoltam, ha a vezetőknek rám van szüksége a moziüzemi vállalatnál, és nem abból a hat-nyolc emberből választják ki az utódot, akik már egy hónapja tülekednek az igazgatói pozícióért, akkor nekem ezt el kell vállalnom. Ha meg kinézték a megyei művelődési központot más számára, akkor meg azért kell igent mondanom, mert különben kínos helyzetbe kerülhetek. Másnap tehát igent mondtam, és hét-nyolc évig vezettem a moziüzemi vállalatot.

Azért az eleje izgalmasan alakult! Igent mondtam. Azt mondták, hogy most van szeptember közepe, és október 1-jén veszem át a moziüzemi vállalat igazgatói posztját. Vártam az időpontot, sor került az elbúcsúztatásomra a művelődési központtól, de valami gyanús volt már akkor, mert az én búcsúztatásomra a megyei művelődési osztályról nem jött el senki. A munkatársak viszont elbúcsúztattak. Október elseje után napokig tengtem-lengtem, kezemben a művelődési központ elbocsátó levelével, és se híre, se hamva nem volt a kinevezésemnek a moziüzemi vállalathoz. Később pletyka útján eljutott a hírem hozzám, hogy a minisztérium nem járult hozzá a kinevezésemhez. A szabályos ügymenet az volt, hogy a megyei intézmények vezetőit az illetékes szakosztály nevezte ki, de a minisztérium hozzájárulása szükséges volt a kinevezéshez. Ha a minisztérium bólintott, akkor igen, ha nem bólintott, akkor nem. Nem tehettem mást, várokoltam. Egyszer kapok egy telefonhívást a minisztériumból, Kóhalmi Ferenc filmfőigazgató titkárságáról, hogy másnap a főigazgatóságon jelenjek meg, a főigazgató elvtárs vár. Kóhalmi Ferenc közölte velem, hogy felkereste két volt munkatársam, és rólam gyalázatosabbnál gyalázatosabb dolgokat mondtak. Ezért késett a hozzájárulás a kinevezésemhez. Végül az győzte meg, hogy találkozott Kormos Sándorral, aki a valóságnak megfelelő minősítést adott rólam, és Kóhalmi megadta a hozzájárulást a kinevezésemhez.

Életem nagyon nehéz pillanatai voltak ezek, de mindig akadt ember, kérve-kéretlenül, aki engem a legutolsó pillanatban önzetlenül megsegített. Még egy dolgot elmondok neked. Huszonötödik évét ünnepelte a művelődési központ, összeállítottak a munkatársak egy dolgozatot, körülbelül hét oldal volt, erre az alkalomra készült kifejezetten. Én is kaptam belőle. Azt írták benne, hogy az első tíz év az útkeresés ideje volt. Hát hogy úgy mondjam, megsértődtem. Útkeresés az első tíz év? Jánoskám, akkor határoztam el, hogy...

– *...hogyan megírod a művelődési központ történetét. Az volt az első könyved.*

– Ez volt februárban, hogy útkeresésnek minősítették a teljes tíz évet. Májusra én megírtam a könyv kéziratát. Elküldtem húsz vagy huszonöt embernek, munkatársaknak, felügyeleti szervnek, fenntartónak, meg szakembereknek. Nem kell neked a könyvecskéről hosszan beszélnem, hisz te mutattad be. Ezért született ez a könyv. Azt akartam bebizonyítani, hogy nem útkeresés volt, annál jóval több történet.

– *A legújabb, megjelenés előtt álló könyved témája a megye iskolán kívüli művelődéstörténete, amelyben érdeméhez méltó helyet kap Kecskemét e téren kifejtett törekvése is. Nincs arra mód, hogy ezt részleteiben végigbeszéljük, de voltak jelentős előzmények a városban a hatvanas-hetvenes éveket megelőzően is?*

– Más-más időpontra teszik a közművelődés kezdeteit az egyes szakirodalmak, de tény, hogy a reformkorban jelenik meg markánsan a felnőttképzés igénye, ekkor jelennek meg a körök, egyesületek, társaságok, amelyek a kiegyezés után különösen elszaporodtak országszerte, így Kecskeméten is. A Kecskeméti Lapok 1870 júliusában közölte háromrészes „Egy tekintet a társulásokra” című írását. A cikksorozat az országos helyzet ismertetésével indít, majd kecskeméti helyzetismertetéssel folytatódik. Az a végkövetkeztetés, hogy

egyesületből Kecskeméten elegendő számú létezik egyelőre. Az egyesületek egyik elősegítői voltak a közművelődési intézmények kialakulásának. A század végére megelénkült az intézmények kialakulása. Kecskeméten ez az 1890-es években csúcsosodik ki.

Az intézmények említése előtt egy társaságot emelnék ki, azért, mert ennek meghatározó szerepe lesz majd a későbbi évtizedekben, sőt az egész században. Ez pedig a Katona József Kör, aminek elődje a felolvasó társaság. 1884-ben jött létre, tanító célzatú előadások tartására. 1891-ben elhatározták, hogy a társaságot átalakítják Katona József Körre, és az eddig folytatott tevékenységük mellé fölveszik a Katona-kultusz ápolását. A Katona József Kör 1891 májusában alakult meg, azóta működik. Lehet mondani azt, hogy Kecskemét kulturális életében koronként eltérő mértékben, de domináns, meghatározó góca volt a népművelésnek, a kultúrának. Az egyesületek létrejötte előmozdította a műkedvelő színjátszást, a dalolást, az énekes tevékenységeket nemcsak Kecskeméten, de országosan is. Zenei vonatkozásában ez azt jelentette, hogy a körülmények megkívánták a régi, hagyományos, ősi hangszertanítás mellett a profi zeneoktatás kialakítását a városban.

Élt Kecskeméten egy úr, Szent-Gály Gyulának nevezték, aki az 1890-es évek elején fölhívást tett közzé azzal, hogy legyen Kecskeméten zeneiskola. A polgármester, Lestár Péter az eszmét befogadta, és 1894-ben megnyílt Kecskemét városi zeneiskolája. És 120–130 év óta itt van, és eredményesen működik az M. Bodon Pál Zeneiskola. Voltak időszakok, amikor nagyon mostohán bántak vele, holott országos jelentőségű volt és ma is példaként állítható a tevékenysége.

Korán felismerte a város a színház szükségességét is. Az 1890-es évek elején a város egyik birtokát eladta, és 200 ezer koronát letétbe helyezett a színházépítés javára. Fölkérték az Osztrák–Magyar Monarchia legtekintélyesebb tervező cégét a kecskeméti Katona József Színház megtervezésére, kiválasztották a helyet, a lehető legjobb helyet a városban. Igaz, hogy kicsit nagyravágyók voltak a vezetők, mert ezerszemélyes színháztermet akartak, vígadóval egybeépítve. Nem futotta a pénz. Nem 200 ezer koronába, hanem 260 ezer koronába került a színház felépítése, és 1896-ban avatták föl az épületet. Száz évvel és néhány hónappal később, mint ahogy Kelemen László először a Cserepes vendéglőben magyar nyelvű előadást tartott Kecskeméten.

1897-ben a város létrehozta a könyvtárát, hétezer kötetes könyvtár volt ez. A következő évben, 1898-ban döntött a múzeum alapításáról. Kecskeméten a múzeum és a könyvtár a levéltár egységeként jött létre, a levéltár adott otthont a két intézmény gyűjteményének. Az irányítást és az ellenőrzést is a levéltár szervezeti szabályzata határozta meg. Az anyagok rendezésére és kezelésére egy segédlevéltárnokot bíztak meg, dr. Szilády Károly személyében. A kecskeméti múzeum korán kitűnt, és elismertséget szerzett szakmai körökben. Bizonyító jele ennek, hogy a Magyar Néprajzi Társaság 1913 decemberében Kecskeméten rendezte meg éves közgyűlését. A két intézmény működéséhez szükséges elemi feltételek megteremtése ügyében 1898-ban 16 ezer koronát a fölszerelésre és a berendezésre, 1000 koronát pedig a működésre szavazott meg a város.

1909-ben Kada Elek pártolásával döntöttek a Művésztelep megalapításáról. 1912-re a Műkertben felépült a Művésztelep. Ennek a Művésztelepnek a történetét Sümegi György részletesen megírta. A Művésztelep létesítése mellett a város megkapta a Nemes Marcell²-hagyatékot, erre alapozva jött létre a képtár. Kapott a város még egy intézményt, a Városi Mozgóképházat (a városi mozit), amely éveken át töltötte be a város hiányzó kultúrpalotájának szerepét. Tulajdonképpen a háború előtt ez volt az utolsó

2 Nemes Marcell (szül. Klein Mózes) (1866–1930) jánoshalmi születésű műgyűjtő, műkereskedő, mecénás. Hetvenkilenc darabból álló ajándéka alapozta meg 1910-ben a Kecskeméti Képtár gyűjteményét.

intézmény, amit átadott a város. A múzeum ügye napirendre került még a háború előtt, mert kötötte a Városházát. Voltak tervek, talán az Ókollégium volt kiszemelve a célra, de jött a háború, és az Ókollégiumból nem múzeum, hanem hadikórház lett. Úgyhogy a múzeum elhelyezése tolódott. A világháború és következménye, Trianon, az ország összeomlása nehéz helyzetbe hozta a közművelést, és sok mindent leállított, elszakadtak a szálak.

– *Mennyire volt ez a látványosan szép folyamat annak a következménye, hogy egymást követően nagyformátumú polgármesterek voltak a város élén? Ha Lestár Pétert, Kada Eleket, Sándor Istvánt nézem, a háború kitöréséig gyakorlatilag három távlatokban gondolkodó személyiség ült a polgármesteri székben. Mi történt volna, ha nem ilyen kaliberű polgármesterei vannak Kecskemétnek? A korszellem is ilyen volt, az országban másutt is megfigyelhető ez a tudatos fejlesztés és építkezés, vagy mindez a három polgármester tevékenységének volt köszönhető?*

– Ha nagyon tárgyilagosak akarunk lenni, akkor azt kell mondani, hogy is-is. Mert bármilyen jó gondolkodású, bármilyen jó szándékú is az a vezető, ha nincs meg mögötte az anyagi, szellemi bázis, ő dönthet jól, mégsem tudja megvalósítani a terveit. Nem akarom Kada Elek, Lestár Péter, Sándor István tevékenységét egy csöppet sem kisebbiteni, de a kor szelleme és a kor anyagi helyzete is lehetővé tette, hogy ezt a koncepciót meg tudták valósítani. Ez tulajdonképpen Kecskemét közművelődési infrastruktúrájának az első csúcsa, valóságos aranykor! Aranykornak is lehet nevezni bátran! Fölsoroltuk az intézményeket, ezek itt vannak, ezek tevékenysége letagadhatatlan, óriási a teljesítményük. Sajnos az első világháború kezdetével le is zárult az aranykorszak, és jött egy újabb időszak, ami a háború okozta sebek és hiányok pótlásával telt.

Az intézmények közül talán a mozi élvezte legjobban a háború adta konjunktúrát, mert annak volt látogatottsága bőven, gondoskodni tudott a pillanatnyi örömeiről. A színház tulajdonképpen hátrább szorult, mert a férfi színészeket behívták katonának, egyébként is a hadi helyzetet támogató színdarabokat kellett bemutatni. A könyvtár átvészelt, a zeneiskola szintén átvészelt a háborút. A legnagyobb kárt a Művésztelep szenvedte el. 1919-ben a művészek a telepet elhagyták, és tömeglakássá nyilvánították a Művésztelep villáit. Meg kell jegyezni azt, hogy a Művésztelepnek az első szakasza két szempontból volt a város számára nagyon jelentős: az egyik az, hogy megkapta a Nemes Marcell-hagyatékot, a másik pedig, hogy Kecskemét képzőművészeti életének történelme a telep létesítéséig egyetlen egy említésre méltó alkotót, Muraközy Jánost tudja felmutatni. Nincs más! A Művésztelep 1912-es megnyitásával az úgynevezett neosok³ a nemzetközi, de legalábbis az európai érdeklődés körébe emelték Kecskemétet.

A háborút követően a bethleni konszolidáció után megindult a klebelsbergi művelődéspolitikai, és ennek egyik mozzanata a népfőiskola újbóli föltámasztása. Kováts Andor, a Jogakadémia professzora megszervezte az első évfolyamot, összesen kettőt vagy hármat szervezett, aztán a képzés anyagi gondok miatt abbamaradt. Jegyezzük meg, Kováts Andor elvi alapvetésére építve Kecskeméten 1914 őszére népfőiskola indítását tervezték, a háború azonban ezt is megghiúsította. Fölvetődött a múzeum kitelepítése a Levéltárból már a háború alatt. 1923-ban a város vezetői megvásárolták a Vasútkertben lévő Nyári Kaszinót a múzeum céljaira. Tudták már akkor is az illetékesek, hogy ez nem a legtökéletesebb

3 Neosok: A 20. század elején a nagybányai festőiskolán tanuló fiatal művészek által létrehozott alkotói csoport Ivány-Grünwald Béla vezetésével. Munkásságukra leginkább Matisse festészetete hatott. Közülük többen a Kecskeméti Művésztelepre is követték Iványi-Grünwaldot, köztük a legjelentősebb Perlrótt Csaba Vilmos.

megoldás, de csak ennyire futotta. Átalakították, és 1924 júniusában Klebelsberg Kunó⁴ fölavatta az intézményt.

1933. július 15-én a Katona József Kör átalakult, Katona József Társaságként folytatta munkáját. A kultúra ügyét szolgáló kör átalakult irodalmi társasággá, hogy a Duna–Tisza közének íróit egy fészekbe tömörítse. De volt más ügye is, dolgozni Katonáért! Dolgozott, például részt vállalt 1934. június 3-án a Hírös Hét keretében a Katona-emlékmű felállításában. Ha már felidéztek a '34-es Hírös Hetet, ne hagyjuk említés nélkül a Kodály-műveket bemutató, Vásárhelyi Zoltán vezényelte emlékezetes hangversenyt sem!

Szerintem a kecskeméti irodalmi életben ez a dátum nagyon fontos, a meghirdetett szellemiség folytatódik a Kiskunság és a Forrás esetében is. Ettől az időtől jelentős írókkal került kapcsolatba a Katona József Társaság. Én egyik rendezvényüket egy kicsit úgy fogom föl, mint a két világháború közötti kecskeméti kulturális élet lezáróját. 1940 januárjában Horváth Ödön tartott előadást Parasztváros – Kultúrváros címmel. Gyakran emlegették – mondja –, hogy Kecskemét parasztváros. Parasztváros, igen, a nyolcvanezer lakosból több mint ötvenezer a földműves, parasztok vagyunk. Az irigyek mondogatják, hogy gazdag város is vagyunk. Igaz. Gazdag birtokaink vannak, vagyonunk van, de a hozadéka nagyon csekély. Szegény város is vagyunk, iskolaváros is vagyunk, de van egy új helyzet Kecskeméten: kultúrváros vagyunk! Van gyönyörű színházunk, a film, a hangverseny, a művészet minden ága megtalálta a maga palotáját, a tudomány népszerűsítése is sok ágon folyik, mindenki használhatja és élvezheti ezeket az adottságokat. Kiadványokból, könyvekből Kecskeméten is elkel annyi, mint bármelyik hasonló városban. Egyesületből bőven van, még tán a kelletténél is több. Ez is azt bizonyítja, hogy Kecskemét bizony kultúrváros! Bírálatot is mond, kritikát is mond persze.

Aztán jött a második világháború, újabb tragédia, újabb összeomlás. Én a szabad művelődési időszakról, az 1940–1949 közötti időszakról csak két megjegyzést tennék Kecskeméttel kapcsolatban. Az egyik az, hogy ők is észrevették: hiányzik a művelődési központ. El is határozták, hogy szabad művelődési házat létesítenek, de nem került rá sor. A másik pedig, hogy az Országos Művészeti Tanács fölszólította Kecskemét városát arra, hogy a város zenei életéről, a városban folyó zenei neveléséről adjon összefoglaló jelentést, mert szeretné országos szinten népszerűsíteni, hirdetni a kecskeméti példákat okulás céljából. Ez óriási jelentőségű dolog. Dicséri a zeneiskolát, dicséri az itteni zenei tehetséget és zenei múltat.

1950 a megyeszékhely cím elnyerésének éve Kecskeméten. Áldás és ajándék volt! Sok mindent kapott a város. Az 1950-es évek első felében a népművelési intézmények, mindenekelőtt a mozik, könyvtárak, kultúrházak vonalán intenzív fejlesztés bontakozott ki országosan, megyénkben is. Olyan tudományosan megalapozott, tervszerűen kivitelezett hálózatépítést, mint amit a könyvtár vonalán megvalósítottak ebben az országban, nem tudok mondani. 1952-ben megjelent a rendelet, hogy minden megyeszékhely hozza létre a megyei könyvtárat. Kecskeméten volt könyvtár korábban is, a városok rangsorában a 12. helyen állt. A Bács-Kiskun Megyei Könyvtár a városi könyvtár és az itteni körzeti könyvtár összevonásával jött létre. Az első igazgatója, ha jól emlékszem, Szántó János nevezetű városi tisztviselő lett, a második igazgatója Héjjas László. Nekem nem volt szívem csücske Fenyvesiné Góhér Anna, de úgy láttam, úgy értékelem, hogy Fenyvesiné idejében virágzóbb volt a könyvtári élet, mint Lisztes László idejében. Lisztes Lászlónak az volt az isteni szerencséje, hogy olyan örökséget kapott, amelyet kapott, és olyan munkatársi gárdát, amely sikeressé tudta tenni hosszú távon is a könyvtárat. Tehát 1952-ben megkezdte

⁴ Gróf Klebelsberg Kunó (1875–1932) jogász, országgyűlési képviselő, művelődéspolitikus, kis ideig belügy-, majd vallás- és közoktatásügyi miniszter.

működését a megyei könyvtár, akkor a megyei könyvtárak közül az elsők közé sorolták, elhelyezés és minden más tekintetben is. 1956-ban a kecskeméti Katona József Színház a Piarista Gimnázium nagytermében megnyitotta a kamaraszínházat. Ez volt az országban az első kamaraszínház.

A II. világháború után az 1909-ben alapított Művésztelep „kísértetkastélyként” állt a Múkertben. A megyei lap szenzációként közölte a hírt 1947. április derekán: A minisztérium szakemberei jönnek Kecskemétre, és meg fogják tekinteni a Művésztelepet – amelynek állami kezelésbe vétele folyamatban van –, hogy milyen lehetőség van a rendbehozatalára. A hír igaznak bizonyult, a minisztérium kiküldöttjei megérkeztek és megbeszélést folytattak a polgármesterrel az intézmény sorsáról. Az lett a megbeszélés eredménye, hogy a város örömmel átengedi a Művésztelepet állami kezelésbe, az épület helyreállítása és berendezésének pótlása ellenében. A megállapodás részét képezte az is, hogy az épület egy része a kecskeméti művészek rendelkezésére áll. Sümei György könyvében borusan ítéli meg Kecskemét város döntését, leszögezve, hogy ezzel a huszadik századi önálló képzőművészeti élet fontos eleméről mondott le a testület. Kérdés, volt-e a városnak más, ennél jobb választása? Aligha! 1957. július 20-án a Képzőművészeti Alap újjáépítette, a Kecskeméti Alkotótelep megnyílt, lakói – a kétéves időtartamra beutalt fiatal, ösztöndíjas, főiskolát frissen végzett művészek – munkához láthattak. A alkotók munkájukhoz kiváló otthont kaptak: a tíz jól felszerelt műteremben remek munkaviszonyok fogadták őket. A telep vezetői tisztét Szentiványi István töltötte be.

– *Térjünk még vissza oda, hogy 1950-ben alakult meg a megyei tanács. Felmérték azt, hogy például kulturális mutatókban megfelel-e Kecskemét egy felsőfokú központtal szemben támasztott követelményeknek?*

– Megyeszékhely lett Kecskemét, fölmérték, hogy kulturális szempontból milyen hiányok vannak, mi hiányzik szociális téren, egészségügyi téren. A kulturális hiányosságok sorában első helyen említették a művelődési otthont, és az Országos Tervhivatalhoz címzett levélben kérték, hogy állami eszközökkel segítsék elő a kecskeméti művelődési ház fölépítését, mert megyeszékhely lettünk, és a színházon kívül nincsen más hely a kultúra befogadására. A válasz ismeretlen. Kecskemét tett lépéseket a művelődési ház létesítésére, 1960-ban, 1962-ben létre is hoztak egy városi művelődési házat, de azt később összevonták a szakszervezeti művelődési házzal. A hatvanas évek végén vált reális lehetőséggé az, hogy kultúrház épüljön Kecskeméten. Ebben az időben Dallos Ferenc volt az elnök. Dallos Ferenc után Varga Jenő következett a megyei tanács élén, ő korábban elnökhelyettes volt, a gazdasági ügyek elnökhelyettese. Egyébként Dallosról is, Vargáról is elmondható, hogy kultúraszerező emberek voltak, és támogatták a kulturális beruházásokat, csakhogy nagyon szűkösek voltak az anyagi lehetőségek.

– *A hiányzó alapellátások elvitték a pénzt.*

– Ennek a két embernek az idején történt a Kecskeméti Művelődési Központ anyagi alapjának megteremtése. Dallos Ferenc elnök és Varga Jenő gazdasági elnökhelyettes, akiből később elnök lett, 24 millió forintot szereztek a Kecskeméti Művelődési Központ alapítására. A város tette ebben az ügyben az első lépéseket, mert úgy volt, hogy városi művelődési ház épül. A tartalom megtervezésekor nyolc különféle koncepció készült. Az elsőt a szegediek készítették, 24 millió forintja volt erre a megyének, a szegediek terve 40 millióba került volna. Szükség volt az áttervezésre. Ezt az utolsó programot hármasan készítettük, Szamosfalvi Imre, Csányi Sándor főmérnök és én. Körülbelül azt írtuk le akkor, ami aztán megvalósult. Néhány dolgot kihúztak, a tervben szerepelt egy külön gyermekövezet, és volt benne bábszínház is. De úgy nagyjából ez volt a mi koncepciónk.

- A Művelődési Központ 1975 januárjától működik hivatalosan.
- 1975 januárjától működik és 1975. február 8-án avatták föl. A működésünk pedig ország-világ előtt ismertté vált.

Az 1960-as évek közepére Bács-Kiskun megyében már hat főiskola volt, közben a vidék iparosítása folytán megemelkedett a műszaki értelmiség száma. A mezőgazdaság nagyüzemivé fejlesztése az agrárértelmiség számát növelte meg, és 1968-ban fölvetődött a Tudomány és Technika Házának a szükségessége. Az alapítást a MTESZ kapta feladatul. Az üzemek 7 millió forintot ajánlottak föl a Tudomány és Technika Házának alapítására, a TIT országos központja meg 1,5 millió forintot adott a székháznak, összejött 8,5 millió forint. Ez már elegendő volt arra, hogy a zsinagóga restaurálása és alakítása megtörténjen. A Tudomány és Technika Házát 1974 júniusában fölavatatták.

A megyei vezetés nagyon nagy érzékkel fordult a művészetek irányába, támogatta a művészek alkotó munkáját, az egyéni alkotást is, a művészeti nevelést is, a közösségi alkotó munkát is. Így jött létre a megyében jó néhány nemzetközi hírnévű és fontosságú művészeti intézmény. Nagyon jó kapcsolat alakult ki például a Zománcipari Művek és a Művésztelep között. A Művésztelepre beutalt tűzzománcos művészek a ZIM-ben kísérletezhettek, kidolgozhatták a tűzzománc új módszereit és eljárásait. Időközben pedig a művelődési osztályon elkészült egy szabályzat, a Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótábor szabályzata. 1974-ben azt a minisztérium elfogadta. Ennek értelmében az alkotótábor fönntartását a megyei tanács finanszírozta, a szükséges alapanyagot a ZIM adta, a szakmai felügyeletet a minisztérium látta el, a Képzőművészeti Alap meg a művelődésügyi osztály válogatta ki a jelentkezők közül a résztvevőket, évente tíz magyar és tíz szovjet művészt. 1975 augusztusában rendezték meg az első tábort, a művészek műveit a megyei művelődési központ mutatta be, ez évenként ismétlődött. 1984-től vált a tábor alkotóműhellyé. Három ember nevét kell feltétlenül megemlíteni, Kátai Mihály, Turi Endre és Gyergyádesz László egyaránt sokat tettek azért, hogy a zománcművészet ügyében Kecskemét neve és szerepe megkérdőjelezhetetlen legyen. És méltatnunk kell Szentiványi Istvánt, a Művésztelep akkori gondnokát is, mert tulajdonképpen ő hozta össze a Művésztelep és a ZIM kapcsolatát.

1973-ban költözött Kecskemétre Probstner János fiatal agyagművész. Őt Csoóri Sándor mutatta be Gajdócsinak. A környékben nem volt hagyománya a kerámiának, mára lett! A Nyugat-magyarországi Egyetem Szilikátművészeti Tanszéke lett a Kerámia Stúdió.

Az 1970-es esztendő szenzációja Kecskeméten az első Kodály Szeminárium. Egyre nagyobb volt az érdeklődés a Kodály megalapozta zenei nevelés iránt. Az első Kodály Szeminárium 1970 júliusában és augusztusában zajlott. Először nyílt lehetőség arra, hogy a hazai és külföldi szakemberek átfogó képet kapjanak az úgynevezett Kodály-módszerről. A kezdeményező Kodályné volt. A 90 külföldi és a 27 magyar résztvevőt gazdag program várta. Az első szeminárium szervezői a Művelődésügyi Minisztérium, a Bács-Kiskun Megyei Tanács, Kecskemét város és az UNESCO voltak. Az első szeminárium sikere a vártnál is nagyobb érdeklődést keltett az 1972-ben rendezett második iránt. A 3. Nemzetközi Kodály Szeminárium pedig az immár világszerte megtisztelő hírnevet szerzett intézmény, a Kodály Intézet működésének 1975-ös, nyilvános megnyitásával kapcsolódott egybe. Az intézet tervét 1971-ben hagyták jóvá. Négy év után avatták. Kerényi József volt a tervezője. Az első igazgató Kardos Pál Liszt-díjas karnagy volt. Az eszme támogatói: Kodály Zoltánné, Nemesszeghy Lajosné, Rozgonyi Éva. Ismereteim alapján a rangos társaság tagjai közé tartozik Madarász László is. A világ zenepedagógusai az 1970-es szenzáció után egyre nagyobb érdeklődéssel fordultak Kecskemét felé. A második szeminárium hagyományteremtő a nyári tanfolyamok sorában. Alapját képezte a zenepedagógusok intenzív képzésének.

Kecskemét első filmgyárának, a Pannónia Filmstúdió Kecskeméti Rajzfilm Műtermének alapító iratait 1971-ben írta alá Madarász László és Varga Edit. Varga Edit volt akkor a Filmgyár igazgatója. A stúdió vezetője Mikulás Ferenc lett a kezdetektől. Az első elhelyezésük a mostani Patikamúzeum épületében volt, onnan kerültek a volt Miron-villába, a Liszt Ferenc utcába, ahol aztán építkeztek is. Ez megint egy olyan kulturális intézménye a városnak, ami nemzetközi hírnevet szerzett.

A Naiv Művészek Múzeuma létesítésének gondolata az 1970-es évek elején vetődött föl. Ortutay Gyula⁵ ajánlotta, hogy a naiv művészeknek a megyeszékhely adjon helyet. Az eszme megfogant, a kecskeméti múzeum egymás után rendezte meg a naiv művészek kiállításait, Polyák Ferencét, Szörös Józsefét, és 1976-ra országos gyűjtőkörrel engedélyt kapott a Naiv Művészek Múzeuma Kecskeméten, és ugyanabban az évben a Bánó-házban meg is nyitották az állandó kiállítást. A Szórakaténuszt pedig a Naiv Művészek Múzeuma és a Hosszú utcai óvoda közös udvarába álmodta meg Kerényi József. Ez tekinthető a kecskeméti intézményhálózati fejlesztés második nagy korszakának, a hatvanas évek közepétől a hetvenes évek közepéig.

– *Nevezhetjük ezt is aranykornak?*

– Ezt is lehet aranykornak nevezni, de más ez, mint az első korszak volt. Az inkább Kecskemétnek szólt, Kecskeméthez szólt, a kecskemétiéért. A második korszakban már olyan intézmények jöttek létre, amelyek Kecskemétről sugároztak ki a megyére, nem egy nemzetközi szintérré is.

– *Miért állt le vagy lassult le a folyamat? Minden elkészült, amire a megyeszékhelynek szüksége lehetett?*

– Begyűrűzött az első olajválság hatása, megroppant a gazdaság. A második hullámú intézményfejlesztés, a Művelődési Központ, a Tudomány és Technika Háza, a Kodály Intézet, a Kerámia Stúdió, a Tűzzománc Stúdió, a Rajzfilmstúdió és még más intézmények, amiket nem említettünk, már olyan kulturális infrastruktúrát eredményeztek az első fejlesztés intézményeivel együtt, amely figyelmet érdemelt. Amely egyszerre volt kultúra-teremtő és turisztikai vonzerő, egyszerre teremtette meg a város kulturális presztízsét és keltett széles körben érdeklődést Kecskemét iránt. Akár meg is elégedhettünk volna vele. Ami ezután következett fejlesztésben, az már csendesebb és kisebb léptékű volt, de nem jelentéktelen, mert például az 1984-ben létrehozott Népi Iparművészeti Múzeum, vagy az önálló, hivatalos társulattal működő Ciróka Bábszínház, vagy a már a rendszerváltozást követően felépülő megyei könyvtár mint kulturális intézmény fontosságát botorság volna megkérdőjelezni.

– *Beszéltünk az első aranykor kapcsán Lestár, Kada, Sándor István szerepéről a fejlesztésekben. Múlt-e azon a második korszak fejlesztése, hogy Dallos, Varga vagy Gajdócsi volt a megyei tanács elnöke, múlt-e azon, hogy Horváth István vagy Romány Pál volt a megyei első titkár?*

– Hogy az ötvenes-hatvanas-hetvenes években voltak-e olyan vezetők, akik meghatározó egyéniségek voltak? Voltak. Én nagyra tartom Madarászt, sokat dolgozott, és bátran döntött. És nagyon sok minden az ő nevéhez fűződik. Varga Jenő inkább gazdasági ember volt, a gazdasági vonalon volt otthon, de a kulturális ügyekhez értő és pozitívan viszonyuló vezető volt. Mondtam, hogy a hatvanas évek elején volt a váltás Dallos és Varga Jenő között, Gajdócsi pedig mindkettőjüket fölülmúlta. Ugye, 1971-ben történt a légi kataszt-

⁵ Ortutay Gyula (1910–1977) néprajzkutató, politikus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1947–1950 között vallás- és közoktatásügyi miniszter.

rófa, szeptemberben, amelyben életét vesztette az akkori megyei elnök, Erdősi József. Októberben Madarász Lászlót bízták meg elnöknek. Madarász összehívott egy rövid értekezletet és bejelentette, hogy 1972 elején Bács-Kiskun megye bemutatkozik Budapesten. És kiosztotta a feladatokat. Én is kaptam feladatot, a kulturális bemutató megszervezését. Gajdócsit közben fölkérték elnöknek, de egyelőre nem jött föl Bajáról, ő ott volt elnök. Madarász intézte a bemutatkozás előkészítését, Gajdócsi tulajdonképpen a bemutakozó hétre jött föl és vette át a megye vezetését. Ő nyitotta meg a Mezőgazdasági Múzeumban az első kiállítást, ami óriási sikerrel végződött. Akkor hangzott el először az „ezerarcú megye” kifejezés. Úgy emlékszem, Gajdócsi 1972 márciusában vette át a vezetést. Nagy tudású ember volt, a művészetek, tudományok, a művelődés ügye iránt elkötelezett, az ágazat feltétlen segítője volt egész működése alatt.

– *Na és Romány és Horváth István?*

– Mind a kettőről a legjobbat tudom mondani. Személy szerint is, meg ahogyan viszonyultak a kultúra és a fejlesztések ügyéhez, ahogy értékelték a mi munkánkat, arról is!

Egy történetet szándékosan hagytam a végére! Pomogáts Béla *A Forrás 10 éve*⁶ című írásában írja, hogy a Kiskunság című folyóirat óriási erőket szabadított föl, hatalmas értéket hozott felszínre, de úgy tűnik, hogy nem jött még el az ideje annak, hogy Kecskeméten irodalmi folyóirat legyen. Én ezen a mondaton nagyon sokat gondolkodtam! Lehet, hogy nagy diplomata, és a dolgokról nem akart beszélni, lehet, hogy csak tájékozatlan, nem tudom. 1960. április 26-ra a megye vezetése meghívta Darvas Józsefet, aki akkor az Írószövetség elnöke volt. Én nem voltam jelen, Madarász Lászlótól értesültem az ott történetekről. De kutatásaim során a Petőfi Népében megtaláltam a tárgyalásról szóló beszámolót, és abban olvashatók a következők: „Április 26-án, kedden este a Megyei Tanács VB Művelődési Osztálya, a Katona József Társaság és a Szakszervezetek Megyei Tanácsa meghívására Darvas József, az Írószövetség elnöke Kecskemétre érkezett és a vidéki irodalom helyzetét tárgyalta a meghívókkal. A tárgyalás középpontjában a Kiskunság sorsa állott. A vendég határozottan kinyilvánította, nem tartaná helyesnek, ha minden városi kulturális centrum irodalmi folyóiratot adna ki. De örömmel fogadná, s az Írószövetség erejével is támogatná egy Kecskeméten megjelenő általános kulturális folyóirat kiadását, amely a szépirodalmi műveken kívül különböző tudományok művelőinek alkotásait is befogadná. A megbeszélésen dr. Dallos Ferenc vb-elnök bejelentette, a megyei tanács – anyagiakkal is – támogatná egy általános kulturális folyóirat megjelenését.”⁷

Ismerem a Kiskunság történetét. Állíthatom, az idő megérett arra, hogy az 1960-as évek elején rendszeres irodalmi folyóiratként jelenjen meg. Létezett a legfőbb feltétel, a komoly szerzői gárda. Tekintélyes írói csoport tömörült a Kiskunság köré a megyei alkotók és a hazai irodalom jelesei közül. Rangos fórumok méltatták a Kiskunság törekvését. Láttuk a fentiekből, Darvas világossá tette: nem kell minden kulturális centrumnak irodalmi folyóirat, a megye írói csatlakozzanak a tájközpontokhoz. Pomogáts Béla miért nem ezt mondta? Miért beszélt mellé? Nos, a kérdés ennyi. Annyit jegyezzünk meg meg: Madarász László igyekezett a helyzeten fordítani, de nem járt eredménnyel. Csalódottságának 1961. augusztus 20-án hangot is adott a megyei testület előtt tartott beszámolójában. Az viszont tény: a Forrás megjelenését teljes odaadással, szívből-lélekből támogatta, amely 1969-ben Irodalom–Művészet–Tudomány alcímmel jelent meg.

Az interjút Kriskó János készítette

6 A Kiskunság és a Forrás repertórium 1955–1980. Kecskemét, 1980. 23. p. Pomogáts Béla kritikus, irodalomtörténész, az irodalomtudomány doktora.

7 Petőfi Népe, 1960. 04. 28. 1. oldal.

Tapasztóné Perlaki Magdolna

„Ha nem kaptam volna érte fizetést, akkor is dolgoztam volna, mert jó volt csinálni”

– *Ha jól tudom, Ön a város művelődésügyi osztályán dolgozott a hetvenes években.*
– Igen. A művelődésügyi osztályon kezdtem népművelési felügyelőként, majd a két-fős közművelődési csoport vezetője lettem. 1970. november elsejétől 1983. április 15-ig dolgoztam ott.

– *Gyakorlatilag a fénykorban.*
– Én is így gondolom. Nehéz és sajátos helyzetben voltunk, hiszen megyeszékhelyként valamennyi művészeti terület intézménye megyei irányítású volt, de tevékenységét a városban folytatta. Ezt a városi kulturális életet kellett megszervezni és irányítani. Művelődési otthon jellegű intézménye sem volt a városnak. Ilyen jellegű munkát a Rákóczi úton dolgozó Szakszervezeti Művelődési Ház végzett. A hetvenes évek végére viszont a ma működő valamennyi kulturális intézmény szolgálta már városunkat. A Szókraténusz Játékház és Múzeum megnyitása csúszott csupán át a későbbi évekre. De mindez általánosítható a városi szobrok legtöbbszörére is. A most „Hírös kút”-ként ismert szökőkutunkat például 1978-ban zsúrizta és hagyta jóvá a Képző- és Iparművészeti Lektorátus.

– *Kikkel dolgozott együtt?*
– Kezdetben Gyergyádesz László – furcsa elmondani róla, hogy az „idősebb Gyergyádesz” – volt a harcostársam és barátom, majd egy tehetséges népművelő: Bodonyi Anikó dolgozott velem, végül dr. Chiovini Mária, akihez szintén szoros baráti szálak kötöttek. Gyergyádesz Lacival együtt szereztük meg a szanalásra szánt Bethlen körúti épületet, eredetileg a fafaragók műtermének, amely végül a Zománcművészeti Alkotóműhely otthona lett. Az épület a lebontást hosszú évtizedekre megúsza.

– *Igen, kár lett volna érte.*
– Kiváló emberek dolgoztak mind a megyei tanács, mind a megyei pártbizottság vezetésében. Pedig tragikus hiányt hozott a személyi összetételben az 1971-es repülőgépszerencsétlenség. De kedvező volt az országos figyelem és értékrangsor, mely a kulturális életre irányult. Az 1972-es közoktatási és az 1976-os közművelődési törvény jelentős

Perlaki Magdolna Budapesten született, az ELTE BTK-n magyar-népművelés szakon végzett. 1967 szeptemberétől Kecskeméten, a Kodály Zoltán Ének-Zenei Iskolában dolgozott, majd 1970. november elsejétől 1983. április 15-ig a Kecskemét Város Tanácsa VB Művelődésügyi Osztályán, a Közművelődési Csoportnál. 1983–1985-ig a Kodály Zoltán Ének-Zenei Iskola igazgatóhelyettese, majd 1985–90-ig a Bács-Kiskun Megyei Pedagógiai Intézet munkatársa, 1990–97-ig a Bányai Júlia Gimnáziumban tanított.

feladatokat, ugyanakkor jelentős lehetőségeket biztosított. Ezekkel természetesen nem tudunk volna élni, ha nem lettek volna fontosak mindezek a megyei és városi vezetőink számára is. Méltatlanul kevés említés történik napjainkban róluk. Hadd említsem azért itt meg tisztelettel a nevüket. Elsősorban Gajdócsi Istvánét, de Romány Pálét, Reile Gézáét, Mező Mihályét, Gódor Józsefét is. Nagyon sokat tettek Kecskeméért az elnökhelyettesi, vagy akár az osztályvezetői funkciókban dolgozók is. Így: Újvári Lajos, Gyapai József, Fischer István. A megyénél Major Imre, Bodor Jenő és Kiss Márta.

– *Több emberrel beszélgettünk már, és sokáig egyértelműnek tűnt számomra, hogy a város kulturális intézményrendszerének létrehozása nagyrészt a megyei vezetéshez köthető. Majd ez a kép kezdett megváltozni, és kiderült, hogy jóval árnyaltabb.*

– Heltai Nándor volt az elődöm a városnál. Ő sokat küzdött az akkori tanácselnökkel, Reile Gézával¹, akinek kétségtelenül fontosabb volt az úthálózat, a gazdaság, mint a kulturális élet. Rövid ideig én is dolgoztam vele. Észérvekkkel meg lehetett győzni arról, hogy nem felesleges dolog költeni a kultúrára is.

– *Úgy tudom, Ön nem kecskeméti. Hogy került ebbe a városba?*

– Budapestről kerültem ide. Testvérem 1958-ban végzett a Színművészeti Egyetemen, a híres Törőcsik, Bodrogi, Margittai Ági-féle osztály tagjaként. A kötelező vidéki színházi gyakorlatra került Kecskemétre. Én a színház megszállottjaként, még általános iskolásként, minden téli és nyári tanítási szünetet a Katona József Színház társulatával töltöttem. Így ismertem meg a férjemet, aki a testvérem barátja volt. Természetesen őt a színházon kívül!

Érettségi után szüleim csak úgy engedtek el felvételizni a Színművészeti Egyetemre – jelezve, hogy elég „egy ripacs egy családban” –, ha beadom a jelentkezésem a bölcsészkarra is. Itt a magyar nyelv és irodalom szak adott volt, de a kétszakos képzéshez szükség volt még egy szakra. És itt a szerencsés véletlen! 1962-ben érettségiztem, és 1961-ben létrehoztak az ELTE-n egy népművelés szakos egyetemi képzést, amely éppen az én érdeklődési területemnek felelt meg. Ide jelentkeztem második szakra. A Színművészeti Egyetem rostáin gyorsan kiestem, de az ELTE-re azonnal felvettek. Csodálatos képzést kaptunk. Ez az utolsó „polihisztor”-képzés lehetett. Minden tudományágba belekóstoltunk, sok kiváló tanárunk volt. A népművelés lélektanából írtam a szakdolgozatomat.

Nagyon érdekes volt a hallgatói kör is a Népművelés Tanszéken. Összegyűlték az irodalom, a művészetek megszállottjai. Csoporttársaim voltak a Kilencek költői körének tagjai.²

1 Reile Géza 1918-ban született Baján. Elemi tanulmányait Baján végezte, majd Budapesten szövőtanuló, később válogatott ökölvívó lett, de sérülése miatt nem folytathatta a sportolást. 1941-ben Bátmonostorra került, ahol segédhivatalnok, majd díjnok lett. 1944-ben elbocsátották, a háború után községi jegyző lett, még ez év végén Vaskúton vezető jegyzővé választották. 1950-ben ugyanitt tanácselnök lett. Országos hírnevet szerzett a községfejlesztésben. 1954. november 1-jétől 1960. szeptember 1-jéig Kiskunhalas Város Tanácsának elnöke, ahol jelentős eredményeket ért el. 1961-ben Kecskeméten megválasztották a városi tanács elnökévé, és innen ment nyugdíjba 1973-ban. 1977. szeptember 10-én halt meg Kecskeméten. <http://www.halas.hu/almanach/keeppek/03polgm/16.htm>

2 Az ELTE BTK magyar–népművelés, illetve magyar–könyvtár szakos hallgatóiként a hatvanas évek első felében az Eötvös- illetve a Ráday-kollégiumban, valamint a Koczka Sándor vezette alkotóköri körben egymásra talált néhány fiatal költő: Győri László, Kiss Benedek, Konc(zek) József, Mezey Katalin, Oláh János, Péntek (Molnár) Imre, Rózsa Endre, Utassy József; a náluk valamivel fiatalabb Kovács István pedig az antológia szervezési időszakában csatlakozott hozzájuk. G. Komoróczy Emőke: A Kilencek, 2007. <http://mek.oszk.hu/05100/05189/05189.rtf>

Az előttünk lévő évfolyamon volt Mezei Katalin, Oláh János, Utassy József. Csoporttársam volt Kiss Benedek, az irodalom- és színháztörténész Szigethy Gábor, a filmesztéta Király Jenő és többen mások. Erre az időszakra esik az Egyetemi Színpad fénykora is. Rendezőink Ruszt József és Dobai Vilmos voltak. Együtt játszhattam például Shütz Ilával, Andai Györgyivel, Hetényi Pállal, Fodor Tamással és Jordán Tamással. Érdekességként hadd mondjam el, hogy kikkel jártam a munkásszállásokat zenés műsorunkkal: Benedek Miklós, Dévényi Tibor, Vallai Péter, Székelyi József, Adamis Anna és én. Kísért: az Illés együttes.

Harmadév végén véget ért a szerepelgetés, ugyanis férjhez mentem. Ötödévben pedig megszületett a fiam. Miután a férjem Kecskeméten élt, itt kellett állást találnom. A város az országban egyedülálló lehetőséggel bírt. Az akkori öt plusz egy napos oktatási rendszerben a plusz egy nap a politechnikai képzése volt. Az ország első ének-zene tagozatos iskolája, főként igazgatóhelyettese, Kiss Márta jóvoltából lehetőséget kapott arra, hogy például vasmegmunkálás helyett népművelést tanítson a középiskolában. Így 1967. szeptember elsejétől kineveztek a 12 évfolyamos Kodály Zoltán Ének-Zenei Iskolába (ÉZI) magyar-népművelés szakos tanári állásba. Azonnal osztályfőnöke lettem a legvagányabb 8. b osztálynak, és minden gimnáziumi osztályban tanítottam népművelést. A diákoknak naplót kellett vezetniük a meglátogatott kulturális rendezvényekről, azokról kritikát kellett írniuk, nyaranta pedig gyakorlatra mentek a kecskeméti kulturális intézményekbe. A szombat estéket pedig a Radnóti Klubban töltöttük együtt. Ezt a klubot a Kodály Iskola szervezte a város középiskolás diákjai számára. Minden összejövetel valamilyen tematikus, komplex művészeti programmal kezdődött, utána következett a tánc és a beszélgetés. A program irodalmi részét Lukács Lászlóval, a Piarista Gimnázium akkori igazgatójával állítottuk össze, a zenei egységet az ÉZI ének-hangszeres zene tanárai, a művészettörténeti részt pedig Szappanos István, aki szintén a Kodály-iskola tanára volt akkoriban. A gyerekeknek életre szóló élmény volt például, amikor Csokonai Dorottyáját adták elő az ÉZI-s lányok a piarista fiúkkal közösen. Később gyanússá váltak ezek az összejövetelek, mert a középiskolák tanulói közül csak a Kodály-iskolások és a piaristák maradtak rendszeres résztvevők.

Mikor 1970 őszén Heltai Nándor belefáradt a népművelői munkába és újságíró lett a Petőfi Népénél, talán egyértelmű volt, hogy engem kérjenek fel a munkakörébe, hiszen a megyében egyedül nekem volt nappali tagozatos egyetemi népművelői végzettségem. A Kodály-iskola igazgatójaként Nemesszeghy Márta azzal bocsátott utamra, hogy az új munkakörömben talán még jobban tudom majd segíteni iskolánk munkáját, hiszen kezdetben sok támadást kellett kivédenie a „kiválasztottak” és a „fehér harisnyások” intézményének.

– *És akkor megkezdődött a munka a városi tanácsnál...*

– Az új munkakör elfogadását nehezítette az is, hogy 1970-ben már két kisgyermekem volt. Kislányom születése szinte a tanév végére esett, így csupán néhány hónapot hiányoztam az iskolából. Egyetlen feltételem volt a népművelési felügyelőség elvállalásánál, hogy kisgyermekeim óvodai elhelyezését biztosítsa a város. Így Zsolt három-, Beáta már két évesen óvodás lett.

A város kulturális életét akkorra már felületesen ismerve a legfőbb gondnak a koordináció hiányát tartottam. A megyei irányítású intézmények városi rendezvényei nem voltak összehangolva. Célul tűztem ki, hogy 1971 januárjától jelenjen meg a Kecskeméti Műsorfüzet valamennyi intézményünk programjával. Kevesen hittek a megvalósíthatóságában, de a tervet vett dátumra megjelent, és havonta folyamatosan, ingyen kezébe tud-

tuk adni az érdeklődőknek. Ehhez havonta koordinációs értekezletre hívtam valamennyi intézményvezetőt, így egyeztetni tudtuk a terveket, és értesülhettem a gondjaikról is.

– *Milyen társadalmi rétegekre lehetett számítani a közönség soraiban?*

– A mai szomorú helyzetet látva megdöbbenő, hogy a város teljes lakosságát megszólítottuk, és lelkes résztvevőkre számíthattunk. Kecskemét ipari üzemeiben függetlenített közművelődési előadók dolgoztak, akik azért kaptak fizetést, hogy segítsék, szervezzék munkásaik művelődését. Ilyen népművelők dolgoztak például a Konzervgyárban, a Baromfifeldolgozóban, a Szék és Kárpitos Vállalatnál, a BÁCSEP-nél, a Zománcipari Műveknél, a Volánnál, a Szerszámpipari Műveknél, a Likőripari Vállalatnál, a Mezőgépnél, a BRG-nél, a SZÜV-nél. Sok munkásnak nem volt meg a nyolcosztályos végzettsége, őket felnőttoktatás keretében tanítottuk. Meghatóan szépséges volt számomra, mikor irodalomra tanítottam őket. A munkásművelődést a Szakszervezetek Bács-Kiskun Megyei Tanácsa fogta össze, de velük mi is napi kapcsolatban álltunk.

Ez volt az üzemeknél, ezenkívül volt a külterületi közművelődés is. A külterületen volt tíz külterületi klubunk. Császár Cirill munkájában, a teljes pályafutásában, amiért én leginkább kalapot emelek, és leginkább becsülöm őt, az az, amikor Szarkásban volt tanító, és ott csinált egy klubkönyvtárat mint külterületi ügyvezető. Ilyen emberek voltak Városföldön, Ménteleken, Kadafalván, Szarkásban, Helvecián, Ballószögön, Katonatelepen, Miklóstelepen, Nyárlőrincen, Matkón, Hetényegyházán. A vezetők a helyben tanító pedagógusok voltak. Általában külön helyiségük sem volt az iskolán kívüli kulturális rendezvényekre, mégis rendszeresek voltak az ismeretterjesztő előadások, működtek a klubok. Az ismeretterjesztés fő gazdája természetesen a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) volt.

– *Mára ez megfordult: ma már vannak művelődési házak, csak gyakran nincs bennük semmiféle program.*

– A hetvenes évek végére volt már néhány külterületi intézményünk is. Nagyon jól működött például a városföldi klubkönyvtár Csörsz né Zelenák Katalin vezetésével. Jól szervezett volt a művelődés az ifjúság körében is. Rövid ideig működött a középiskolás városi klub, a főiskolások klubja. 1976 nyarán Horváth István kivételes szervezői képessége révén a város fiatalága az ifjúsági parkban szórakozhatott, a KTE-pályán. (Ő nem a „nagy” Horváth István.) Függetlenített közművelődési munkatársa volt a GAMF-nak és a Kertészeti Főiskolának is. A GAMF-on Dudásné Erzsike végzett önfeláldozó, eredményes munkát. Itt elméleti képzést is kaptak az igazi „értelmiségivé váláshoz” a hallgatók. Művelődésméletemet, művelődéstörténetet tanítottam én is náluk. Rendkívül hálásak és érdeklődők voltak a humán műveltség iránt.

Valamennyi művelődési terület munkatársával, a megyei intézmények vezetőivel rendszeres és nagyon jó volt a kapcsolatunk. Közös célért, jó hangulatban, egymást támogatva dolgoztunk. Ugyanez jellemezte a Városházán működő többi szakigazgatási osztály munkatársát is. Bár a pénzügyi osztály vezetői számára csak a „drága szép asszony” voltam, ahol a drága szó volt a hangsúlyos jelző; sajnálva a kultúrára áldozott pénzt. Napi együttműködésünk volt az országos központokkal is. Így az Országos Filharmóniával, az Országos Szórakoztató Zenei Központtal, a Kulturális Kapcsolatok Intézetével, a Kórusok Országos Tanácsával, a Képző- és Iparművészeti Lektorátussal.

– *Ezek az intézmények mára jórészt szétestek, vagy elvesztették szerepüket és bázisukat.*

– 1971-ben Bács-Kiskun megye városai feladatul kapták a megyei pártbizottságtól, hogy határozzák meg városuk kulturális karakterét. Kevés helyismerettel elsőként én

készítettem el Kecskemét távlati kulturális tervét a Katona, Kodály szellemi hagyaték ápolása, valamint a móríci „szóló szóló” és „csengő barack”-hoz köthető feladatok jegyében. Kodály Zoltán szellemi öröksége mind intézményi tekintetben, mind a művészeti együttesek létében, mind zenei rendezvényeinkben alapvető meghatározottságú volt. Volt félfüggetlenített szimfonikus zenekarunk, ifjúsági fúvószenekarunk, próbált és szerepelt a Kecskemét Vonósnégyes, a Fúvósötös. Kiváló kórusaink voltak a következők: Pedagógus Énekkar, Kecskeméti Leánykar, Kodály Kórus, Városi Vegyeskar. Zenei rendezvényeink közül több országos szervezésű volt. Heltai Nándor kezdeményezését folytatva rendeztük meg a Népzenei Találkozókat, a Kodály-évfordulókhoz kötöttük az Ének-Zenei Általános Iskolák Országos Találkozóit; városunk valamennyi diákját megmozgatta az évente megrendezett Kórustalálkozó. A két évente rendezett Népzenei Találkozók váltóévében tartottuk a Zenei Hetek rendezvényeit.

Katona József emlékének legfőbb gondozója a Katona József Társaság, amely az ország egyik legrégebbi irodalmi társasága. Éveken át voltam a társaság titkára, majd ügyvezető elnöke. Országos rangot vívott ki magának a más területen dolgozó művészeti csoportunk is, például a Ciróka Bábegyüttes.

– *Sok újdonság ma sincs ezekhez képest.*

– Országos sikereket értünk el a televízió által szervezett műveltségi vetélkedőkön is. Ilyenek voltak: a Hazai esték sorozat; a Ti és mi című férfiak és nők vetélkedője, melyen 1978-ban a győztes csapat kapitánya voltam. Az Ady-centenárium rádiós vetélkedőjén másodikak lettünk.

Kevésbé fontos, de rendszeres napi feladat volt a városban zajló valamennyi rendezvény engedélyezése. Soha nem gondoltam rá, hogy ebben politikai szempontok is lehetnek. Érdekessége miatt mondom el, hogy például mikor az Aranyhomok Szálloda bárjában sztriptizműsort rendeztek, annak engedélyeztetésekor azt először nekem mutatták be, hogy a program nem izlésromboló-e.

Minden lehetőséget kihasználtunk arra, hogy tömegek jussanak kulturális értékekhez. Ennek példája a Mozitárlat. A Városi mozi előcsarnokában rendszeresen szerveztünk képzőművészeti kiállításokat. Így a mozinézők akaratlanul is találkozhattak más művészet alkotásaival. Próbálkoztunk a Kirakat Galériával is. Egy-egy nagy rendezvényhez kapcsolódva hirdettünk kirakatversenyt a belvárosban. Ekkor merült fel először az animációs filmszemle gondolata, a Liberté kávéház kulturális hasznosítása, a harangjáték, az autós mozi ötlete, a Városháza udvarának kulturális célú igénybevétele, a városi művészeti díjak létrehozása. Kis-Nagy András Kodály-plakettjét aranyba öntve kapta meg Kodályné Sárka, Nemesszeghy Márta, Vásárhelyi Zoltán.

A Muraközy család ajándékként került Kecskemétre Muraközy János hagyatéka. A megkötött szerződés értelmében fiatal, tehetséges képzőművész kapott éves ösztöndíjat. Két ösztöndíjasunk volt munkám során: Salamon György³ és Kéri László.⁴ A művé-

3 Salamon György festő 1948-ban született Békéscsabán. 1971–76-ig a Magyar Képzőművészeti Főiskolán tanult, mesterei: Szentiványi Lajos, Barcsay Jenő, Kokas Ignác. 1973-ban elnyerte a Muraközy-ösztöndíjat, amelynek jóvoltából néhány évig Kecskeméten dolgozott, több jelentős munkája található a városban. http://artportal.hu/lexikon/muveszek/salamon_gyorgy

4 Kéri László festő 1949-ben született Budapesten. 1976-ban végzett a Magyar Képzőművészeti Főiskolán. 1976–1984-ig Szentesen élt, azóta Hódmezővásárhelyen. A vásárhelyi Őszi Tárlatokon és a békéscsabai Alföldi Tárlatokon nagyszámú díjat nyert el. Kéri László festészete mindvégig emberközpontú, figurális, az erőteljes emberi érzelmek közvetítője. Akvarellben és pasztellben is elismert művész, díszletterveket is készít. http://artportal.hu/lexikon/muveszek/keri_laszlo

szek rendszeres anyagi és erkölcsi támogatása egyébként is jellemzője volt városunknak. Letelepítettük Kecskemétre és lakást adtunk Turi Endrének, Pálfy Gusztávnak, Probstner Jánosnak, Buda Ferencnek, Pintér Lajosnak, Pócs Péternek, Nagy Kristófnak.

– *Iványosi-Szabó Tiborral beszélgettem, és ő azt mondta, hogy Buda Ferenc éveken át „hivataltalan” a levéltárban dolgozott.*

– Igen. A mecenatúra területén a megye és a város szorosan együttműködött. Ez például a megyei tanács vezetésének gondoskodása volt. Képzőművészeink rendszeres vásárlója volt a város mecénásként. Így a Városháza tárgyalójában Kiss J. Zoltán és Weinträger Adolf festette meg Kecskemét polgármestereinek portréit. Pálfy Gusztáv⁵ szobraiit üzemek, iskolák vásárolták meg, illetve kapták meg. De támogattuk Horóczy Margitot, Bagi Bélát, Bodri Ferencet, Nánay Szilamért, Tavaszai Noémit, Nagy Kristófot, Balanyi Károlyt, Borbély Ferencet, Bahget Iskandert is. Művészeti aukciókon történő vásárlásokkal bővítettem az elnöki fogadó képgyűjteményét. Egyik legérdekesebb szerzeményem az a szárnyas oltár, amely egy évtizeden át hivatali szobánkban állt. Csak napjainkban döbbsentem rá, hogy valószínűleg klerikális „beütése” miatt maradhatott ilyen sokáig nálam. Az oltár az 1938-as katolikus világtalálkozásra készült. A szekrény Rigó Zsigmond munkája, a fémmunkák Tiringner István tehetségét dicsérik, Benczur Gyula: Vajk megkeresztelése című képének intarziáját pedig Salamon István készítette el.

A mecenatúra területén a máig legnagyobb vállalkozás és eredmény a Bozsó Gyűjtemény állandó kiállításának megnyitása volt. Kezdeményezője Gajdócsi István volt a megyei tanács elnökeként. De az anyag felleltározása, a szerződéskötés feltételeinek kidolgozása, az épület kialakítása, majd bővítése, a művész műtermének megépítése, az első, gyönyörű katalógus elkészíttetése a mi feladatunk volt.

Eredményeket értünk el a méltán híres Kecskeméti Művésztelep műtermes lakásai eredeti célú visszaalakításának területén is. Még Heltai Nándor kezdeményezte, hogy a villák ismét művészlakások lehessenek. A hetvenes években hosszú küzdelem után sikerült a 3-as és a 7-es számú villában két-két alkotóművész számára kialakítani ideális munkalehetőséget. A Művészeti Alap által fenntartott művésztelepi központi épület „beutalt” képzőművészeivel ugyancsak rendszeres kapcsolatban álltunk, biztosítottuk bemutatkozásukat városunkban. A képzőművészet országos nagyjaival is személyes kapcsolatunk volt. Hiszen jelentős számú alkotásokra adtunk megrendelést, készíttettük elő zsűrizésüket. Egy néhány közülük: Melocco Miklós–Kerényi József: Kodály-emlékmű, Marton László: Drapériát mosó nő, Kis-Kovács Gyula: Művészetek kútja, Varga Imre: Széchenyi-emlékmű, Melocco Miklós: Pelikán, Váradi Sándor: Dámvad, stb.

Az akkori rendelkezések értelmében minden beruházás költségének egy meghatározott százalékát képzőművészeti díszítésre kellett fordítani. Így kerülhetett Csík István alkotása a Hunyadivárosi Általános Iskola homlokzatára, Fajó János üvegmozaikja ugyancsak ide, Bolmányi Ferenc színes üvegablakai a Tudomány és Technika Házába, Bohus Zoltán plasztikus domborműve a posta épületére, Kátai Mihály és Petrilla István számos alkotása a művelődési központba és a megyei kórház épületébe.

Az alkotóművészeket egyéb területeken is próbáltuk segíteni. Erre az időszakra datálható Révész Napsugar illusztrációsorozata Buda Ferenc Tanya-hazám versciklusához, a

5 Pálfy Gusztáv szobrász 1942-ben született Kiskunfélegyházán. 1963–65-ig a Magyar Iparművészeti Főiskolán tanult formatervező szakon, 1965–69-ig a Magyar Képzőművészeti Főiskolán. 1970 óta Kecskeméten él és alkot. Kedvelt műfaja a bronz kispasztika. Portréi, domborművei kezdetben realiztikusak voltak, kispasztikái később elvontakká, térplasztikái absztrakt felfogásúakká váltak. http://artportal.hu/lexikon/muveszek/palfy_gusztav

Kecskemét képeskönyv első kiadása, a Kecskemét minikönyv. Andruskó Károly metszeteivel a Kecskeméti puszták kiadványa, a Dokumentumgyűjtemény Kecskemét város történetéből 1944–45, amely a Bács-Kiskun Megyei Levéltár, és elsősorban Iványosi-Szabó Tibor munkáját dicséri. Ebben az időben a levéltár munkatársa volt ifjúként a napjainkban elismert történész, Romsics Ignác, felesége pedig az SZMT Művelődési Ház munkatársa volt.

Érdekeséggé említem, hogy milyen jó szemmel bíráltuk el például azt a drámaíró versenyt, amelyet a Katona József Társaság hirdetett meg, hiszen első helyezette Spiró György, a második Kiss Anna lett. Máig nem végleges az elhelyezése, de mindig a lehető legjobb megoldást kerestük Leskowsky Albert hangszergyűjteményének az évek során. Ugyancsak hosszú procedúra előzte meg, míg létrejöhetett városunkban az Orvos- és Gyógyszerésztörténeti Múzeum. Jegyzeteimben megdöbbenve olvastam, hogy a kezdeti tárgyalásokat ez ügyben dr. Antall Józseffel folytattam. A gyűjtemény alapját Loránd Nándor gyógyszerészeti anyaga és dr. Réthy Aladár orvostörténeti tárgyai képezik, de ma már ott található apósom, dr. Tapasztó István szemészeti eszköz- és szakkönyvgyűjteménye is. Ő 1928-tól Kecskemét első szemész szakorvosa volt.

– *Városunk országosan is egyedülálló intézményei is ekkor nyitották meg kapuikat.*

– Talán elsőként a Tudomány és Technika Háza átalakítása kezdődött meg. Óriási nyeresége volt Kecskemétnek, hogy a nagy tehetségű, jól szervező, lenyűgöző eredményű Kerényi Józsefet tudhatta főépítésének. Az 1945 óta zárt és az enyészetnek kitétt épület átalakítását én is figyelemmel kísérhettem. Csodálatos ötletekkel és nagy szakmai tudással lett városunk egyik legfőbb büszkesége az épület. Belsőépítésze Udvardi Lajos volt. A MTESZ és a TIT vette birtokba. Annak idején nagyon aktív társasági élet folyt benne. Egy ideig az épület úgynevezett Dózsa Termében értelmiségi klub is működött. A Technika Háza különlegességét csak fokozta az, amikor Kerényi József és Melocco Miklós a Szépművészeti Múzeum pincéjében nagyon rossz állapotban megtalálta Michelangelo szobrainak gipszöntvényeit. Ezekből összesen két példány készült. Egyet a Szépművészeti Múzeumban, egyet az Ermitázsban őriztek. Városunk hosszú lejárátú elhelyezésre kapta meg ezeket a szobrokat, amelyeket Melocco Miklós újított meg. Nagy ünnepséggel avattuk fel a Technika Háza színes üvegablakait. Bolmányi Ferenc munkájának tiszteletére Szokolay Sándor⁶ erre az alkalomra szerzett kantátát Orbis Pictus címmel.

Épületében és munkájában egyaránt világhírű a Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet. Átalakítása szintén Kerényi József érdeme. A zenei nevelés területén munkánk mindvégig szoros együttműködést igényelt. Meghatározó változást hozott a Megyei Művelődési Központ indulása is. Megléte előtt épületek nélkül kellett rendezvényszervező munkát végeznünk, amelyért többnyire elmarasztalást kaptunk, mert az államirányítási feladatoktól vonta el – állítólag – az időnket, energiánkat. Most a városi rendezvények jelentős részét át tudtuk adni az intézménynek, de továbbra is maradt a megyei irányítású, de a városban tevékenykedő létesítmények problémaköre. A nagyrendezvényeket, például a Népzenei Találkozót, továbbra is „kézi vezérléssel” kétfős csoportunk szervezte. A Naiv Művészek Múzeumának kecskeméti megvalósítási feladatát Heltai Nándortól örököl-

6 Szokolay Sándor 1931-ben született Kunágótán. Kossuth-díjas zeneszerző, egyetemi tanár. 1950-től a Zeneakadémián tanult zeneszerzést Szabó Ferenc és Farkas Ferenc tanítványaként. Diplomája megszerzése után, 1957-től 1961-ig, a Magyar Rádió zenei lektora és szerkesztője volt. 1959 és 1966 között a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola zeneszerzés szakán tanított, 1966-tól 1994-ig egyetemi tanárként. 1994-ben lett nyugalmazott egyetemi tanár. Művei, különösen operái, külföldön is ismertek. 1978-tól a Magyar Kodály Társaság elnöke. http://hu.wikipedia.org/wiki/Szokolay_S%C3%A1ndor

tem. Ő tárgyalta először Moldován Domokossal⁷, aki magángyűjteményét ajánlotta fel Kecskemétnek. Az épület megszerzésében, átalakításában már tevékenyen részt vettem. A Bánó-házba, az úgynevezett „gólyás” házba került az állandó kiállítás anyaga.

– *Romány Pállal olvastam egy interjút, és ő ezt a maga érdemének tulajdonította.*

– Lehetséges, hogy Moldován Domokos először vele vette fel a kapcsolatot. De az biztos, hogy Romány Pál jóváhagyása nélkül nem tehattünk volna semmit. A Kerámia Stúdió kezdeményezése és szellemi vezetése egyértelműen Probstner János⁸ személyéhez kötődik. Sok személyi és szakmai problémájának megoldásában segítettük őt is. A Zománcművészeti Alkotóműhely létének alapjai a városban működő Zománcipari Műveknek és művészetpártoló vezetőinek köszönhetőek. Az ország legnevesebb zománcművészeit tudhattuk Kecskeméthez tartozónak: Turi Endrét, Báron Lászlót, Kátai Mihályt például. A népműveléstől néhány lépésre a művészetek felé evező Gyergyádesz László barátom pedig kiváló vezetője lett az intézménynek.

– *Volt-e a munkája során sajátos állami irányítási feladata?*

– Korábban említettem már, hogy gyakran kaptam elmarasztalást azért, hogy sok energiámat emésztik fel a konkrét rendezési, szervezési feladatok. Ezeket részben azért csináltuk, mert nem voltak intézményi gazdái, részben ezekkel szerettem foglalkozni, ezekben láttam értékes, élvezetes munkát. Tehát olyan mértékű volt ez a szeretet, hogy ha nem kaptam volna érte fizetést, akkor is dolgoztam volna, mert jó volt csinálni. Természetesen elláttam az államigazgatási feladatokat is. Ezekből az ismeretekből több alkalommal is vizsgázni kellett. Rendszeresen előterjesztési anyagokat írtunk a városi tanács üléseire, a városi végrehajtó bizottság üléseire, a városi pártbizottság és annak végrehajtó bizottsága részére, és ritkábban a megyei vezető testületeknek. Ezek az anyagok tájékoztatást adtak egy-egy művelődési területről, helyzetjelentést vázoltunk fel, problémákat vetettünk fel, megoldásokat kerestünk rájuk. A testületek megtárgyalták ezeket a jelentéseket, értékelték munkánkat, feladatunkul szabták az általunk is megfogalmazott tennivalókat, majd ezek végrehajtását számon kérték. Munkám elismerésére nemigen emlékszem. Igaz, egy városi tanácsosi címet azért kaptam. A „demokrácia” jegyében két bizottságot kellett működtetnem. A művelődésügyi és az ifjúsági bizottságokat.

A testvérvárosi kapcsolatokat is ápoltuk. Nagy élmény volt számomra, hogy részt vehettem 1976-ban a „nagy városi delegációban”, a négytagú küldöttség egyetlen női

7 Moldován Domokos 1943-ban született Sajóudvarhelyen. Romániai magyar etnográfus, opera- és filmrendező. 1965-től amatőr filmes, népzene gyűjtéssel foglalkozott. 1966-ban végzett az ELTE BTK néprajz szakán. Ezután elvégezte a Színház- és Filmművészeti Egyetemet is. 1966-tól a Magyar Televízióban sorozatot készített a magyar parasztfestőkről; az Egyetemi Színpadon rendezett. 1968-ban naiv művészeti gyűjteményét Kecskemétnek ajándékozta. http://hu.wikipedia.org/wiki/Moldov%C3%A1n_Domokos

8 Probstner János keramikus 1943-ban született Budapesten. 1970-ben végzett a Magyar Iparművészeti Főiskola kerámia szakán, mestere: Csekovszky Árpád. Másfél évig vendéghallgató volt az Eötvös Loránd Tudományegyetem néprajz szakán, ezalatt a kutatókkal együttműködve sok tárgyi anyagot gyűjtött a Néprajzi Múzeumnak. 1976-tól 2011. november végéig a kezdeményezésére megalakult Kecskeméti Nemzetközi Kerámia Stúdió vezetője. 1975-ben Angliában, majd Olaszországban járt tanulmányúton a Művelődésügyi Minisztérium ösztöndíjával. 1986–1997 között adjunktusként, majd 1992-től docensként irányította a Magyar Iparművészeti Főiskola Kecskeméti Mesterképző Intézetét. 1996-tól vezeti a Magyar Iparművészeti Főiskola Szilikát Tanszékét, 1997-től tanszékvezető. 1980 óta intenzíven foglalkozik a grafikával is, az utóbbi években főként rajzokat állít ki. http://artportal.hu/lexikon/muveszek/probstner_janos/

tagjaként, mikor a franciaországi Arcueilben aláírtuk az együttműködést. Az első számú megyei vezetőkkel nem volt közvetlen kapcsolat. Egy idő után, mivel nagy gyakorlatra tettem szert a kiállítások, rendezvények megnyitó beszédeinek tartásában, a Gajdócsi Istvánt megnyitó beszédek tartására felkérők közül a kevésbé jelentős művészeket hoztam irányították át.

A megyei pártbizottság első embere egy alkalommal szerzett nekem álmatlan éjszakákat és jelentős lelkiismereti kérdést. Egy alkalommal Horváth István, a megyei pártbizottság első titkára keresett meg közvetlenül telefonon és rendelt magához. Véleménye szerint én voltam az egyetlen lehetséges személy, aki régi óhaját valóra tudná váltani. Ez az lett volna, hogy Nyíregyháza után Kecskemétnek is legyen mazsorettcsoportja. Hárításként kidolgoztam a megvalósításhoz szükséges iszonyúan magas összegű költségvetést, amelyre a „legfőbb főnök” rábólintott. És itt kezdődött a lelkiismeret-furdalásom: Kodály városában, a tiszta forrás elvét hangoztatva, adhatom-e nevem egy ilyen csoport működéséhez. Hosszú vívódás után levélben mondtam nemet, érvekkel próbálva bizonyítani, hogy az akkori Kecskemét ezt nem vállalhatja fel. Valószínűleg nincs mindez kapcsolatban azzal, hogy nem sok idő múltán úgy éreztem, munkakört kell változtatnom. A legutolsó időben, egyetlen elismerésként csak megkaptam a Szocialista Kultúráért kitüntetését, amelyet előterjesztésem alapján már szinte minden kultúrában tevékenykedő személy megkapott.

– *A városi tanács után hol dolgozott?*

– A városi tanácsban töltött 13 év érdekesen kötődik Kodály Zoltánhoz. Munkám kezdeti éveiben volt az egy év időtartamú, 90. évéhez kötődő rendezvénysorozat, és a Kodály centenáriumi országos ünneppsorozatot még végigvittem 1982 decemberétől kezdődően. A rendezvények Kodály halálának az évfordulójához köve márciusban értek véget és én áprilisban váltam meg a népművelési munkakörtől.

A Kodály Iskola igazgatónöje, dr. Romány Pálné hívott igazgatóhelyettesnek az akkor már négy oktatási területtel bíró intézménybe. Általános iskola, gimnázium, zeneművészeti szakközépiskola, alsó fokú zeneoktatás működött az iskolában. A középiskolák közismereti igazgatóhelyettese lettem.

Tanítani nagyon jó volt ismét, de a helyettesi munka adminisztrációs feladatait és a számomra szokatlan szigorú keretek közé szorított légkört nehezen viseltem. Így két év után felmondtam az állásomat. 1985 augusztusától 1990-ig dr. Major Imre vezetése mellett a Megyei Pedagógiai Intézet munkatársa voltam. Szélesebb körben találkozhattam a közoktatás problémakörével. Megyei szinten szerveztem a középiskolák tanulmányi versenyeket, gondoztam a kémia, fizika, ének szaktárgyait, az iskolai könyvtárak működését.

Az 1989–90-es tanévben már óraadó tanár voltam magyar nyelv és irodalomból a Bányai Júlia Gimnáziumban. A következő tanévben pedig teljes állású pedagógus lettem ott. Nagy és szép feladat volt kidolgozni a nyolc évfolyamos gimnázium magyar nyelv és irodalom tantervét. Nagyon jó volt együtt dolgozni Lukács Lajos igazgató úrral és a kollégákkal. Az első nyolc évfolyamos osztály egyikének én lettem az osztályfőnöke, a magyar munkaközösség vezetője, több osztály és fakultációs magyaros csoport tanára. 1997-ben betegségem és egy komoly műtét szakította meg aktív munkavégzésem. Azóta férjemnek segítve az egészségügyhöz kerültem közelebb, és az öt unokámmal is akad tennivaló, akár szakmailag is.

Az interjút Rigó Róbert készítette

Iványosi-Szabó Tibor

Intelligens emberek voltak vezető pozíciókban

– *Kecskeméten születtél, itt jártál középiskolába is?*

– Kezdjük azzal, én már olyan öreg vagyok, hogy nyolc évfolyamos gimnáziumba kerültem 1944-ben, és 1948-ig a piaristákhoz jártam. 1948-ban államosították az iskolánkat, utána 1948-tól '52-ig a Katona József Gimnáziumban tanultam és ott is érettségiztem. Szegedre jártam az egyetemre, és ott 1956-ban végeztem.

– *Elég sok nagy történelmi változást éltél meg iskolás és hallgatói életed alatt.*

– Igen, eléggé zivataros időszakot éltem meg. A diploma megszerzése után, 1956-ban visszakerültem Kecskemétre, a Katonába, de akkor már nem tanulóként, hanem tanárként. A Katonában 1973-ig tanárként ügyködtem, mellette 1967-től 73-ig megyei szakfelügyelő voltam történelemből. 1973-ban kértek föl – akkor még nem volt olyan jellegű pályázat, mint manapság, hanem megkérdeztek jó néhány embert –, hogy vállalnám-e a levéltár irányítását. 1973. április 1-jén kerültem a Bács-Kiskun Megyei Levéltár élére. Május végén, a legelső országos igazgatói értekezleten, Siklóson az újdonsült kollégákkal beszélgettem, és kérdezték, hogy mióta vagyok a levéltárnál. Mondtam nekik, hogy április elseje óta. Mondták is, hogy oda tényleg csak április 1-jén lehet menni... Így kerültem a levéltárba. A levéltárral kapcsolatosan egy rövid történelmi kitérőt érdemes tenni. 1950-ben az új megyerendszer kialakításakor és Bács-Kiskun megye létrehozása idején, államosították a levéltárakat, és ekkor hozták létre a megyei levéltárat is. Ezt azért emelem ki, mivel Bács-Kiskun megye csinált megye, az ország összes többi megyei levéltárában, amikor azokat államosították, már korábban is működő levéltárak voltak. Egyedül Bács-Kiskun megye volt az, ahol a megyei intézményeknek nem volt ilyen előzménye. Ezt azért emelem ki, mert ezek az intézmények, akár a bíróság, a könyvtár, a múzeum stb., mind-mind egy-egy városi intézmény ruhájába bújt bele, és ez szorított nagyon-nagyon hosszú időn keresztül. 1968-ban, amikor a levéltári törvényt meghozták, akkor adták vissza a levéltárakat a megyéknek, tehát a megyei tanácsoknak. Így került a levéltár 1968-ban a Bács-Kiskun Megyei Tanács kezébe. Az összes többi megyében az volt a helyzet, hogy vagy még regnált az az igazgató, aki annak idején, 1950 előtt a megyei levéltárat vezette, vagy pedig még az intézményen belül voltak olyan személyek, akik tudták, hogy mit jelent a levéltár. Itt, a megyében sem a tanácsnál, sem a pártbi-

Iványosi-Szabó Tibor 1933-ban született Kecskeméten. A Katona József Gimnáziumban érettségizett 1952-ben, majd Szegedre járt egyetemre, ahol 1956-ban szerzett diplomát. Ezt követően a Katona József Gimnáziumban tanított 1973-ig. 1973. április 1-jétől a Bács-Kiskun Megyei Levéltár igazgatója nyugállományba vonulásáig, 1996-ig. 2002-ben megszerezte az MTA doktora címet történelemtudományból.

zottságon nem volt olyan személy, aki értett volna a levéltárhoz, számukra ez teljesen új dolog volt. Mivel itt egy romhalmazt örököltek, tényleg kirívóan a legrosszabb körülmények között lévő levéltár volt ez. Közröhej volt, hogy valaki ezt elvállalja, ilyen módon se a pártbizottság, se a megye nem szívesen foglalkozott a megyei levéltárral. Ha azt hallották, hogy levéltár, akkor már a fejüket fogták és elfordultak. Ezt csak a korabeli állapotok jellemzésére említtem. 1952 és 1973 közt Balanyi Béla bácsi irányította a levéltárat. Öregúr volt már akkor, 1971-ben volt hatvanéves, még egy évet rányomott, és '72 őszén nyugdíjba ment, majd egy féléves keresés után egyeztünk meg, hogy én veszem át a helyét. Nem azért mondom el, hogy nyafogjak, hanem azért, hogy jobban értsd a következő érdekes momentumot. A megyei művelődési osztályvezető akkor volt egyedül a levéltárban, amikor engem átkísért és bemutatott a dolgozóknak. 23 évig, majd negyedszázadon keresztül voltam a levéltár élén, ahol soha osztályvezetői szintű, vagy afölötti vezető a levéltárban nem fordult meg. Ma már a megyei önkormányzat elnöke lépten-nyomon, akár évente többször is megjelenik, és megnyitja a levéltár konferenciáját, vagy részt vesz valamilyen rendezvényén. Hogy pontos legyek, 1990-ben egy osztályvezető megjelent a levéltárban, de ő nem a művelődési osztály vezetője volt, hanem a pénzügyi osztályé, mert a Kossuth téren egy időben a neonok kezdtek szétrobbanni. Állandóan hol ide, hol oda mentem nyafogni, de hiába jártam a művelődési osztályra, ott csak legyintettek. Ezután elmentem a pénzügyi osztályra, ahol Kötörő Miklós volt az osztályvezető. Szegény 1994-ben meghalt autóbalesetben. Vele megegyeztünk egy időpontban, és megígérte, hogy két héten belül el fog jönni. Harmadnap ott volt, és aztán végignéztünk mindent, annak rendje és módja szerint kiutalta az összeget is, hogy ki tudjuk cserélni a világítást.

– *Ez azt jelentette, hogy ennyire szabad volt a légkör, vagy nem gyakoroltak közvetlen ellenőrzést a levéltár felett?*

– Mindjárt mondom, de még hogy lezárjam ezt a témát, végül egyetlen alkalommal Balogh László¹ eljött, amikor átadták az új épületet a Klapka utcában.

– *Már a rendszerváltás után.*

– Ilyen rendezvényekre eljönnek a politikusok, az ünnepélyes átadásra, akkor már a megyei önkormányzat elnöke volt. Egyébként, hogy a Klapka utcai épület annak idején elkészült, szintén Kötörő Miklósnak² volt köszönhető, mivel őt '90 őszén választották meg a megyei közgyűlés elnökének, és következő év legelején, februárjában Balanyi Béla bácsi születésének 80. évfordulóját ünnepeltük. Ő az önkormányzat elnökeként eljött Nagykőrösre, hogy az elődömet köszöntse, és több mint két órán keresztül ott volt,

1 Dr. Balogh László 1953. június 9-én született Solton. 1971-ben a Magyar László Gimnáziumban érettségizett Dunaföldváron. 1977-ben Pécsen elvégezte a JPTE ÁJTK-t, majd 1979-ben ügyészi-bírói szakvizsgát tett. 1977-től 1982-ig a Bács-Kiskun Megyei Ügyészségen ügyészként dolgozott, majd 1988-ig az MSZMP megyei bizottságában előadó-osztályvezető. 1988 és 1990 között a Bács-Kiskun Megyei Tanács előadója és osztályvezetője volt. Az 1990–1994-es ciklusban a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat alelnöke, 1994-től 1998-ig a megyei közgyűlés elnöke. 1971-től az MSZMP tagja volt, 1988-ban lépett ki a pártból. Az MSZP-nek 1998-ban lett a tagja. Az 1998. évi országgyűlési választásokon a Bács-Kiskun megyei listáról szerzett mandátumot. 2002. áprilisban ismét a Bács-Kiskun megyei területi listáról szerzett mandátumot. 2002. októberben negyedszer is mandátumot szerzett a megyei önkormányzatban, majd a megyegyűlés elnökévé választották. A 2006. évi országgyűlési választásokon Bács-Kiskun megyében területi listán mandátumot szerzett. http://mszp.hu/parttag/balogh_laszlo

2 Kötörő Miklós a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés elnöke volt 1990–1994 között.

beszélgettünk. Akkor már 4-5 hónapja volt az önkormányzat elnöke, lefelé kísértem a nagykőrösi levéltárból, és azt mondta: *hidd el, mióta az önkormányzat elnöke vagyok, ilyen jól még nem éreztem magam, mint itt, köztetek.* Ez döntően hozzájárult ahhoz, hogy amikor az önkormányzat megalakult – de ez már nem tartozik a hetvenes évekhez, csak azért mondom, hogy érzékeltessem a különbségeket –, a legelső megyei gyűlésre bevitte a levéltár ügyét. Akkor nekem be kellett számolnom a levéltár állapotáról, s nyilván a valóságnak körülbelül a 90%-át mondtam el, ennek hatására döntött úgy az önkormányzat, hogy föl kell építeni az új levéltárat. Így épült föl, igaz, rengeteg nyűglődéssel, végül megszavaztak 110 millió forintot, ezt aztán lefaragták valami 90 millióra, közben megindult egy jelentős infláció, úgyhogy egy szinttel alacsonyabb lett az épület. Közben meghalt Kötörő Miklós, az építés is áthúzódott a következő ciklusra, és így '95-ben adták át.

Visszakanyarodva a levéltár tényleges elhelyezésére vonatkozóan mondtam, hogy a városi levéltár bőrébe bújít, annyi volt a változás, hogy a Klapka utcai épület helyén egy gyümölcskereskedő raktára állt. Ezt annak idején államosították, aztán a megyéhez került, onnan pedig a levéltár kezelésébe a Klapka utcai rész. A korabeli viszonyok érzékelteséhez érdekes momentum, hogy milyen volt a kapcsolatom a megyei vezetőkkel. Jellemző, hogy amikor idekerültem, április 1-jén, innen előtte néhány héttel átkerült egy fiatalember a megyére, aki néhány évig a levéltárban dolgozott levéltári kezelőként, a megyei osztályon épp ő kapta meg a levéltár, a múzeum és a könyvtár felügyeletét. Mivel akkoriban házasodott, nem volt lakása, ismerte itt a levéltári viszonyokat, és kertes házban szeretett volna lakni. A Klapka utcán egy földszintes épület volt, nagy telekkel. Kinézett magának egy házrész, végigjárta, és egy alkalommal behívtak engem, valamikor május végén, június elején, hogy ennek az úriembernek ezt a helyet üritsem ki, mert neki lakást kell biztosítani. Én kézzel-lábbal tiltakoztam, írtam ide, írtam oda. Az egészet azzal zárták le, hogy november elején Gajdócsi István tanácselnök utasítást küldött, hogy ezt a részt át kell adni. Hát így kezdődött az én vitézkedésem a megyével kapcsolatosan. Egy utasítást az ember vagy végrehajt, vagy pedig azt mondja, hogy köszönöm szépen. Én nyilván nem mehettem szegényszemre vissza a volt iskolámba, álláshelyemet betöltötték. A levéltári viszonyokra szintén jellemző, hogy a raktárakba, a szó szoros értelmében, a havat befújta a szél. Ha havazás volt, a lányok azzal kezdték, hogy a havat ki kellett söpörni, hogy ne ott olvadjon el. Ilyen körülmények között dolgozott a két fiatalasszony.

– *Ketten voltak a Klapka utcai részen abban az időben?*

– Ketten voltak. Volt itt két és fél ezer iratfolyóméter 1945 utáni anyag, tanácsi, járási anyagok, termelőszövetkezeti dokumentumok. Szintén jellemző, hogy összesen heten voltunk akkor a levéltárban, velem együtt. Ez a létszám a későbbiek folyamán, a kilencvenes évek elejére 30-ra nőtt. Tehát annyit jártam utánuk, maguk is belátták, és a minisztérium is lépten-nyomon nyaggatta a megyéket, hogy amikor lehetett, kaptunk egy-egy embert. Mindig csak kezdő számára kaptunk helyet, ahová vagy egy középiskolával rendelkezőt, vagy egy főiskoláról, egyetemről kijött embert vettünk föl. A szakmai fölkeltséget tekintve ez a hét ember nagyon tisztességesen meg is felelt. Az a két fiatalasszony, aki itt volt, rendkívül lelkiismeretesen gondozta az anyagot, szerették, és tudták, milyen értéke van. Úgyhogy el voltam csodálkozva a kötelességtudatukon, ilyen fokú lelkesedést és áldozatkészséget a pedagóguspályámon nem találtam. Volt egy nagyon intelligens hölgy, aki egyetemi végzettséggel rendelkezett, volt egy úriember, akinek jogi végzettsége volt. Innen indultunk el a későbbiek folyamán a létszámnövekedés felé. A legelső alkalommal elkövettem egy szabálytalanságot, amiért kaptam a fejemre.

Romsics Ignác talpa alatt a talaj a főiskolán elkezdett melegedni, mivel 1919-el kapcsolatosan nem az akkori irányvonalaknak megfelelően nyilatkozott, és megkeresett, hogy lenne-e hely a számára. Mondtam neki, hogy mindenképpen szoritunk. Föl is vettem, pedig akkor még be se fejezte, vagy már befejezte a harmadévet, a negyedévet levelezőként fejezte a főiskolán. Ez önkritika akar lenni, nem öndicséret, ugyanis nekem megígérték, hogy majd segítenek, ha kell, fölvehetek egy alkalmas embert, őt annak láttam. Miután mentem, hogy fölvettem Romsicsot, ekkora lett a pénzügyi csoportvezetőnek a feje. Mondta, hogy: *Tibor, ezt az egy alkalmat még elnézzük neked, az év hátralévő felét kigazdálkodjuk, de a következőkben ilyet ne csinálj!* Így került hozzánk Romsics. Ily módon a létesítmények terén érdemi változás nem is történt egészen 1990-ig.

– *Inkább a városházi részlegnél volt változás?*

– A Városházán volt a törzsanyag, a kutatószobák, a könyvtár is, minden.

– *Külső raktárként működött ez a hely inkább?*

– Raktár volt, igen, és ha nagy véletlenül jött kutató, aki ezt az időszakot kutatta, ma se nagyon nézegetik az 1940 utáni anyagot, ha nagy véletlen jött kutató, akkor ők ellátták.

– *Amikor lebontották a régi épületet, akkor került az anyag az Erzsébet laktanyába?*

– Igen. Amit tudtunk bővítésként csinálni a kettő között, az az volt, hogy a jakabszállási iskolát megszereztük, vagy pontosabban kibéreltük. A bérleti díjat a megye magára vállalta, és oda vittük a bíróság és egyéb cégek anyagait. Abban az időben indultak meg a felszámolások, és ezeket az anyagokat át kellett vennünk, ezért azt kibéreltük egy időre, utána át kellett mennünk a laktanyába. Lényegében ez volt a tényleges bővülés. A régi megyei pártbizottságnak és a megyei tanácsnak megvolt az a jó tulajdonsága, hogy ha valamit csináltak, akkor azt tényleg magas szinten csinálták. Akármit, tehát ők kutyaólat nem akartak csinálni. Lépten-nyomon azt bizonyították, hogy tudnak rendkívül nagyvonalúak lenni, és kérkedni akartak mindig azzal, hogy ők milyen jól megcsináltak valamit. Az infrastruktúra terén a levéltár elmaradt, a létszámot viszont növelték, ily módon Kiskunfélegyházára került Bánkiné Molnár Erzsébet³, tehát ott is bővült a létszám. Így szerencsére lehetőség nyílt arra, hogy a szakmai belső felkészültség igen komoly mértékben javuljon. Ne érts félre, nem akarok kérkedni, de nyugodt lélekkel állíthatom, hogy a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején az egész ország vidéki levéltárai között – az országos levéltár érthető módon más, a fővárosi levéltár szintén más – nem volt olyan, ahol négy kandidátus dolgozott egyszerre. Ez volt az egyetlen vidéki levéltár, ahol egyszerre négy kandidátus dolgozott, és végső soron innen indult el ma több országos szinten is jeles történész: Ö. Kovács József⁴ és Tóth Ágnes⁵ a nyolcvanas években itt dolgozott.

3 1974-től 1996-ig a Bács-Kiskun Megyei Levéltár Kiskunfélegyházi Részlegének vezetője volt. 1994-ben szerezte kandidátusi címét *A Jászkun Kerület igazgatása 1745–1876* című munkájával. 2005-ben lett az MTA doktora a *Jászkun autonómia* című disszertációja megvédésével. 1997-től 2007-ig a Kiskun Múzeum igazgatója volt.

4 Ö. Kovács József 1983-tól 1993-ig dolgozott a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárában levéltárosként, 1994-től 2011-ig a Miskolci Egyetem tanára, 2012-től a Károli Gáspár Református Egyetem BTK-n egyetemi docens. 2005-ben habilitált.

5 Tóth Ágnes 1986-tól dolgozott a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárában levéltárosként, 1989–1996 között igazgatóhelyettes volt, majd 2002-ig igazgató. 2002-től az MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet igazgatóhelyettese, 2009-től igazgatója.

- Romsics Ignác⁶ is igen szép karriert futott be.
- Romsics akadémikus lett, a négy kandidátusból két akadémiai nagydoktor lett.

– Tóth Ágnes az MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet igazgatója lett.

– Igen, és ilyen szakmai stáb, állítom, egyetlen vidéki levéltárban sem volt. Ezt az életem és szakmai működésem egyik legnagyobb eredményének érzem, és látom, mert nyilvánvaló, hogy ehhez az kellett, hogy engedjem őket képességeinek megfelelően dolgozni.

– Hogy kerültek ők ide?

– Romsicsot már elmondtam.

– Ő két vagy három évet, vagy többet is itt volt?

– Négy évig volt itt.

– Megjelent az annak idején jelentős és újszerű, a „hivatalos állásponttól” eltérő, a Tanácsköztársaság időszakáról és a román megszállásról szóló dokumentumgyűjteménye.⁷

– Itt alapozta meg a munkásságát, ez lett a kandidátusi munkája és ennek a megjelenése után figyeltek fel rá, és így hívták meg a Történelemtudományi Intézetbe. Tehát itt tette le az asztalra ezt a jelentős munkát. A szerkesztéssel kapcsolatosan Ignáccal megegyeztünk előre, megkérdezte, hogy mibe akarok beleszólni. Mondtam neki: *Ignác, teljesen rád bízom, nyilvánvaló, én nem vagyok benne, én a 17–18. századot kutatom. Mi közöm nekem a 20. századhoz?* Azért, mert a beosztottam volt, nyilván nem szóltam bele az ő szakmai munkájába. Mondtam neki, hogy a saját lelkiismerete szerint dolgozzon, nagy botrány ne legyen. Nagy botrány nem is lett.

– Nem lett a könyv megjelenéséből semmi probléma? Mert ez a mai napig is megállja a helyét, korrekt.

– Igen, igen, nagyon korrekt.

– És nem egyezik meg az események korabeli megítélésével.

– Jellemző, hogy a Petőfi Népeben egyetlen sor méltatás sem jelent meg a könyvről. Pedig a legkülönbözőbb dolgoknak örült a Petőfi Népe, ha beszámolhatott róla.

Orroltak a könyvre, de a megyén volt jó néhány ember, akikre lehet ezt-azt mondani, de hogy buták lettek volna, azt semmiképp. Ezek között volt Romány Pál is. Annak idején más levéltár-igazgató kollégáktól hallottam: *könnyű dolgod van neked*. Kérem: *mi a*

6 Romsics Ignác 1951-ben született Homokmégyen. 1970-ben vették fel a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolára, ahol 1974-ben szerzett tanári diplomát, ebben az évben kezdte meg egyetemi posztgraduális tanulmányait az ELTE BTK történelem szakán, ahol 1976-ban szerzett diplomát. Tudományos pályafutását a Bács-Kiskun Megyei Levéltár munkatársaként kezdte Kecskeméten, miközben főiskolai, majd egyetemi tanulmányait folytatta. 1977-ben az MTA Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa lett, majd 1986-ban a Magyarorsággkutató Intézetbe került, ahol igazgatóhelyettes lett. 1991-ben az ELTE Újkori Magyar Történeti Tanszék docense lett, 1998-ban pedig megkapta egyetemi tanári kinevezését. Jelenleg az egri Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Intézetének főállású oktatója. 1994-ben védte meg az akadémiai doktori értekezését, 1996-ban habilitált. 2001-ben az MTA levelező tagjává választották. 2010-ben rendes tagja lett.

7 Romsics Ignác: Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna–Tisza közti történetéhez. Bács-Kiskun Megyei Levéltár, Kecskemét, 1976.

fenéért? Erre azt válaszolták: *addig, míg a megyén ilyen emberek vannak nálatok, mint Gajdócsi és Romány, ti mindent megcsinálhattok.* Tény, hogy ők nagyon intelligens emberek voltak és nem primitív módon fejejték. Nem azt nézték, hogy fent a Központi Bizottság, vagy valamelyik vezető funkcionárius mit mondott, ők mentek a maguk feje után. Románnyal nekem sok kapcsolatom nem volt, ő tényleg nagy formátumú figura volt, kandidátusi fokozattal rendelkezett már akkor, amikor idekerült, tehát a maga szakterületének a tudósa volt. Ő nem egy átlagos politikai janicsár volt. Próbáltam én többször bejutni hozzá, de ez nagyon nehéz volt. Egyetlen alkalommal tudtam vele beszélni. Annyit nyafogtam már Komáromi Attilának, hogy aztán végül fogadott. Nagyon szívélyes, udvarias volt. Beszélgettünk, én mondtam a magamét úgy, mint most, de nem úgy figyelt, mint ahogy te figyelsz, hanem éreztem, hogy teljesen máshol jár. Gajdócsinál is voltam, ő sokkal nyersebb volt. A maga módján rendkívül rámenős, erőszakos ember, de ő is nagy formátumú volt. El kell mondani azt is, hogy a megyének élt mindkettő, és Kecskeméért rengeteget tettek. Gajdócsi köntörfalazás nélkül megmondta, hogy nincs pénzünk, nem tudunk mit csinálni. Nem ennyire nyersen, de ez volt a lényege. Még egy momentumot említék Románnyal kapcsolatosan. Annak idején, 2002-ben, mikor az MTA-doktorimat védtem, akkor Romány volt a bizottságban az egyik bíráló tag. A védésem előtt a folyosón kisebb csoportok alakultak ki, beszélgettünk. Romány mikor megérkezett, odajött Romsiccsal, és néhány helybeli kollégával. Romány magához ragadta a szót – amit akarok idézni, rendkívül jellemző rá, és nekem nagyon tetszett is –, és így kezdte: *amikor én Bács-Kiskun megye főispánja voltam.* Lényegében ezt a szerepet töltötte be, soha nem felejttem el. Akkor már túl voltunk sok mindenen, és hát nyilvánvaló volt, ő már akkor, a szocializmusban főispánnak érezte magát.

- *Azt azért jelenti, ha jól értem, hogy elég nagy szabadsága volt a levéltárnak.*
- Nem szóltak bele a munkánkba.

– *Romsics Ignác könyve a hetvenes években íródott, a szellemiségéből nem volt konfliktus?*

– Nem, az itteni megyére tényleg nem lehetett semmi rosszat mondani. Pénzük nem volt, a levéltár nem volt a szívük csücske, de egyébként nem volt konfliktusunk. A fegyelmet, egy bizonyos fegyelmet viszont megköveteltek. Szintén jellemző momentum a következő. Két munkahelyem volt, a Katona meg ez. Érdemi fegyelmi vétséget nem követtem el sehol, és pályafutásom alatt egyetlen írásbeli figyelmeztetést kaptam csak, azt pedig itt, a levéltárban, amikor 1978-ban az egyetemi doktori címet megvédtem. Látszólag a kettő közt nincs közvetlen összefüggés, mert a doktorit megvédtem valamikor júniusban, a fegyelmet pedig valamikor decemberben kaptam. Én nyilván nem kértem engedélyt, hogy beadjam az értekezésemet. Egy szép napon az osztályvezető behívatott, és elképesztő módon üvöltött velem. Életemben velem senki úgy nem üvöltött, nem szidott, mint ő: *hogy képzelem én? Ki adott neked engedélyt erre?* A végére ő is kezdett lehiggadni, hogy hagyjuk az egészet, most már nem tudjuk visszacsinálni. Tény, hogy decemberben kaptam meg az írásbeli figyelmeztetést, nyilván nem ezért, hanem azért, mert az éves beszámolót, a következő éves tervet meg kellett csinálni, és a megyei előírások alapján előbb el kellett volna küldeni a megyének, és csak utána, ha a megye jóváhagyja, akkor lehetett volna továbbküldeni. Ez elvileg így is volt, de tíz éven keresztül mindig egyszerre küldtük meg, és soha senkinek nem volt ezzel problémája. Ez volt az egyetlen pont, amibe bele tudtak kötni. Ez azzal is járt, hogy abban az évben nem kaptam jutalmat. Tehát nemcsak írásbeli figyelmeztetést kaptam, a jutalom is elmaradt. Aki nem figyelt, az könnyen megütötte a bokáját.

Komáromi Attilával kapcsolatosan a következőt tudom mondani. Szintén nagyon nagy szerencsém volt, hogy voltak ilyen emberek a pártbizottságban, mint Komáromi Attila vagy Major Imre, aki a megyén a kulturális elnökhelyettes volt. Velük személyesen is jó kapcsolatban voltam. Romsics Ignác azt mondta annak idején, hogy akkor hisz abban, hogy a szocializmus valamilyen formában megreformálható, amikor Komáromi Attilából a megyei pártbizottság első titkára lesz. Hát nem lett belőle, de Romsics is érezte, látta, és hát nyilván Komáromi is sokat tett azért, hogy az említett kötete miatt nem lett botrány. Komáromi nekem is segített. Egyszer az egyik neves újságíró megsértődött valami miatt és feljelentett a pártbizottságon, hogy a levéltár nem segíti az ő munkáját. Persze jött is a telefon a megyei pártbizottságról, és Attila mondta, hogy gyere már át, beszéljük meg. Elmondtam neki töviről hegyire, hogy mi történt, amire azt mondta: *jó, majd elintézem*. Semmi probléma nem lett, elsimította az ügyet.

– *Visszakanyarodva még oda, hogy itt, Kecskeméten egy sor kulturális intézmény jött létre ebben az időben, hosszasan lehet sorolni...*

– Hadd vágjak a szavadba. Ezek mutatják, a Rajzfilmstúdió is meg a Művelődési Központ is, hogy ha valamit csináltak Rományék, Gajdócsiék, akkor azt magas színvonalon csinálták meg.

– *Ez minek tudható be?*

– Mind a két személy, Romány is, Gajdócsi is, nagy formátumú ember volt, a maguk szakmai területét nagyon komolyan vették. Gajdócsi Baján is igen szép eredményeket ért el, annak alapján emelték Bács-Kiskun Megye Tanácsának élére. Ők elhivatottak voltak a tekintetben, hogy amit lehet, azt megtegyék. Az se teljesen véletlen, hogy egyetlen terület volt, ahol a szövetkezetesítést nem hajtották végre, szakszövetkezetek csak itt működhettek, Bács megyében. Ebben Románynak komoly szerepe volt, mert földművelési miniszter is volt korábban, ott volt a minisztériumban. Tény az, hogy Kádár nagyon hosszú időn keresztül mindent megtett, hogy itt is végrehajtsák a szövetkezetesítést, ennek ellenére itt mégsem hajtották végre. Kőrös Gáspár tanácselnök volt egy időben, vele mentünk egy alkalommal Bajára kocsival, és beszélgettünk, ő mesélte azt el, hogy minden elő volt készítve, nagy agitációs brigádok tömege ment volna ki a szokásos módon agitálni és rávenni az embereket, hogy lépjenek be a szövetkezetbe. Elő volt készítve, hogy vasárnap reggel indulnak, ahogy indultak volna, előtte néhány órával jött K-vonalon az utasítás, hogy állítsák le az egészet. Akkorra meggyőzték Kádárt, hogy mégse csinálja, így maradtak meg a szakszövetkezetek. Tehát nem egy fejlődési folyamat eredményeként maradtak, hanem a korra jellemző, hogy megvitatták és döntöttek egyik percről a másikra.

– *Romány hogy került ide Kecskemétre, volt helyi kötődése?*

– Ő szajoli születésű. Büntetésből került ide, földművelésügyi miniszter volt, de valami miatt összekülönbözött a Központi Bizottságon belül a felsőbb vezetéssel. Annak idején megyei „főispánnak” lenni azért nem volt akármilyen, miniszteri rang után következett közvetlenül. Az ország legnagyobb megyéjének lett az első embere, ilyen értelemben félretették, utána ő mindent megtett, hogy visszakerüljön, de nem sikerült visszamennie a minisztérium élére.

– *Lehet-e azt mondani, hogy Kecskemét a szocializmusban is megtalálta a maga helyét és szerepét? A kutatásaidból tudjuk, hogy Kecskemét mindig jó adaptációs képességgel rendelkezett,*

viszonylag jól tudott alkalmazkodni az egyes korszakokban a változó viszonyokhoz. Úgy tűnik, ha a szocializmus első felére nem is sikerült ezt elérni, de mintha a szocializmus második felére, a hetvenes-nyolcvanas évekre azért Kecskemét abban a rendszerben is magára talált, és vidéki város léteére nagyon jelentős fejlődést mutatott fel.

– A háborúról és az azt követő időkről már személyes élményeim is vannak. Annak idején Kecskemétre komoly súly nehezedett. 1945-től '50-ig gyatrábnál gyatrább főispánokat, vezetőket tettek ide. A kivétel Tóth László polgármester volt, de őt se engedték sokáig dolgozni, ő is egy rendkívül intelligens és jóra való ember volt. Őt is kiszorították, holott őt 1919 miatt le is csukták. És még ő se volt jó. Később itt, Kecskeméten és Bács-Kiskun megyében az érdemi fellendülés akkor kezdődött el, amikor Gajdócsi Bajáról följött ide, és Romány került a megye élére. Egyszerűen mindketten kötelességüknek érezték, hogy ha már lehetőséget kaptak, valami rendkívülit produkáljanak. Volt ebben az időben egyfajta sajátos verseny a megyék között, a megyei tanácselnökök és első titkárok között, hogy ki mit tud csinálni. Ez őket kellő módon motiválta.

– Kecskemét a maga tradícióival és a maga társadalmával mennyiben volt ehhez a törekvéshez jó terep?

– Kecskemét nem volt megyeközpont 1950-ig. A megyék központjaiban ott voltak a megyei intézmények, a bíróságtól kezdve, ami komoly hivatali apparátust jelentett. Ez vonzotta a jobb orvosokat, ügyvédeket, értelmiségieket. Így a megyeközpontokban voltak bizonyos értelmiségi szigetek. Itt, Kecskeméten ilyen jellegű hivatalok nem voltak, viszont a két háború között volt néhány nagyon figyelemre méltó személyiség. Ők a két háború között, amikor Kodályékat még kinevették meg kigúnyolták, akkor már Kecskeméten a zenéjüknek komoly hagyománya volt. Nem véletlen, hogy Nemesszeghy és a felesége, Nemesszeghyiné is a két háború között a Kodály-módszernek nagy híve lett. Nemesszeghyné itt hozta létre az első zeneiskolát és Kodályt is megnyerte támogatónak. Volt itt néhány tucat személy, akik a város szellemi felfrissítéséhez hozzá tudtak járulni. Orosz Lászlótól kezdve lehetne sorolni, és az is biztos, hogy érezték Gajdócsiék, hogy itt vannak szellemileg jelentős emberek. Az se véletlen, hogy Zám Tibort és Buda Ferencet is idehozták. Zám Tibort nem kedvelték, neki is voltak a pártbizottsággal összetűzései. Tehát nem volt egy vonalas figura, nem azért került ide, mert könyökölt. Kiváló szociográfus volt. A kisebb politikai stikkel rendelkező, tehetséges embereket igyekeztek itt összegyűjteni, őket könnyen meg lehetett szerezni, olyan értelemben, hogy nem kellett nagy fizetést adni nekik. Mindkettejüknek munkaadója voltam mellesleg, a levéltárban bújtatták őket. Hosszú időn keresztül, több mint tíz éven át igazgatója voltam mindkettejüknek.

– Ezt nem is tudtam.

– Csak a fizetésért jártak be.

– És a Forrásnál dolgoztak?

– Teljesen szabadúszók voltak. A Forrás akkor még nem is létezett. Így került ide Mikulás Ferenc, egy másik fiatalabb tehetség. Felismerték a tehetségeket, és mindkettőre jellemző volt, hogy támogatták is őket. A főépítész Kerényi sem véletlen, hogy itt dolgozott. Ilyen embereket gyűjtöttek ide, és adtak nekik lehetőséget, engedték, hogy kiforranak és befussanak. Később ő is nemzetközi híru lett. Túl sokat nem beszélgettem vele, de azért jó néhányszor találkoztam Kerényivel, több alkalommal bejött a levéltárba, amikor valami nagyobb munkája volt, meg kellett néznie a régi terveket. Ilyen módon viszonylag sokszor beszélgettünk, nagyon szimpatikus, jóra való ember.

– *A levéltárnak a lakossággal való kapcsolata jobb volt-e vagy szorosabb volt-e, mint manapság? Hogyan működött ez?*

– Most érkezünk a levéltár akkori kulturális feladataihoz. A levéltári törvényhez megyek vissza. Abba befoglalták egyértelműen, hogy a tudományos munka a levéltár egyik alapfeladata, korábban ez nem volt hivatalos feladata, egészen 1968-ig.

– *Csak a dokumentumok rendszerezése, tárolása?*

– Igen, a szűkebb értelemben vett levéltári munka. Tehát a kutatómunka és a kulturális tevékenység volt a feladata. Ezekre is gondolnunk kellett. Engem például, ahogy idekerültem, rögtön kineveztek a TIT Történelem Szakosztálya elnökének. És másfél évtizeden keresztül sok helyen jártam előadást tartani. A levéltár többi munkatársa is tartott előadásokat, ez a népművelés a maga módján rendkívül színes, sokrétű volt. Ezeknek sok haszna volt, de látni kell egyrészt mögötte azt, hogy a brigádnaplókat ki kellett tölteni, tehát volt ennek egy nagyon formális része is. Sose felejttem el, hogy az egyik TIT országos értekezleten állt fel a Baranya megyei szakosztály vezetője, aki Szegeden, a főiskolán tanított, onnan ment át Pécsre az egyetemre. Egyik friss élményét mesélte el. Meghívták egy ifjúsági csoporthoz előadást tartani. Megtartotta az előadást, és utána beszélgettek a hölgygel, aki az egészséget szervezte. Az előadó mondta, milyen érdekes, hogy az egyik oszlopban ülő gyerekek milyen fegyelmezettek voltak, nem beszélgettek, míg a másik oldalon mindig duruzsoltak. Azt válaszolta a nő: *persze, ezek süketnémák.* Majd lefordultunk mi is a székről, ő meg azt mondta, hogy majd megütötte a guta.

– *Beültették őket.*

– Igen. Apró momentum, nem én találtam ki és nem én éltem át, de hát ilyen tupírozások mentek.

– *Legyen közönség, ha érti, ha nem.*

– Ki kellett a termet tölteni. És a levéltár is, a maga módján, mint levéltár próbált a közönség felé nyitni. Nem kell bemutatni Péterné Fehér Máriát. Hihetetlen, a rá jellemző lelkesedéssel sok-sok előadást tartott különféle események kapcsán az iskolákban. Sokszor tartott előadást a levéltárban is. Előkereste az iratokat, és ott, a Kossuth téren, ahol annak idején a kutatószoba volt, egy kisebb részt lekerített, és oda gyűjtötte össze a gyerekeket, tanárokat és érdeklődőket. Bemutatta az iratokat is, és előadást is tartott hozzá. A múzeummal volt még időnként közös munkánk, de ők is elég nyomorúságos állapotban voltak. Bizonyos évfordulókon, nyilván '45 meg '19 kapcsán kellett kiállítást rendezni, amihez gyakran mi adtuk az anyagot. A Rákóczi-szabadságharcról volt egy emlékezetes és komolyabb kiállítás, amihez szinténadtunk anyagot. A legjelentősebb a szecesszióval kapcsolatos kiállítás volt, a '80-as évek végén, ez az anyag Japántól Hollandiáig sok országba eljutott, Marika tudná pontosan a részleteit elmondani. Kecskemét a szecesszió egyik fellegrára és nagyon sok tervrajz maradt meg.

– *Összességében azt lehet mondani, hogy a szocializmusban a levéltár nem tartozott a fókuszált intézmények közé, inkább hagyták, hogy a szakmára koncentráljon? Az időszakban egy nagyon komoly szakmai munka folyt a levéltárban, és az ország meghatározó – vidéken mindenképpen – intézményei közé tartozott.*

– A szakmai felkészültséghez hadd tegyem hozzá, nemcsak ez a négy kandidátus meg Romsics Ignác tettek hozzá sokat az intézményhez, meg szakmai hírnévhez, hanem Marika is elvégezte a levéltár szakot és még többen is. Például a Pappné Márti, aki „csak”

levéltári kezelő volt ugyan, de ezt a csak-ot azért mondom, mert bár egyetemi, főiskolai végzettsége nem volt, de a maga szakterületén, a '45 utáni levéltári anyag földolgozását tekintve országos szaktekintély volt. Be is vonták sok esetben akár előadások megtartásába, akár különféle anyagok korrigálásába, különféle szakmai anyagok összeállításába. Tehát ő tényleg fölvette a versenyt az egyetemi végzettséggel rendelkezőkkel, és velük együtt dolgozott, pedig csak középiskolai végzettséggel rendelkezett.

– *A kutatási területed a 17–18. századi gazdaság- és társadalomtörténet elsősorban. Miért választottad ezt, és honnét van a téma iránti elkötelezettséged?*

– Annak idején, amikor Szegedre kerültem, egyrészt a marxizmust akkor olyan mértékig próbálták belénk önteni, hogy érthető módon bennem csömör alakult ki. Másrészt mi nyolc gimnáziumi osztályt végeztünk, így nyolc évig tanultam latinul. A nyolc évből öt vagy hat éven át Szűcs Rudolf tanította, akinél nem lehetett nem tudni. Mikor Szegedre kerültünk, Karácsonyi Béla ifjú titánként, a Középkor Tanszék vezetőjeként, összegyűjtött maga mellé nyolc gyereket, akik jól tudtak latinul. Az első félévben a pannonhalmi oklevéllel foglalkoztunk. A második félévben István többi oklevelével. Tehát nagyon alapos képzés volt ez. A következő félévben aztán jött Anonymus egy éven keresztül, aztán Bonfini, aztán más latin, középkori auktorkok. Tehát én ebbe kellően beledolgoztam magam. Engem ez érdekelt. Viszont Kecskemétre kerültem, itt Árpád-korral nem lehetett foglalkozni. Meg aztán a tanári pálya is lekött, és minden lehetőséget meg kellett találnom arra, hogy órákat tartsak. Volt úgy, hogy heti 36 órában tanítottam. Volt, hogy este 8 órakor kezdődött két órára.

– *Esti tagozaton?*

– Igen, a kőműveseknek. Elaludtak a szerencsétlenek. Nyolc-tíz óra munka után hullafáradtan jöttek és tanultak, hogy az órabérük magasabb legyen. Én is legyintettem, persze. Azért is jöttem ide a levéltárba dolgozni, mert annak idején a szakdolgozatomat a szabadságharc kecskeméti eseményeiről akartam írni. Ez 1954-ben volt, és akkor bejöttem kutatni, majd Béla bácsi megkérdezte, hogy nem akarok-e eljönni egy hónapra dolgozni a levéltárba. Az egyetemistának pénzre mindig szüksége van, így belülről is megismertem alaposabban a levéltárat, tehát nem teljesen ismeretlenül jöttem ide később.

– *Hogy lettél annak idején a levéltár igazgatója? Béla bácsi támogatt?*

– Nem hinném. Béla bácsit nem szerették a megyén, úgyhogy, ha szólt volna, az nem lett volna jó. Nem szerették, nem kérdezték tőle, hogy kit javasolna.

– *Ez nem úgy működött annak idején?*

– Nem igazán. A régebbi anyag érdekelt, és tudtam, hogy nagyon jó anyagok vannak a korszakból. Béla bácsi megmutogatta a dokumentumokat annak idején, a legrégebbi anyagokat, ezért is jöttem ide, vállaltam el. Tudod nagyon jól, hogy minden történelem szakos Janus-arcú szeretne kutató is, meg tanár is lenni. Tanár voltam 17 éven keresztül, felajánlották a lehetőséget, én nem azért jöttem ide, hogy igazgassak, hanem hogy kutathassak. Persze a kutatásra kevés idő jutott, mert tényleg ezernyi munkát adtak mindig, és valójában kutatással csak május derekától szeptember elejéig tudtam foglalkozni. Május derekán már a megyén is, meg a pártbizottságon is kezdték a nyári szabadságot szervezni, akkor a levéltárral már nem törődtek, és én szépen beleáshattam magam az anyagba. Szabadságot nyáron nem vettem ki soha. Nyáron valakinek úgyis bent kellett lenni a levéltárban, a többiek mentek szabadságra, én meg a nyarat kutatással töltöttem,

zavartalanul. Szeptember elején akkor aztán visszajöttek, nagy hévvel összehívták a népet, kellett minden jelentés, ez volt a mániájuk. Tehát a szabadságharc egyébként is mindenki számára egy kedvenc téma. Így nyújtottam aztán ki a szabadságharcig terjedő kutatásaimat. A Kecskemét-monográfia készítésekor Bárh János nekem osztotta ki az 1686 és 1849 közötti részt, akkor aztán még jobban beleástam magam.⁸

– *Sajnos csak ez a rész készült el a monográfiából.*

– Igen, és mivel Kocsis Gyula annak idején huszonöt oldalban intézte el a török kort, most azzal foglalkozom az utóbbi tíz évben, hogy a török kort minél alaposabban feldolgozzam, ezzel töltöm az időm nagy részét.

– *Utolsó kérdésem, hogy meddig is voltál levéltár-igazgató?*

– 1973-tól 1996-ig.

– *Így a rendszerváltás utáni időszakra is – mint vezető – van rálátásod, meg azóta is nyomon követed a levéltár sorsát, sokszor vagy benn, kutatsz. Hogy látod ennek az intézménynek a rendszerváltás utáni helyzetét, esetleg a jövőjét?*

– Tudod, ezt inkább a Jóisten tudná, különösen a jelenét meg a jövőjét.

– *Ő biztos máshogy látja, meg te is máshogy látod.*

– Igen, ahogy mondtam, a rendszerváltás után, Kötörő jóvoltából, itt számottevő kimozdulás történt, de nem csak itt. Elsőként az országban, '90 után, itt épült fel a levéltár, de utána szinte majd' minden megyében nagyon komolyan fejlesztették a levéltárakat. Tehát a levéltárakra a megyék komolyan felfigyeltek.

– *Ez érdekes. A rendszerváltásnak köszönhető, és annak, hogy a történelem felé fordultak a kilencvenes évek elején?*

– Részben ezért, részben pedig azért mert a levéltár-igazgatók hihetetlen agilisán noszogatták mindenütt a megyei vezetőket, és mindenütt nagy hiányosságok voltak. Nem csak nálunk voltak gondok. Ez benne volt akkor a levegőben. Ráadásul be kellett hozni a levéltári anyagot, a kárpótlási igények feltárása 4–5 évet jelentett, a levéltár akkor került a figyelem középpontjába. Akkor tényleg százezrek jöttek a levéltárakba, ekkor fölfigyeltek rájuk, és ez biztos, hogy hozzájárult a bővítéshez is.

– *A szocializmus idején a történelmet és a levéltárakat tudatosan háttérbe szorították, ami jöhetett a „múltat végképp eltörölni” típusú gondolkodásmódból?*

– Az biztos, hogy elvárták, és azt nézték jó szemmel, ha 1945-tel és 1919-el foglalkozik valaki. De, úgy hallgatólagosan, elment más téma is. 1963 után már szinte kivétel nélkül értelmes emberek kerültek vezető beosztásba, akik meg még nem haltak ki, vagy valahová nem buktatták följebb, azok maradtak a helyükön. A legtöbb azért ekkor már intelligens ember volt, és azt azért tudta, látta, hogy múlt nélkül nincs semmi. Nemcsak Pozsgay volt nemzeti érzelmű, hanem sokan mások is. Lépten-nyomon találkoztam olyan emberekkel – mint szakfelügyelő jártam a megyét hat éven keresztül, az igazgatókkal, ha tetszett, ha nem, hosszasan beszélgettem, lépten-nyomon meghívtak

⁸ Bárh János (szerk.): Kecskemét története 1849-ig. Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata, Kecskemét, 2002. Iványosi-Szabó Tibor írta a könyv nagy részét (Kecskemét története 1541-ig fejezetet és a Kecskemét a kései feudalizmus korában [1686–1849] részt is).

vacsorára, erre-arra, és ott borgőzös állapotban beszélgettünk –, akik kivétel nélkül párttagok és intelligens emberek voltak, de én nem emlékszem egyetlen egyre se, aki ne lett volna kimondottan nagy hazafi. Én azt tapasztaltam, hogy a nemzeti érzés bennük volt nagyon érdekes módon. Nekem az tűnt föl, hogy a kommunistákban a nemzeti érzés sokkal nagyobb volt, hadd ne mondjam, a nacionalizmus, mint a szociáldemokratákban. A szociáldemokraták sokkal inkább követték a nemzetköziséget. Trianonról akkoriban nem az volt a vélemény, mint a mai liberálisok között. Az intelligens párttagok tömege, az igazgatók, Trianont úgy látták, mint mi. Tehát a levéltárra már nem volt pénzük, érezték, hogy tehetetlenek, annyi mindent kellett volna csinálni. Akár a Rajzfilmsúdió, akár a Kerámia Stúdió, ahova adtak, ott viszonylag kevés pénzzel lehetett nemzetközi mércével mérve is komoly dolgot csinálni. Ilyen értelemben nem lehet rájuk gyermekes módon rosszat mondani, mert aki rosszat mond, az önmagáról mond rosszat.

– *A levéltárban azért a szakmai munkát meghagyták, hogy magas színvonalon menjen.*

– A kiadványokkal kapcsolatban az volt a helyzet, hogy egy időben 1982 és '87 közt, szinte semmit nem adtak. Úgy kellett összecsalni, összelopni a pénzt. És utána sok-sok könyörgés meg egyebek hatására szépen lassan '87-től ismét beindult.⁹ A harmadik meg negyedik kötet után jött egy füzet. A hetedik kötetet már nem a megye adta ki, hanem Mező Mihály 1986-ban. 1987-től a kiadás már benne volt az éves tervünkben, így már lehetett tervezni és szerződéseket kötni előre.

– *Azért ezek színvonalas írások és kötetek összességében.*

– Örömmel tekintek mindig vissza rájuk, és szerencsére a folytatás is nagyon figyelemre és tiszteletre méltó. Úgyhogy ezek azok a dolgok, amelyek miatt nem bántam meg, hogy átjöttem a levéltárba.

Az interjút Rigó Róbert készítette

⁹ A *Bács-Kiskun megye múltjából* című levéltári kiadványsorozatról van szó, ami rendszerint évente jelent meg, foglalta össze a kutatók fontosabb munkáit a megye történetével kapcsolatban. 1975-től jelentek meg a levéltár évkönyvei.

Kerényi József

„Úgy kell építeni, hogy se bánatot, se nosztalgiát ne ébresszünk az emberekben a múlt iránt”

– Pályám során sok interjút adtam már Kecskemétről, de az emberekről elég keveset beszéltem, legfeljebb megemlítettem őket. Így most az emberekről kívánok beszélni, meg a házakról, azok legalább nem hazudnak. Nem részletezve azt az építészeti utat, amit végigjártam, azt tudom elmondani, hogy amit a házaktól tanultam Kecskeméten, az tulajdonképpen egyetlenegy mondatban összefoglalható: úgy kell építeni, hogy se bánatot, se nosztalgiát ne ébresszünk az emberekben a múlt iránt. Vagyis őrizzük meg, ne dózeroljuk el, hanem inkább védjük meg az öreg, jól hasznosítható házakat, hiszen ezek elődeink látható történelmét is hordozzák. A felesleges bontás ebben az esetben nemcsak bánatot, de történelmünk meghamisítását is jelenti. Gondolj arra, hogyan nézne ki a város, ha eltűnt volna adott esetben a Zsinagóga tornya, vagy ami a legfontosabb kecskeméti műemlék és érték, véleményem szerint, a főteret kicövekelő templomtornyok együttese. Ha ezekből akár a zsidótemplom tornya, akár a református templom tornya, akár bármelyik templomtorny eltűnik vagy elpusztul – tulajdonképpen ezek a város demokratizmusát hirdetik –, ez a fontos érték és üzenet csorbul, ez válik hamissá. Azt hiszem, ez így teljesen érthető.

– *A város lelke halna meg.*

– Amikor viszont újat építünk, a cél az, hogy a ház újra a környezetére legyen jellemző, miközben korszerű legyen. Felejtjük el a Jancsi és Juliska házakat éppen úgy, mint a jellegtelen betonkockákat. Ezért állítom, hogy az építészet története, ha teljes körűen értelmezem, a rehabilitáció története. Érdekes az, hogy amikor elkezdtem a hatvanas évek közepén foglalkozni az építészettel, nem tudtam, hogy amit csinálok, azt később rehabilitációnak fogják nevezni.

Dr. Kerényi József (1939) Kossuth-díjas építész, a Budapesti Műszaki Egyetem professzor emeritusa, az építészdoktori iskola vezetője. 1964 és 1984 között Kecskeméten élt, a BÁCSTERV tervezője, majd megyei főépítész volt. Számos kecskeméti kulturális intézmény kialakítása és tervezése kötődik a nevéhez, egyebek mellett a zsinagóga, a Kodály Intézet, a Naiv Művészek Múzeuma, a Kerámia Stúdió, a Rajzfilmstúdió épületeinek átalakítása, tervezési munkálatai. A megye számos településén vannak még fontos munkái, így a Bugaci csárda és a Pásztormúzeum épülete.

– A Wekerle-telepnek¹, ahol felnőttnél, volt szerepe abban, hogy így kezdtél el gondolkodni az építészetről?

– Persze, természetesen, egyértelműen. A magas tetős házak és a sok fa egy életre meghatároztak. Mert az embert meghatározza a környezete. Kevesen tudják, de ezzel az elvvel, módszerrel, itt Kecskeméten jó évtizeddel megelőztük a világot, a gazdag Nyugatot. Mi ezt a hatvanas években kezdtük el, Európában pedig csak a hetvenes évek második felében kezdték el megbecsülni az öreg házakat.

– Kecskemét ennyire előrelátó volt, vagy ezek kényszerek voltak? Azért gondolkodtatok így, mert nem volt pénz új épületekre?

– Az ötlet a szegénységből született. Abban az időszakban, a hatvanas években új építésre nagyon kevés pénz jutott. Akkortájt egész Bács-Kiskun megye kevesebb lakást kapott, mint egy politikailag kiemelt szocialista iparváros, például Salgótarján. Az ország legnagyobb megyéje voltunk, hogy érzékeltessem a helyzetet.

– Valószínűleg a megye mezőgazdasági jellege miatt nem voltunk kiemelt célpont.

– A korszellem egy korral együtt eltűnik, visszavonhatatlanul. Csak megpróbáljuk megidézni, mint például most, ebben a beszélgetésben. Miközben az új építésére szigorú költségkeret volt, amit politikai és egyéb szempontok alapján osztottak szét, az úgynevezett felújításra szolgáló pénzüsszegeket soha nem költötte el senki. És ebből a keretből kezdődött el az egész. De azért nem csak a szegénység, a pénztelenség miatt vágtunk bele a rehabilitációba. Tulajdonképpen Kecskeméten jöttem rá, hogy ugyanilyen fontos az ember. Legyen az politikai vezető, vagy egy városlakó, az emberekkel kell valamilyen kapcsolatot kialakítani. Lehetőség szerint úgy, hogy annak aztán végül mindenki örüljön. Egy ilyen beszélgetésnek talán az is lehet a tanulsága, hogy ez miként is kezdődött. Az első ilyen munka a hatvanas években adódott: a Fehér doktor tanyájából kellett kialakítani az úgynevezett Bugaci csárdát. Az előzménye egy országos tervpályázat volt. Idegenforgalmi pályázati ötleteket vártak. Én Reile Gézáné ösztökélésére indultam el, és nyertem is. Nem volt itt akkor idegenforgalom, és Reile Gézáné érdeme döntő abban, hogy a világháború előtti, akkor nemzetközi hírvű Bugac-pusztai idegenforgalmat újjá akarta éleszteni. Ő akkor az Idegenforgalmi Hivatal vezetője volt. Ezzel a munkával, a Bugaci csárdával indult el a rehabilitáció. Később ez egészült ki a Páztormúzeummal. És itt már megint lehet látni, hogy a Fehér doktor tanyájából kialakított Bugaci csárda képviselte a régit, a Páztormúzeum pedig már vadonatúj, vasbeton szerkezetű épület volt. Így teljes az építészet, hogy a régi és az új szimbiózisban él.

– 1963-ban végeztél a Műszaki Egyetemen, és 1964-ben jöttél Kecskemétre. Pályázat volt, vagy valakinek a kérésére, hívására jöttél?

– Ez megint egy önálló történet lehetne. A lényeg az, hogy az egyik kolléga, Gedei Árpai fölkeresett az akkori BÁCSTERV-től, sajnos már nem él. Kért néhány tanszéktől javaslatot, és megkeresett, hogy jöjjenek Kecskemétre dolgozni. Nekem ott senkim és semmim nem volt, de fogtam magam, lementem, megnéztem Kecskemétet. Poros volt, hideg volt, barátságtalan volt. Épp akkor bontották a Városháza mögötti laktanyaépületet, ami műemlék volt. Először körbeépítették a tűzoltósággal, majd utána elbontották

1 Wekerle-telep: Kertvárosi jellegű munkás- és tisztviselőtelep Kispessten, amelyet 1908-ban Wekerle Sándor miniszterelnök kezdeményezett, hogy egyszerű, de élhető lakásokat juttasson új városépítési koncepciója keretében az állami alkalmazottak családjai, illetve az állami és egyéb üzemek dolgozói számára, bérleti konstrukcióban.

ezt a házat, és maradt egy lyuk. Utóbb én terveztem oda a szolgáltatóházat, ami megint egy új épület volt.

Az első nagy csata a Zsinagóga átépítése kapcsán volt. A Zsinagógára nem volt nekem megbízásom. Buda Gáborné, a MTESZ, a Műszaki és Természettudományos Egyesületek Szövetségének vezetője szerette volna, ha bent, a városközpontban kap helyet a szervezet.

Amint mondtam, a házra nem volt akkor semmi hivatalos megbízásom, csak megke-
restem ezt a hölgyet. Vagy ő keresett meg engem, már nem emlékszem pontosan, mert hallotta, hogy többször bejártam, fölmértem az épületet. Ez szórakozás volt. Tudod, abban az időben mindenki kicsi pénzt keresett, demokratikus szegénység volt, viszont a munkát, azt nem tudták elvenni, legföljebb a jó elképzeléseket sem valósították meg. Körülbelül tíz javaslat közül kettő, ha megvalósult – ez a korszerűsített gőzgép hatá-
foka. A zsinagóga esetében eljutottunk a döntésig, elkezdődött ez az építkezés. Nagyon furcsa módon sokan mellé álltak. És tényleg úgy nézett ki, hogy végre sikerül valami meglepőt csinálni egy öreg házból.

– *Valóban elég formabontó volt, amit a Zsinagógával tettél!*

– Teljesen. At kellett építeni a belső terét, de egyébként még azt is úgy csináltuk meg, hogy bármikor kibontható legyen a jelenlegi szerkezet, ha valaki megint megvásárolná, mert ezt a zsidó hitközség akkor eladta. Két acéltartóval kiváltottuk a padlástérét. Én ebben a házban két emberre emlékszem, és emlékezni is fogok mindig, szeretettel. A bejárat mellett vannak ilyen fogrovatos díszítések, az ajtót osztó oszlopoknak pedig szép gipszfejezete volt. Valakik véletlenül levertek néhány ilyen fogrovatot – az épüle-
tet raktárnak használták –, meg leütötték az egyik oszlopfő tetejét. És akkor, az akkori szemléletnek megfelelően nem tudta ezeket a hibákat kijavítani senki. Nem volt fehér-
munka, még az ácsokat is műanyagpadló-ragasztónak képezték át. Az a szemlélet volt az általános, hogy verjük le az egészet, és majd szépen levakoljuk. Volt ott egy ipari tanuló gyerek. Vakolást tanultak, gyakoroltak az épületben. Elém állt, hogy ő megpró-
bálja helyreállítani a hibát. És ez az ipari tanuló – később aztán az építési hatóságnál is dolgozott, egy fiatal legényember – vette a fándlit, a kőműveskanalat, és a fándliból, amivel a habarcsot terítik szét a téglafalakon, szépen megcsinálta a fogrovatot, meg az oszlopfőt is. Kicsit bugyuta az oszlopfő, de én még külön örülök is ennek.

A Zsinagógában, a bejáratnál szemben van az a nagy márványfal. Ott volt egy lezá-
ró, finom tagozat. Egyszer, amikor megyek ki az építkezésre, látom, hogy elbontják az állványokat, és nincs fönt a tagozat. Kérdelem ott a helyszínen kint lévő fő-építésvezetőt, hogy hol van a tagozat? Azt mondja, sajnos nem gyártották le a kőfaragó vállalatnál. Nagyon sajnáltam, és akkor jött a művezető, Madarász úr, remek öreg szakember, és azt mondta: mérnök úr, jöjjön csak, és ott, a ruhatárnál húzza szét azt a függőnyt! Elhúztam a ponyvát, és ott volt a földre letéve a leszállított kő, a tagozat teljes anyaga. Egyszerűbb volt letagadni, mint dolgozni vele, meg biztos, a határidő is szorította őket.

– *Furcsa kor volt, kétségkívül.*

– Ezért mondom, hogy a szépségek mellett ott tanultam meg az állandó betartást is. Volt, hogy a város tartott be a megyének, volt, hogy a megye a városnak. Én mindig azt kértem, hogy nekem nem kell, hogy segítsenek, de legalább ne tartsanak be! Szóval ez volt az a két ember, az ipari tanuló és Madarász úr, akik kellettnek ahhoz, hogy úgy valósuljon meg a zsinagóga újjáépítése, hogy ma is vállalható legyen. Aztán a mai napig nagy szeretettel emlékezem Dörner Henrikre. Ő sincs már közöttünk.

– *Ő volt a Bácsép, majd a Dutép vezérigazgatója.*

– Igen, vezérigazgató volt, és a megyei pártbizottság tagja. Korábban adott egy olyan véleményt, hogy a MTESZ-székházat építsék föl valahol kinn a pokolban, a város határában, mert ha ez új épület lesz, akkor ott tudnak építeni korlátok nélkül. Ekkorra én már kész voltam a tervvel, ott volt a kész dokumentáció, fölhívtam ezt a nagy hatalmú embert. Bemutatkoztam, hogy ki vagyok, kértem, hogy fogadjon engem. Azt kérdezte: minek? Mondom, hozok egy tervdokumentációt, szeretném megmutatni önnek. Azt mondja, jó, van egy negyedórája. Bementem, ebből egy háromórás beszélgetés lett. Kiderült, hogy ez az ember is, miközben az építőiparban dolgozik, szereti a művészeteket. A háromórás beszélgetés során mellém állt, sikerült meggyőzőnöm, hogy igenis meg kell itt, ezen a helyen tartani a zsinagóga épületét, benne a MTESZ-szel. És képes volt arra, hogy a pártbizottságon is visszavonja a korábbi állásfoglalását, és kiálljon az én tervem mellett.

– *Pedig erre nem sokan voltak képesek.*

– Na igen! Nézzük a következő épületet, a Kodály Intézetet. A Kodály Intézet nem volna Kecskeméten, ha Gajdócsi István nem csábítja le Kodályné Sárikát², és nem győzi meg arról, hogy a Kodály Intézet Budapesten a százegynéhány intézmény közül a százakárhányadik volna, Kecskeméten, a szülőhelyen viszont feltehetően a város egyik legértékesebb, ha nem a legértékesebb szellemi műhelye lesz. Gajdócsi még a régi megyei tanács épületében fogadta Sárikát. Én vidéken voltam, Felsőszentivánon egy gyermekotthont építettünk. Onnan rendelt föl, kocsit küldött értem. Nem tudtam, hogy mit akarnak. A szobában ott ült Sárika, meg ott volt az István, és elmondták, hogy miről lenne szó. Kérdeztem őket, hogy van-e már valami elképzelés a helyszínről. Volt, a borforgalmi vállalat egykori irodája a Kéttemplom közben. Az akkor már üresen állt, kiköltöztek belőle.

– *Meg talán nyomda is volt ott, ugye? Az egy beépített utca volt.*

– Igen, le volt zárva vaskapuval. Kérdezte a Sárika, hogy mikor tudok én mutatni valamit? Mondtam neki, hogy holnap reggelre. És tényleg, másnap délelőtt bementem, és a koncepcióvázlatot nagy örömmel elfogadta.

– *Képes voltál ilyen rövid idő alatt átlátni a kolostor szerkezetét? Gondolom, javarészt el volt falazva.*

– Igen, azért mondom, hogy ez egy fantasztikus történet. Most nem akarok belemenni a feltárásokba, legyen elég annyi, hogy egyszerűen nem engedték kibontani a műemlékesek. Minden fórumon elutasítottak, végül Gajdócsi kérte meg a műemlékesek igazgatóját, hogy még egy tervtanácscon bemutatthassam a tervet. És szerencsére egy modellt is vittem magammal. Tudod, ez egy ilyen kis ragadvány épület volt. Azt kellett elbontani, és akkor utána ott volt a modell. És akkor a Dercsényi³, ő is az egyik nagy ember volt, ő sem él már, egyszerűen megnézte, aztán ránézett jelentőségteljesen az ellenzőre. Nem szólt semmit, az akadémikus pedig elvörösödött, fogta, levette a kiskockát és zsebre tette. Ezzel vége volt a tervtárgyalásnak, lehetett építkezni. Ha nincs Gajdócsi, nem valószínű, hogy megkaphattuk volna az engedélyt. Ugyanez volt a Kerámia Stúdiónál,

2 Kodályné Péczely Sarolta (1940) énekművész, Kodály Zoltán zeneszerző második felesége.

3 Dr. Dercsényi Dezső (1910–1987) Kossuth- és Herder-díjas művészettörténész, akadémiai doktor, a Műemléki Felügyelőség munkatársa.

amikor Gajdócsiék – akkor a Románnyal együtt dolgoztak – segítettek, hogy a Probstner Jancsi kapja meg az ipari háttérrel a finomkerámia-ipari művektől. Ennek folytatása volt a szobrász műteremház. Mező Mihály volt akkor a városnál az elnökhelyettes, aki ezt a területet, mint őskeckeméti, javasolta akkor műteremháznak. A szobrász műteremházból aztán kialakult ez a mai, tényleg világhírű keckeméti stúdióegyüttes.

- *Az új épületet is, meg a Pálffy-féle szobrászműtermet is Te tervezted?*
- Igen.

– *Mi volt akkor az új épületek helyén? Úgy tűnik, hogy azok nem felújításból születtek, hanem vadonatújban épültek.*

– Nem, semmi nem volt, amit meg lehetett volna menteni, amit érdemes lett volna rehabilitálni. Melléképületek voltak csak. Viszont az udvaron belül a másik, a használható nagy épületet, azt már egy az egyben megőriztük. És itt is mondom, az új meg a régi együtt él a mai napig. De ahogy itt a Probstner Jancsi szerepét említettem, ugyanúgy kell beszélnem arról, hogy megint csak Gajdócsi volt az, aki a Mikulás Feri által menedzselte Rajzfilmstúdióra a megye keretéből pénzt adott. A volt Miron-villához építettem hozzá az új szárnyat. Ha esetleg arra jársz, nézd meg azt a környezetet! Kérdezted az előbb, hogy állok Wekerle-teleppel. A ház szeretetét onnan hoztam. Volt ott egy fa, kicsit megdőlt, pont az új kerítés vonalába esett. Nézd meg, a mai napig ott él az a fa, mert egyszerűen kikerülte a kerítés. Mára egészen megdőlt már, de gyönyörű, erős fa.

– *És hihetetlen jól harmonizál egymással a Miron-villa meg az új épületek, és a villa valóban a szíve ennek az egész komplexumnak. Ahhoz volt közöd, amikor Mikulásék 1971-ben a megyeháza mögé, a mai Gyógyszerészettörténeti Múzeumba költöztek? Ahhoz az épülethez hozzá kellett nyúlni?*

– Ahhoz nem kellett hozzányúlni, annyira nem, hogy amikor beszakadt a mennyezet, akkor költöztek tovább. Ami még érdekes történet, az a Naiv Művészek Múzeuma. Az is egyértelműen a Románynak köszönhető, aki akkor megszerezte Moldován Domokos gyűjteményét. Az is egy fantasztikus fogás volt!

– *Komáromi Attila elmesélte nekem, hogy ti átmásztatok valami kerítésen, hogy megnézzétek a Bánó-házat, merthogy talán azt is bontásra ítélték, vagy más célra szánták.*

– Igen, ott is kemény küzdelem volt. Mindig azt mondom, amikor így visszaemlékszem, hogy véres hétköznapi és gyönyörű évek voltak ezek. Visszatekintve, ha valami megvalósul, az mindig csodálatos dolog. De például hogyan született a Játékház? Megjelent egyszer a Bánszky Pali meg a Komáromi Attila nálam, hogy igyunk meg egy sört a Technika Házában. Azt kérték tőlem, hogy keressek telket, mert Bánszky Pali népi játékoknak keres helyet. Akkor ugrott be nekem, hogy nem kell keresnünk, itt van az óvoda, itt van a Naiv Művészek Múzeuma, a kettő között pont ott a helye a Játékháznak. De addig beszéltünk, míg az tényleg játékház lett, hogy az emeletre került a múzeumi rész, alul meg kialakítottuk a gyerekek foglalkoztatóját.

- *Erre láttatok példát valahol a világban, vagy teljesen eredeti ötlet?*

– Pédát se láttunk, meg pénze, megbízása sem volt senkinek. Komáromi Attila mondta, hogy jön a Hanga Mária⁴ Kecskemétre, ő akkor a minisztériumban dolgozott.

⁴ Hanga Mária (1939) tanár, közoktatási vezető. 1972-től az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának politikai munkatársa lett, közoktatás-politikai kérdésekkel foglalkozott,

Erre az alkalomra csináltam egy kis vázlatot, még emlékszem, a laikusok fölkapták a fejüket, még lila égboltot is rajzoltam, ami kiemelte azt a kis házikót. És tényleg az volt, hogy valahogy becsempészte Attila erre a miniszterhelyettesi látogatásra ezt a kis vázlatot. Hanga Mária tett egy olyan kijelentést, hogy ez nem az ő asztala – ő akkor nem az oktatási miniszter helyettese volt –, hanem a kulturális miniszteré, Pozsgay Imréné. Ha Pozsgay ad egymilliót, ő is ad egymilliót. Már úgy mentünk Pozsgayhoz, hogy találtunk egymilliót, most már legyen szíves adjon ő is egyet. Így történt, hogy megérkezett, pont egy tervidőszak végén, a hetvenes évek végén, kétmillió a megyébe, és senki nem tudta, hogy mit csináljanak vele. Vita alakult ki a megye és a város között, és akkor Benkó Zoli, aki egy kibírhatatlan modorú, de remek ember volt, azt mondta, ne vitatkozzatok, én megépítem az egészet. És abban az időben egy iskolai tanterem árából megépült a játékház.

- *Ha jól gondolom, Benkónak a Kodály Intézet kivitelezésében is volt szerepe.*
- Igen, és a Kerámia Stúdió felépítésében is ő jeleskedett.

– *Önmagában, ha csak ezt a három munkádat néznénk, is volna okod az elégedettségre. De emlegetted korábban a kecskeméti tornyokat meg a főteret.*

– Én vettem észre először, hogy milyen különleges. Valahol az Új Tükörben volt egy nagy interjú, és abban beszéltem erről. A Zsinagógában voltam, az építkezéseket ellenőriztem. Szembe sütött a nap, ott volt előttem a Nagytemplom, körülnéztem, még az evangélikusok templomának a tornyát is láttam, ami kicsit beljebb volt, aztán balra ott volt a Barátok temploma, a református templom, mondom atyáé, hát itt minden torony él!

- *A komplett ökumené ott van a téren.*
- Igen, nézd csak meg, az értékek sokszor szinte kiverik a szemünket!

– *Csak nem tűnnek föl.*

– Éppen csak nem vesszük észre őket. És most itt álljunk meg egy pillanatra. Az igazság az, hogy ezt a beszélgetést is és a korábbi beszélgetéseket is mindig olyankor vállalom, amikor van valami aktuális mondanivalóm is. Amikor itt a múltból beszélünk, nekem meggyőződéseim, és ezt mindjárt igazolni is fogom, hogy a jelen problémáinál is lehet a rehabilitáció módszerét alkalmazni. A rehabilitáció nemcsak építkezést jelent, hanem szellemi rehabilitációt is, hogy legyen együtt a fejekben a múlt, a jelen, de lehetőség szerint a jövő is. Most a konkrétumok: az egyik, amiről csak hallottam, a Kiszsinagóga ügye. Nagyon felháborított. Biztosan tudod, Boros Paliék⁵ nagyon szépen megcsinálták, abba költözött a Magyar Fotográfiai Múzeum gyűjteménye. A közelmúltban Budapesten született egy nagy terv, hogy a Felvonulási téren épül egy óriási, új kiállítási épület, tulajdonképpen egy teljes múzeumi negyed, és odaviszik Kecskemétről ezt a fotóanyagot. Jó, vigyék el a teljes anyagot, de én ilyenkor már mindig előre gondolkodom, hogy mit lehet majd az épülettel kezdeni. Ha valóban elviszik a Fotómúzeumot, a Kiszsinagógának olyan helyé kell válnia, amely akár Bécsből is vonzani tud embereket, pláne, ha még minimális reklámja is volna! Két kivételes ember született itt az Alföldön,

később osztályvezető-helyettes volt. 1975–1983 között a művelődési miniszter helyettese,

5 Boros Pál (1955) Ybl-díjas és Pro Architektúra-díjas építész, 1979-től kezdve él Kecskeméten. Kezdetben a BÁCSTERV, majd az ÉPÍTÉSZMŰHELY Kft építész-tervezője.

Bács megyében. Bácsborsódon Moholy-Nagy László⁶, akinek a fényképhez is van köze. Én tehát ezt egy Moholy-Nagy Fotó Múzeumnak nevezném el. A Magyar Fotográfiai Múzeum legyen Budapesté, de ez csak Kecskemété legyen. Ide még el tudom képzelni – igaz, hogy ő Vásárhelyi – a másik nagy fotóművészt, Lucien Hervé-t.⁷ Nem kecskeméti, nem is a megyéből származik, de ő is alföldi. Ezt a két alföldi embert kellene helyzetbe hozni, ha már elmegy a Fotómúzeum. Nem siránkozni meg sajnálkozni kell, hanem tessék egy még jobbat kitalálni helyette! Érted mit akarok?

A városépítés – erről felejtkeznek el mindenki – egy állandó, szellemi-vitázó folyamat. Nincs olyan, hogy határidőhöz köthető, hogy ma van, holnap nincs, állandóan folyik, ha akarjuk, ha pedig nem akarjuk, akkor nem. Nagyon is elképzelhető, hogy a Kiszsinagóga egy kis beruházással európai vonzású hely lehetne. Úgy látom, hogy Kecskemét a mai napig sem él a lehetőségei nagy részével.

– *Hadd osszak meg veled egy információt! A Fotómúzeum lehetséges költözéséről volt módomban Baki Péter igazgatóval beszélni. Azt mondta, hogy valóban szoba került egy nagy kiállítóhely kialakítása a fővárosban, de a Magyar Fotográfiai Múzeum központja Kecskeméten marad, a kecskemétié ugyanúgy látnak majd kiállításokat a Kiszsinagógában, mint eddig, gyakorlatilag nem fogják érzékelni a változást.*

– Bonyolultabb ennél a kérdés. Tudod, bosszant, amikor milliárdokról beszélünk, és közben tudjuk, hogy miként is állunk gazdaságilag. Nem akarok belemenni a Nemzeti Galéria kiköltöztetésébe, a kormányzati negyed várban való elhelyezésébe. Ebben a tervezett múzeumi negyedben ott volna például Budapesten az Építészeti Múzeum is. Ez egy etetés az építésznek! Építészeti Múzeum? Senki nem gondolt arra, hogy mögötte ott van a Vajdahunyad vára?⁸ Az maga az építészeti korok és stílusok sűrítménye! Ilyen a világon nincs még egy! Egyetlenegy épület kellene, a földszint alatt, egy modern kiállítási tér, és a világon nem volna ilyen építészeti múzeum! Csak egyetlenegy kiegészítő rész kellene, de nincs pénz.

– *Ott a francia példa, valóban le lehetne vinni a föld alá, még ha nem is építünk fölé üvegpiramist.*

– Persze, fantasztikus tervpályázat lehetne! Az építész ott kezdődik, hogy vízióm legyen arról, mit akarok az embereknek adni, még akkor is, ha nincs ház. Még mindig folytatom a rehabilitáció gondolatmenetét: a Vajdahunyad várával már adva van egy érték, ezt kellene egyetlenegy épülettel kiegészíteni.

El kell mondanom, hogy jobbnál jobb kollégákkal találkoztam Kecskeméten. Ott volt, akitől én sokat tanultam, egy régi vágású technikus kollégám, Kis János. Fantasztikus ember volt. Vagy ott van Letanóczki Gyula, az ország egyik legjobb statikusa, tudod! Vagy a belsőépítész kollégám, az iparművész Udvardi Lajos! Tudod, ezek mindegyike nehéz eset, ugyanakkor mindegyik egészen kiváló ember!

6 Moholy-Nagy László (1896–1946) magyar fotográfus, konstruktivista festő, ipari formatervező, a Bauhaus iskola kiemelkedő tanára, a kísérleti filmek egyik magyar úttörője.

7 Lucien Hervé (Elkán László) (1910–2007) magyar származású francia fotóművész, Hódmezővásárhelyen született

8 Vajdahunyad vára: hivatalos nevén *Történelmi Épületcsoport* Alpár Ignác építész által alkotott épületegyüttes a budapesti Városligetben.

Még valamit szeretnék elmondani, ami valahogy a jelenlegi világra is érvényes. A rehabilitáció módszertanért nemcsak a Nemzetközi Építész Szövetség díját⁹ kaptam meg 1985-ben, amit Párizsban ítéltek oda, de 2002-ben Kossuth-díjat is kaptam. Arra gondoltam, hogy csak ebben a pillanatban kaphatom meg, mert a régi rend már nem működik, az új rend még nem működik. Vidám voltam a díjátadó napjának estéjén. Volt egy szokásos fogadás, a tévések interjúkat csináltak. Az engem kérdező riporternek azt mondtam, hogy a Kossuth-díjban, amit én kaptam meg, nagyon sok élő és halott ember munkája is benne van. Erre visszahőkölt a riporter, és megkérdezte, ki halt meg. Azt feleltem, hogy egy másik rendszer, egy másik korszak nagy formátumú embere, Gajdócsi István, aki nélkül nagyon sok minden nem született volna meg. A riporter és a tévé becsületére legyen mondva, ez a beszélgetés még aznap este, azon a március 15-i napon elhangzott.

– *Vágatlanul?*

– Vágatlanul. Kaptam is érte az egyik ismerősömtől, megkérdezte: Jóska, te részeg voltál? Mondom miért? Hogy ebben a világban Gajdócsit dicséred! Elküldtem a fenébe! Ugyanakkor viszont az egyik kollégájától nagyon szép levelet kaptam, hogy igen, itt volt az ideje, hogy valaki a nyilvánosság előtt ki merje mondani: nagyszerű, értékes ember volt. Ehhez csak annyit teszek hozzá, abszolút nem érdekel, hogy ki kicsoda, micsoda, milyen politikai beállítottságú, egyszerűen azt nézem, hogy mit csinál. Legyen az Gajdócsi, vagy adott esetben az a fiatalember, aki a fogrovatokat csinálta a Zsinagógánál.

– *Gajdócsinak az volt a híre, hogy nagytermészetű, szangvinikus ember volt. Voltak-e konfliktusaitok, vagy könnyű volt vele kapcsolatot tartani?*

– Az elején könnyű dolgom volt, utána egyre nehezebb. Amikor megkerestem őt, tudta, hogy akkor neki is dolgoznia kell. Ha találkozni akartam vele, egy időben kiültem a Nagytemplom elé a kőpadra, mert tudtam, hogy ott megy el mindennap gyalog a munkahelyére, el tudtam kíséreni, és a legfontosabb felvetéseket el tudtam mondani neki addig, amíg a megyei tanács bejáratáig eljutottunk. El tudtam mondani azt, hogy mire akarom rávenni őt. Egy idő után más útvonalon járt be, akkor beültem az előcsarnokba. Azt tudom mondani, meg is értem, hogy néha megpróbált elkerülni, az a szerkezet fölfalta őt is. És a végén, amikor találkoztunk, láttam rajta, hogy már fárasztom. De én ezt tökéletesen megértem. Egyébként a mai politikusoknak egy üzenetét át tudom adni. Egyszer, amikor valahol, egy épületátadás után együtt ebédeltünk, megkérdeztem tőle, miért van az, hogy abban az időben mindössze két megyei elnök volt országszerte híres. Gajdócsi volt az egyik, a másik a szombathelyi elnök.

– *Bors Zoltán volt a neve, ha jól emlékszem.*

– Igen, ő az, aki szintén építkezett! Kérdeztem az Istvánt: Mondd, Te miért lögsz ki a sorból, miért az olyan építkezéseket pártolod, mint a Kodály Intézet? Azt mondja: nézd, ez hozza a legtöbbet a politikusnak. Ha én az ipart, a mezőgazdaságot vagy az oktatást akarom jobbítani úgy, hogy az észrevehető is legyen, arra számolatlanul költhetem a milliárdokat. De valószínű, hogy semmit sem érnék vele. A legkisebb befektetés, hogy a környezetünkben, ahol nap mint nap járnak az emberek, építsünk szép és hasznos épületeket. Ez a legjobb politika, általában vissza is igazolják az emberek. Ma is érvényes,

⁹ A Nemzetközi Építész Szövetség díja a Sir Robert Matthew diploma.

amit Gajdócsi valamikor a hetvenes években mondott. Aztán gondolj Mitterrandra, Párizs építésére! De ma már nem lehet polgármester Amerikában sem az, aki a belvárosban nem épít a regnálása idején valami jelentős dolgot a környezetében. És látjuk, hogy néhány politikus esetében ezt jó lett volna elkerülni. Riasztó gegekkel állnak elő még értelmes emberek is, ami borzasztó egy város esetében.

– *Gajdócsi nevét sokszor emlegetted, Romány nevét egyszer-kétszer. Te 1964-ben jöttél Kecskemétre, Gajdócsi 1972-ben, a repülőgép-katasztrófa után lett tanácselnök. Erdősi Józseffel, Dallos Ferencsel, a korábbi elnökkel kapcsolatban vannak-e ilyen típusú emlékeid?*

– Nem emlékszem rájuk.

– *Reile Gézára¹⁰ emlékszel?*

– Igen, ő az a Reile Géza, aki a városi tanács elnöke volt. Az ő időszakáról nem beszéltem, lehet, hogy igaztalanul. 1964-ben jöttem, és az előző korszak volt a Reile-korszak. Amikor pénzt tudott szerezni Kecskemétnek, egy kiváló építész hozott a városba, Janáky Istvánt.¹¹ '61-'62 táján a Népszabadságban egész oldalas cikk jelent meg, akkor épült az Aranyhomok Szálloda, a piac, a Műkert, a fedett uszoda. Reile Gézáé is egy jelentős időszak volt. Gajdócsi korszaka talán összetettebb, már nem jutott annyi pénz Kecskemétre. De amit a maga korában, a hatvanas évek elején Reile Géza csinált Kecskeméttel, az megalapozó munka volt. A kiteljesedés viszont, hitem szerint, ezeknek az öreg épületeknek a megmentésével következett be. Elmondtam, hogy ez milyen tanulság volt. Megismétlem, amit korábban mondtam Neked: sokkal több a lehetőség Kecskemétben, mint amit használ vagy kihasznál a város, nekem ez a meggyőződésem. És igyekszem nem beleszólni abba, ami történik. Biztosan tudsz róla, a tanítványaimmal, az építőművészeti doktori iskola doktoranduszaival jártam a városban. A fiatalok a városközpont átalakításáról tényleg olyan munkát tettek le az asztalra, amiből – hogyha komolyan vennék őket a főépítési hivatalban meg a döntéshozó testületekben – nagyon sokat tudna hasznosítani Kecskemét.

– *Úgy tudom, hogy erre vannak törekvések, szélesebb nyilvánosságot is kaptak a legsikeresebb koncepcióvázlatok.*

– Ez egyszerűen csak szándék kérdése. A Gajdócsi nem csak egyszerűen okos volt, megvolt benne szándék az építésre, a fejlesztésre.

Tudod, a 20. század építészetéről az jut eszembe, hogy Kecskeméten is újra kellene szólni a beszélő köntöst. A 21. századra pedig még egy 20. század végi viccem van az építészetéről: ha akarod, figyelmeztető jel. Három részeg ember bukdácsol a vasúti síneken. Az egyik, ahogy mászik egyik talpfáról a másikra, megszólal: milyen idióta volt ez az építész, hogy ilyen távol rakta egymástól a lépcsőfokokat! Megszólal a másik, aki a sínbe kapaszkodik: És milyen alacsonyra tette a korlátot! Erre a harmadik: Ne panaszkodjatok, legalább a lift jár, már hallom a hangját! Néha az ember ilyen kesernyés dologgal tudja elmondani a véleményét egy adott korszakról.

¹⁰ Reile Géza (1918–1977) közigazgatási szakember, 1954–1960-ig Kiskunhalas, 1961–1973 között Kecskemét tanácselnöke.

¹¹ Janáky István (1901–1966) Ybl-díjas építész, számos kecskeméti középület tervezője.

– Pozsgay Imre, Romány Pál és Horváth István a kor meghatározó politikai döntéshozói voltak. Volt-e meghatározó szerepük abban, ami Kecskeméten történt, vagy Gajdócsi személyisége egymagában elég volt az intézmények létrejöttéhez?

– Romány Gajdócsival nagyon jól együtt tudott dolgozni, én akkor valahogy úgy jellemeztem őket, mint a Nixon–Kissinger kettőst. Az erőt, a hatalmat hozta Romány, az ötletet, a furfangot, az éleseszsűséget pedig Gajdócsi. Hadd mondjak el egy példát: Probstner Jancsi, aki ott lézengett Kecskeméten, mert a Reile áthívta, kapott egy blokkos, kétszobás lakást. A kórház klubjában csinált egy kiállítást, én azt megnéztem, beszéltem róla Gajdócsinak. Akkor ő felvetette, hogy Románnyal közösen, aki köztudottan nagyon elfoglalt ember volt, megszervez egy látogatást Probstnernél. Egy hét múlva Gajdócsi és Romány fölballagott Probstner lakásába, a harmadik emeletre. Megnézték a munkáit, ott voltak a tárgyain kívül, adott nekik egyet-egyet ajándékba. Természetes dolog volt, hogy egy első titkár meg egy megyei elnök fölballag a harmadik emeletre. Szóval ezzel is jelezni szeretném, hogy a Gajdócsi akkor segíteni akart. Azt hiszem, akkor roppant meg igazán – pedig szegénynek már nem volt benne sok szerepe –, amikor Miskó¹² öngyilkos lett. Az egy nagyon szomorú dolog volt, de már egy másik történet.

– Ami itt történt Kecskeméten, az eredményezett egy nagyon különleges, unikális intézmény-együttest. Ebben volt valami előzetes koncepció, vagy véletlennek tekinthető, hogy éppen Probstner János és Pálffy Gusztáv kötött ki a városban? Véletlen-e, hogy éppen a zománcosok vagy a rajzfilmesek telepedtek meg Kecskeméten? Mennyire volt ez jól felépített és végiggondolt koncepció része, mennyire múlt az akkori döntéshozókon?

– Azt hiszem, hogy az egyik intézmény inspirálta a másikat. Erre jó példa lehet, hogy amikor megvalósult a Naiv Művészek Múzeuma, szinte törvényszerű volt, hogy előbb-utóbb oda kerüljön a Játékház is. Amikor új ének-zenei iskola épült, felmerülhetett a Kodály Intézet gondolata. Itt és Mihály¹³ kifejejtettem a sorból, amikor a fontos emberekről beszéltem. Ők Erdei Péterrel¹⁴ valóban gazdái voltak az intézetnek, a szó jó értelmében. Ahogy a játékháznál Kriston-Vízi József¹⁵, vagy ma Kalmár Ági és a Váci Mari.¹⁶ Szegények, bagó összegért mit dolgoznak össze! És folytathatnám még a sort.

Van Kuroszavának egy zseniális filmje, a Vihar kapujában. Négy különböző ember ugyanazt a történetet teljes hittel és átéléssel, de másként mondja el. Itt is ezt fogjátok tapasztalni. Mindenkinek van egy verziója arra, ami akkoriban történt. De ez így van jól. Feltehetően tényleg annyira változata van ennek a történetnek, ahányan ezt megéltük.

Az interjút Kriskó János készítette

12 Miskó István (1933–1989) országgyűlési képviselő, Tiszakécske Városi Jogú Nagyközségi Tanács VB elnöke haláláig.

13 Dr. Ittész Mihály (1938) zenepedagógus, a Kodály Intézet tanára az alapítástól, 1973-tól. 1980–2001 között az intézet igazgatóhelyettese.

14 Erdei Péter (1944) Liszt-díjas karnagy, érdemes művész, a Kodály Intézet igazgatója 1974–2008 között.

15 Dr. Kriston-Vízi József (1953) néprajzkutató, a Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhely egykori vezetője, ma a Dombóvári Helytörténeti Múzeum vezetője.

16 Váci Mária játékszociológus, művelődésszervező, a Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhely alapító munkatársa.

Loránd Klára

Itt a háziasszony nem mondta, hogy „muszáj a cipőt levetni, uraim, ha belépnek...”

– Beszélgetésünk elején arra kérlek, hogy magadról beszélj egy kicsit. Hogyan kerültél ide az intézménybe, honnan származol?

– Tősgyökeres kecskeméti vagyok, ha nem hallanád az „ö”-zésemet. Hogy keveredtem ide? Csitrifejvel ismertem meg Bozsó Jánost, az édesapám mutatott be neki. Ő is gyűjtő ember volt, sőt múzeumlapító, mint Bozsó János, a gyógyszerészet-történeti gyűjtemény születésénél szerzett elvülhetetlen érdemeket. A két értékmentő ember között már előbb kialakulhatott a kölcsönös tisztelet, nagyon közel is laktak egymáshoz. Most is szinte a szomszédban élünk, csak egy kis utcán kell átsétálni, és már ott is vagyunk a családi otthonunkban. Innen fakadt, majd alakult ki a hosszas együtt töltött idő, közel három évtized. A pályámra is ez az ismeretség terelt. Meghatározó volt a művészete, a hihetetlen értékőrzése, ami abban az időben nem volt semmihez sem hasonlítható. Könnyen érthető, hogy egy fiatal emberkét megszédít egy magával ragadó művész, ugyan ez egy múló dolog is lehetett volna. Viszont azt mindenképpen meg kell említeni, hogy elkötelezett kultúramentése nemcsak engem ejtett rabul, hanem a környezetünkéből szinte minden barátunkat. Ha nem is műgyűjtővé, de múzeumjáróvá, kiállításképzővé váltak az ismerősei. Erős egyéniség volt.

– A tanulmányaidat is ő terelte ebbe az irányba?

– Igen. Először Szegeden tanultam magyar–néprajz szakon, aztán később keveredtem Pestre, ott folytattam a tanulmányaimat. Kifejezett célom volt, hogy a gyűjteményt megismerjem, értsem. Rengeteg könyvet bújtam. Korai elkötelezett kapcsolat született az ismeretségből. Abban az időben, mikor megismertem Bozsó Jánost és a Bozsó Gyűjteményt, a Klapka-házban még más lakó is élt. Bozsó Jánosnak egy műterme volt itt, de az színültig tele volt a műtárgyaival, a festményeivel. Ahogy az évek teltek-múltak, innen kiköltözött a házaspár, és ő megkapta azt a lakást. Akkor az már, mint a Bozsó Gyűjtemény csírája várta az ismerősöket, nézelődőket. Híre ment a művészek, a város értelmisége között, házaspárok, fiatalok között, akik Kecskemétre látogattak, telepedtek, „nézzük meg Bozsónak a gyűjteményét”. Erősebb kontaktus volt még abban az időben

Loránd Klára (1953) Kecskeméten született, a Katona József Gimnáziumban érettségizett. Egyetemi tanulmányait Szegeden, majd Budapesten végezte. 1977 óta dolgozik a Bozsó Gyűjteményben mint a gyűjtemény vezetője, kurátora, számos kiadvány szerzője és szerkesztője.

a művésztelepre érkezők és a városi művészek között. Bekukkantottak, elbeszélgettek. Aki Kecskemétre látogatott, az igencsak megfordult a műterem, az alakuló Bozsó Gyűjtemény falai között.

– *Ez pontosan mikor is volt?*

– Tulajdonképpen én a hatvanas évek végén ismertem meg, akkor már egy kiforrott művészársaság járt ide. Kajári Gyulára¹ emlékszem, jellegzetes figura volt. Idejárt Hernádi Gyula, aki művészetszerető, írogató ember volt, ő a megyei bíróságnak vagy városi bíróságnak volt az elnöke. Hozta a jogászbarátait, az ismerősök az ismerőseiket. Olyan hely volt ez, ahol egy pohár bor mellett hosszasan el tudtak beszélgetni, anekdotázni, mint a régi művészkávéházak kvaterkázó asztaltársaságai. Molnár János, a gyűjtő mindig betért, ha valamelyikük egy szép néprajzi tárgyra lelt, ha erdélyi útjáról számolt be. Az akkori fiatalok közül Pálffy Gusztáv, Bodri Ferenc² kopogtatott be gyakran. A hetvenes években kezdődik el a vidéki művésztaborok szervezése. Művészbárságok születtek, átjárás keletkezett a különböző csoportok között, bomladoztak a falak, különböző utak indultak.

– *Tehát nem múzeumba, hanem szinte egy magánháztartásba jártak.*

– Igen, csak, mondjuk ez egy nyitottabb hely volt, mert itt a háziasszony nem mondta, hogy „muszáj a cipőt levetni, uraim, ha belépnek”, hanem ahogyan egy műterembe betoppan egy társaság, ott mindenkit elkap a szabadság érzése. Ezt szoktam a mai napig megfigyelni, a gyűjtemény berendezésével az embereket arra az incselkedésre csábítjuk, hogy milyen jó lenne a műtárgyakhoz érni, megsimogatni. Később sem a zárt vitrinek szigorúságával rendezte be, a gyűjteményét Bozsó János. Mindig úgy érezték, hogy egy művésznek a műtermébe lépnek be, bármekkora is nőtt a gyűjtemény.

Van, aki oázisnak mondja, van, aki kikapcsolódásnak. Abban is érzem a Bozsó Gyűjteménynek a sikerét, hogy a látogatókat megfogja a sajátos, egyéni hangulat, szeretnek idejárni, sőt visszatérni. Bozsó Jánosnak az volt az érdeme, több más mellett, hogy az emberekkel szinte észrevétlenül megszerettette a művészetet, mindig vissza tudta csábítani ide őket egy jó szóra, egy beszélgetésre, egy képnézegetésre. A festőkollégákat is mindig rabul ejtette a természet iránti rajongása. Átélték mellette, hogy mennyi emberi hangulatot, sorsot képes egy természeti jelenség is elmondani.

– *Tehát elsősorban a személyisége vonzotta ide az embereket?*

– Igen, úgy gondolom, hogy a személyisége volt a mágnes. Szeretnénk is az egykori műteremből kibontakozó gyűjtemény nyitottságát őrizni a programokban, az eseményekben, nem akarjuk elfelejteni, hogy itt minden egy magángyűjteményből fakadt. Amikor muzeológiával kezdtem foglalkozni, csak suttogva beszélhettünk arról, hogy vannak magángyűjtemények. Az akkori város- és megyevezetés elévülhetetlen érdemének érzem, hogy melléállt egy szokatlan kezdeményezésnek. Most viszont szinte változásban van minden. Óvnunk kell, amink van. Fölbomlanak, megszűnnek gyűjtemények, az örökösök könnyedén megválnak a magángyűjteményektől. Abban az időben olyan szigorúság volt, hogy csak egy bizonyos úton lehetett menni. Csodálom, hogyan szület-

1 Kajári Gyula (1926–1995) grafikus, festőművész, az 1960-as években sokat dolgozott a kecskeméti művésztelepen.

2 Bodri Ferenc (1943) kecskeméti származású festő, grafikus. Tanulmányai befejezése óta Kecskeméten él és dolgozik.

hetett ennyi műhely Kecskeméten, hogyan foganhatott meg itt a múzeumalapítás gondolata. Nemhogy magángyűjtemény nem válhatott nyitottá, hanem szinte illetlen volt kimondani, hogy emberek gyűjtenek. Ez egy csoda, ami létrejött. Tény, hogy valamiféle értelmiségi dac is bujkált a „tarisznyás, hosszú hajúnak” titulált nemzedék gondolataiban a néprajzi tárgyak városi lakásba költöztetésével, táncházba járásával. Sajnos a gyűjtés szenvedélyét ma sok esetben a gazdasági befektetés váltotta fel.

– *Ilyen környezetben hogyan jöhetett létre a gyűjtemény az 1970-es évek közepén?*

– Sokat gondolkoztam, hogyan formálódott. Ez azért más, mint amikor egy intézményt alapítottak. Itt egy műterem, egy magángyűjtemény éveken, évtizedeken át megnyitva a kapuit, szervesen beépült a város kulturális életébe. Több más gyűjtemény, művészeti műhely is megalakult Kecskeméten. Ennek okán sokat töprengek, ez egy kulturális honfoglalás lehetett itt a városban. Vajon itt volt egy olyan légkör, hogy ez megtörténhetett? Azért jöttek ide ezek a művészek, mondjuk Probstner János Hódmezővásárhelyről, vagy a Forrás azért itt foganhatott meg, mert ide hívták őket vagy ők érezték meg, hogy itt van a lehetőség. Ezt a többi szereplő tudja tán megfejteni. Bozsó János tősgyökeres kecskeméti volt és lassan építkezett, tehát nem egy hivatalos intézmény megalapításával került be a város művészeti életébe. Itt az a válasz, hogy volt egy gyűjtő, aki nyughatalatlan volt, és azt mondta, hogy nyitok a közösség felé, nem engedem veszendőbe menni elődeink kultúráját. Sokan nem is értették. Lehet, hogy szerencsére. Amikor az 1960-as években egy hivatalos irat keletkezett arról, hogy a gyűjtemény megnyílna, akkor egy minisztériumi tisztviselő leírta: meg kellene piszkálni, egyáltalán hogyan lehet valakinek magángyűjteménye. Ezzel tudom a legjobban illusztrálni általánosságban a kort és a gondolkodást. Bozsó János először néprajzi tárgyakat gyűjtött, mert paraszti sorban nőtt föl. A gyerekkora, az élete innen fakadt, a tanyai világból. Magát a várost is a tanyai kultúra övezte és járta át. Gyerekkorában cselédgyerek volt, apátlanul, kis disznópásztorként hanyódott.

– *Hogyan tudott a gyűjtemény fejlődni, gyarapodni?*

– A gyűjtés korai szakaszában a zsidópiacra öreg nénikék vitték ki a tárgyakat, ez abban az időben általános szokás volt. De emellett a különleges, rangos néprajzi tárgyaknak kialakult a gyűjtőköre. Akik nem mennyiséget gyűjtöttek, vagy nem külföldi kereskedőkel sftelgettek, azok elkezdték egymást ismeretségét keresni, és a szép, ritka tárgyaknak már cseréértéke volt. Ha valakinek jó szeme volt és szorgalmasan kijárt a piacra, az egy-egy különlegességet találhatott. Ma már ilyen nincs. János kiment falura, tanyára, böngészte a padlásokat. Fáradhatatlanul űzte a tárgyakat, őt pedig űzte a vágy, hogy mentsen, őrizzen. Rengeteg áldozatot hozott. Hihetetlen érzéke volt, ami valószínűleg a művészi vénájából fakadt. Tudatosan utána is olvasgatott, bújta a gyűjteményeket, a múzeumokat, nemcsak érzőjévé, szakértőjévé is vált a tárgyaknak. A magyar néprajzi tárgyak gyűjtésének volt egy olyanfajta összetartó ereje, amit ma már csak a táncházmozgalomban látok. Ha beléptél az 1960-as években egy gondolkodó vidéki tanárembernek, egy falusi értelmiséginek az otthonába, akkor kiemelt helye és szerepe volt egy szép cserépedénynek, egy rokkának, egy ládának. Ez a gondolat nincs jelen a mai lakberendezésben, ezt az erős kapcsolatot nem látom ma a hétköznapjainkban. Kialakult egy összetartó réteg, aki ezt a tárgykultúrát nagyon tudatosan az élete részének tekintette. Ők mentek nyáron Erdélybe, a barátoknak vitték gyögyszert, cukrot, kinek mire volt szüksége, és bizony gyakran tárgyakkal tértek vissza, és azt óvva, jelképként őrizték. A gyűjtemény kezdett kiteljesedni. János egyre több műtárgyat vásárolt meg, elkezd

dett az iparművészettel is tudatosan foglalkozni. A gyűjtés teljesen más indítékú volt részéről, mint amilyen a mai világban. Majdhogynem a gazdagok privilégiumává vált korunkban a műgyűjtés. Pedig az értékmérés kiapadhatatlan lehet, folyamatosan barátokat kell szereznünk a kultúránknak. Ez a Bozsó-életmű egyik nagy tanulsága.

– *Honnan származnak a tárgyak? Egy részük nem is magyar, ugye?*

– A néprajzi tárgyak az egész történelmi Magyarország területéről származnak, de a mag fóként az Alföldről. Először Kecskemét környékén kezdett el gyűjteni, később járt Erdélyben, a Felvidéken. Azok az iparművészeti tárgye gyűtésesek, amelyek megjelentek arisztokrata családoknál vagy kecskeméti polgároknál, ha nem is Magyarországon vagy a Monarchia területén készültek, azért a mi történelmünknek a részei. A mi izlésünk tanúi az esetben is, hogyha olasz, német vidékek távolabbi részéről vagy Franciaországból származnak, készítésük szerint. Bozsó János nem járhatott még külföldi árverésekre, mert abban az időben ez lehetetlen volt. A hivatalos, állami műkereskedelem a BÁV üzleteiben zajlott. A szerencsés és elhivatott gyűjtők még eredeti lelőhelyükön is fellelhettek műtárgyakat, virágzott az Ecséri piac, a pécsi vásár. A rendszerváltás környékén megjelentek a magánkereskedők, sőt az aukciós házak. A hőskorszak véget ért.

– *A gyűjtemény gyarapodása ma is tart?*

– Olyan intenzitással sajnos nem tudjuk gyarapítani, mint ahogyan Bozsó János, a műtárgyak ára megváltozott, ritkább a kuriózum. Sok-sok értékes dolgot a hatvanas-hetvenes évek valutaéhsége kisodort Magyarországról. Az utóbbi években látom, hogy visszatérnek műtárgyak. Egy itthon eladott magyar műtárgy magasabb árat érhet el, mint külföldön. Ez fontos és jó dolog. Bár azt vallom, minél több 20. századi és kortárs művésznek az alkotását kellene külföldre kijuttatnunk, hogy ismerjék meg őket, bennünket.

De visszakanyarodva, nagyon sokszor töröm rajta a fejemet, hogy hogyan következhetett be a robbanásszerű kulturális honalapítás, a művészeti műhelyek születése Kecskeméten. Azt hiszem, hogy személyiségfüggő is volt, egymást is vonzották a művészek. Inspiráló szerepe úgy lehet ebben a Bozsó Gyűjteménynek, hogy ha itt megnyílhatott egy magángyűjtemény, akkor művészeti műhelyeknek is van itt mit keresgetni.

– *A gyűjtemény milyen körben és mennyire volt ismert az hatvanas-hetvenes években?*

– Ha János végigment az utcán, mindenki köszönt neki, hogy „szervusz, Jancsi”. A város része volt, és annak is tekintette magát. Őbenne soha föl nem merült, hogy a gyűjteményéből üzleti vállalkozást csináljon. A későbbiekben többen mondták, hogy „mit vacakolsz, hát gazdag ember lehetnél”. És ez őt elszomorította. Mert azért voltak nehézségeink is egy időben, hogy egyáltalán meg tudjunk maradni.

– *És konkrétan más személyhez köthető-e a gyűjteménynek a létrejötte? A városi vagy a megyei vezetéstől volt-e olyan, aki segítette?*

– Nem tudom, mikor és hogyan alakult ki Gajdócsi István és Bozsó János között a kapcsolat. Szerintem Gajdócsi István festőművészként ismerte meg és emberként szeretete meg a Jánost. Felismerte, hogy ezt a gyűjteményt meg kell menteni, mint ahogy Tóth Menyhért életműve mellett is erőteljesen és hathatósan kiállt, aminek köszönhetően az ma a Cifrapalotában látható. Érdeme, hogy képes volt lehetőséget teremteni és szabad utat adni az alkotóknak. Sok művészember a mai napig úgy emlékszik vissza rá, hogy

elősegítette a pályakezdését. Indukáló szerepe volt abban, hogy a Bozsó Gyűjtemény közgyűjteménnyé alakuljon.

– *Mikor és hogyan alakult meg a Bozsó Gyűjtemény mint közgyűjtemény?*
– 1975–76 körül Bozsó János Kecskemétre hagyatékozta ezt a gyűjteményt, akkor már jogi szerződések keretében, aztán 1979-ben nyitottuk meg az első kiállítást.

– *Ezzel tulajdonképpen alkalmazottakká váltatok?*
– Nem-nem. Szerencsés volt, hogy alkotói szabadságát megtarthatta, nem volt alkalmazott. Egy hagyatéki szerződés jött létre, amely kikötötte, hogy a legértékesebb tárgyak – amit a szakmuzeológusok abban az időben védetté nyilvánítottak – elmozdíthatatlan részei a Bozsó Gyűjteménynek, azt felelősségteljesen meg kell őrizni, és nemcsak hogy bemutatják, hanem öröklő is ezeket a város.

– *A város az állagmegőrzésben segített? Az épületet fenntartotta?*
– Az épületet használatba adta a város, vállalták a bemutatás érdekében felmerült költségeket. A hetvenes évek második felétől, évtizedek alatt fokozatosan alakult ki az ingatlan jelenlegi területe, a mai napig a város tulajdona. A berendezést adta Bozsó János: a Bozsó Gyűjteményt, ami most már, sajnos, hagyaték. A fenntartást a város jelentős mértékben fedezi, és elkötelezett is abban, hogy fennmaradjon a gyűjtemény, bővíthessen az épület közösségi funkciója. A gyűjtemény érintetlenül úgy van, ahogy Bozsó János Kecskemétre hagyta, szeretnénk ebben a formában tovább őrizni.

– *A város mennyire tekintette magáénak a gyűjteményt?*
– Mindig magáénak tekintette. Az elképzelhető, hogy ez egyéneket zavart, másképp gondolták, hogyan kellene a Bozsó Gyűjteményt bemutatni, vagy nem kellene megőrizni. De mindig többségben voltak, akik szívesen jártak ide és büszkén mutatták, ha valaki külföldről vagy más városból érkezett ide. Hiszem, hogy mindig a város része voltunk.

– *Az hetvenes-nyolcvanas években kik jártak ide?*
– Amikor ez a gyűjtemény megnyílt, akkor virágkora volt Magyarországon a turizmusnak. Nem kellett marketinggel foglalkozni, áramlottak a csoportok, a turisták Kecskemétre, a város környékére. Megálltak a turistabuszok és bejöttek a vendégek.

– *Ha megengedték, elnézték a gyűjtemény létezését, és még támogatták is, kellett-e esetleg programokat szervezni adott időpontban?*

– Nem. Jöttek gyűjtők, jöttek politikusok, jöttek kirándulók. Aki ismerte Bozsó Jánost, az tudta, hogy ő egy valódi szabad magyar, ahogyan egy művészettörténész jellemezte. Korlátozhatatlan volt és híresen bohém. Meg sem kísérelték befolyásolni. Szerettek vele beszélgetni, nem volt szüksége politikai megalkuvásra. Nem kellett soha senkinek a kegyét keresnie, azt hiszem, erre képtelen is lett volna. Szeretnivaló volt, tudatosan soha senkit nem akart megbántani, de az elveit nem árulta el. Nem is kellett elárulnia, mert sok mindenben átsegítette a bohémsága. Sokan úgy vélik, hogy egy bohém ember nem dolgozik. Hihetetlenül kitartó, szorgalmas ember volt a művészetében, és a gyűjtésben is. Sokan úgy ismerték meg, hogy jó vendéglátó. Jöttek protokollvendégek, mikor ki volt abban az időben a tanácselnök vagy bármilyen más rangú országos politikus, ha Kecskeméten megfordult. Gyakran előfordult, hogy a Petőfi Népe a kor szokása szerint erről tudósított. Az egyénisége minden tévúton át tudta segíteni, hála Istennek. Nem

kellott olyan alkut kötni, hogy jaj, nem lesz fizetésem, nem lesz munkahelyem, ha nem illeszkedem be a sorba. Végtelenül szegény gyerekkora, fiatalsága volt, de a szabadságát soha nem adta föl. Abból meríthetett mindvégig, hogy onnerejéből alkotta meg magát, a művészetét, a gyűjteményét.

– *Más intézményekkel milyen volt a kapcsolat? Például azokkal, akik hasonló időben alakultak itt.*

– Jó. Eljöttek, beszélgettek, megittak egy pohár bort, elhozták a vendégeiket, például a Forrásnak a régi gárdája is.

– *Egy társaságot alkottak egyébként a többi intézményvezetővel? Például a már említett Probstner Jánossal vagy Mikulás Ferencsel?*

– Ők egy másik, a következő generáció. Bozsó János most már, ha belegondolunk, kilencvenéves lenne idén decemberben. Azok, akik most a kecskeméti művészetnek a doyenjei, őt követő nemzedék volt. Előbb járt korban, de nyitott volt mindenki iránt.

– *Az hetvenes-nyolcvanas években láttad más intézmények működését. A politikai befolyásoltág mennyire jellemezte a kulturális intézményeket?*

– Mikor elkezdtem nyiladozni – arra az időre úgy emlékezem –, a környezetemben, hivatalos szituációkban egyfajta önkontroll működött. A szülői házból ki mennyire hozta, hogy erről vagy arról beszélhetsz, vagy nem. A politikai viccek mesélésének óriási szerepe volt az összeszokott társaságokban. Gyűjteni jártunk, művésztelepekre. Egyfajta összekacsintás volt abban a körben, amiben én mozogtam. De szintén nem voltam alkalmazott. Valószínűleg több konfliktushelyzetben lett volna részem, ha egy tanácsi szervezetben dolgozom.

Amikor hivatalosan a gyűjteménybe kerültem, már egy enyhébb korszak volt. A kecskeméti helyzetet valójában azok a művészek tudják kategorikusabban megfogalmazni, akik más városból érkeztek, és van összehasonlítási alapjuk. Nem éltem tartósan más városban, de itthon nem éreztem azt a hihetetlen nyomást, mint amit szegedi egyetemistaként tapasztaltam. Valamivel szabadabb, védettebb hely lehetett Kecskemét a többi városnál. De tehetségnek, küzdő típusnak kellett azért lennie annak, aki itt gyökereket akart és tudott eresztetni. Úgy nem boldogulhatott, hogy idejött és eltartanak. Teremtő gondolatokkal kellett rendelkeznie. Ezt igazolja, hogy korunkban azok a művészeti műhelyek, azok a vezetők vannak az élen, akik a hatvanas-hetvenes években fiatalként érkeztek Kecskemétre. Határozott egyéniségek voltak, onnerejükből váltak kiforrott művészekké. Bizonyos, hogy meg kellett vívniuk saját harcaikat.

– *És akkor hadd kérdezzek még az édesapádról. Őt mi vitte erre az útra, hogyan alakult ki a gyógyszerészet-történeti gyűjtemény?*

– Édesapám Loránd Nándor gyógyszerész volt. Járt leltározni Kecskemétről a megye szinte összes patikájába, a modernizálás kora volt ez éppen. Az hatvanas-hetvenes években a csodálatos régi bútorokat, patikaedényeket elkezdték korszerűbbre cserélni. Megszakadt a szíve az avítottak ítélt tárgyakért, a hivatása múltjáért. A Gyógyszertár Vállalatnál valami kis raktárkában, sufnicskában elkezdett gyűjtögetni. Fotózással is foglalkozott, a mai napig emlegetik, hogy fotószakkört is vezetett.

– *A saját szakmájához tartozó tárgyakat gyűjtötte, vagy másokat is?*

– Nem, ő kifejezetten csak a gyógyszerészettel foglalkozott. De nem csak tárgyakat gyűjtött, levéltári kutatásban is elmélyült. Több írása is megjelent a gyógyszerészet múltjáról.³ Úgy gondolom, azok tudják szépen mívelni a hivatásukat, a választott megélhetésüket, akik teljes elhivatottsággal, elkötelezettséggel, szeretettel dolgoznak. Az a cipész tud cipőremeket kézzel varrni, aki azt örömmel, gyönyörködve teszi, ismeri a mestersége csínját-bínját. Édesapám munkássága mellett feltétlenül meg kell említenem egy másik kecskeméti gyűjteményt is, ami szintén személyes elkötelezettségből fakadt: a Leskowsky-hangszergyűjteményt.⁴

– *A gyógyszerészeti gyűjtemény mikor jött létre? Az már kimondottan a város tulajdona volt?*

– Nem a város tulajdona volt, először a Gyógyszertár Vállalat berkein belül működött. A megyei múzeumi hálózatnak az intézményrendszerébe került be a gyógyszerésztörténeti gyűjtemény⁵, az orvosi részét dr. Réthy Aladár gyűjtötte össze, aki a kórházban volt orvos. Abban az időben a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumnak az az Antall József volt az igazgatója, aki később politikusként vált ismertté.⁶ Amikor fiatal voltam, mindennapos volt, hogy ha a környékünkben járt gyógyszerészeti, orvosi emlékeket kutatva, akkor betért hozzánk is.

– *Még egy kérdés a gyógyszerésztörténeti múzeumhoz. Az az épület, amiben most van, kezdetektől a gyűjtemény otthona volt?*

– Nem tudom, miért erre az épületre esett a végső választás, több lehetőség is fölmerült. A Batthyány utcán volt egy működő patika, egy rövid ideig ott is látható volt a

3 Írásai különböző helytörténeti és szakfolyóiratokban jelentek meg. Többek között: Loránd Nándor: *Katona József gyógyszerész naplója a múlt század végi gyógyszerészképzésről*. In: *Orvostörténeti közlemények* 71–72. 247–252., Loránd Nándor: *A népi gyógyítás kutatásának helytörténeti jelentősége*. In: *Honismeret* 1975/1–2. 34–36. Loránd Nándor: *Adatok a kecskeméti 12/11. számú volt „Szentlélek” gyógyszerészertár történetéhez*. In: *Bács-Kiskun megye múltjából I. Kecskemét, 1975.* 169–186. Loránd Nándor: *Gondolatok a székesfehérvári patikamúzeum megnyitóján*. In: *Gyógyszerész-történeti diárium 1975/szeptember*, 28–31.

4 A gyűjteményt 1979-ben alapította Leskowsky Albert. Kecskemét város vezetése a Katona József Emlékházban biztosított helyet az országban egyedülálló hangszergyűjteménynek. Az 1980-as évek második felében a gyűjtemény kinőtte a rendelkezésre álló teret és átköltözött a Piarista Gimnázium pincéjébe, majd az 1990-es évek elején a Zimay u. 6/A szám alá. 1999-ben a város megalapította a Leskowsky Hangszergyűjtemény Közalapítványt, ami a gyűjteményt kezeli. Leskowsky Albert nyugdíjba vonulása óta a gyűjteményt Szilágyi Áron dorombművész vezeti.

5 Az Orvos- és Gyógyszerésztörténeti Múzeum a Kölcsey u. 3. szám alatt található. A múzeum 1985-ben nyílt meg a „Két évszázad orvos- és gyógyszerészet-történeti emlékei Bács-Kiskun megyében” című állandó kiállítással, a Loránd Nándor által létrehozott Bács-Kiskun Megyei Gyógyszerésztörténeti Szakgyűjtemény és a dr. Réthy Aladár vezette orvostörténeti gyűjtemény anyagából.

6 Antall József (1932–1993) az 1964-ben megnyílt Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyv- és Levéltárban tudományos kutatóként dolgozott, majd igazgatóhelyettes lett, 1974-től pedig az intézet igazgatója volt. Több száz orvostörténeti publikációja jelent meg, számos művet lektorált, szerkesztett. 1986-ban a Nemzetközi Orvostörténelmi Társaság alelnöke lett. Mészáros Ágnes kecskeméti néprajzos-muzeológus visszaemlékezése szerint Antall József járt közbe a megyénél, hogy a gyűjteménynek méltó helyet kapjanak. A megyei vezetés átadta e célra a XIX. század elején épült, többször átalakított paraszt-polgár lakóházat, amelyből azelőtt költözött ki a Pannónia Filmstúdió kecskeméti műhelye. (http://www.hirosnaptar.hu/index.php?oldal=cikk&cikk=igy_gyogyitottak_eleink_patikusok_orvosok_muzeuma, 2012.04.22.)

patikamúzeum. A gyűjtemény soha nem volt az édesapám tulajdona vagy a magángyűjteménye, nem is kezelte úgy soha, energiájának és hitének nagy részét az emésztette fel, hogy a közösségnek, az utódoknak szánta.

– *Hogyan tervezitek az intézmény jövőjét?*

– A város egy komoly pályázatot nyert a 18–19. századi épületegyüttes nagy részének a felújítására. Olyan terveink vannak, hogy befogadó intézménnyé válunk, nemcsak a Bozsó Gyűjteményt mutatjuk be, hanem a helyüket kereső gyűjteményeknek is teret adunk. Előrehaladott tárgyalások folynak, hogy Hanga István óragyűjteményét láthatják a Gyűjtemények Házában. Szeretnénk több olyan foglalkozást, időtöltést megvalósítani, amit ma múzeumpedagógiának neveznek, ami nincs ugyan életkorhoz kötve.

A Bozsó Gyűjteménynek akkor lenne teljes a története, hogyha a nehezebb korszakainkról, a kemény túlélési problémáinkról is beszámolnék. Korainak is érzem még, az indítékokat pedig egyéninek és középszerűnek tartom. Amikor egy hajszálon múlt, hogy túlélünk-e, akkor hál' Isten voltak, akik mellettünk álltak, hittek Bozsó Jánosban, a gyűjtemény jövőjében. Köszönettel tartozunk nekik. Elhangzott a Kecskeméti Televízióban is egy riport, készítőjére a mai napig hálával gondolok.

Az interjút Sági Norberta készítette

Bánszky Pál

„A politikai és a szakmai vezetés találkozása volt a motor”

– Ön nem kecskeméti, mégis nagyon sokat tett az utóbbi évtizedekben Kecskemét város kulturális életéért. Honnan származik, hogyan került Kecskemétre és honnan ered a város és a népi kultúra iránti vonzódása?

– Hát eléggé a korábbi nemzedékekhez tartozom, mivel 1929. október 31-én születtem Kabán. Én a népi kultúrához 1949-ben, kiskatonaként, a néptáncon keresztül kerültem, nyolc évig nagyon intenzíven táncoltam. A '49-es választáson úgy képzelje el, hogy úgy oldottuk meg, hogy a teherkocsit fel lehetett támasztani és ott táncoltunk. Az egy ilyen őskorszak volt, mindenben lendület volt. Mint kiskatona előfordult, hogy hármunkat kizavartak, parancsba adták, hogy tanítsuk meg a kultúrtisztet táncolni. Akkor ez lételemünk volt, ezt csinálni kellett. 50 km-es menetgyakorlaton voltunk, és mikor a politikai tiszt látta, hogy lankad a társaság, akkor azt mondta, hogy mi hárman táncoljunk. Akármit lehetett táncolni, de hát én örültem, ha lépni tudok. Na, az a korszak ilyen volt, és én meg jó alany voltam ehhez. Habár tudja, hogy mi az én szakmám? Nem fogja kitalálni, hogy én miben végeztem, mert ugye van most két diplomám, utána meg doktorim meg francos nyavalya. Én molnárlegény vagyok! Zsákoltam, nagyon kemény fizikai munkából éltem.

Gyakorlatilag tehát a tánccal kezdődött minden, mert hát táncolni szerettem, főleg társastáncot, de ez nem hagyomány. Igaz, hogy a cséplőgéptől szaladtam haza mindig, hogy megtanuljam a táncot, az egész napi cséplés után. De mondom, ez alapozta meg a szerencsém. Ez még Kabán volt, a katonaság előtt. Akkor már befejeztem a molnárszakmát, otthagytam Kabát, és utána jött a tanulás. Én úgy végeztem a magyar-történelem szakot az egyetemem, hogy dolgoztam, úgy tanultam ki a művészettörténetet, hogy dolgoztam, úgy is doktoráltam, hogy dolgoztam, tehát gyakorlatilag mindent munka mellett csináltam meg.

Bánszky Pál országosan elismert kutató, 1978-tól meghatározó személyisége a kecskeméti kulturális életnek. Budapesten érettségizett, 1966-ban az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán magyar-történelem, majd 1968-ban művészettörténész szakot végzett. 1958-tól 1978-ig a Népművelési Intézet vizuális művészeti osztályának munkatársa, majd az intézet fősztályvezetője. Itt került közel hozzá az amatőr képzőművészet és a tárgyi népművészet. 1978-tól a kecskeméti Katona József Múzeum tudományos munkatársa, 1983-tól 1990-ig megyei múzeumigazgató. 1991-től a kecskeméti Magyar Naiv Művészek Múzeumának igazgatója, innen vonult nyugdíjba 1999-ben. Az Országos Népművészeti Egyesület és a Duna-Tisza Közi Népművészeti Egyesület elnöke. Kutatási területe: a kortárs képzőművészet, a naiv művészet, a tárgyi népművészet, az élő képzőművészet kutatása. Munkásságát 1993-ban Bács-Kiskun Megyéért Díjjal, 1994-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjével ismerték el. 2009-ben Magyar Örökség Díjat kapott. Számos cikk és kötet szerzője.

Valahogy az egész életemet annak áldoztam, hogy az alkotó embert segítsem és a hagyományt élesztgessem, hát, mondjuk, a legintenzívebben a népművészetben, meg aztán az amatőrmozgalmat is megfelelő szintre tudtuk emelni.

Kecskemét előtt húsz évig a Népművelési Intézetben dolgoztam, a Vizuális Képzőművészeti Osztályt vezettem, teljesen országos áttekintéssel és tapasztalattal. Az volt a szemlélet lényege, hogy mindent, ami érték, zsúriztunk avangárdot is. Ez a vége felé már terhessé vált az én főnökömnek, Vitányi Ivánnak¹, és mindenáron el akarta érni, hogy onnan kikerüljek. Elterjesztett rólam egy hírt, ráadásul nem is akárkinél, hanem a pártközpontos Rátkinál. Annak idején a Fiala Népművészek állítottak Tokajban, a Tisza és a Bodrog összefolyásánál egy oszlopot. Egy 12 hónapi érlelésű, nagyon magas oszlopot², és azt terjesztette a Rátkinak egy gépkocsitűtjük alkalmával, hogy ezt a Bánszky találta ki, és azt szimbolizálja, hogy „látjátok, nekünk, magyaroknak van fa..unk, nektek az sincs”. Elég szörnyű, hogy ilyenhez folyamodik egy főnök, de hát így történt. Hátralátott a kocsi KISS Jenő, aki főosztályvezető volt, és ő mondta nekem, hogy „te, vigyázz, furcsa dolgokat terjeszt rólad a Vitányi!”. Én akkor, azon a héten osztályértekezletet hívtam össze, ahová a Vitányit is meghívtam. Ez egy keddi nap volt. És bejelentettem húsz év után, hogy szombattal megszűntem az intézet munkatársa lenni. Tehát így jöttem el húsz év után az intézettől. Kemény, jó kis osztály volt, szemléletileg is, például Karsai Zsigmond³ is ott volt, mint hagyományos táncos, aztán Bak Imre⁴ is, mint kolléga. Tehát én abszolút nyitott voltam szemléletileg, és hát, ez lett az én bajom. Na, aztán ide kerültem 1978–79-ben.

– *Miért éppen Kecskemét lett, hogyhogy nem például a szülővárosa?*

– Már volt kapcsolatom akkor Kecskeméttel, két éve már ide jártam minden pénteki nap, ilyen másodállás jelleggel. A Naiv Múzeum munkáját én csináltam. '76-ban, mikor nyílt a nagy múzeum, még nem voltam itt, de '77-től már minden időszaki kiállítását, mindent én csináltam. Más kiállításokat is rendeztem a Katona József Múzeumnak, de mondjuk a legkonkrétabb a Naiv Múzeum volt. Itt meg örömmel fogadtak, azt mondták, hogy lehetek azonnal a megyei múzeum igazgatóhelyettese, hát mondom, nem, mert úgy tudtam, hogy a Horváth Attila⁵ felesége a helyettes. Nem, megszűnt, ez nem lehetett a felesége, így múzeum igazgató-helyettesként kerültem ide Kecskemétre. Később, egy éven belül, a Horváth Attila hülyesége miatt másképpen alakult. Primitív dolog volt, ki volt írva a Gajdócsinál, hogy „ne dohányozz” és ő bement cigarettázva, és erre a Gajdócsi meg kivágta. Először pályázatot írtak ki, de azt mondtam, én nem pályázok. Aki jött volna, és nyert volna, a Papp Gábort, nem fogadták el, és egy évet kivártak. Aztán egy év múlva kineveztek a megyei múzeum igazgatójának. Így lettem múzeumigazgató. Anélkül, hogy akartam volna, mert nekem szimpatikusabb volt a Naiv Múzeum. Egy jó időszak volt ez.

1 Vitányi Iván (1925) szociológus, esztéta, politikus, országgyűlési képviselő. 1972-ben a Népművelési Intézet igazgatójává, majd 1980-ban a Művelődéskutatási Intézet igazgatójává nevezték ki. 1986–92-ig az újonnan alakult Országos Közművelődési Központ főigazgatója volt.

2 Az Alkotótábor szimbóluma csak néhány évig állhatott ezen a helyen, építkezés miatt megszűnt. 2009-ben a Tokaj, Rákóczi u. 12. szám alatti Alkotóház udvarán az eredeti oszlopot rekonstruálták.

3 Karsai Zsigmond (1920–2004) festőművész, néptáncos, népdalgyűjtő, a Népművészet Mestere. 1965–81 között a Népművelési Intézet Vizuális Művészeti Osztályának vezetője.

4 Bak Imre (1939) Munkácsy Mihály-díjas és Kossuth-díjas magyar festő.

5 Horváth Attila (1935) régész, 1960–61 között a Katona József Múzeum igazgatója, 1962–79 között megyei múzeumigazgató.

Lehet, hogy más így nem mondta el, ilyen egyértelműen Önnek, de tud róla biztos, hogy Kecskeméten egy teljes garnitúra repülőgép-szerencsétlenség következtében meghalt és új garnitúra jött ide. És ilyenek, mint a Gajdócsi. Hát az egy fantasztikus ember volt, bár-mikor nyíltan mondom, hogy rengeteget köszönhet neki a megye. Majd elmondom példákkal, hogy nézett ez ki. A Rományt is el lehetett viselni, de sokkal progresszívebb volt a Gajdócsi. Például a Gajdócsi irodájában, az íróasztal mögött egy három méter magas Tóth Menyhért-festmény volt. Romány mindig piszkálta, hogy miért nem egy naturalisabb dolog van odatéve.

Az a lényeg, hogy nekem szerencsém volt, jókor érkeztem ehhez az új garnitúrához, és amit akartam, amit javasoltam, mindent megcsinálhattam. Ez egy félelmetes jó dolog volt. Mik voltak ezek? Az évszámokkal bajom van, de körülbelül 1979-ben felvettem egy miniszterhelyettesi látogatás alkalmával, hogy az országban sehol nem gyűjtik egy országos gyűjteménybe a játékokat. Kecskemét ebben is kezdeményező lehetne. Én úgy képzeltem el, hogy ne csak hagyományos kiállítás, hanem műhely is legyen, ahol a gyerekek az idősebb nemzedéktől átveszik a játékkészítés hagyományát. Ma is ezt csinálja a Szórákaténusz. három nap alatt megírtam a tervezetet, azonnal döntöttek, és egy éven belül megnyílt a Szórákaténusz. Így lehetett dolgozni. Folytathatom tovább. Meghallottam, hogy Pécs nagyon mozog abban az ügyben, hogy megszerezzen egy magángyűjteményt egy budapesti pékmestertől. Elmentem a pékmesterhez, megkérdeztem milyen feltételekkel, és hát egy olyan gyűjtemény volt ez, amely ma is az alapját képezi a Cifrapalotának, ami a két világháború közötti magyar képzőművészetnek a gerince. Nagy István, Farkas István, Mednyánszky, szóval fantasztikusan jó anyag, három híján háromszáz kép. Az volt a feltétel, hogy egy éven belül megrendezem az állandó kiállítást, amiben a képek 90%-a benne lesz. Hazajöttem, este elmentem a Gajdócsi lakására, elmondtam neki, és ő azt mondta, hogy másnap menjek vissza, ő a megyei szakszervezetet elhelyezi máshová, és egy éven belül megnyithatom a képtárat, az állandó kiállítást. Másnap visszamentem a tulajdonoshoz, aláírtam, hogy meglesz és meg tudtam csinálni a Cifrapalotát '83-ban. A Szórákaténusz, utána a Cifrapalota..., tehát ami ötlettel ment az ember és úgy érezte a Gajdócsi, hogy az értelmes és jó, azonnal mellé állt és támogatta. Szóval így lehetett dolgozni Kecskeméten, de ehhez kellett egy olyan vezető, aki ráértett arra, hogy mi az érték. Hát tudnám sorolni, de mindenképpen a politikai és a szakmai vezetés találkozása, egymás támogatása volt a motor.

– *Gajdócsi Istvánnak ezekért az ügyekért mennyire kellett kiállni a fõntebbi vezetéssel szemben, vagy õt onnan is támogatták, ehhez megvolt a háttere?*

– Azt hiszem, hogy õ ezért tartotta a hátát, õ ebben nagyon kemény volt. Romány piszkálta ezért. Többször tapasztaltam, hogy kap ezért támadásokat, de õ ezt vállalta, mert meggyõzõdése volt, hogy jó dolgokat támogat. Rendkívül progresszív vezető volt, és kijelentem, hogy én egyedül ezeket nem tudtam volna megcsinálni. Egy ilyen vezetés kellett ahhoz, hogy lehessen értelmesen dolgozni.

– *Emlékszik még arra, hogy milyen volt a vele való elsõ találkozás, hogyan ismerte meg?*

– Azt hiszem, hogy ennek nincs különösebb jelentõsége, szóval nem kellett õnála pózolni. A munkát nézte, hogy ki mit csinál, mi az, van-e értelme. Szóval én nem úgy ismertem meg õt, mint akinél udvarlással lehet elérni dolgokat. Például elvállalta a Tóth Menyhért-kiállítás megnyitását. Ó volt az, aki Tóth Menyhérttõl az elsõ képeket, tizenkét képet megvásárolt. Addig Tóth Menyhérttõl csak magángyûjtõk vásároltak képeket és ennek ellensúlyozására Tóth Menyhért a halála elõtt már felajánlotta az egész gyûjte-

ményét Bács-Kiskun megyének. Gajdócsi érezte, hogy Tóth Menyhért egy nagyon jó kvalitás. Érezte, tudta, mindegy, hogy most melyik fogalmat használom, és ő kiállítást nyitott Tóth Menyhértnek.

– *Meddig tartott vele ez az együttműködés?*

– Hát gyakorlatilag a Gajdócsi haláláig, 1989-ig, mert utána már jöttek a problémák. Tehát be tudtam indítani mindent, ment folyamatosan minden, de utána én nyugdíjba kerültem. Nyugdíj után még három évig társadalmi munkában csináltam a Naivat, meg utána is segítettem. Teljesen más lett a világ, nem lehetett olyan lendülettel dolgozni, mint ahogy akkor, az én időszakomban lehetett. Szóval én kifogtam, ezt tudom mondani.

– *A politika mennyire tartotta befolyása alatt a kulturális intézményeket?*

– Próbálta. Néha kisebb fenyegetéseket is kaptam. A Románynak olyan problémája volt, hogy ne azt írjuk ki, hogy Kecskeméti Galéria, hanem valami hülyeséget. Tehát beleszólt olyan dolgokba is, ami nem politikai kérdés, hanem inkább kötekedés. Igazából egyébként nem. Alsóbb szinten különben jobban lehetett ügyet intézni, mert ott sokkal jobb volt az együttműködés a pártbizottságban, mint felsőbb szinten.

– *Ha valamilyen delegáció érkezett a városba, akkor a múzeumok és a kiállítások szerepeltek a hivatalos programban?*

– Igen, többször nekem kellett menni tárlatvezetést is tartani. Hát így történt az is, hogy a Szókraténusz létrejött! A Művelődési Minisztérium miniszterhelyettese jött, és én mint megyei múzeumigazgató kellett, hogy a Naivban körbevezessem. Éppen akkor tájt, amikor bennem megfogalmazódott, hogy nincs az országban úgynevezett játékgyűjtemény. És őneki mondtam el először, de nem ő lett érzékeny rá, hanem a Katanics, aki a pártbizottságról kísért. Ő rögtön mellette volt, és azt mondta nekem, hogy három nap alatt írjam le, hogy milyen legyen az a múzeum. Tehát, ahogy említettem is, alsóbb szinten volt együttműködés és támogatás, de a motor szerintem a Gajdócsi volt.

– *Igen, többen így látják, hogy az ő szerepe nagyon fontos volt. Egy kicsit visszakanyarodva: a naiv gyűjtemény hogyan került a városba? Említette Pali bácsi, hogy még nem lakott itt, de már lejárt Kecskemétre a gyűjtemény miatt.*

– Nem én voltam a kezdeményező! Moldován Domokos⁶ kezdeményezte. 1976-ban nyílt meg ez a kiállítás, ami olyan nagyon kis, szedett-vedett anyag volt. Mikor én idejöttem, magammal hoztam a Népművelési Intézetben gyűjtött több mint kétszáz darab naiv festményt és szobrot, és akkor egy új állandó kiállítást rendeztem. Akkor merült fel az is, hogy jöjjön ide a galéria anyaga, és ide is jött egy teljes őstehetség-anyag.

– *Budapestről a Nemzeti Galériából?*

– Igen. Ötszázötven kép és szobor került ide! Mindjárt akkor, mikor idejöttem, azokban az években, tehát volt is miből új állandó kiállítást rendezni. Később, mivel a Naiv Múzeum is a megyéhez tartozott, teljesen átsodródott a dolog a megyei szervezethez. Na most '76-ban megnyitották ezt a kiállítást, mondom, nagyon szerény, kis kiállítás volt,

⁶ Moldován Domokos (1943) 1966-ban végzett az ELTE BTK néprajz szakán, majd elvégezte a Színház- és Filmművészeti Egyetemet. 1966-tól a Magyar Televízióban sorozatot készített a magyar parasztfestőkről. 1968-ban naiv művészeti gyűjteményét Kecskemétnek ajándékozta.

sok kölcsönnyaggal, de az az érdeme a Moldovánnak, hogy egyáltalán kezdeményezte ezt! És hogy volt egy csodálatos épület, műemlék épület, ahol ezt meg lehetett oldani. Már az időszaki kiállításokat én csináltam, és képzelje el, hogy eddig körülbelül 125 időszaki kiállítást rendeztem. Mindenkit ott mutattam be először, utána került néhány munkája a gyűjteménybe meg a tárlatra. Most már sajnos mindez megszűnt, nincsenek időszaki kiállítások, de ez azért majdnem harminc éven keresztül működött, még külföldi anyagok is voltak. Meg én nagyon sok kiállítást csináltam külföldön.

– *A Naiv anyagából?*

– A Naiv anyagából! De úgy képzelje el, hogy Amerika, India, Japán, Európa majdnem minden országába!

– *Ezek korábban hogyan működtek, mert most pályázat útján lehet...*

– Kultúrkapcsolatok Intézete volt, onnan a megyéhez jött egy ilyen levél, és én mentem, én rendeztem, én csomagoltam, szóval mindent én csináltam, ami ezzel kapcsolatos volt. Csak, mondjuk, semmi olyan előnyöm nem származott belőle, hogy... Mondok egy példát: Indiában rendeztem egy nagyon szép kiállítást és Indiából semmit nem láttam, csak az utcát, de hogy én műemléket néztek, semmi idő nem volt erre. De fantasztikus az is, hogy akkor alakultak ki a japán kapcsolatok, amelyek máig élnek. Ezeket a kiállításokat folytatni kellene, vannak országok, amelyek fogadókészek. Én vittem ki olyan anyagot is, amit el lehetett adni. Tehát, hogy mondjam, ez akarat és szervezés kérdése, és valahol Magyarország népszerűsítése is. Most én nem azt mondom, hogy az egyetlen nagyon fontos a Naiv, mert nem! Mert más is fontos, de azt hiszem, most nagyon arra van bízva, hogy az alkotók megszervezzék dolgokat.

– *Valójában az emberi kapcsolatokon keresztül tudna ez szerveződni, nem?*

– Persze, de kell valaki, aki kezdeményezi, aki csinálja.

– *Korábban a finanszírozás nem volt probléma? Ha már egyszer Gajdócsi István beleegyezett, akkor utána már mindent elintézt, az intézmények fenntartását, képvásárlást, mindent?*

– Volt egy keretünk, nem olyan nagyon nagy, de volt. A Naiv Múzeumnak is volt egy külön kerete rá, mondok egy számot: nyolcvanezer forint, de beosztással nagyon sok mindent meg tudtam ebből venni. Akkor volt egy biztonság! Szóval most hiányzik a stabil tervezés és a fejlesztés lehetősége. Teljesen hiányzik!

– *Amikor létrejöttek ezek az intézmények: a Naiv Múzeum, a Szórákaténusz, a Cifrapalota, akkor utána mi történt, hogyan alakult a sorsuk?*

– Lettek vezetői, és így-úgy működtek. Először például a Szórákaténusz élére egy pszichológusnő, Kolozsváry Judit⁷ került, mert hogy gyerekekkel tud foglalkozni. Ő aztán elment valahova, a Dunakanyarba, és akkor jött, a Kriston Vízi⁸, akit pályázati lehetőséggel én hívtam el Egerből. Utána jött Kalmár Ági. Időközben egy nagyon komoly

7 Jávorné dr. Kolozsváry Judit jelenleg az ELTE TÓF docense, az ELTE Gyakorló Általános Iskola és Középiskolájában szakpszichológusként dolgozik. A megalakulástól 1983 végéig volt a Szórákaténusz igazgatója.

8 Kriston Vízi József (1953) etnográfus 1984–2000 között volt a Szórákaténusz igazgatója. Kutatási területei: a magyar és a magyarországi játékkultúra, a társasélet formái, és ezek változásai. Tanulmányait ismeretterjesztő és szakmai folyóiratokban publikálja. Jelenleg Dombóváron a Helytörténeti Múzeum vezetőjeként tevékenykedik.

gyűjtemény gyűlt ott össze. Tag vagyok a Magyar Művészeti Akadémia⁹ népművészeti és néprajzi tagozatában. Zelnik József¹⁰ vezetésével azon gondolkodunk, hogy új lendületre lenne szükség. Mi annak idején tudtunk lendületet adni a Fiala Népművészeti Stúdió¹¹ indításával Tokajban, főleg, mert én vezettem a tokaji telepet, és volt bőven tapasztalatom. És a fiatalság az, ahol megint el lehetne kezdeni, felújítani, élénkíteni. Van egy pár olyan ember, akire lehetne számítani. Most kérjük föl a Vidák István–Nagy Mari házaspár¹² egyikét? Most jött meg Indiából a Vidák, mert mindig külföldön vannak..., ma is ugyanazt az életformát, tevékenységet úzik, és hát feltámasztották a nemezhagyományt. Fantasztikus, amit ők tettek.

Hiányzanak az új Vidákok, az új fiatalok, és ezt valahol mégiscsak a fiatalságnál kellene elkezdni. Ebben a Szórákaténusznak is nagyon nagy szerepe lenne. Akkoriban mi hoztuk létre, most az lenne a feladat, hogy ők is a jövő nemzedékét próbálják segíteni. Úgy gondolom, hogy ezért van értelme a hetvenes évek feldolgozásának, de túl kellene lépni Kecskeméten, mert ez nem kecskeméti kérdés, ez országos kérdés. A hetvenes évek egy olyan időszak volt, amikor nemzetközileg is, – lásd a zenét, táncot vagy más területet, – volt ennek egy talaja. Igaz, hogy az a második világháború után következő nemzedék kitörése volt. Most is lehetőséget kell teremteni az új nemzedéknek ahhoz, hogy ez a fajta mentalitás, a hagyománytisztélet erősödhesen. Én nagyon fontosnak tartanám, hogy ne csak Kecskeméten vizsgáljuk ezt a kérdést, hanem jó lenne egy kicsit kitágítani legalább a hetvenes évek középre, amikor a táncmozgalom és minden olyasmi indult Magyarországon, ami új volt, ami a hagyománynak lendületet jelentett.

– *Nem gondolja, hogy az, ami Kecskeméten volt, az mégis valamilyen szempontból különleges volt?*

9 A Magyar Művészeti Akadémia a magyar irodalmárok, képző- és iparművészek, építészek, zeneművészek, film- és fotóművészek tudományos fóruma. 1992. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján alapította 22 magyar művész. A rendes, pártoló és tiszteletbeli tagok száma összesen kb. 150 fő. Örökös elnöke Makovecz Imre volt.

10 Zelnik József (1949) etnográfus, író. 1972-től éveken át a Fiala Népművészeti Stúdiójának titkára volt. A Népművelési Intézet munkatársaként néprajzi és művészettörténeti tanulmányokat írt és szerkesztett. Jelenleg a Magyar Művészeti Akadémia alelnöke.

11 Ez az időszak a táncmozgalom, a népművészet 20. századi felfedezésének időszaka volt. A népzene és néptánc mellett felfedezték a kézművességet is. Nyári táborokban és tanfolyamokon lehetett a különböző kézműves tevékenységeket megtanulni. A bekapcsolódó művészek a népművészet újrafogalmazásával a hétköznapi tárgykultúrát kívánták gazdagítani. Fiala Népművészek Stúdiója, melynek – mások mellett – alapító tagjai voltak az interjúban is említett Nagy Mari és Vidák István, a mozgalmat összefogta és a szakmai fejlődésnek keretet adott. Csoóri Sándor publikálta a stúdió indulásakor gondolatait, *Érték és időszzerűség. Jegyzet a Fiala Népművészeti Stúdiójáról* címmel a Tiszatáj című folyóiratban. (Tiszatáj1973/8.)

12 Nagy Mária és Vidák István az 1970-es évek elején fellépő „nomád nemzedék”-hez tartozva Gödöllőről, művésztelep háza tájáról indult el a népművészet megújítását kereső programjával. 1972 és 1982 között, az egész magyar nyelvterületet bejárták, kutatták és művelték a kosárkötés különböző ágait. 1974-ben Népművészet Ifjú Mestere címet kaptak. 1979-től igazi nagy szenvedélyükké vált a nemezkészítés. Azóta folyamatosan kutatják, művelik és tanítják honfoglaló ősaink hagyatékát, a szőr, a gyapjú megmunkálását. Az 1980-as évek elejétől részt vettek Kecskeméten a Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhely szakmai tevékenységének megalapozásában, a hagyomány és a játékkultúra műhelyprogramjának kidolgozásában, kivitelezésében, terjesztésében. 1986-tól tagjai a Magyar Alkotóművészek Országos Szövetségének mint textilművészek, és egyben elindító is lettek a hazai és nemzetközi nemezkészítésnek. Számos tanulmány és könyv szerzői. 2010-ben elnyerték a Népművészet Mestere címet. (<http://www.studiolum.com/nm/hu/nagymaria.htm>, 2012.04.24.)

– Én nem, szóval én nem tagadom, hogy Kecskemét ennek egy nagyon fontos állomása volt, de ez mind összefügg. Úgy jött létre a Kerámia Stúdió is, hogy volt tokaji előzménye, és hát annak a korszaknak a terméke. Voltak személyes momentumok, például hogy kellett egy nagyon jó Gajdócsi, de máshol is voltak ilyen emberek, és jó lenne ebbe a kérdésbe nem bezárkózni. Ne csináljunk ebből kecskeméti kérdést, hanem tágítsuk ki úgy, hogy a hetvenes évek fiatalsága, ifjúsági mozgalmak, a Fiatal Népművészek Stúdiója például, mert hát e nélkül nem ment volna. Tokajban végigcsináltam mindent, ami létezik, a játékot is ott kezdtük a házi játékpályázattal, aztán rendeztünk egy országos kiállítást. Utána jött csak a Szórakaténusz! Tehát a bölcső, a hagyományőrzés bölcsője Tokaj¹³ volt!

– *Hogyan került Tokajba, hogyan kezdődött a tokaji tábor?*

– Úgy jutottam oda, hogy a Népművelési Intézetben hozzám tartozott ez a terület, a képzőművészetben is, meg a népművészetben is. Ilyen szempontból a Népművelési Intézetnek volt kezdeményező szerepe Tokajban. Én meg belesodrótam ebbe, aztán az egész életemet meghatározóvá tette ez a dolog.

– *Volt ott is egy Gajdócsi István, mint itt Kecskeméten?*

– Nem, nem volt, de mindig jó volt a kapcsolatunk a helyi művelődési intézménnyel, ahol rendszeresen kiállításokat rendeztünk, mindig volt kapcsolatunk az önkormányzattal, a művelődési intézményekkel meg egy pár tanáremberrel. De Tokajnak abszolút gerjesztő hatása volt a magyar kultúrára. Szóval ilyen szempontból fontos a szerepe, és a 70-es évek kulturális életének vizsgálatakor nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Az interjút Sági Norberta készítette

13 A Tokaji Művésztelepet 1953-ban a Népművelési Intézet hozta létre. A tokaji alkotótábor mindig nyitott s közművelődési jellegű volt. Az alkotótábor évenként megrendezett tárlatán tucatnyi képzőművész mutatkozik be: fafaragók, csipkeverők, játékkészítők, festők. Bánszky Pál a Tokaji Alkotótábornak kezdetektől részese, és több mint 40 éve vezetője.

Komáromi Attila

„Kecskemét volt a mérce”

- *Honnan és hogyan kerültél Kecskemétre?*
- Kiskunhalason érettségiztem. Érettségi után nem javasoltak továbbtanulni.

– *Osztályidegen voltál?*

– Nem osztályidegen, rossz voltam, szóval sok baj volt velem, igazgatói megrovást is kaptam. Akkor még az volt a divat, hogy ha elmentél dolgozni, akkor vagy a volt iskolád, vagy a munkahelyed javasolt. Egy évig dolgoztam a statisztikai hivatalban. Jelentkeztem tanárképző főiskolára, megmondom őszintén, a testnevelés miatt. Annak idején kézilabdáztam, igazán nagyon jó pedagógus Horváth Pikó volt, a testnevelő tanárom. Szerettem a történelmet, a magyart, sokat olvastam. Így aztán magyar–történelem–testnevelés szakra vettek fel. Csakhogy porckorongsérvem lett, és az aktív sportolást be kellett fejeznem. Akkor elmentem orosz szakra, iszonyú sokat szenvedtem, mert egy görög–latin szakos középiskolai tanárom volt, a Sütő Józsi bácsi, az itteni ügyvédnek az apukájáról van szó, és hát lehetett nála puskázni, így aztán nem tanultam meg oroszul. Végül is sikerült az orosz szakot elvégeznem. Azt ígérték a főiskolán, hogy benn maradok a történelem tanszéken, és akkor ebben az embervásárban nem is vettem részt, mert úgyis ott maradok, nem kell munkahelyet keresnem. Aztán az utolsó pillanatban kiderült, hogy nincs hely. Sok minden oka van, utólag kiderült, erről most nem akarok részletesen beszélni. Röviden arról volt szó, hogy közben megkerestek a rendőrségről. Én akkor nem tudtam, hogy létezik III/III, hogy nekik kellene dolgoznom, mivel elég népszerű voltam a fiatalok között. Mondtam, hogy szó sem lehet róla. Egyszer csak fölhívott a főiskola főigazgatója, hogy sajnos nincs státus.

– *Utánad nyúltak.*

– Persze, valószínűleg. Ezt ugyan bizonyítani elég nehéz, de szinte biztos. És aztán csavarogtam Halason, és a volt általános iskolai igazgatóm, Halász Géza megkeresett, megkérdezte, mit csinálok. Mondtam neki, hogy nincs helyem. „Hú, hát nekünk kellene, gyere hozzánk. Testnevelést is kellene tanítanod, meg magyart is, történelmet is.” Így kerültem vissza Halasra egy évig. Közben jelentkeztem volna egyetemre, de Géza bácsi mondta, hogy szó sem lehet róla, van három szakod, miért járnál még most egyetemre is, általános iskolában tanítasz, ide elég a végzettséged. És akkor a KISZ-től megkerestek, először úttörő titkárnak. Azt nem vállaltam, mondtam, hogy nem értek hozzá. Aztán kultúrosnak hívtak, azt elvállaltam.

Komáromi Attila tanár, az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának politikai munkatársa kulturális területen, a nyolcvanas évek elején a kecskeméti Katona József Színház igazgatója.

– *Melyik évben járunk ekkor?*
– 1966 őszén kerültem ide, az otthoni lakásból egy albérletbe. Akkor nőtlen voltam még, így kezdtem, tehát '66 óta vagyok Kecskeméten.

– *Mindvégig a kultúrával foglalkoztál?*
– Igen. Akkor volt a Ki mit tud?-os korszak, az ifjúsági klubos korszak. Most sokféle-képpen ítélik meg ezt, én nagyon kedveltem, mert érdekes volt klubokat csinálni, meg Ki mit tud?-ot szervezni. Megyei versenyeket zsűriztünk, szavalóversenyeket, érdekes volt.

– *Az a korszak ott tényleg az aktív közösségi művelődés időszaka volt.*
– Igen, valószínű. Az ifjúsági klubokról azóta is szép emlékeket őrzök, ha találkozom korombeliekkel, ők is emlegetik, hogy emlékszel rá, Dunapatajon, vagy bárhol másutt, micsoda remek dolgokat éltünk meg? Ezekben a klubokban legfeljebb csak közvetett politizálás folyt, abszolút nem a politika színterei voltak, hanem szórakoztunk. A Ki mit tud? is egy nagyon izgalmas dolog volt, a szavalóversenyek akkor indultak el, jórészt KISZ-es közreműködéssel, egyszóval ez egy érdekes korszak volt, nekem legalábbis.

– *A KISZ-ben politikai munkatárs voltál mindvégig?*
– Igen, a végén lettem titkár, de csak egy évre.

– *És onnan egyenesen átemeltek a pártapparátusba.*
– Igen, oda kerültem. Ott nekem kisebb-nagyobb összetűzéseim voltak az osztályve-zetőmmel, sok mindenben nem értettünk egyet.

– *Ki volt az osztályvezető?*
– Gera Sándor. Finoman szólva nem volt elég felkészült, meg egyébként is sok gond volt vele. És aztán elkerültem a színházba, voltak gondok, és én úgy gondoltam, hogy ezeket kezelni tudnám. Be is jött volna, ha nem úgy történik, ahogy később történt.

Szónyi G. Sándor és a Tömöry Péter¹ volt itt a művészeti vezető. Én akkor már külső emberként segítettem őket, például a műsorpolitika kialakításában. Határon túli magyar szerzők, itthoni kortárs szerzők darabjait játszottuk, aztán játszottunk Páskándi Gézá-t, játszottunk Czakó Gábort. Az évadot a Bánk bánnal kezdtük, játszottunk Vörösmarty-darabot, aztán szórakoztatót, a Charlie néniét. Szimferopolból hívtunk egy rendezőt, az is nagyon jó volt, három egyfelvonásos Lakodalmak címen, egészen különleges elő-adás volt. Akkor rendeztünk először Kamaraszínházi Fesztivált. Szegény Heltai Nándi azóta is mindig mondja, hogy majd leírja, hogy mit nem engedtek neki akkor közölni. A Kamaraszínházi Fesztivál 1983-ban volt. Szónyi G. Sanyi, aki a televízióban rendezett, itt volt félállásban, meg a Tömöry Péter, aki Erdélyből jött át, velük hármasban szerve-ztük a fesztivált. Hívtunk társulatokat és előadásokat Felvidékről, Kassáról, Erdélyből és Újvidékről is.

– *Ladik Katalin² estjére máig elevenen emlékszem.*
– Ladik Kati, igen, tényleg nagyon erős előadás volt. Na most ezt elég bátran meg mertük tenni, lehet, hogy túl bátrak is voltunk, mert én nyilatkoztam azt is, hogy jövőre

1 Tömöry Péter (1943) rendező, író, költő. 1979–1983 között a kecskeméti Katona József Színház művészeti vezetője

2 Ladik Katalin (1942) újvidéki költő, színésznő. 1992-ben áttelepült Magyarországra.

nemcsak határon túli magyar, hanem még távolabbi magyar fesztivál is lesz. Hát ebből nem lett semmi. Akkor jöttek a Jancsó Miklósék.

– *Hány évig voltál színházigazgató?*

– Két évadot voltam, ebből egy sima évad volt, a másik az már nem az volt, mert közben érkeztek Jancsóék.

– *Mi állt Jancsó kinevezésének a háttérben? Kellett nekik egy vidéki színház?*

– Igen.

– *Téged büntettek?*

– Nem. Nem hiszem, hogy engem büntettek, de lehet. Ők jelentkeztek Győrbe. Annyit tudok, hogy az akkori győri megyei párt-vb is tárgyalta ezt az ügyet. A győri nagyipari üzemnek, a Rábának volt az igazgatója akkoriban Horváth Ede. Markó Iván, a Győri Balett művészeti vezetője elment Horváth Edéhez, és azt mondta, hogy ha a Jancsóék a győri színházba jönnek, akkor ő abbahagyja. Markó Ivánnal akkor lett világhírű a Győri Balett. Markó elérte, hogy Jancsóék nem kerültek a városba. Utána keresgéltek új helyeket, és ilyen új hely volt Kecskemét.

Azt tudni kell, hogy Gyurkó László volt ennek a fő mozgatója, háttérben Hernádi Gyula, Jancsó állandó szerzőtársa, és a húzónév, az a Jancsó Miklós volt. Én mondtam is a Miklósnak, amikor többször összeugrottunk, hogy vigyázz, ezt Jancsó-korszaknak fogják hívni, nem Hernádi- és Gyurkó-korszaknak! Végül idejöttek, és akkor én le akartam mondani. A barátaim, Tömöry, Szőnyi G. és Balogh Tibi³ biztattak, hogy maradjak nyugodtan, nem fognak ezek sokáig itt maradni. Hittem nekik, maradtam. Az egy iszonyú helyzet volt. Gyurkó országgyűlési képviselő volt, akkor írta a Kádár-könyvet, akkor kapta a Kossuth-díjat, Jancsó Kossuth-díjas volt, Hernádi még nem volt Kossuth-díjas, de befolyásos ember volt, és hát tulajdonképpen nekem kellett volna mindent fölállalni helyettük.

– *És ehhez még arroganciával is beszéltek veled?*

– Persze. Azt mondták, hogy nekik nem kell munkaköri leírás, majd demokratikusan eldöntjük, hogy mit fogunk dönteni. És mondtam nekik, hogy ne hülyéskedjetek már, ti hárman velem szemben? Miféle demokrácia lesz ez? És mondom, egészen durva dolgok történtek, ami azóta is felkavar, ha eszembe jut. Jöttek különböző emberek a szervezésre, gazdasági vonalra, mind az ő embereik voltak. És anyagilag mindent nekem kellett vállalni.

– *Nyilván akkor sem volt korlátlan a büdzsé.*

– Majdnem korlátlan volt, mert hogyha a Gyurkó szólt a minisztériumban, akkor kaptunk pénzt. Ez, gondolom, hogy az akkori kultúrpolitikai irányításnak, a szóbeli irányításnak volt köszönhető. Erre a kultúrpolitikára, az Aczél-féle kultúrpolitikára az volt a jellemző, hogy szóban intézkedett, telefonon küldte az utasításait.

– *Tehát nem nagyon írtak le semmit.*

– Semmit, én legalábbis olyat nem láttam később se, előtte se, hogy az Aczél vagy valaki aláírásával érkezett volna valami. Viszont telefont azt kaptunk tisztességesen, sőt, olykor-olykor Aczél elvtárs inkognitóban megjelent az előadásokon is.

3 Balogh Tibor színikritikus, dramaturg, ekkor a kecskeméti színház tagja.

– *Ezek a telefonok mindig direktek voltak, tőle vagy az apparátusától?*
– Volt, amikor tőle, volt, amikor az apparátusától, többnyire az apparátusától. Eszembe jut, ez még egy korábbi időszaknak a ballépése, amikor a Fiala Írók Találkozója volt⁴, akkor a pártbizottságon dolgoztam és nem volt bent senki. Egyszer jön a Katanics⁵ titkárnője, hogy gyere már, Aczél elvtárs akar valamit. Bejelentkezem, hogy Komáromi Attila. Mivel foglalkozik? Mondom, kulturális területen dolgozom. Hallom, hogy maguknál lesz a fiatal írók találkozója Lakiteleken – mondja. És azt is hallom, hogy Illyés Gyula is ott lesz. Mondom, igen, nagyon örülünk annak, hogy itt lesz. Meg voltam hatódva, hogy Aczél elvtárral beszélgetek. Azt mondja, hogy mit fog ott mondani az Illyés Gyula? Én marha meg azt mondtam neki, hogy ne haragudjon, Aczél elvtárs, de én úgy tudom, hogy maga sokkal sűrűbben találkozik Illyés Gyulával, nem tudom, mit fog mondani, tessék tőle megkérdezni. Azt mondta, hogy jó, köszönöm szépen. Hanem másnap reggel hívat Katanics. „Mit csináltál te, hogy volt, mint volt, föl kell mennem az Aczélhoz.” Elmondtam neki. Természetesen Aczél jól leteremtette őt, aztán meg ő engem.

– *Hivatali úton visszakaptad.*
– Ez körülbelül a színház ügyében is így volt. Gyurkó szegény – nyugodjék békében ő is, Hernádi is, nem akarom őket bántani – a kultúrtörténet szerint is belebukott a 25. Színházba, akart egy másik színházat. Nem akart igazgató lenni, felelősséget vállalni, gondolta, itt van egy hülye – ez voltam én –, anyagilag majd ő vállalja a felelősséget, a többit meg majd mi elintézzük. Többször összevesztünk, meg nem írtam alá, de nem akarok belemenni ebbe...

– *Pedig érdekelne.*
– Meg volt szabva miniszteri rendeletben, hogy ki mennyit kaphat, hogy például próbára Kossuth-díjas színésznek kifizethető mondjuk ötezer forint, ami akkor nagyon nagy pénz volt. A Jöjj délre, cimborámmal kezdtük a próbákat. Az első bemutatónk Hernádi-darab volt. Kezdetben Jancsó neve nagyon vonzónak tűnt. Szegény Bessenyei Feri bácsi, akit a Királyi vadászatra hívtunk, mondta nekem: „Direktorom, a maximum a minimum!” De nem csak ő jött, jött Madaras Jóska, meg Kozák Andrásék is, az ő hívásukra. Aminek én örültem, mert azért a közönséget ezek a nevek vonzották. És legyünk őszinték: csalogatta a közönséget a meztelenség is. Gondolj bele, hogy akkor meztelenséget a magyar színpadon sehol nem láttál! Pesten lehetett néhány bárban vetkőző nőket látni. Hol lehetett még? Kecskeméten, a Jöjj délre, cimborámban! Erdős Mariann 800 vagy 1000 forintért pucéran átvonult a színpadon, ami akkor nagy pénz volt, nekem akkor hatezer forint volt a fizetésem, és az egy jó fizetés volt. Szóval iszonyú sok összeveszés volt, szinte mindig a pénz miatt. Mondok egy példát: Madaras Jóska napi ötezer forint próbapénzt kért, ugyanannyit, mint a Kossuth-díjas Bessenyei Ferenc. Mondom nekik, hogy nem lehet, értsétek meg, neki csak 1500 forintot fizethetek.

– *Szabott tarifa volt.*
– Szabott tarifa volt, de a maximumot mindig ki lehetett fizetni, mert annyi pénzt a Gyurkó mindig szerzett. De attól többet nem. És ha több kellett – és igen gyakran több kellett volna –, akkor jöttek, hogy én írjam alá. Lehet, hogy gyáva voltam, de nem írtam

4 Fiala Írók Találkozója, 1979, Lakitelek, Lezsák Sándor szervezésében.

5 Katanics Sándor, az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának ideológiai titkára.

alá. És hát ebből iszonyú sok összeveszés volt. A szervezőiroda vezetője, szegény, már ő is meghalt, a volt 25. Színház jegyszedője volt, ő akart itt diktálni, a helyi viszonyok totális ismerete nélkül. Fővárosi módon viselkedtek, azt meg nem lehet, még a színházban sem.

- *Ráadásul nem is voltak igazán sikeresek az előadások.*
- Kezdetben igen.

– *Amíg az egzotikum, meg az érdekesség elvitte az egyes előadásokat.*

– Soha nem felejttem el, a Jöjj délre, cimborámra tömegek jöttek. Volt olyan fickó, aki-nél már szóltak a jegyszedők, hogy igazgató úr, ez a pasas már hatodszor van itt. Aztán kiderült, hogy csak Erdős Mariannt akarta látni. Az egyik gimnáziumi barátom hívott, hogy nem kap jegyet, soltvadkerti volt. Mondom, gyere, beülsz az igazgatói páholyba és kész. Előadás közben aztán kérdezi tőlem: Te ezt mindennap látod? Öreg és nőtlen volt. Mondom neki: látom, de engem nem érdekel. És elmondtam még neki, hogy esténként ez mennyibe kerül a színháznak. Előadás után leültünk a művészklubban, iszogattunk. Azt mondja nekem: Te, ide figyelj, te a fiúkat szereted? Mondom, miért? Mert azt mondtad, hogy téged nem érdekel. Mondom, dehogyis, mindig az jut eszembe, hogy mennyibe kerül ez nekünk. Szóval ilyen mókás dolgok is voltak, meg durvábbak is, egészen addig, hogy szegény feleségemet is molesztálták ezzel, akivel pedig nagyon jól megvoltunk. Késő estig bent voltam a színházban, hazamegyek, és azt mondja nekem: Ne haragudj már, egy női hang telefonált. Ma ötödször. Azt mondja, tudom-e, hogy hol van az igazgató úr? Mondtam neki, hogy tudom, bent van a színházban. Azt mondja erre, nem, hanem a 26-osban kefél, és lerakja a telefont. És akkor az ötödik hívás után szólt a feleségem, hogy ő ugyan bizik bennem, de ez az egész kezd egy kicsit kínessá válni. Aztán a megýenél fel is jelentettek, szóval balhé volt...

– *Úgy érzed, hogy az volt a baj, hogy karakteres és határozott voltál, vagy az volt a szándékuk, hogy módszeresen kimozdítanak az igazgatói székéből, olyan helyzetet teremtve, hogy előbb-utóbb már te akarsz felállni?*

– Igen, de utána meddig maradtak? Még egy jó fél évet, míg a Gera⁶ átvette, aztán ő volt egy fél évig, és utána elmentek. Tehát nem volt siker.

– *Emlékszem A falu rosszára, amit úgy emlegetett a város, hogy „világ csúfja”, mert nagyon nem volt sikeres, ellenére annak, hogy népszínmű volt.*

– Igen, azt hiszem, ezt Gyurkó rendezte.

– *Nem volt kész. Talán Jancsó rendezte volna, de épp külföldön forgatott és más fejezte be, pontosabban nem fejezte be.*

– Valójában nem rendeztek ők! Tulajdonképpen a Jancsó is úgy rendezett, hogy odaültek hárman, és mondták, hogy most ez legyen. Megvolt a műsorrend, hogy mikor lesz a bemutató, és akkor közölték, hogy akkor biztosan nem lesz bemutató, mert nem készül el az előadás. Én meg: dehogynem, ekkor lesz, értsétek meg, bérletük van, nem maradhat el előadás! Nem lehet, hogy képzelem én? Mondom, úgy képzelem, hogy ennek így kell működni. Folyamatos konfliktus volt. Akkor aztán mégis megvolt a bemutató.

6 Gera Sándor, az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottsága Kulturális Osztályának vezetője, Komáromi Attila után rövid ideig a Katona József Színház igazgatója.

De hogy naponta ezzel a nyúggal éltem, kaptam egy infarktust. Nem merem megmondani nekik, hogy a szívemmel van baj, a bőrkórházba feküdtem be. És aztán utána mondtam, hogy befejeztem, elmegyek. Nézd, ennyi idő után érdemes elmondani hülyéskedésből, hogy kinek volt még ebben a megyében két Kossuth-díjas beosztottja? Csak nekem! Szóval végső soron ez egy izgalmas korszak volt, meg tanulságos is. Hál' Istennek megúsztam. Tanulságos volt, hogy a hatalom, meg a Pestről lejövő, úgynevezett nagy művészek mit tettek ezzel a színházzal rövid idő alatt.

Egyszer Jancsó Miklóssal elmentünk Újvidékre. Ő ott a Ladik Katalinnak fölújította az előadását és három napig együtt voltunk. Próbáltam meggyőzni arról, hogy ez így nem mehet tovább, ez '84 elején volt valamikor, Gion Nándor volt az újvidéki színház igazgatója. Szóval próbáltam meggyőzni, hogy ez így nem mehet tovább. Meg is állapodtunk, hogy próbáljuk meg normális mederbe terelni az együttműködésünket. Hazajöttünk három nap múlva, Gyurkóék pedig a Miklóst visszaállították a régi kerékvágásba. De ennek ellenére ez érdekes és fontos korszak volt a színház életében is, az enyémében is.

– *Mi történt veled a lemondásod után?*

– Utána kerültem az Oktatási Igazgatóságra.⁷ Fölajánlottak nekem középiskolai igazgatói állást, de mert hosszú ideje nem tanítottam, – esti tagozaton mindvégig tanítottam –, nem ismertem belülről azt a világot, inkább kimentem az Oktatási Igazgatóságra beosztottnak.

– *A pártbizottságon dolgoztál kulturális ügyekkel foglalkozó munkatársként, amikor elindult Kecskeméten a nagy intézményfejlesztés, amikor sorra jöttek létre a különlegesebbnél különlegesebb műhelyek. Mennyire kellett ezekhez a pártbizottságok konkrét engedélye vagy döntése, mennyire múlt Gajdócsin, mennyire múlt az aczéli engedékenység? Avass be ennek a mechanizmusába, kérlek!*

– Nézd, ez részben Gajdócsitól függött. Emlékszem rá, hogy voltam egy szűkebb körű beszélgetésen, Romány, Gajdócsi, azt hiszem Katanics Sanyi volt még ott, meg még valaki, meg én. És akkor mondja Romány Gajdócsinak, tudod, én vagyok a főispán, te meg az alispán, és ennek így kell lenni. Téged választanak, engem meg főntről küldtek. Ez történelmi példa. Kétségtelen, hogy Gajdócsi is, Romány is, Katanics is, akartak valamit csinálni a kultúra területén. Nehogy félreértsd, nem dicsekvés, de ha valamit ezeknek az embereknek mondtál, hogy itt van egy tehetséges keramikus, akkor azt mondták, hogy küldd be, tehát egy picit hallgattak a beosztottakra. Nélkülük nem valószínű, hogy lett volna intézményfejlesztés, Romány nélkül se, meg a Horváth Pista nélkül se, Gajdócsi nélkül se. Bodor Jenő⁸ is kellett hozzá, és biztos, hogy én is kellett hozzá. Aczél-ügyben pedig, mivel nagyon telefonos ügyintézés volt, sok mindenről nem is értesültünk. Én például arról, hogy a Csoórinak az írását kiollózták a Forrásból 1980 januárjában, még Katanicstól sem hallottam, hanem csak később jutott el hozzám a hír, valószínűleg a nyomdából került be, nem az apparátusban hallottam. Tehát ez a direkt irányítás annyira szűk kört érintett, hogy még az úgynevezett bizalmasoknak sem mondták el, hogy éppen mi történt. Hatvani Dani telefonált, elmondta, hogy mi történt, s kérdezte, mit tudok róla. Mondom, semmit nem tudok róla. Mivel szóban történt sok

7 Az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának Oktatási Igazgatósága.

8 Bodor Jenő a Bács Kiskun Megyei Tanács Művelődésügyi Osztályának vezetője, a '80-as évek elejétől a megyei Moziüzemi Vállalat igazgatója.

minden, meglehetősen szűk körben mozgott az információ, legalábbis én úgy tapasztaltam, és utólag is úgy látom, hogy meglehetősen szűk körben történt az intézkedés is.

– *Gondolom, különösen a kényes ügyekben.*

– Ha kényesnek nevezed, nevezük kényesnek, nevezhetjük ocsmánynak is, nevezhetjük érdekesnek is. Például, amikor idejöttek a Jancsóék, akkor én Tóth Dezsővel⁹ az egyik nagy irodában összeveszttem, kiabáltunk egymással, ebből se lett semmi, hiába kiabáltam, meg ő is hiába kiabált, egyszerűen azt történt, amit Aczél elvtárs akart. Nekem Tóth Dezső nem mondta azt, hogy fogjam be a számat, úgyis hiába kiabálok, mert Aczél György akarja, hogy ők hárman Kecskemétre jöjjenek.

– *Ezek szerint ez nem a megyei vezetők döntése volt, hanem Aczél György személyesen.*

– Nagyon valószínű, viszont úgy, ahogy Győrben nem fogadták el, úgy akkor Kecskemét is megtehetette volna ugyanezt, csak itt valószínű nem voltak Horváth Edék, meg nem volt Markó Iván sem.

– *Kisebb volt a zsarolási potenciál.*

– Gondolj bele, hogy Horváth Ede meg Markó Iván, aki akkor igazgatta a Győri Baletet, nemzetközi híré és keresett művész volt, és akkor ő azt mondja, hogy én elmegek innen, ha ezek idejönnek színházat csinálni. Horváth Ede meg azt mondja, hogy a Markónak van igaza. Kecskeméten az erőviszonyok mások voltak. Ellenére annak, hogy Kecskemét művészeti, kulturális élete úgy a hetvenes évek közepétől fejlődött ugrásszerűen. Emlékszem, a Kátai Miskával¹⁰ beszélgettünk, és mondom neki, te idefigyelj, ezt csak úgy lehet nemzetközivé tenni, ha azt mondjuk, hogy szovjet–magyar. Azt mondja, jó. A Szovjetunióban, mert hát ismerte, tudod, hogy milyen jó zománcosok vannak, nem oroszok, hanem ukránok grúzok stb. Először, ha jól emlékszem, magyar–szovjet zománcművészeti alkotótelep volt. A zománcgyárral beszélgettünk, hogy fogadja be a szovjet vendégeket, így indult el. Mondom: ez egy nagyon izgalmas korszak volt. 1969-ben Pozsgay Imre volt itt az ideológiai titkár a megyénél. A Forrás akkor indult el. Kellott hozzá a Kiskunság¹¹, mint előzmény, kellett egy jó szervező, ő volt Varga Mihály, kellett Orosz László, kellett Szekér Bandi, Goór Imre, kellett olyan emberek, akik befogadják Zám Tibort, Kunszabót, most gondolj bele.

– *Tekintélyes névsor, kétségtelenül*

– Ha most ezeknek még a politikai hátterét is megnézed, meg hogy ezt föl vállalták az akkori vezérek, meg hogy szociográfia... Már az én időmben konferenciákat rendeztünk, a társadalmi ismeretekkel foglalkozó két vagy három országos tanácskozás is volt Kecskeméten.

– *És volt Nagybaracscai fotótábor.*

– A Nagybaracscai Fotótábort, azt speciel én kezdtem. A bajaiakkal beszélgettünk és a nagybaracscai kulturális igazgató nagyon jó szervező fickó volt, meg ne kérdezd a

9 Tóth Dezső a Lázár-kormány kulturális miniszterhelyettese 1977–1985-ig.

10 Kátai Mihály (1935) festő, zománcművész, a Kecskeméti Zománcművészeti Alkotótelep alapító tagja.

11 Kiskunság: a TIT kiadásában megjelenő megyei folyóirat 1955–1969 között, a Forrás előde.

nevét, mert nem tudom. A KISZ-esek, a Király Zoliék¹² megszervezték, a fiatal szociográfusok ott voltak egy hétig, egy kis könyvecske is megjelent mindjárt az első táborról. Izgalmas, érdekes és ingoványos terület volt, tagadhatatlan. Ebben az időben született meg a Fülöpszállásról szóló szociográfia is.

– *Nyilván a szociográfia volt az a terület, ahol talán a leginkább megvolt a lehetőség az áthaladásokra.*

– Igen, is. Akkor név nélkül mondom, szegény, ő is meghalt. Mikor megjelent a borhamisításról szóló sorozat a Forrásban, Erdélyi Ignác¹³ behívat, hogy képzelitek ti ezt, hogy borhamisítás van, nem fogják megvenni külföldön a borainkat. Mondtam neki, hogy ne haragudj már, Erdélyi elvtárs, egyrészt nem tudnak olvasni, másrészt pedig nem azt nézik, hogy a szociográfia megjelent, hanem, hogy jó a bor, vagy nem jó. Ha csak a szociográfiát végignézed a Forrásban, hihetetlenül izgalmas dolog volt ez!

– *Zám és Kunszabó személyisége is különleges volt.*

– Persze. Tulajdonképpen a határon túli irodalommal is az volt a helyzet, mint a szociográfiával, csak nekünk nem volt akkora hírünk, mint mondjuk a Tiszatájnak. Varga Miska felvidéki írókkal találkozott, idejtek kárpátaljai, felvidéki meg vajdasági írók, például Tolnai Ottó, és volt erdélyi írónk Páskándi Géza személyében, aki egy időre le is telepedett Kecskeméten.

– *Te mikor lettél szerkesztőségi tag?*

– Volt először egy szerkesztőbizottság, úgy '85–'86 táján, így valahogy. Akkor még az Igazgatóságon dolgoztam.

– *Ez a szerkesztőbizottság tulajdonképpen azért jött létre, hogy kontrollszerv legyen a szerkesztőség fölött?*

– Igen. A szerkesztőbizottság megszűnt nyolcvanvalahányban, még a rendszerváltás előtt. Utána megint csak szerkesztőség lett. A szerkesztőségnek 1987 vagy 1988 óta vagyok tagja.

– *Mondtad ezt a történetet, hogy a Csoóri-esszét kivágták pengével a már kinyomtatott lapból. Korábban például a '79-es, a lakiteleki fiatal írók találkozájához kötődő számot nem kifogásolta a politika?*

– De, kifogásolta. A szociográfiákkal állandóan baj volt, de ezeknek egy jó részét ki lehetett védeni. Amikor Varga Miskát leváltották, tudod, a csehszlovákiai események, ez volt az indok, a csehszlovákiai eseményekben való magyar szerepvállalásról valaki nem úgy írt, ahogy azt akkor elfogadták, ezt pontosan nem tudom, csak sejtem, hogy ez természetesen országos mozdulat volt. Tehát amikor Miskának 1973-ban távoznia kellett, a Petőfi Népénél mi csináltunk neki helyet. Nem került az utcára, nem került süllyesztőbe.

– *Az utódját, Hatvani Danit hogyan találtátok meg?*

– Azt igazán nem tudom. Dani a Petőfi Népénél volt, akkor már megjelent neki egy verseskötete. Költőként indult, nem újságíróként, ráadásul a gazdaságpolitikai rovatnál

¹² Király Zoltán (1948) médiaszemélyiség, politikus, parlamenti képviselő 1985–1994 között, az MSZDP elnöke 1993–94 között.

¹³ Erdélyi Ignác a Bács-Kiskun Megyei Pártbizottság titkára volt.

dolgozott. Én Szegeden hallottam először a nevét, mert Szegedre járt egyetemre, jogi karra. Fiatal hallgatóként sokszor találkoztam vele és más fiatal írókkal, Baranyi Ferivel meg a Gerelyes Endrével. Nekem Gerelyes Endre nagyon jó barátom volt, ugyan nem tanított, de ott volt adjunktus. Szegény, tehetséges volt, csak megártott neki az alkohol. Egyébként őtöle hallottam azt, amit a múltkor mondtam neked: hogy az értelmiség előtt két út van: az egyik az alkoholizmus, a másik járhatatlan.

– *Szóba került közöttünk Páskándi Géza neve. Az körülbelül világos, hogy el kellett jönnie Erdélyből, de miért éppen Kecskemétet választotta? Volt-e szerepetek ebben?*

– Valószínű, hogy lehetett valami szerepünk benne. Egyrészt az ő darabjai iránt érdeklődtünk, és azért ez nem volt mellékes, másrészt dramaturgként itt tudták alkalmazni, volt állása a színházban. Ez pedig nyilván meghatározó érv volt a város mellett.

– *Ha végiggondolom ezt az időszakot, ott volt a Forrás, a délvidéki kapcsolat, az erdélyi kapcsolat, a színháznál a Felvidék, hiszen itt dolgozott rendezőként Beke Sándor, meg színészek is jöttek. Mennyire volt szabad, vagy éppen zártkörű az ezekről való döntés?*

– Az előbb mondtam, hogy azért kaptam egy kis ejnye-bejnyét, kellett volna szólnom például a Kamaraszínházi Fesztivál előtt, hogy kiket akarok meghívni. Meghívtuk a vendégeket előzetes egyeztetés nélkül, pénzünk, ugye, nem volt sok, és amikor már kiderült, hogy kik lesznek itt, akkor már nem lehetett lemondani. Milyen alapon mondták volna le velem, hogy ne jöjjön a Ladik Kati, ne jöjjön a nagyváradi színház, ne jöjjön Kassáról senki? Ezt nem lehetett. Azért annyi eredménye mégis volt a rosszállásnak, hogy a helyi sajtó elhallgatta a fesztivált. Egyedül a Szabad Föld írt róla.

– *Ami a magyar parasztság lapja volt.*

– Meg hát a vitát is elhallgatták. Rendeztünk egy vitát a kamaraszínházi jövőről. Ne feledd el, akkor a kamaraszínház még nem volt ennyire műhelymunka, az mindössze egy kisebb színház volt.

– *Attila, beszéltél Kátay Mihályról meg a zománcművészeti alkotótelep létrejöttéről. Arra volt-e rálátásod, hogy Probstner János hogyan került Kecskemétre, hogyan lett a zománc- mellett kerámiastúdió is?*

– Persze, hogy volt, csak olyan kellemetlen erről nekem beszélni. Egy hódmezővásárhelyi barátom mondta, hogy volt náluk egy energikus fiatalember, egy keramikusművész és Kecskemétre került. Keramikusművész? Bevallom neked, hogy a kerámiát, a paraszti kerámiát, azt úgy sejtettem, de nem nagyon ismertem. Kiderült, hogy két lépcsőházzal arrébb lakott, mint én. Megismerkedtem vele, kint a Széchenyiben, a Stádium utcában laktunk mindketten. Mondtam először Bodor Jenőnek, hogy van itt egy nagy tervekkel rendelkező keramikus, meg kéne hallgatni. Tulajdonképpen így indult el, és utána János a maga tehetségével és szervező zsenijével, hatalmas lendületével végigvitte, amit elképzelt. Most sajnos megtört, deformálódott ez a lendület azzal, hogy a megye megszűnésével kényszerűségből összevonták a korábban önálló alkotó műhelyeket egy közös szervezetbe. Tudom, hogy fájhat neki, de csak ez volt a megoldás, ami történt. A Kormányhivatal azt mondta, hogy nincs szüksége Kerámia Stúdióra. Az összevonás a túlélés lehetőségét jelentette. Ha a város nem áll az ügy mellé, akkor ezek az intézmények megszűnnek. És még egyszer létrehozni őket, szerintem lehetetlen vállalkozás lenne.

– *A Rajzfilmstúdió és a többi kulturális intézmény létrejöttéről is vannak emlékeid?*

– Amikor Mikulás Feri, és vele a rajzfilmstúdió Kecskemétre került, még a KISZ-nél voltam. A megyei KISZ-bizottság kulturális részlege rajzpályázatot hirdetett. Most már nem tudom, nem akarok hazudni, azt hiszem egy vagy két ember ebből a rajzpályázatból került a stúdióhoz, mert akkor a Feri kereste, hogy ki tud rajzolni. Aztán a Naiv Művészek Múzeuma. Ott Kerényi Jóskával átugrottunk a gólyás ház kerítésén, mert meg akarta mutatni, milyen értékei vannak a lebontásra ítélt egykori Bánó-háznak, amelyet a köznyelv csak gólyás házként emlegetett. De volt kihez menni, hogy ne bontsák le mégse. Külön történet a Szórákaténusz is.

– *Egyszer csak a Moldován Domokos megjelent Kecskeméten?*

– Igen, de ő már a Romány Pálnak az ismerőse volt. A lényeg az, hogyha az ember valamivel találkozott, ami szellemi értéknek tűnt, akkor mehetett vagy a Rományhoz, vagy a Gajdócsihoz, vagy Bodor Jenőhöz, és ők többségében aztán támogatták ezeket az ötleteket.

– *Az sem lényegtelen, hogy egyáltalán be lehetett jutni hozzájuk ilyen javaslatokkal.*

– Be, még a Horváth Pistához¹⁴ is.

– *Lehetséges, hogy az összes emlegetett vezető közül ő volt kulturálisan a legkevésbé érzékeny?*

– Igen, ő inkább hagyta, hogy megtörténjenek a dolgok, nem nagyon kezdeményezett. De nem ártott legalább. Ő egy kicsit más típus volt.

– *Mennyire tartod véletlennek azt, hogy épp ezek az intézmények települtek itt meg, vagy mennyire volt ez tudatos koncepció, tudatos építkezés eredménye?*

– Most így utólag, ha azt mondanám, tudatos volt, akkor hazudnék. Az volt a tudatos, hogyha érték jelent meg, akkor azt támogatni kell. Zám Tibornak akkor már megjelent könyve, és amikor idekerült, a Petőfi Népe alkalmazta is. Őt is, másokat is, akiket kellett. Na de ehhez azért kellett az akkori megyei vezetés.

– *Akkor már Welther¹⁵ a főszerkesztő?*

– Gondolom, Welther megkapta, hogy ezt az embert föl kéne venni. Akkor föl kellett venni. Nem bántani akarom Welther Dánielt halott mivoltában, de ő inkább engedelmes volt.

– *A két nagy szülött kultuszáról kérdezlek még. A Kodály Intézet létrejöttének többé-kevésbé ismert a története, de a Katona József Társaságról, amelynek elnöke vagy már hosszabb ideje, beszéljünk egy kicsit.*

– Na, például a Kodály Intézet! Tudod, a Kéttemplom köz egy üzleti utca volt. És természetesen a gazdasági emberek nem akarták engedni, hogy lebontsák. Kerényi Jóska viszont azt mondta, hogy a falak mögött van egy olyan épület, amit föltétlenül ki kell bontani és kulturális célra átalakítani. Egy éjszaka a Vízmű Vállalat akkori igazgatója, Benkó Zoltán, Kerényivel egyeztetve és az én tudtommal lebontotta a takaró épületcskéket. Iszonyú nagy ballhé lett, mert az üzletemberek, gazdasági emberek azt szerették

14 Horváth István (1935) jogász, politikus, az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának első titkára két ciklusban is (1968–70, 1973–1980), a KISZ KB első titkára (1970–1973) későbbi belügyminiszter a Lázár- és Grósz-kormányban.

15 Welther Dániel (1924–1990) újságíró, a Petőfi Népe főszerkesztője 1956–1982 között.

volna, hogy ott bevásárlóutca legyen. Tulajdonképpen az épület így került szóba, mint lehetséges Kodály Intézet. Szegegy Csató Karcsi¹⁶ kapott érte fegyelmet, mert előző nap megírta, hogy nagyon fontos lenne, hogy ez az épület megszülessen. Aztán éjszaka lebontották a takaró épületeket, és szegényre ráfógták, hogy azért, mert ő megírta. Azóta a Kodály Intézet és más intézmények viszik a város hírét.

A Katona-ügy, az egy kicsit nehezebb, mert társaság ugyan van, de tagdíjat nem szedünk, így nehéz működni. Minden évben valami maradék pénzből eléledgélünk. Most esszépályázatot hirdettünk, egészen jól sikerült, országhatáron kívülről is jöttek be tanulmányok, a Forrásban három már meg is jelent. Most a színházzal szerveztünk egy középiskolás kritikusi pályázatot. Nagyon jó, hogy sikerült annak idején megnyitni az emlékházat. Terveztük, de sajnos nem sikerült kibővíteni, ott most már lakóház van.

– 1989 előtt a Katona József Társaságnak volt-e meghatározó értelmiségyszervező szerepe?

– Volt, akkor legalább két-három évenként volt egy ilyen Katona életét feldolgozó rendezvény, mert hát egészen addig, valljuk be, a Katonáról szóló irodalom meglehetősen szűk volt. A hetvenes évek végétől kezdődött az, hogy ha valaki el akar olvasni valamit Katonáról, már nagyon sok mindent talál. Ehhez kétségtelen, hogy a Katona-társaság akkori vezérkara, Orosz Laci bácsi és mások érdemben hozzájárultak. Én ma úgy gondolom, hogy most már nemcsak a Katona-életműről, hanem az irodalom és a művészetek összefogásáról kellene, hogy szó legyen. A Katona-kultusz ne csak Katona Józsefről szóljon, hanem Katona szellemiségéről. Többször elmondtam, hogy 39 éves korában halt meg. Ő ezért a városért annyi mindent tett 39 éves koráig, amit ő felmutatott, az egy követendő magatartás. Nagyon jó lenne, ha ez a kultusz egy kicsit a kecskeméti művészeti élet ihletője lenne, mert a városban ma is komoly értékek vannak.

Annak idején írtam egy dolgozatot a művészet vidéken, vidéki művészek témakörben. Sajnos Magyarország egy Budapest-fejű ország, a művészetben meg különösen az. Hogyha Pesten valaki fölhúzza a szoknyáját, az egész országos sajtó erről szól. Ha Kecskeméten megszületik egy érték, még a kecskeméti se nagyon tudják, vagy csak ritkán. Provinciának tekintenek bennünket a fővárosból, s ami itt születik, legyen bármilyen jó, provinciálisnak. Egy általam elképzelt Katona-kultuszban tehát nemcsak Katonáról lenne szó, hanem az itteni művészeti-kulturális élet egészéről. Segíteni azt, ami itt történik, vagy megszületik. Tudom, nagyon sokan vannak itt a városban, akik tesznek ezért. Csakhogy mikor tudjuk áttörni a falakat, azt nem tudom, mert azért majdnem minden vidéki város így jár, mint mi. És ez elég nagy baj.

– Ez az intézményrendszer, amiről itt beszélgetünk, szerinted fenntartható állapotban van, vagy olyan gondokkal néz szembe, mint amit a Forrás, a zománcműhely és a kerámiaműhely kapcsán említettél?

– Igen, én sajnos azt látom, hogy az intézményrendszer is veszélyben van. Napi politikai ügyről van szó, ezért ne menjünk bele mélyebben. Azt hiszem, hogy az a baj, hogy a kultúrában, a művészetben még nincsenek igazán magánmecénások. Az állam már nem akar, vagy nem tud mecénás lenni. Márpedig úgy tűnik nekem, hogy Magyarországon a kultúra mecénások nélkül nem életképes. Mindenkit, aki tesz valamit a művészetért, a kultúráért, jobban meg kellene becsülni, jobban oda kellene rá figyelni. És itt az ifjú nemzedékről beszélek, nem az én korosztályomról.

16 Csató Károly újságíró, a Petőfi Népe munkatársa 1984-ig.

– Beszélgettünk az intézmények kapcsán a politikai döntéshozókról meg a funkcióban lévő emberekről. Kerényi József példája mutatja, hogy számosan lehetnek még olyanok, akik hatással voltak ezekre a fejlesztésekre, de nem voltak politikai döntési pozícióban. Voltak-e, és kik voltak azok az emberek, akik szerinted meghatározó módon befolyásolták a város kulturális fejlődését?

– Az előbb felsoroltam nagyjából a Forrás köré csoportosuló szellemi embereket, Orosz Laci bácsit, Szekér Bandit. Aztán Bodor Jenőt. Nyilván nagyon sokat tett a színházért Radó Vili¹⁷ bácsi, mindenekelőtt a jó taktikai érzékével, aztán Erdei Péter, akivel a világzenekar megtámadása ügyében például mélyen nem értek egyet, de a Kodály Intézet kapcsán elismerem az érdemeit. Nem vagyok szakember, de úgy vélem, Vásáry Tamás messzire elvitte volna a híret Kecskemétnek. Az építészek között meglehetősen sok van, akik ma is működnek, Farkas Gábor, Öveges László, hogy csak két nevet említsek. A fotósok közül Iskander. Van itt a festők és szobrászok között is sok érték, Benes, Lakatos Pali, Pálffy, Bodri Feri, de nem akarok neveket sorolni, úgysem lehetne teljes a felsorolás.

– Mi lehet ma ennek a városnak a vonzereje az ismert feltételrendszer közepette? Mondjuk az Európa Jövője Fesztivál?

– Is. Kérdés lehet, hogy meddig bírja, mert azért a Csiperóhoz is kell egy csapat, kell, aki ezt kitalálja, és kell, aki az ötletet végre is tudja hajtani. Ne felejtjük el, hogy amikor a Csiperó indult, akkor még Magyarországon nem voltak ilyen találkozók. Most már majd' mindenütt van valami hasonló, de a találkozó indulásakor unikum volt Magyarországon, meg talán Európában is. Nem tudom, hogy mi lesz például a művészteleppel? Mi lesz a Fotóművészeti Múzeum sorsa? A Fotóművészeti Múzeum egyedüli volt az országban, még mindig egyedüli. Ezt elkótyavetyélni, veszni hagyni vagy elengedni a fővárosba, hát nagy baj, nem?

– Az aggodalom közös bennünk.

– Én biztosan elfogult vagyok Kecskemétet illetően, miért ne lennék az, de itt olyan szellemi, művészeti értékek vannak, amire nagyon oda kell és kellene figyelni, jobban, mindig jobban, mert elveszhetnek az értékeink. Ott van például a Bozsó. Mikor én idekerültem, akkor Kecskeméten volt kettő, három festő, most lehet, hogy kicsit több is van, mint kéne, de most azért, gondolj bele, mi mindennek az elindítója volt ő!

– Én nem tudom, hogy például Pócs Péter¹⁸ hogyan került ide.

– Vagy Pócs Péter például, és Horváth Mariék!¹⁹ Bármennyire is nehéz helyzetben van a rajzfilmstúdió, ma a legbiztosabb, a legstabilabb. És Kecskemétnek a jó értelemben vett híret a Kecskeméti Rajzfilmstúdió is vitte, viszi a világba. Emlékszem rá, hogy a hetvenes, nyolcvanas években békéscsabai meg szegedi barátaim is irigykedve néztek, hogy de jó nektek Kecskeméten, hogy ott mi van. Mondom, hogy rengeteg gond van, meg nem is figyelünk oda úgy, ahogy kéne, hülye vagy te, azt mondja, Kecskemét a mércé!

Az interjút Kriskó János készítette

17 Radó Vilmos (1913–2001) színész, rendező, színházigazgató, a Kecskeméti Katona József Színház örökös igazgatója.

18 Pócs Péter tervezőgrafikus, plakátművész, az 1990-es évek közepéig Kecskeméten élt.

19 Horváth Mari rajzfilmrendező, a Pannónia Filmstúdió és a Kecskemétfilm rendezője.

Bodóczky László

Kecskemét a reformáció idejétől kezdve mindvégig élenjárt a megújulásban

– Mezőkovácsházi vagyok, 1954-ben kerültünk Kecskemétre. Édesapámat akkor helyezték ide a megyei bíróság elnökének, én másodéves középiskolás voltam a Katona József Gimnáziumban. Szegedre jártam egyetemre, '62-ben végeztem, utána kerültem vissza. 1985-ben kerültem át a pártbizottságra. Akkor már a különféle városi kulturális intézmények elindítása folyamatban volt vagy megtörtént. Ezek sorsa, ismereteim szerint, a megyén dőltek el. Itt elsődleges szerepe Romány Pálnak és Gajdócsi Istvánnak volt, és természetesen voltak olyan feladatkörök, amelyeket itt a tanácsnak, Mező Mihálynak és az apparátusának kellett megoldania, különböző helyi igényeket kielégíteni. Ez volt a lényeg. Amiben konkrétan benne voltam, az első Tavaszi Fesztivál volt 1985-ben. Döntő részben pártbizottsági kezdeményezés volt, de nyilván az anyagi feltételt a városi tanács biztosította. Ez egy hatalmas rendezvény volt, jelentős igényeket elégített ki. Ebben jelentős szerepet kapott a zene, hiszen itt volt Cziffra György, a Száztagú Cigányzenekar, különböző kiállítások, egyéb prózai megemlékezések is. Ez akkoriban igen nagyszabású rendezvény volt, a sportszarnokban több mint kétezer ember volt a Cziffra-zongorahangversenyen, vagy a Száztagú Cigányzenekar koncertjén.

– *És hogy születtek a döntések? Mondjuk az embereket és a pénzt, hogy lehetett a sokszínű kulturális intézményrendszer mögé tenni?*

– Ismereteim szerint Romány Pálnak a budapesti ismeretségi köre volt az, akik tudták, hogy ő is és Gajdócsi is elég nagy művészetpártolók. Ez egyedülálló volt akkoriban, hogy így egymásra találjon az érdeklődési kör az MSZMP megyei első titkára és egy megyei tanács első számú vezetője esetében, és akkor a két hatalmas tényező akarata mindjárt egy cél érdekében működött. Én azt tudom, hogy amikor a Népi Iparművészeti Múzeumot létrehozták, akkor Bánszky Pál járt itt – én ismertem, mert az öcsém is festőművész és együtt voltak egyszer Palival egy zsűrizésen –, és akkor mondom: *ne hozzám gyere, egy emelettel vagy két emelettel lejjebb a Rományhoz!* Kijött, hogy el van intézve, majd jött a megyei, a városi tanács ügyintézője, és sok utánajárás után létrejött a múzeum. Az alsóbb szintű kezdeményezéseknek is tere volt abban az időben, így a domb és a szabadidő központ, Benkó Zoltán Vízmű-igazgató kezdeményezése volt, majd utána

Bodóczky László Mezőkovácsházán született, 1954-ben került Kecskemétre, a Katona József Gimnáziumban érettségizett. Szegeden a JATE-n jogi végzettséget szerzett. 1985–1989. szeptember 30-ig az MSZMP Kecskemét Városi PB első titkára, majd 1990–1992-ig, majd 1996–2008-ig a Bács-Kiskun Megyei Bíróság elnöke. 2008-ban ment nyugdíjba.

az erdészet közreműködésével létrejött az Arborétum is. Ezekben jelentős volt a város szerepe is, mert nekik kellett intézni a különböző földcseréket.

– *Ez a nyolcvanas évek végén volt?*

– Ezek a nyolcvanas évek közepén voltak. Gajdócsi István ráadásul az Elnöki Tanács tagja is volt. Ennek folytán az összeköttetések és a tervezési pénzek talán egy kicsit jobban megnyíltak a minisztériumok felől is. De mondom, erről nem tudok. Nálunk, akik a városnál a kulturális vonalat vitték: Papesch László, Turi András, Kele György. Fekete Lászlóé volt a sport, ahogy Laci elment, utána az enyém lett. Nagy dolgok történtek a sport területén is, 1972-ben kiemelt egyesületként, tizennégy szakosztállyal létrejött a Kecskeméti Sport Club (KSC), és a kilencvenes évekig funkcionált úgy, hogy a mai sportműhelyek alapjai ott alakultak ki: a röplabda, a kosárlabda, a birkózás, a cselgáncs onnan indult.

– *Amik a mai napig meghatározóak a város sportéletében.*

– Még jelenleg is, ha valaki azt mondja, hogy röplabda, akkor az középiskolai szinten Kecskemétet, Dunszt Ferencet és Beregszászi Szabolcsot jelenti. De ugyanígy a női kosárban Adamik Ferenc alkotott jelentőset, mert egyedülállóan az általa edzett középiskolás lányok bejutottak a magyar NB I-be. Ez abban az időben egy hallatlan nagy eredmény volt.

Az eredmények pénzügyi fedezetét részben elősegítette, hogy 1985 után sikerült az itt működő budapesti leányvállalatok nagy részét kecskemétivé tenni, úgyhogy a trösztökből ki lettek véve, és önálló cégekként működtek tovább. Így ezek mindjárt többet tudtak a város életébe, a közönsébe beadni, nem Pest vitte el a pénzt, a központ, hanem itt maradt. Ez már olyan 1986–87 körül volt, mert akkor a Fémmunkás, a Barnevál, a Konzervgyár a trösztből kilépett és önállósodott, önálló külkereskedelmi jogot is kaptak, de ide sorolható a Reszelőgyár, a Mezőgép és az MNG is.

– *Ez tudatos városi törekvés volt?*

– Tudatos, ez akkor már benne volt a levegőben. Ennek az volt az előzménye, hogy Nyers Rezső volt itt évtizedeken át országgyűlési képviselő. Az ő nevéhez fűződik a '68-as gazdasági reform kidolgozása – amit végül is nem sikerült végigvinni –, de ez a törekvés végig megmarad. Vagy Pozsgay szellemisége is jelentős volt Kecskeméten. Szóval ez adta a háteret.

– *Tehát az, hogy kecskeméti kötődésű, az országos politikában is meghatározó emberek voltak itt, és erős kecskeméti kapcsolatokkal rendelkeztek?*

– Meghatározó emberek voltak, és az egyéni gondolkodásmódjuk is meghatározó volt. Ez Kecskemétnek rendkívül sokat jelentett, jót tett. Kecskemét a reformáció idejétől kezdve mindvégig élenjár a megújulásban. Ennek köszönhetően lehagytuk az országot, lehagytuk a helyi vállalatok megalakításában. De mondhatnám itt a művészeket is, Bodri Ferenctől Pálffy Gusztávon át, Buda Ferenc, Hatvani Dániel, Goór Imre, Pócs Péter, Turi Endre, vagy a most elhunyt Báron László. Az építészetben is, itt azért a sok új épület mellett, a régeből is megmaradt valami. Megmaradt a Batthyány utca színház felőli vége, mert ott Romány már azt mondta: *ne tovább!* Nagy hatással volt Kerényi József, aki sajátos építészeti stílust teremtett Kecskeméten, és igen nagy jelentőségű Farkas Gábor tevékenysége is.

– Az eddigi interjúalanyaink kissé megosztottak, hogy kinek tulajdonítsanak meghatározó szerepet, a városi vagy a megyei vezetésnek?

– Akik ismerik a kort, azok tudják, hogy a döntési struktúra felülről az alsó szervek irányába hatott. Így a stratégiai kérdésekben hozott felsőbb, így a megyei döntéseket is a helyi szerveknek végre kellett hajtani. Kecskeméten, meglátásom szerint a pártbizottság nem telepedett rá a városi tanácsra, így annak megmaradtak, a kötelező feladatokon túl, a sajátos városi feladatokban a döntés lehetőségei. A helyi érdekek érvényesítésében rendkívül nagy szerepe volt Mező Mihálynak, a városi tanács akkori elnökének, aki a város érdekében sokat ütközött mind a megyei pártbizottsággal, mind a megyei tanáccsal. A végső következtetés azért mégiscsak az, hogy a várost érintően is a leglényegesebb kérdések – lakásszám, úthálózat, víz, iskolák stb. – megyei döntési kompetenciák voltak.

– A pénzt is ők tudták megszerezni az ötletekhez.

– A pénzt általában az ötletadónak kellett biztosítani, így a szabadidőközponthoz döntő részben a Vízmű, az Arborétumhoz, némi költségvetési pénzen túl, az erdészet biztosította az anyagi háttérrel. Egyébként a pénzügyi háttérrel az éves költségvetés biztosította a központi és helyi feladatok megvalósításához. A város nagy erőfeszítéseket tett a sport pénzügyi háttérének megteremtéséhez is. Aktívan részt vettek a KSC vezetésében. A KSC elnöke a tanácselnök vagy a helyettese volt.

– Ha az ország más hasonló városaival vagy megyéivel összehasonlítjuk ezt, azért sokan mondták ebben az időszakban, hogy bezzeg Bács-Kiskun megye, meg bezzeg Kecskemét. Ez első sorban a megyei vezetésnek volt köszönhető, vagy más tényezők is szerepet játszottak ebben?

– Azt hiszem, hogy ebben szerepet kapott a lokálpatriotizmus is, de nagy jelentősége volt a megyei és a városi vezetők együttműködésének. Ha itt a megyei vezetés megveszekedik, ha nem akarják a jót, akkor hiába csináltak volna bármit.

Az előbb már említett művészeti és sportélet mellett igen jelentős volt, és az ma is, a város irodalmi élete. Itt volt a Forrás, rendszeresen megjelent a Cumánia, itt tevékenykedett Buda Ferenc, Hatvani Dániel, Orosz László, fiatalabb nemzedékként Szekér Endre, Zám Tibor és még mások. Kik voltak itt még?

– Igen, aztán jöttek a mostaniak.

– Igen, a mostaniak: Füzi László, Pintér Lajos szóval volt hova jönni és volt miért, nem véletlenül jöttek ide.

– És ezeket a meghatározó személyeket hogy sikerült Kecskemétre hozni vagy ki szervezte ezt?

– Kecskemét sokszínű művészeti élete, szellemisége, a megélhetés biztonsága vonzotta az embereket. Jellemző, hogy amikor a GAMF-on végzett a szír származású Bahget Iskander – a későbbi fotóművész –, ő maga kérte, hogy Kecskeméten szeretne maradni, és ehhez kért segítséget, amit megkapott, és utólag bebizonyosodott, hogy nem értelmetlenül.

Polyák Ferenc fadaragó a fél világot bejárta a fejszéivel, és Feri nagyon jól megélt ezekben az országokban, piarista diák volt, a latitudásával Kubában is megértette magát. A zenei élet is magas szintű volt, nemcsak Kodály miatt, hanem a népzene és a könnyűzene is erős és népszerű volt. Volt színházi zenekar, aztán különféle énekkarok, citerazenekar, most már világhíres énekkaraink vannak. Manapság is öröm nézni, hogy a legnagyobb templomok is megtelnek érdeklődőkkel, amikor egy-egy nagyobb hang-

versenyre, koncertre kerül sor. Úgyhogy Kecskemét kulturális élete rendkívül sokrétű. Eddig nem sikerült, hogy legyen egy igazi szabadtéri rendezvényhelyszín. Próbálkozás volt kint a dombnál, de valahogy az nem jött be. A Csiperó, Farkas Gáborékkal, a világon egyedülálló. Szóval, aki most fiatal, az nem mondhatja, hogy nincs hová mennie, mert a művészet és a sport számtalan területe megadatik neki.

– *A másik pozícióra vonatkozóan is kérdeznék. Hogyan alakult a bíróság és a város kapcsolata, mennyire illeszkedett be a városba a bírói társadalom?*

– Ennek a lényege az, hogy a rendszerváltáskor engem visszafogadtak, sőt egyből megválasztottak a megyei bíróság elnökének. Két évig voltam elnök, négy évig tanácselnök, majd Hernádi Gyula halála után tizenhat évet voltam ismét elnök, hetvenéves koromig. A bírói létszám ez idő alatt szinte a duplájára emelkedett. Döntő részük nem kecskeméti, hanem többnyire Szegedről, Pécsről, vagy Pestről jöttek az egyetemről, és ezekben a városokban élénk kulturális élet folyt. Ők igénylik a kultúrát, a zenei rendezvényeket, a kiállításokat, nagyon sokuknak színházbérlete van. A szakmai színvonal és a szakmai közélet is igen erős, a kör azzal is bővült, hogy beindult Kecskeméten a jogászs és a jogi asszisztens-képzés is. A kollégák tudnak előadni és a jogi, szakmai élet is elég élénk, működik a Jogászegylet, és vannak különböző jogi szakmai egyesületek is.

Az sem véletlen, hogy itt a Népfrontot nagyon erős volt és Debreczeni József innen került be a Parlamentbe. Tehát itt a pártbizottság nem települt rá a dolgokra. Ha itt kemény vonalások lettek volna, akkor a Jóska szóba sem jön, hogy bekerüljön a jelöltek közé, de ezt ott fönt mi, többen nem engedtuk. Tehát szabad jelölés volt, és akkor ott a Jóska bejött, a választáson pedig ő nyert. Ezért kaptunk is bőven a fejünkre, de én úgy voltam vele, hogy a szabályok mindenkire egyformán vonatkoznak, és ez volt a városi igény. Végül is a szavazás, a választás ezt igazolta. Az is nagy akció volt, amikor a Hunyadi-szobrot a Katona József Gimnáziummal szemben, a Boldogasszony Szűz Mária-szobor helyére akarta helyezni a megyei pártbizottság. Fölkeresett Bajcsiné Kéri Ildikó kolléganóm, aki bírónő volt, aláírásokkal a Temes téri szomszédok nevében, hogy ők ezt nem hagyják. Ekkor 1988-ban voltunk még csak. Akkor azt mondtam: *Ildi, nézd, én megpróbálom!* Romány akkor már elmenőben volt, azt mondta, hogy rám bizza a dolgot. Kiss István szobrászművésznek, azt mondtam: *kérlek szépen, nekem azt mondták, hogy itt lesz a helye, akkor gyere, nézzük meg, hogy hol!* Mondtam neki, hogy van nekünk egy Hunyadivárosunk, és oda került ki a szobor, és ott tudta úgy beforgatni, hogy Belgrád felé nézzen. Tehát maradt a Szűz Mária, Ildinek semmi hátránya nem lett – azt nem engedtem volna, de föl se merült.

– *A vidéki iparfejlesztésre szánt pénzekből annak idején Kecskemét és Bács-Kiskun megye is elég komoly szeleteket tudott magának megszerezni.*

– A Fémmunkásban könnyűszerkezetes hangárokat gyártottak a szovjet repülők és tankok számára. A Konzervgyárat átépítették, hogy nyugati exportra is tudjon termelni. A Barnevál is a francia és a nyugati piacra termelt és a Konzervgyár is. Már nemcsak azt csinálták, hogy hordóban az oroszoknak szállították a selejtárut, hanem formatervezett üvegekbe, igényes csomagolással szállították a nyugati piacokra. A városban az infrastruktúra és a közműhálózat is sokat fejlődött.

– *Még arról beszéljünk egy kicsit, hogy Nyers Rezső Kecskemétről volt országgyűlési képviselő...*

– Igen.

- És ő hogy került itt képbe?
- Már a hetvenes évektől itt volt.

- De ő nem helyi.
- Nem, a Szövetségnek¹ volt az országos elnöke, valamikor hajdanán, és azt már a párt osztotta le, hogy ki hol induljon a választáson, hol legyen képviselő.

- És ez jelentett valami közvetlen kapcsolatot a város felé?
- Ezt szerintem Mező Mihály tudná megmondani. Azt tudom, hogy egy-egy terv készítésekor, ami olyan volumenű volt, hogy kevés volt a megye is, akkor elmentek hozzá.

- És a Pozsgaynak is volt valami hasonló szerepe? Azért ő volt itt a pártiskola igazgatója.
- A pártiskola igazgatója és az ideológiai titkár volt a pártbizottságban. Kérlek szépen, én ennek a két embernek köszönhetem, hogy a párthoz kerültem. Romány azt mondta, hogy új emberek kellene, és lecserélt igen sok funkcionáriust.

- Azért ez elég furcsa lehetett egy megyei első titkár szájából. Meg lehetett tenni ezt már akkoriban?
- Ezek szerint meg lehetett tenni, mert ezek egy irányba mutató váltások voltak.

- Lehet, hogy ők inkább már szakértelmiségiekben gondolkodtak pártvonalon?
- Egyértelmű, Románynak már elege volt a politikusokból. Ez a csere végigment a megyén, egyetemi vagy főiskolai végzettségű első titkárok, titkárok kerültek be a vezetésbe. Romány második idejében ez a váltás szép fokozatosan végigment a megyén.

- Romány foglalkozott a megye összes nagyvárosával, nem csak Kecskeméttel?
- Persze, erre odafigyelt.

- Az, hogy Romány így gondolkodott, az betudható-e annak, hogy ő tudományos vonalon is komoly teljesítményt ért el?
- Olvasott ember volt, állandóan képezte magát. Amit még utólag is tisztetek benne az, hogy nem akkor lett akadémikus, amikor hatalma teljében volt, hanem már a kilencvenes években, egyetemi tanárként.

- A gödöllői egyetemen is tanított.
- Tanszékvezető lett, ott tanított.

- A népfrontmozgalom mitől volt olyan erős itt Kecskeméten? Szervezte ezt valaki vagy alulról szerveződött?
- Alulról szerveződött és nagyon sokrétű volt. Kecskemét 1950 előtt nem volt megyeszékhely. 1950 után százával, ezrével áramoltak ide a megyei intézményekbe az új funkcionáriusok, legyen az pártintézmény, vagy egyéb más megyei, közigazgatási intézmény. Megszűnt Bács-Bodrog megye, így Bajáról mind a pártba, mind az önkormányzatba jöttek az emberek például Molnár Frigyes, Gajdócsi csak jóval később. A pártvezetésbe sokan érkeztek Pestről is. Kecskemétnek ez a sokrétősége, ez már akkor megnyilvánult,

¹ Szövetkezetek Országos Szövetsége (Szövosz)

szóval nagyon-nagyon sokrétű volt a város. Részben felülről, de inkább alulról szerveződő dolgok voltak ezek. Volt itt a hímző szakkörtől a foltvarróig minden. Az emberek ebben tudták kiélni magukat, mert akkor még nem volt tévé.

– *Értelmesebb időtöltés volt.*

– Igen, akkor még a közösségnek volt jelentősége. Egy színházi rendezvény nagy esemény volt, itt a színészek istenek voltak.

– *Az lehet, hogy a parasztpolgárosodásnak tudható be az, hogy itt az átlagember is egy kicsit polgárosodottabb volt?*

– Polgárosodottabb, nézd meg a Csongrádi utca épületeit, hogy micsoda mives épületek. Aztán a szocializmusban is fejlődött a gazdaság, ami megpezsztette itt a környéket, a cégekbe, és azok élére máshonnan is jöttek. A hetvenes években már nem politikusok voltak a vezetők, mint induláskor. Horváth János a Fémmunkásban komoly feltaláló mérnök volt. Vagy az idetelepített BRG, a szakmaiság, az elektronika csúcsa volt a maga korában. Ezeknek ki kellett építeni a képzési hátterét, a Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskolát, a szakközépiskolákat és az iparitanuló-iskolákat. Idetelepítették a kísérleti intézeteket, a Zöltségtermesztési Kutató Intézetet, a Szőlészeti és Borászati Kutatót, tehát a mezőgazdaság vonalán is hozták a tudományt.

Országosan is egyedülálló volt, és jelenleg is az, a Kecskemét vonzáskörzetében meglévő tanyarendszer, és a rendszerváltás előtt ilyen volt a szakszövetkezeti termelési forma. Elsősorban a tanyák jelentettek problémát, hiszen oda el kellett juttatni a villamos áramot, az életfeltételeket megfelelővé kellett tenni. Ebben igen sokat segítettek a termelőszövetkezetek és az ÁFÉSZ-ek, akik a háztáji gazdálkodás segítségével, a felvásárlás megteremtésével, a mozgóbolt-rendszerrel segítették az embereket. A szakszövetkezetek a tulajdonosi szemléletet, a felelősségtudatot tartották meg az emberekben.

Az interjút Rigó Róbert készítette

Mikulás Ferenc

„A nehéz helyzet kreatívvá tesz embereket”

– *Igazgató úr, ha jól tudom, nem kecskeméti születésű. Mikor és hogyan került Kecskemétre?*
– Érettségi után, 1958 őszén az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatalhoz kerültem, itt Kecskeméten volt a központjuk. Igen, akkor kerültem ide, ott dolgoztam, majd elvittek katonának, aztán visszajöttem, szintén a térképészeti hivatalhoz. Később átmentem a budapesti Geodéziai és Térképészeti Vállalathoz. 1971-ben neveztek ki a műterem vezetésére. Akkor még az elnevezésünk Pannónia Filmstúdió Kecskeméti Műterme volt.

– *Mi volt az oka, hogy éppen Kecskemétre jött 1958-ban?*
– Hát annyi, hogy ötvenhatos ügyeim miatt nem vettek fel egyetemre, és akkor éppen Dunapatajon dolgoztak a térképésztől. Ott voltam segédmunkás. Később állományba kerültem a térképészeti hivatalban, aminek Kecskeméten volt a központja. Aztán a katonaság után már tudatos volt, tudniillik Nyíregyházán, a honvédségben megismerkedtem Wekerle Sándor unokájával, aki a film területén elég járatos volt, és tudta, hogy a film érdekel. Ő mondta, hogy Kecskeméten van a Bács megyei Filmstúdió, és ott van egy tehetséges operatőr, Halász Mihály, aki aztán később Budapestre, a televízióba került. Sajnos nagyon fiatalon meghalt. Így a filmszakma iránti vonzódás késztetett arra, hogy Kecskemétre jöjsek, és akkor a Bács megyei Filmstúdióhoz jártam, tehát gyakorlatilag a filmkészítés alapjait ott sajátítottam el. Radó Gyulát lehet megkérdezni a témában, mert ő volt a Bács megyei Filmstúdió vezetője. Akkor még kevés helyen volt vidéken filmkészítés. Tévétudósítás még nem is volt. De ők csináltak 16-os filmhíradókat, dokumentálták Kecskemét és Bács megye eseményeit.

– *Mikor kezdődött a film iránti érdeklődés Önnél? Minek hatására alakult ki?*
– A költészet nagyon érdekelt gyerekkoromban, és a költészet és a film azért nincs olyan messze egymástól, hiszen a költők is képekben gondolkoznak, meg a filmesek is.

Mikulás Ferenc 1940-ben született. 1971-ben hozta létre a Kecskeméti Rajzfilmstúdiót, melynek azóta is vezetője. Több film és filmsorozat producere (Magyar népmesék, Vízipók-csodapók, Mesék Mátyás királyról, Mondák a magyar történelemből stb.), továbbá az ő javaslata volt a Kossuth Lajos-filmterv elkészítése, Lázár Ervin: A négyszögletű kerek erdő című művének megfilmesítése pedig folyamatban van. 1985-től a Kecskeméti Animációs Filmfesztivál igazgatója. 1997-től 2000-ig a Nemzetközi Animációs Filmművész Szövetség igazgatótanácsának tagja volt. 1995-ben a Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztrel tüntették ki, 2008-ban Balázs Béla-díjban és Bács-Kiskun Megyei Prima Díjban részesült.

Igazán a moziba járás hozta tulajdonképpen az érdeklődést, mert láttam olyan filmeket, amelyek érdekesek voltak számomra. Az első moziélményem az elég különös volt! 1944-ben az oroszok egy deszantátkelésre készültek a Dunán. Dunapatajon éltünk, és kell tudni, hogy a Dunántúlon magas löszfal van, ott van Paks, és ott voltak a németek beásva. A deszantátkelés csak több próbálkozás után sikerült. Lényeg az, hogy nekünk elég nagy házunk volt, és az oroszok agitáló, propagandafilmeket vetítettek nálunk. Kihúztak egy lepedőt a két ablak közé, és oda vetítettek filmeket nekünk meg a katonáknak arról, hogy milyen gyalázatos dolgokat csinálnak a németek az orosz falvakban. Emlékszem, hogy német katonák kicsavarták a tyúkok nyakát... Ez volt az első filmélményem négyéves koromban. Később tudtam meg, hogy ezek nem dokumentumfilmek voltak.

– *Amikor 1971-ben Önt kinevezték intézményigazgatónak, akkor milyen előzményekre lehetett építeni?*

– Hát gyakorlatilag semmire, szinte utólag tudtam meg, hogy Kecskeméten azért volt rajzfilmes. A Bács megyei Filmstúdióra lehetett építeni. Az ott szerzett tapasztalatokra, meg az ott dolgozó emberekre, elsősorban a volt feleségemre, aki ott dolgozott. A korábbi előzmények pedig a Művésztelepre vezetnek vissza. Mátis Kálmán¹ foglalkozott rajzfilmkészítéssel, és 1942-ben Londonban díjat is nyert a cserkészekről készített filmjével. De ezt én még nem tudtam, és nem tudta Matolcsy György sem, aki kinevezett engem műteremvezetőnek. Én a Pannónia Filmstúdióban eltöltöttem egy fél évet, mielőtt kineveztek, részt vettem a kifestés, kihúzás munkáiban, segédoperátor voltam, áttekintettem a filmkészítés technológiai folyamatát. Ezenkívül a stúdióvezető megbízott, hogy nézzem meg az összes rövidfilmet, és arról írjak egy tanulmányt. Egy éven keresztül minden szombaton találkoztam vele, tehát gyakorlatilag vizsgáztatott egy éven keresztül, és azután nevezett ki. Sok mindenről beszélgettünk, emlékszem, egyik kedvenc témánk volt Németh László. Én is szerettem Németh Lászlót, egészen a Nagy utazás című írásáig, ami teljesen hamis volt.

– *Világos volt az egyéves próbaidő alatt, hogy mire történik a felkészítés?*

– Igen, én nagyon izgalmas dolognak találtam, minthogy nagyon izgalmas egy gyermek születését, és annak fejlődését nyomon követni, ugye. Létrehozni egy alkotóműhelyt, mikor egy szál magamban voltam. Nem volt semmi, és egyetlenegy ember se. Álltam Kecskemét főterén, és elképzelttem valamit. Később nagyjából az valósult meg, amit ott én kigondoltam, csak sokkal lassabban. Nem tudtam eldönteni, hogy én vagyok izgága, vagy a szocializmus ilyen nehézkesen működő valami.

– *Abban az időszakban hogyan sikerült ezt az ötletet eladni mások felé, hogy ezt támogassák, akár pénzügyileg is?*

– Hát pénzügyi támogatásról szó sem volt abban az időszakban, nem csak 1971-ben, hanem utána se. Dr. Gajdócsi István lett a megyei tanács elnöke, aki egy nagyon felvilágosult, és a kultúrát segítő, támogató ember volt. Tudta, hogy a kultúrát tágabb értelem-

¹ Mátis Kálmán (1903–1960) festő, grafikus, rajztanár, a kecskeméti Művésztelepen Révész Imre festőművész irányítása mellett képezte (1924–31) magát. 1946-tól rajztanárként dolgozott, 1950-től képzőművészeti szabadiskolát vezetett Kecskeméten. Kutató, kísérletező egyéniség volt, foglalkozott fotózással, rajzfilmkészítéssel, forgatókönyvírással, karikatúrái is jelentek meg lapokban. Kecskemét város 1944-es kiürítésekor eltűntek a munkái. (http://artportal.hu/lexikon/muveszek/matis_kalman, 2012. 04. 24.)

ben kell értelmezni, és ő fontosnak érezte, hogy ne csak a tsz-istállóban legyen modern, civilizált környezet, hanem az emberek gyógyítására is korszerű kórháza legyen a városnak. Akkor született döntés a megyei kórház megépítésére, és emlékszem, éppen arra hivatkozott, hogy elég furcsa, hogy az állami gazdaságok istállóiban különb körülmények között vannak a tehenek, mint a kórházban az emberek. Nyilván tudja, hogy a Kodály Intézet letelepedéséhez, és a Kerámia Stúdió, a Naiv Művészek Múzeuma, a Szókraténusz Játékmúzeum létrehozásához és a zsinagóga átalakításához is köze volt. Az akkori pártbizottság is támogatta, hogy vidéken legyen a Pannónia Filmstúdió egyik telephelye. A szándék az megvolt, ahogy sok mindenre abban az időszakban, de hát elsősorban papíron!

– *Gajdócsi István érdeme volt, hogy Kecskemétre került ez az intézmény?*

– Nem, Gajdócsi István még nem volt akkor Kecskeméten! Matolcsy György érdeme volt, Matolcsy kecskeméti születésű volt, ő volt a Pannónia Filmstúdió igazgatója, a mostani miniszternek az édesapjáról beszélünk. Matolcsy György édesanyja Beretvás lány volt, édesapja pedig Matolcsy Károly, itt volt szülész-nőgyógyász főorvos Kecskeméten. A Beretvás-ág elég hosszan visszanyúlik, szőlő-, borkereskedéssel, termeléssel is foglalkoztak. Tehát ő kecskeméti lokálpatrióta-érzéssel kereste meg Kecskemét várost, de akkor a városnak kis szerepe volt, a megyének volt igazán funkciója. A megyével kellett együttműködési megállapodást kötni, amivel a megye vállalta, hogy Kecskeméten elhelyezi a műtermet, a Pannónia pedig azt vállalta, hogy eszközt és szakembereket biztosít. És aztán kiderült, hogy egyik sem tartotta be teljesen az ígérését, mert megkaptuk ugyan a Kölcsey utcai épületet, ahol most a Gyógyszerészettörténeli Múzeum van, csak épp a mennyezete leszakadt. A Pannónia meg csak részben adott eszközöket. Akkor már Gajdócsihoz fordultam, hogy segítsen, de ő akkor azt mondta, hogy „édes öregem – ez volt a szavajárása –, a Pannónia nem tartotta be az ígérését, ezért mi sem”. Aztán mentem Pozsgay Imre kulturális miniszterhez, és így oldódott meg a stúdió elhelyezése.

– *Visszatérve még Matolcsy Györgyhez, ő meddig bábáskodott az intézmény fölött?*

– Hagyta, hogy csináljuk. Éves tervterveket kellett készíteni, és azokat ő elfogadta, hagyta, hogy saját profilunk alakuljon ki. Pénzügyileg voltunk nagyon megfogva, abban az időszakban ez volt a fontos. Bérszínvonal-gazdálkodás volt, ami azt jelentette, hogy a Pannónia Filmstúdiónál volt egy adott átlagjövedelem. Pesten úgy tudtak többet fizetni, hogy a kecskemétieknek kevesebbet adtak, de hát országosan is így volt, a budapesti központok mellett többek között ezért voltak vidéki telephelyek, mert akkor a budapesti központokban többet lehetett fizetni. Tehát ilyen szempontból voltunk nagyon rövid pórázon tartva, és méltatlanul, amiért többször háborogtam, és többek közt ez is volt az, amiért önállósítottuk magunkat. Látszott már, hogy a Pannónia lefelé tendál, és a kísérleti animációs filmjeinket sem igazán nézték jó szemmel, mert ez nem hozott pénzt, ez művészi szempontból volt érdekes. Sokat tanultam Matolcsy Györgytől, de én másképp csináltam, mint ő.

– *A stúdió első éveinek kik voltak a meghatározó alakjai, akár politikai, akár egyéb téren, kik segítették vagy támogatták a munkát?*

– Az, hogy egy rajzfilmstúdió Kecskeméten létesült, mindenféleképpen érdekes volt. A megyei tanács és a pártbizottság is támogatta valamilyen szinten. Amikor a Pozsgay adott pénzt a stúdió építkezésére, akkor már a megye is adott, de előtte nem volt

hajlandó a Gajdócsi, az előbb említett okok miatt. Viszont megcsinálták azt, hogy ha valaki fontos elvtárs Kecskemétre érkezett, akkor azt elhozták a stúdióba, és eldicsekedtek vele, hogy van ilyen is. Ez segítséget is jelentett bizonyos mértékben, mert az ember tudott hivatkozni rá, persze igazán praktikus haszna nem volt a dolognak. De hát itt Aczél elvtárstól kezdve a Tudományos Akadémia elnökéig, mindenki megfordult annak idején. Volt is ebből komplikáció, emlékszem, mert előtte jöttek az elhárítástól, és mindent megnéztek, nehogy valami provokáció történjen.

– *Mennyire volt jellemző, hogy a politika befolyása alatt tartotta volna a stúdiót?*

– Nagy szerencsénk volt, hogy Kecskeméten voltunk, és nem Budapesten. Tudniillik a kecskeméti pártbizottság és a II. kerületi pártbizottság egyfolytában vitatkoztak, hogy a párt szempontjából kihez tartozzon a Kecskeméti Rajzfilmstúdió. A II. kerületi pártbizottság azt mondta, hogy a Pannónia a II. kerületben van, tehát ők a jogosultak. A kecskeméti pártbizottság azt mondta, hogy a kecskeméti pártbizottsághoz tartozik, hiszen a stúdió Kecskeméten van. Szóval nem tudtak megegyezni, és így nem tartoztunk egyik pártbizottsághoz sem.

– *Arról sem volt szó, hogy politikai igényeket kellett volna kiszolgálni?*

– Nem, soha. Talán a művészet más területén volt, de nekem senki nem mondta meg, hogy kell valamit csinálni. Olyan volt, hogy készítettünk egy filmet, az AJTÓ 8. című filmet, Horváth Mária rendezte, és amikor bemutattuk a stúdióvezetőnek a Pannóniában, akkor ő óvatosságból megmutatta a filmfőigazgatónak, Kózhalmi elvtársnak, mert a főszereplő nagyon hasonlított Kádárra. Akkor azt kellett bizonygatni, hogy semmi szándékosság nem volt benne. Egy másik eset, hogy forgattunk a Neoton Familiának egy klipet, és a kolléga, aki készítette, betett a filmbe egy villamost 56-os számmal. Akkor szintén volt egy ilyen kontroll, ezt szóvá tették a film-főigazgatóságon, de aztán nem lett ebből semmi probléma. Megmagyaráztuk, hogy ez véletlen egybeesés, tehát nem akartuk '56 szellemét visszahozni, ez csak egy véletlen, hogy az 56-os villamos ott jár a Pannónia mellett, a Hűvösvölgyben. Egy másik eset: a Magyar Televízió számára javasoltam, hogy készítsünk a statisztikai zsebkönyvből filmet, amire ők rá is álltak. Megkerestem Hankiss Elemért, a Szociológiai Kutató Intézet akkori vezetőjét, és ő adott olyan adatokat, amelyeket még nem publikáltak. Ezeket mi beépítettük ebbe a filmbe, a televízió átvette és kifizette, de soha nem sugározták, mert nyilvánosságra nem szánt statisztikai adatok voltak benne.

– *Ezek azóta sem voltak láthatók?*

– Nem. Volt egy filmtervem, de arról nagyon szelíden lebeszél a Pannónia Művészeti Tanácsának elnöke, Hankiss Elemér, mert akkor az is ő volt. Az volt a filmtervem, hogy felgyorsítva bemutatjuk Európa történelmében az országhatárok változását, Krisztus születésétől napjainkig. Majd Európa vízgyűjtő rendszere kis hajszálerekként megjelenik, és ezek megállnak az országhatároknál, nem tudnak továbbmenni, kitűnnek az országhatárok, és vidáman csobognak tovább a folyók. A végén ráközelítettünk volna a Kárpát-medencére. Azt hiszem, ezt nem kell különösebben magyarázni. Mindenki által továbbgondolható, hogy a történelemben a határok nem örök életűek, tehát a nagy Szovjetunió is esetleg fölbomolhat, mint ahogy az meg is történt. És Magyarországnak voltak természetes határai. Tehát ő azt mondta, hogy ezt ne is adjam be, mert úgysem engedélyezik a politikai vonatkozása miatt.

– *Tudtak tehát egy saját, önálló szakmai koncepciót vinni?*

– Igen, úgy szocializálódtam, hogy az értékeket meg kell becsülni, tisztességesnek kell lenni, tisztelni kell az időseket. Az értékek megőrzése mindenféleképpen fontos volt, és ez a stúdió profiljában is végig jelen volt és van. Másrészt fontos az is, hogy a formanyelv nem egy olyasmi, amin ne lehetne változtatni. Azok a kollégáim, akiket a grafika területéről szedtem össze, úgy gondolták, hogy mozgógrafika lehet animáció is, tehát nem a Disney és a Pannónia vonalát akartuk továbbvinni. A Balázs Béla Filmstúdióval közösen készítettünk kísérleti filmeket. A harmadik dolog pedig a televízió második csatornájának megindulása volt. Úgy gondoltuk, hogy nem szidni kell a műsort, hanem a gyerekeknek olyan televíziós sorozatokat kell csinálni, ami épülésükre szolgál. Magyar népmese, Vízipók–csodapók, Mesék Mátyás királyról, Mondák a magyar történelemből, Leo és Fred és a többiek. A negyedik dolog pedig a társadalmi problémák megjelenítése volt, ami nemcsak az írókat, költőket, hanem a filmeseket is megérintette, így minket is. Több olyan filmünk készült, ami azokról a társadalmi anomáliákról beszélt, amik körülvettek bennünket. Természetesen egy részük olyan volt, ami nemcsak Magyarországra vonatkozott, hanem általános társadalmi problémák voltak. Például Szoboszlai Péter² készített filmet a hétköznapi fasizmusról.³ Ez egy házmaster monológia, aki rendet csinálna a ház lakói között, vagyis például mit csinálna azokkal, akik szemetelnek, akik büdösek, azokat az első emeletre tenné. Ez egy monológ volt, amit Halász Péter írt. Ő egy avantgárd színész volt, sokáig New Yorkban élt, aztán hazatért. Ezenkívül a hatalommal való visszaélésről készült film⁴, aztán azokról a problémákról is, amelyek a gyerekek jövőjét rossz irányba befolyásolják.⁵ Vagy például arról, hogy a gyávaság hogyan válik agresszivitássá⁶ adott esetben. Ilyen jellegű, társadalmi problémákkal foglalkozó filmek születtek.

– *Említette a stúdió nagyon sikeres filmjeit. Városi szinten milyen hatása volt az intézménynek még a Kecskeméti Animációs Filmfesztivál előtt? Érezhető volt a hetvenes-nyolcvanas években, hogy itt van a stúdió?*

– Úgy alakult, hogy Kecskemét várostól egyetlen egy elismerést sem kaptunk, de igazságtalan lennék, ha csak ezen keresztül mérném a dolgot! Igen, abban az időszakban protekciók kellettek, hogy megfelelő bölcsődébe vagy iskolába kerüljenek a gyerekek, vagy lakást kapjanak a kollégák, tehát igen: a város és a megye is segített. Több kollégámnak, akik Erdélyből települtek át, lakást adott a megye vagy a város, meg bölcsődei, óvodai férőhelyet biztosítottak. A stúdió tagságának 90%-a nem kecskeméti, ide kellett hoznom tehetséges embereket, és azokat le kellett telepíteni. Én sem voltam, ugye, kecskeméti, de hát írva vagyon, hogy az ember szeretné valahol otthon érezni magát a világban, így az ember több mindent elkövet, hogy számára kedvező kulturális közegben legyen, és akkor próbál tenni valamit azért a városban, a városért, hogy jól

2 Szoboszlai Péter (1937) 1961-ben lett a Pannónia Filmstúdió munkatársa. Először 1965-ben rendezett saját animációs filmet. Filmjeinek egy személyben írója, tervezője, rendezője, a legtöbbször animátora (mozdulattervező) is volt. 1981-től a Kecskeméti Animációs Filmstúdióban dolgozott. Filmjei több nemzetközi és hazai fesztiválon díjakat nyertek. 1972-től rendszeresen tanít is.

3 *Rend a házban*. 1970. Rendezte: Szoboszlai Péter.

4 *Megmutatom messziről*. 1981. Rendezte: Szoboszlai Péter.

5 *Hogyan kerül Eszter az asztalra?* 1986. Rendezte: Szoboszlai Péter.

6 *Hé, Te!* 1976. Rendezte: Szoboszlai Péter.

érezze magát. Nemcsak én gondolkoztam így, hanem több kollégám is, vagy például a Kerényi Jóska. Ők sem voltak kecskemétiak. Tehát úgy gondolom, hogyha van egy felhajtóerő azokban az értelmiségiekben, akik egy városba kerülnek, akkor ez ilyen eredményeket hozhat.

– *Azért is kérdezem ezt, mert országos, nemzetközi hírű intézmény volt, és kicsit úgy tűnik, mintha a városon túlnőtt volna. Vagy nem is városi, hanem inkább országos intézmény volt? Mennyire érezték ennek vagy annak?*

– Egy csomó hátrányunk származott és származik abból, hogy sem megyei, sem városi intézmény nem voltunk. Ugyanakkor rengeteg előnyünk is származott ebből, mert így nagyon sok esetben kistitűl politikusok, hivatalnokok nem tudtak beleszólni a dolgainkba. Tehát a kettő együtt van jelen. Ami bosszantó napjainkig, hogy mi semmilyen rendszeres támogatást nem kapunk. A fesztiválra adnak támogatást, de hát ott is a fesztivál költségvetésének csak 15-20%-át kapjuk. A többi pénzt én hozom ide és itt kerül elköltésre, szállodára, étteremre, nyomdaköltségre, és az idegenforgalmi adóból visszamegy a városnak, tehát az a 15-20 % egy nagyon jó befektetés a városnak. Ami fájó, hogy kitaláltam a Magyar Animáció Házát, mert sehol nincs az országban ilyen, és azonkívül, hogy létrejött, kiemelt közhasznú alapítványként semmi támogatást nem kaptunk a működéshez. Hetven-nyolcvan gyermekcsoport érkezik egy évben a stúdióba, részt veszünk a város kulturális életében. Pedig hát ez olyan érték, ami nincs máshol az országban, és turisztikai vonzata is van.

– *Kiket tartott vagy tart Igazgató úr az intézmény szempontjából kulcsszereplőknek?*

– A stúdióban több kolléga meghatározó volt, mint például Horváth Mária, aki kezdettől fogva itt van, Szoboszlai Péter munkássága nagyon fontos, Szilágyi Varga Zoltán, Nagy Lajos vagy Neuberger Gizella. Vécsy Veronika gyártásvezető, aki társam a stúdió irányításában 1972 óta, vagy Boros Mária, aki a stúdió nemzetközi ügyeit intézi. Nélkülük semmire nem jutottam volna, tehát nem lehet azt gondolni, hogy bármit egy valaki egyedül képes elérni. Persze fontos, hogy valaki szívós legyen, a legfontosabb dolog, amit örökölttem, az nyilván a szívósságom, tehát nem hagytam magamat meg a stúdiót. A másik pedig, hogy semmiféleképpen nem akartam egy olyan vezető lenni, aki tekintélyelvű vezetést csinál. Társaimnak tekintettem a rendező kollégákat, és ez megnyilvánult abban is, amikor a privatizálásra sor került. Nem én vettem meg, nem a menedzsmet, hanem a 35 munkatársammal együtt vásároltuk meg az állami vagyont. Most a stúdió nagyrészt magántulajdon, de nem az enyém, hanem sok emberé. Nem tudok róla, hogy lenne valahol Kecskeméten ilyen, az országban is talán a Herendi Porcelánmanufaktúra még ilyen. Nem kevés pénzünkbe került, de ez biztosította, hogy megmaradtunk. Budapesten a Mafilm 2-es telepét eldózerolták, ott van most a buszpályaudvar, a Fradi-pályánál. A Pasaréti téri filmstúdió helyén lakótelep épült, tehát ha mi megmaradtunk volna állami filmstúdiónak, akkor valószínűleg megszüntettek volna bennünket is. Amerikaiak szerettek volna a stúdióba pénzt befektetni, de kiderült egy bizonyos idő után, hogy ők csak magasabb haszonnal szeretnék 1-2 év után kivenni a pénzt, és akkor mindegy, hogy ebből szálloda lesz vagy bármi. Akkor nem mentünk a könnyebb ellenállás felé, pedig akkor nagy szükségünk lett volna technikai fejlesztésre meg mindenre. Azt szoktam mondani, hogy szegények vagyunk, de szabadok.

– Ön szerint az, hogy az 1970-80-as években kialakultak azok az intézmények, amelyek még ma is vannak, milyen szerencsés véletlennek vagy egybeesésnek köszönhető? Minek tulajdonítja azt, hogy a városban ilyen pezsgő szellemi élet alakult ki?

– Szerintem több minden, egyrészt azok a dolgok működnek igazán, ami mögött jó értelemben vett megszállott emberek vannak. A szocializmus táptalaja volt annak, hogy ha valaki valamit akart csinálni, az megszállott kellett, hogy legyen. Pontosan a dolgoknak a természetrajzából adódóan. Persze ha nincs megfelelő befogadó vagy toleráns környezet, akkor ezek a megszállott emberek semmire nem mentek volna. Tehát kellett, hogy Probstner János, az Erdei Péter⁷ megszállott legyen, vagy a Forrásban Zám Tibor⁸ és mások, vagy Kerényi József, Bánszky Pál, tehát ők tényleg velem együtt eltökéltek voltak.

– A különböző intézményvezetőkkel volt-e szorosabb kapcsolata? Azok között, akik nagyjából egy időben indultak, volt-e valamiféle összetartás?

– Igen! Segítettük egymást, Probstnerrel különösképpen, és főleg Kerényi József szervezőkészségének köszönhetően ezek az emberek bizonyos időközönként találkoztak az ő lakásában, vagy valahol máshol. Meg uram bocsá', volt egy művészklub is, ahol ilyen emberekkel sikerült találkozni, mint Weöres Sándor, Kassák Lajos és felesége, Somlyó György⁹ és még sorolhatnék másokat.

– Itt, Kecskeméten működött ez a művészklub?

– Itt, Kecskeméten. Találkoztunk, beszélgettünk ezekkel az emberekkel.

– Mennyire vált el ez a kulturális elit a politikai elitől, voltak-e átfedések?

– Megjelent egy-két kultúraszertető ember a pártbizottságról, de ez nem volt jellemző. Másrészt pedig központilag is szükség volt arra, hogy a kultúra deklarálja, hogy az ország kilóg a szocialista országok sorából, 1956 után főleg! Tehát kulturális vonatkozásban Nyugat felé mutassanak fel dolgokat. Ezért is volt, hogy nagyon sok parabola készült a Pannónia Filmstúdióban. Mi is készítettünk ilyeneket. A parabola egy példázat, egy tanmese, tehát mutatok valamit, ami általános emberi dolog, de tulajdonképpen a szocialista országokra jellemző. Ezeket a filmeket engedték, hogy elkészítsük és ezeket külföldi fesztiválokon bemutattuk, és ott sok esetben díjazták is őket. Nem is annyira a művészi minőség, hanem a mondandója miatt! Eszembe jut például Bacsó Péter Tanú című filmje, ami sokáig dobozban volt, végül is megengedték, hogy zárt körben bemutassák. Tehát ez is elkészült, vagy a Gulyás testvérek filmjei. Bodor Jenő idejében, amikor ő volt a megyei tanácsnál kulturális osztályvezető, Kecskeméten bemutatták a nevelésügyi filmsorozatot, nos, ez mindenféleképpen egy politikai lazulást is jelentett. Tehát őneki ebben szerepe volt. Radó Gyula, aki a Bács megyei Filmstúdió vezetője volt, szintén fontos személy volt. A Városi moziban találkoztam nagyon sok fiatal filmrendezővel, akik diplomafilmjüket itt mutatták be,

7 Erdei Péter karnagy, a kecskeméti Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet főigazgatója 1974-től 2008-ig, jelenleg a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem egyetemi docense.

8 Zám Tibor (1929–1984) szociográfus, író. A Forrás folyóirat szerkesztője és meghatározó alakja volt.

9 Somlyó György (1920–2006) Kossuth-díjas magyar költő, író, esszéíró, műfordító. A Digitális Irodalmi Akadémia (1998) alapító tagja, számtalan díj birtokosa.

Kecskeméten. Nagyon sok filmrendezővel akkor találkoztam először, akik azóta már befutottak, sőt már nyugdíjba is mentek.

– *Igazgató úr, hogyan látja az intézménye és a város kulturális életének a jövőjét, hogyha különböző intézményeket is nézünk? Mit gondol, megtarthatók ezek az intézmények?*

– Úgy gondolom, hogy ezt a vadkapitalizmust nem lett volna szabad ráengedni a kultúrára. Tudniillik, a kapitalista országokban, akár Franciaországban vagy máshol, ahol erős a polgárság, kiépült a kultúrának a mecenatúra-rendszere, és az állami támogatás különböző módozatai működtetik a kultúrát. Itt nem erős a polgárság, és nem épült ki a többszoros támogatási szisztéma, ezért ez egy óriási baklövés volt, és így félok, hogy a kultúra elveszti azt a pozícióját is, ami nemhogy egy demokratikus kapitalista országra jellemző, de a film támogatása vonatkozásában még a szocializmus szintjénél is alább került. Jellemző, hogy húsz éve nem hagyja a Magyar Televízió elérni, hogy készítsünk rajzfilmsorozatokat úgy, mint korábban. Hogy egy konkrét példát mondjak, Franciaországban, a hetvenes években a kulturális miniszter azt találta ki, hogy a párizsi diáklázadás, tüntetések után, amikor az értelmiség egy része Párizsból vidékre ment, létrehoznak egy pénzügyi alapot a különböző filmstúdiók, animációs filmstúdiók alapítására. Legalább 3-4 ilyen nagyon sikeres filmstúdiót tudok Párizson kívül, amelyek akkor jöttek létre. Németországban a tartományoknál vannak regionális filmalapok, ott is finanszírozzák őket. Magyarország ettől messze van, még ami volt, azt is megszüntették, hát az egész animációra 2011-ben 90 millió forint volt. A dokumentumfilmet, a népszerű tudományos filmet, az animációt összevonták, és ezek most nem a Magyar Nemzeti Filmalaphoz tartoznak, hanem a Médiatanácshoz, ott írják ki a pályázatokat. De mondom, 90 millió forint volt az egész magyar animációra, amikor nekünk 1,5 millió forintba kerül egypercnyi animációs film. Ha eszem lenne, akkor semmi mást nem kellene csinálni, mint külföldi bér munkákat vállalni, hogy sok pénzt tegyünk zsebre. Ezzel szemben közművelődési feladatot látunk el, ami sem a közszolgálati televízió számára, sem a kulturális kormányzat számára nem fontos, nem érdekes. Ezt szerintem mutogatni kellene, egy ilyen eszetlen embert, mint én vagyok, aki még hisz az adott szóban, meg hisz abban, hogy érdemes Hunyadi Sándor novellájából, Lázár Ervin, Pilinszky János, Kányádi Sándor írásaiból vagy Kormos István verses meséiből filmet csinálni. Vagy van értelme cigány meséket filmre vinni.

Egyébként külföldön jobban állunk. Most jöttek haza a kollégák, Párizsban volt vetítésük, a Magyar Intézetben, decemberben New Yorkban volt vetítésünk. Májusban Stuttgartban lesz vetítésünk, többek között azért, mivel itt a Mercedes, és ezért a Stuttgarter Fesztivál külön programban fogja bemutatni a Kecskeméti Filmstúdiót. Tokióban februárban és márciusban volt vetítésünk. Szóval külföldön jobban ismernek és elismernek bennünket. Tudja, hogy most Oscar-díjra nominálták azt a spanyol filmet, a Chico és Rita-t, ami nagyrészt itt készült? Négy éve megkeresett bennünket az ír Tom Moore, mert látta a Magyar Népmese-sorozatot, és arra gondolt, hogy a Kells titka című filmjét velünk készítette. Ezt a filmet két éve javasolták szintén Oscar-díjra. Tehát olyan rendezők keresik meg a stúdiót, akik tudják, milyen szakmai értéket képviselünk.

De nem kell külföldre menni, ott van Debrecen, Pécs vagy Balatonfüred jó példának. Nagyon leegyszerűsítve azt mondhatom, hogy sajnos csak azok a régi műhelyek működnek még most is, amelyek az előző éra idején jöttek létre. Két Magyarország van. Gyakran csak a rosszabbik felét látatják velünk. A jó ügyekért keresni kellene egymást.

- *Mik a közelebbi tervek, esetleg mondana valamit arról, hogy min dolgoznak?*
- Hát hogy életben maradjunk! A 3D-stúdióinkat avattunk, most már nemcsak 2D-ben, 3D-ben is fogunk filmeket forgatni. Három évvel ezelőtt az Orbán Viktor miniszterelnök úr azt mondta nekem, hogy nagyra becsüli a munkánkat és számít ránk, mivel a televíziónak lesz egy gyerekcsatornája. Mindezek ellenére a gyerekcsatorna nem indult be, és a televízió egyelőre nem hajlandó semmiféle szerződést kötni velem meglévő filmterveinkre vagy sorozatainkra.

Kecskemétre évszázadokon keresztül az „élni akarás” volt a jellemző, és remélem, lesznek a jövőben is ilyen emberek. Nem tudom, hogy Probstner után ki fogja átvenni a Kerámia Stúdiót, nem tudom, hogy helyettem ki lesz, próbálkozom, de eddig nem kapkodnak ilyen nehéz helyzetben a stúdióvezetésért. A pozitív gondolatom az, hogy a nehéz helyzet kreatívra tesz embereket.

Az interjút Sági Norberta készítette

Turi Endre

„Mi voltunk a hivatkozási pont”

– Beszélgetésünk elején arra kérem, hogy magáról szóljon néhány szót. Hol végezte tanulmányait és hogyan került ebbe a városba?

– A Képzőművészeti Főiskolán festő szakon végeztem, a képzőművészet, festészet, szobrászat területén ez volt az ún. szocreál időszak. Igen ám, de ez az útkeresések időszaka is volt. Barcsay kísérleteire vagy Domanovszky dolgaira utalok, s most nem a dunaújvárosi erómű freskójára gondolok, hanem azokra a képeire, amelyek feszegették a festészet határait. És hát szobrászok is voltak, akik jó dolgokat csináltak, tehát nem egyértelműen a csúnya bácsik kora volt. Ebben a bizonyos útkereső időszakban kezdtem el dolgozni. A főiskolai neveltetés olyan volt, hogy elvárták a modell után való munkát, tehát rajzolni kellett, le kellett rajzolni valakit úgy, ahogy volt. Ez volt a fokmérő. Abba a generációba tartoztam, ahol szem előtt tartották azt, hogy az a művész, aki fest vagy szobrot csinál, ragaszkodikjék valamihez. Tehát konstrukciót adjon, és ez már túlmutatott a szocreálon. Tehát az, ami úgy van megfogalmazva, hogy érthető bárki számára, még lehet jó. Ma azt tartják, hogy az az erény, ha nem látszik, hogy mi van azon a képen. Az útkeresésben a zománc úgy jelent meg, hogy ez lényegében egy új anyag volt, egy ismeretlen anyag, és mint ismeretlen anyag, lehetővé tette azt, hogy az ember olyan dolgokat hozzon létre, ami eddig még nem volt. Ez technikailag értendő egyelőre. Aztán persze kiderült, hogy gondolatokat is lehet közvetíteni. És hogy kerültem ide? Miután a főiskolát elhagytam, különböző művésztelepekre jártam. Volt akkor három-négy művésztelep, amit látogatunk, és akkor Kecskemétre kerülve megtudtam, hogy itt a zománcgyárban van egy ilyen lehetőség, tehát úgy kerültünk össze, hogy volt egy útkeresés és jött egy anyag.

– A Zománcgyárban milyen lehetőség volt?

– A Zománcgyárban olyan volt a művészekhez való hozzáállás, hogy a laboratóriumban mindig dolgozhatott egy-két művész. Most ez a labor ide költözött az alkotóműhelybe. Körülbelül tíz évet töltöttem a gyárban, bármikor bementem, ott égethettem, kísérletezhettem, volt anyag és volt lehetőség a munkára. Aztán ösztöndíjat is kaptam „ösztönzésül”. Beáztam magam a zománc technikai és kompozíciós kérdéseibe, tehát mintegy készültem egy lehetséges feladatra.

– Tehát kezdett körvonalazódní, hogy a Zománcgyárból ennek a művészeti iránynak ki kell válnia?

Turi Endre zománcművész 1935-ben született Budapesten. Festő szakon diplomázott, az 1960-as években ismerkedett meg a zománcozással a kecskeméti zománcgyárban. 1984-től nyugdíjba vonulásáig a kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely igazgatója. 1989–91 között a pozsonyi Képzőművészeti Főiskolán zománcművészeti kurzust vezetett.

– Nem, nem, nem így volt. Akik zománcoztak, azokban fölvetődött, hogy kellene egy olyan hely, ahol egész évben dolgozhatnak. A gyár támogatása megmaradhatott volna, és meg is volt egy ideig. Grúziában, egy nemzetközi konferencián vetődött fel az alkotótelep gondolata. A delegáció magyar művészei hozták haza a hírt, hogy kellene valamit csinálni, s a Zománcgyár miatt éppen Kecskeméten. Itt jönnek be a politikai szereplők, akkor dr. Gajdócsi István volt a megyei tanácselnök. Elindultak az alkotótelepek, tíz évig, nyaranta hat héten át a GAMF-on dolgoztunk. Nyilvánvaló, hogy a pártvezetés is benne volt, anélkül nem jöhetett létre semmi abban az időben.

– *És Grúziában Kátai Mihály volt az, aki kint volt?*

– Igen, és még páran, küldöttségben voltak.

– *Láttam a honlapon, hogy Grúziával még most is van kapcsolat. Ez még az a kapcsolat?*

– A kapcsolat a magyar és szovjet képző- és iparművészek szövetségei között jött létre, később már maguktól jöttek a művészek, Grúziából is. Ezek sokkal inkább szakmai és emberi, mintsem politikai kapcsolatok voltak. Munkáik itt vannak, tehát a grúzok művei is, amelyek a zománcművészet évezredes hagyományaira épülnek. Régebben, mikor a Szovjetunió létezett, és onnan jött valaki, az megnevezte magát. Lettnek hívtuk vagy litvának vagy ukránnak. Tehát nem volt ebből probléma. Némelyiknek orosz neve is volt, meg a hazájában lévő, kisebb nemzetközösségi neve. A nagy „szójúz” a népek nagy tárházát jelentette, és erősítette népművészeti elkötelezettségünket.

– *Arra hogy emlékszik, hogy a hetvenes években, tehát amikor már a GAMF-on létrejött a nyári alkotótelep, akkor annak működését mennyire befolyásolta a pártvezetés?*

– Azt nem, ebben az volt az érdekes, a művészeti irányzatra vonatkozóan, hogy mi kitűztünk egy bizonyos célt. Ennek lényege az volt, hogy a magyar népművészetből (és más népek művészetéből) indultunk ki. Ez a bartóki modell. Képzőművészeti kérdéseket tekintve olyan nyelv, vizuális anyanyelv kialakítására törekedtünk, amely csak ránk jellemző. Értelmezésről van szó. És ebben Pap Gábor¹ sokat segített, de voltak itt még mások is, akik jöttek előadást tartani, akik újonnan értelmezték a magyar népművészetet. Lükő Gábortól² is sokat tanultunk, ő Félégyházán volt múzeumigazgató, később ösztöndíjasunk is, ábrákkal dúsan ellátott tanulmányokat tett le, amelyre alapozni lehetett. Mondják, hogy a parasztember szerette a szépet és szerette a háza táját is díszíteni. Rendben van, de hogy mivel, meg minek? Tudniillik ez mind kultikus dolog volt, mindnek van egy visszavezethető ága, hogy miből alakult ki, és ha ezt megérti az ember, akkor tudja alkalmazni. Ezek általában bizonyos üzeneteket hordoztak magukban a következő generációnak, ez az apáról fiúra való mentés. Tehát ez volt a hagyomány. És megmaradtak, nagyon megmaradtak a dolgok. Még a mai világban is mindig, ha másképp nem, babonaként szoktuk emlegetni. A népművészet benne volt a nagy politikai áramlatban is. Mindig népi táncosokat vittek és pingálós társaságot. Ebbe nem lehetett belekötöni. Buda Feri is itt volt, tehát kapcsolódott hozzánk nemcsak a képzőművészet és a zománc, hanem más művészeti ágak is.

– *Akkor több intézmény is alakult itt, a városban. Budapestről ideköltözve ezt hogyan látta?*

– Amikor idejöttem, nekem, mint külső szemlélőnek, az volt az érzésem, hogy egyfajta kulturális pezsgés van. Gajdócsival úgy ismerkedtem össze, hogy mentem egy kiál-

1 Pap Gábor (1939) művészettörténész, 1989-től a Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely művészettörténeti főmunkatársa.

2 Lükő Gábor (1909–2001) Kossuth-díjas néprajzkutató. Fő műve *A magyar lélek formái* (1942, 2001).

lításra, tömegek jártak kiállítást nézni, nem értem be az ajtón, préselődünk. Tehát ez egy jellemző dolog volt. Most mindegy, hogy miért mentek oda, de biztos azért is, mert érdekelte őket. Sodródott a tömeg és összesodródtam Gajdócsival, összenyomódtunk, és úgy mentünk be az ajtón. És akkor azt mondta nekem, hogy „keress föl”. Mondom, hát „hol?“, mondja, „hát tudod, hogy hol”. És ennyi, megint szétválás. Na most, ő tudott rólam, de én meg nem tudtam, hogy ő a Gajdócsi. Aztán megkerestem, akkor volt arról szó, hogy keressünk egy olyan helyet, ahol állandóra meg lehetne valósítani a zománcot, és akkor a Műkertben meg mindenhol mindenféle villákat nézegettünk. A nyári tábor eközben ment. És évek múlva eljutottunk odáig, hogy megalakultunk, megalakítottuk a műhelyt. Erre '84-ben került sor. Ez akkor a városnak egy elhanyagolt része volt, a szó szoros értelmében először ki kellett ganézni a lótrágyát. A fafaragó Nagy Kristófnak³ volt itt műterme és a lovai. Rajta kívül itt dolgozott még Kerekes Ferenc szobrászművész⁴ is, főként fával. Szóval azért ez egy sötét hely volt, és azt mondta Gajdócsi, hogy menjetek ide be. Hát jó, bementünk ide, de nekem fotóim vannak, hogy hogyan nézett ez ki: romok, romok.

– *Gajdócsi István mennyire volt művészetértő ember?*

– Én nem tudom, hogy ő mennyire volt művészetértő, de olyan vezető volt, aki azt tudta, hogy ez kell, erre szükség van, ez érték! Tiszta szívvel említhetem Tóth Menyhért „felfedezésének” példáját, aki egyébként szintén járt alkotótelepeinken. Na most, egy vezetőnek, egy akármilyen vezetőnek, nyugodtan mondhatom, hogy nem az a lényeg, hogy beleártsa magát, hanem hogy tudja, miről van szó! Legyen ráérzése, affinitása! Ha nincs, akkor kérdezzen meg valakit.

– *A művésztelepekre is kijárt Gajdócsi István?*

– Kijárt a művésztelepekre, és ide is bejött nagyon sokszor. Pestről jöttek haza, és látták, hogy mi még itt dolgozunk, és akkor kiszállt a kocsiból, bejött ide, és „hogyan vagytok, mint vagytok?” Ilyen ember volt. Gajdócsi olyan volt, hogy ha megcsinált valamit, akkor érdekelte, hogy halad, de nem szólt bele túlságosan. „Ti dolgoztok, Ti csináljátok” – mondta mindig.

– *Azért, hogy olyan sok intézmény beindulását jóváhagyta, állítólag sokat kellett tartania a hátát, mivel Romány Pálnak ez annyira nem tetszett.*

– Romány sem ellenezte ezt a dolgot, sőt támogatta. Én rengeteget vitatkoztam Románnyal, kapcsolatot tartottunk. Voltak itt olyan dolgok, pl. a mi megépítésünk, ugye, elmaradoztatott mindig. Én mindenhol kaptam ígéreteket, és hát másfelé ment el a pénz, amit ide kellett volna szánni. Na és mondom, ő nem ellenezte ezt a dolgot, nem tudom, hogy más dolgokat igen vagy nem, de ezzel kapcsolatban egyetértett. Na most, ő hallgatott Gajdócsira. Van még egy érdekes momentum ebben a dologban, hogy mikor rendszerváltás volt, ő már tanított az egyetemen, na és Pesten volt egy kiállításunk. Én nem mentem föl a kiállításra, de ő elment, és azt kérdezte, hogy „Turi barátom hol van?”. A lényeg az, hogy kerest.

3 Nagy Kristóf (1950) budapesti születésű fafaragó. 1974-től dolgozott Kecskeméten, itt, az új széchenyivárosi lakótelepen állította fel az ország első szoborpark jellegű fajátszóterét 1978-ban. 1992-ben költözött Szentendrére.

4 Kerekes Ferenc (1948–2001) kecskeméti származású szobrászművész. Figurális szobrai kőből, fából, fémekből készítette.

– *Érdekes, hogy a jó kapcsolat ellenére nagyon nehezen sikerült felújítani az épületet, pedig hát ezek a személyes szálak mozgatták annak idején a dolgokat.*

– Igen, sőt. Eléggé ütvesztő volt, elakadhatott az ügy egy alacsonyabb osztályon, egy alacsonyabb beosztású emberen. Mikor fönt megint rákérdezett az ember, hogy mi van, akkor meg már ki volt söpörve a kassza, nem volt benne pénz.

Szóval mikor idekerültünk, én hoztam ide egy-két dolgot, kemencét meg egy-két széket otthonról, mert semmink nem volt, és hát elkezdtük csinálni a dolgokat. Akkor még csak ez az egy épületünk volt, a nagyothallók még abban a faházban voltak, ami itt van, aztán költöztek át az utca másik oldalára. Akkor az udvarban négy lakó volt, meg a végében volt egy ezermesterműhely. Aztán ezek innen kikoptak, és megkaptuk az épületet végig.

– *A Műkertvárosban nem lett volna alkalmas ingatlan?*

– Valamiért nem voltak jók, azokat egy emberre szabták, azok lakások voltak. Ez meg egy régi malom volt, egy hodály. Ez egy egész: a Kis utca, Bethlen körút meg a Kaszap utca, ez a háromszög egybetartozott. Egykor malom volt. Az volt az ígéret évről évre, hogy majd megcsináljuk, de nem sikerült összehozni annyi pénzt soha. De az a bizonyos dolog, ami miatt létrejött, és amiért az úgynevezett politikai szereplők is mellette voltak, hogy a művészetnek, főleg ennek a zománcnak ad majd egy iskolát, talajt, hát ez viszont megvalósult, és végül is ma is idejönnek, külföldről is, tanulni.

– *A 'hetvenes-nyolcvanas években milyen intézményekkel volt még kapcsolatuk? Említette, hogy Buda Ferenc ide járt alkotni. A szellemi elitel milyen volt a kapcsolata az intézménynek a városban?*

– Hát mi az, hogy szellemi elit? A lényeg az, hogy a városból is nagyon sokan jöttek ide, például tanárok. A zománcozás addigra elterjedt, úgyhogy mindenki zománcozni akart. Volt egy olyan időszak, amikor tényleg az összes óvodás zománcozni akart, megégetik a kis ujjukat, de nem baj. Szóval ment ez a dolog. Most is működik a városban legalább három-négy szakkörfele, ahol zománcznak, van kemencéjük is. Idejárnak anyagért, meg idehozzák a gyerekeket és itt tartunk nekik ilyen bemutatófélét. Volt tehát ilyen is, főleg az iskolákkal volt ilyen kapcsolatunk, de aki valamit adott magára, az eljött, itt volt. Nekünk voltak és vannak is olyan előadásaink, amelyek kifelé szólnak. Egyébként jó kapcsolatban voltunk a Kodály Intézettel, a bábszínházzal, a színházzal, a rajzfilmstúdióval, a Naiv Múzeummal és más intézményekkel is.

– *A műhelynek élénk külföldi kapcsolatai is voltak már a nyolcvanas években is.*

– Igen, na most az egy érdekes dolog, hogy '90-ben kint voltunk Franciaországban a testvérmegye meghívására, ahol egy kiállítást rendeztünk. Ott találkoztunk a zománcművészetben járatos emberekkel, többek között az egyik nagy zománcgyár igazgatójával. Ő támogatta akkor az úgynevezett Limoges-i Zománcművészeti Biennálékat. Kétévente munkákat lehetett beküldeni bárhonnan a világból, nagy kiállítást rendeztek, a munkákat díjazták, tehát ez egy motor volt. Beszélgettünk, tárgyaltunk, és létrejött volna egy paktum a franciákkal, mint intézmény bekerülhettünk volna ennek révén az unióba, de akkor az még túl korai volt. Az a zománcgyár azt mondta, hogy mondjuk ki mint két nagyhatalom, hogy ő elismer bennünket egy iskolának, miután tud róla, hogy azok vagyunk, és mi meg ismerjük el őt, aki megrendezi ezeket a kiállításokat meg díjazza az alkotásokat. Jó, rendben, ebből semmiféle bajunk nem származik. Na, ilyenekről tárgyaltunk. Jövünk haza lelkesen, hogy ezt majd megcsináljuk, mert meg volt már szerkesztve, meg volt írva, és akkor itthon azt mondták, hogy nem. Fogalmam nincs, hogy miért! Pénzbe sem került volna, sőt kaptunk volna pénzt! Ez nagyon furcsa volt.

– *Az országban van-e másik ilyen zománcközpont, mint Kecskemét?*

– Az országban nincs, még az országon kívül is csak ritkán. Németországban, ahol voltunk, ott úgy van, hogy van egy kastély, annak a tulajdonosa zománcozik, és a kastély alagsorában végig berendezett műhelyek vannak, oda összejárnak a németek. Akkor van egy ilyen Spanyolországban is, de nem állandó jellegű, mint a mienk, hanem időszakos, szóval művésztelepeket csinálnak, olyanokat, mint nekünk az első tíz évünk volt. A másik vicces dolog, hogy Gertrud Rittmann-Fischer, az előbbi német művésztelep, a Creative Kreis vezetője tőlem kérte, hogy beszéljek az ő polgármesterükkel, hogy nálunk állami támogatásban részesül ez a dolog. És nekem kellett megmondani, bizonygatni a polgármesternek, hogy bizony van ilyen, mert ő is azt akarta, hogy adjon támogatást, és hát mi voltunk a hivatkozási pont, ennyire jók voltunk! Tehát volt egy csúcs, amikor elérhettünk volna bizonyos dolgokat. Több ilyen esetünk volt, de hármat még megemlétek: az előbbihez hasonlókat kértek tőlünk Erfurt kapcsán, onnan küldöttség is járt nálunk. Kay Whitcomb amerikai zománcozó Rockportból többször kért információt az intézmény működési szerkezetéről, dolgozott is nálunk, s a tanítást, az ösztöndíjat, a műalkotások gyűjtését a legjobb befektetésnek nevezte. Ruth Rusby angol művész, aki a londoni Guildhall Universityn dolgozott, tőlünk kért megerősítést egyetemi előadói tevékenységéhez.

Az, hogy még mindig megvagyunk, a bizonyítéka annak, hogy ez nem úgy jött létre, hogy az állam bácsi létrehozta. Ez alulról jövő kezdeményezés volt, maguk a művészek akartak valamit. Állam bácsi beszállt, hogy jól van, akkor ő támogat ebben a kérdésben bizonyos összeggel, a többiről gondoskodjatok, csináljátok meg. Mert azt sem mondhatom, hogy cenzúra volt, tehát amikor valaki idejött, akkor bevallotta, hogy mit érez pontosan, mert a műalkotásba bele kellett vinni, tehát nem volt itt mellébeszélés, halandzsza.

– *Még visszatérve a zománccgyárra, említette, hogy Franciaországban a zománccgyár igazgatója az, aki a művészeket támogatja. Általános dolog, hogy a zománccgyárak ezt a művészeti vonalat kísérik?*

– Ez kézenfekvő, nem? A zománccgyár akkori igazgatója és főmérnökei támogatták a sportolókat, és azok fizetést kapnak, hát akkor a művészeket miért ne? Ez reklám is volt. Azonkívül voltak mérnökök, főmérnökök, akik művészetkedvelők voltak és ráálltak arra, hogy függetlenül a zománcc ipari gyártásától, ők művész-zománccal is kísérleteznek. Albert Péter, aki könyvet is írt a zománccról, tulajdonképpen a trösztnek volt a főnöke. Pesten működött, az egész gyár hozzá tartozott. Nekem itt Tóth Lajossal és Gulyásné dr. Bodnár Máriával volt kapcsolatom. Valamit el tudtunk érni, azóta egy pár új zománcc született. A budapesti gyár sem zárkózott el, a budafoki sem. A gyárak nagyon sokáig ingyen adták nyáron a zománccanyagot, nagy kannákban mindenféle szín jött Bonyhádról.

– *Kipróbálásra?*

– Nem, művészeti munkára! Már akkor ki volt próbálva, tudtuk, hogy ez ez, mindenki ismerte. Az oroszok is úgy jöttek ide, hogy akkor ez meg ez kellene, mert volt egy megbízható alap, amin el lehetett indulni. Amikor mi megalakultunk, akkor azon voltam, hogy teljes működésünk legyen, legyen zománcckészítés is. Ha bármi történik, mint ahogy megszűnt a gyár, hát akkor hova megyünk? Megcsináljuk magunk, tehát létrehoztam minden olyan dolgot, hogy ne kelljen nekünk azért befejezni a tevékenységünket, mert a zománccgyártás befejeződik. Sőt olyan zománccokat is készítettünk, amit nem gyártottak sose!

– *A labor mikor jött át a gyárból?*

– Most!

- *Hogy látja a folytatást? Tudnak még művészvendégeket fogadni?*
- Arról is érdemes beszélni, hogy kezdetben ez úgy volt, hajdanán, hogy idejött az alkotó és kapott egyhavi pénzt, ami 4000 forint volt, amikor a fizetések 1500-ak voltak. 4000 forintot kapott ösztöndíjként, tehát hogy ösztönözzék, hogy ne kelljen másféle kereset után néznie, kísérletezni tudjon. Szállást kapott, enni kapott, anyagot kapott, rézlemezt, vaslemezt, zománcot, meg az ösztöndíjat, ezért itt kellett hagynia egy műalkotást. Most ugye megszűnt ez az egész dolog. Nincs ilyen. Idejön az alkotó, fizet, és akkor még hagyjon itt egy képet! Egyelőre még hallgatólagosan belemennek ezekbe a dolgokba. A másik meg az, hogy így sérül a kísérlet, mert akkor már úgy dolgozik, hogy az anyagot is meg kell venni, és akkor ő olyan képeket csinál, amiket majd el fog adni, tehát már erre koncentrálni. Ez már nem ugyanaz.

- *Az ösztöndíjrendszer mikor szűnt meg?*
- Nagyon gyorsan, talán 10 évig, ha megvolt, talán. Mikor idekerültünk, már nem volt. Tehát az még az úgynevezett átkosban megszűnt.

- *Pályázat alapján választották ki az ösztöndíjasokat?*
- Na, hát örültek, ha jöttek. Tehát kezdetben ment a bevetés, aztán utána már annyian jöttek, hogy ho-hó, 60-70-en itt voltak. Akkor jött a szelekció, hogy előre be kellett adni valamit, aztán majd eldöntik. Aztán ez is hamisnak bizonyult, mert nem lehetett tudni a beadott anyagból, hogy mi fog születni. Akkor jött az, hogy ennyit be tudunk engedni, és akkor kéthetes váltásokban voltak itt az alkotók. Úgy nagyjából ki is jött a létszám, nyaranta olyan 60-an megfordultak itt. Még mindig azt mondom, hogy a nehézségek ellenére ez még mindig él. Nem tudom, hogy mit fog még kibírni, mert az tény, hogy termelőüzemmé váltunk lényegében, így nem látom biztosítottnak azt, hogy érdembeli munka folyjon. Tehát tulajdonképpen a szakmaiság sérült.

Még egy dolgot szeretnék említeni. Pozsonyban tanítottam, nem sokáig, körülbelül két szemeszternyi. És azért kellett abbahagyni, mert kicsit földúltuk a pozsonyi egyetemem. Ugyanis a berendezkedése az volt, hogy ott egy tanárnak két-három növendéke volt, nem több. Ott ilyen válogatott legénység volt, és alig-alig látták a diákok az illetőt, aki őket tanította. Ott minket fakultatív tantárgynak hirdettek meg, vittünk ki zománcot, tanítottunk. Mivel nyelvi kérdés is „fönt forgott”, Kopócs Tibor kedves kollégánk, Komárnóban élő művész volt a tolmács. A főiskolára holland meg dán diákok is jártak! Amikor meghirdettük a kurzust, hogy minden héten csütörtökön és pénteken ott vagyunk, akkor külön tanszék volt erre. Most ezt csak azért mesélem, mert magyar főiskolára nem sikerült soha eljutnunk. Hát ezek szóba álltak velünk, de csak addig, amíg meg nem tépáztuk „a nemzeti becsületüket”. Csütörtök-pénteken ugyanis eltűnt mindenki a saját osztályából, és nálunk voltak a diákok. Akkor bejött a főigazgató, és azt kérte, hogy legalább az első-söket ne! Mert ott áll a tanár, tartaná nekik a művtörténetet, és ezek meg itt vannak! Hát annyira ragályos volt ez a dolog, mi tényleg nagyon dolgoztunk ott, mindent csináltunk, pezsgett az élet, tényleg alig várták a hétnek ezt a két napját. Ilyenkor berendezkedtünk a szállásunkra, kaptunk egy külön lakosztályt, tanszéket és magas fizetést. Hát ez közrejátszott, hogy a kollégák irigykedtek, meg volt szabva egy külföldi tanárnak a fizetése, és ez magasabb volt, mint az ottaniaké. Ezért aztán nagyon kinézték minket, meg persze azért, hogy elszípkáztuk a gyerekeket. Egyszerűen kiürültek a termek. Nagyon érdekes dolgokat csináltak: kísérleteket végeztek, keramikusok jöttek és összeépítették a zománcozott dolgokat a kerámiával. Tehát nagyon érdekes művek jöttek létre, és minden szak hozta magát és kitalált valamit. Ragadt rájuk ez a dolog, adtunk mi valamit a népművészetről is, és mindenki a sajátját vitte bele a munkájába, tehát nem a magyar motívumokat, hanem

a sajátjukat. Egyszer, amint mentünk föl a nagy, széles lépcsőn az egyetemen, állt fönna tanári kar. Minket vártak, mert kíváncsiak voltak, hogy ki a franckarika jár oda hozzájuk. És megyünk föl a lépcsőn, és akkor valamelyik odavetette nekik, hogy „na, majd most jön a magyar módi”. A magyar módi az lett, hogy mindenki dolgozott, csináltak dolgokat, és az év végi kiállításon nagyon szép eredményünk volt.

– *A diákok ide is jöttek, Kecskemétre?*

– Volt, aki ide is jött, igen! Három-négy ilyen növendék volt, aki ott kismövendékem volt, és ide is eljött. Még volt olyan is, aki beírta a nevemet mint tanáraét, mert utána ő Ausztriában, meg különböző helyeken tanult. Rövid ideig voltunk, megtettük a magunkét, robbantás volt egy év alatt. Aztán mikor eljöttünk, mondták, hogy lesz ott egy tanár, aki majd átveszi. Aztán később meghallottam, hogy úgy csináltak, mintha átvették volna, aztán nem lett belőle semmi.

– *És az itteni főiskoláról járnak le hallgatók? Van utánpótlás?*

– Utánpótlás onnan van, hogy ha valaki elvégzi a főiskolát, hallott rólunk és eljön. Az lett volna igazán jó, ha itt, ebben a műhelyben van ennek a műfajnak az utánpótlása. Volt egy olyan elképzelés, hogy tartozzunk a Képzőművészeti Főiskolához vagy valamelyik főiskolához, és kihelyezett gyakorlati helye legyünk. De ez sem jött össze valamiért! Nem mindig anyagi dolgokon múlt ez. Az ott lévő tanárok lefitymálták a dolgot, hogy ez nem egy nagy durranás, és kész! Mindennel lehet festeni, próbálja meg, csinálja meg. Zárójelben megemlítem, hogy mostanáig öt éven át jártak ide a pécsi egyetem festő szakos hallgatói, s ők még ma is visszatérő vendégeink, amint mások is, akik egyszer megízlelték ezt a dolgot. A fényt, fizikai és szellemi értelemben. A zománc a fény művészete. A belső és külső fényé. Néhány éve Pap Gábor írt rólam egy könyvet, amelynek címlapján Ady Endrét idéztük: „A fénytől élünk, s fény vagyunk...” Zárójel bezárva.

Az interjút Sági Norberta készítette

Varga László

Helyi emberek kellene a vezetésbe

– Ön szerint minek köszönhető, hogy az hetvenes-nyolcvanas években egy sokszínű és pezsgő kulturális élet tudott létrejönni Kecskeméten? Milyen szerepe volt ebben a megyei és a városi vezetésnek és az egyház oldaláról hogyan nézett ez ki? De kezdjük az elején.

– Kecskeméten születtem, nagyon sok időt töltöttem Kecskeméten szolgálatban is, hisz távol a várostól az ötévi egyetemi tanulmányaim alatt voltam, és két évet töltöttem a megyétől távolabb mint segédlelkész. A segédlelkészeim legtöbbit is Kecskeméten töltöttem, majd utána 1966-tól '77-ig Tiszakécskén voltam lelkész. Tehát azt mondhatom, hogy az 1962 és '65 közötti időben voltam itt beosztott lelkész, azt ismerem. 1976-ban kerültem vissza Kecskemétre, ettől kezdve kapcsolódtam be igazán a város életébe a szolgálatom nyomán. Mégpedig úgy alakult, hogy frissen idekerült lelkészként egy fél évig voltam itt, miután rám szakadt a kecskeméti gyülekezetnek minden gondja, és a kecskeméti gyülekezetnek a város felé való képvisellete is, mert a lelkésztársam, aki esperes volt, Balogh László, beteg lett, majd nyugdíjba ment, tehát az elnöklelkészséget én vettem át. Így a várossal való kapcsolatot is én tartottam. 1980-tól a városi tanács tagja lettem két cikluson át, akkor még öt évesek voltak a ciklusok, tehát egész a '90-es választásokig tag maradtam. Utána pedig már mint megválasztott önkormányzati képviselő maradtam a testületben szintén, két cikluson keresztül.

Ígazából úgy érzem, és azt tudom egy mondatban összefoglalni, hogy azóta indult meg a városban a kulturális élet pezsgése, amióta Kecskeméten tősgyökeres kecskeméti tanácselnök lett: Mező Mihály. Mikor még én bejöttem a városba, hetvenhatban, akkor Gódor József¹ volt a tanácselnök, rövid ideig, és utána jött Mező Mihály. Mező Mihályt úgy ismertem meg, mint akinek tényleg szívügye volt Kecskemét. Ő nagyon jó értelemben vett lokálpatrióta volt, és jó kapcsolatot tartott az akkori megyei vezetéssel is. Érdekes volt

Varga László 1936. április 19-én született Kecskeméten. A Kecskeméti Közgazdasági Középiskolában érettségizett 1954-ben. Tanulmányait a Budapesti Református Teológián folytatta, ahol 1959-ben szerzett lelkészi oklevelet. 1959-től, Monoron, Seregélyesen, Izsákon, Kunszentmiklóson szolgált segédlelkészként. 1962–1965-ig Kecskeméten, a bács-kiskunsági egyházmegye esperese mellett. 1965-től 1976 márciusáig Tiszakécskén volt lelkész, majd 1976. márciustól – 32 éven át – 2008-ig Kecskeméten. A rendszerváltás idején tevékenyen részt vett régi iskolája, a Kecskeméti Református Kollégium újraindításában. 1976-tól 2003-ig espereshelyettes volt a Bács-Kiskunsági Református Egyházmegyében. 2003 és 2008 között a Dunamelléki Református Egyházkerület püspökhelyettese. volt. 2009-től a Dunamelléki Református Egyházkerület Székházának és Konferenciaközpontjának főigazgatója. 1980–1990 között Kecskemét város tanácsának volt tagja, majd 1990–1998 között a város önkormányzati képviselőjeként dolgozott, a szociális bizottság elnöke volt. 2010-ben a Fidesz–KDNP-szövetség Bács-Kiskun megyei listájáról szerzett országgyűlési képviselői mandátumot. (<http://kdnep.hu/kdnep/parlament-frakcio/varga-laszlo>)

1 Gódor József 1974-től 1979-ig volt a Kecskeméti Városi Tanács elnöke.

működése tanácselnökként, mert megtalálta abban az igen nehéz politikai helyzetben – amikor a párt diktált – azt a nagyon keskeny ösvényt, ahol el lehetett menni, és komoly eredményeket lehetett elérni a város érdekében. Ahhoz, hogy a városban sok mindent elérjen és a kulturális fejlődés meginduljon, a kulturális élet felpeszsdüljön, ahhoz kellett a megye támogatása is. Ebben Gajdócsi István egyértelműen partner volt a számára. Érdekes dolog volt ez abban az időben – már sokszor végiggondoltam én ezt –, hogy Kecskemét annak ellenére, hogy természetesen nem szakadhatott ki a magyar valóságból, soha nem lett szocialista város. Kecskemét megmaradt polgári városnak, még akkor is, amikor hangsúlyozottan a munkásosztály lett a meghatározó erő az országos politikában. Itt a régi kecskeméti polgárságnak olyan mély gyökerei voltak, amelyek megtartották azokat a kulturális és társadalmi értékeket. Persze ezeket is tönkretette, nagyon sok mindenben rombolta a szocializmus eszméje, de nem tudta ezt a várost szocialista várossá deformálni. Ennek illusztrálására hadd mondjam el – ez már ugyan túlhalad azon az időszakon, amiről kérdez, de ennek bizonyossága az is –, hogy szabad választásokon, 1944-től egészen a mai napig, a szocialisták vagy a kommunista párt Kecskeméten soha nem győzött. Ez alól kivétel az amit nem nevezhetünk választásnak, amikor nem lehetett választani. Amikor választani lehetett, itt a polgári vonal maradt meghatározó, '45-től '47-ig a Kisgazda Párt volt az, amely Kecskeméten vitte a politikai életet.

– A doktori értekezésemben vizsgáltam ezt a korszakot, és az 1945-ös és '47-es választáson az összes megyei hatósági jogú várost összehasonlítva, a legnagyobb arányban itt nyertek mindig a jobboldali pártok, és szerepeltek leggyengébben a baloldali pártok, a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt is.

– Ez így van, én ide vezetem vissza ezt a későbbi korszakot is, hogy a szocializmus eszméje itt nem tudta gyökeresen kiirtani a városból ezeket a polgári gyökereket. Ebben persze voltak átmenetek, rövid időre jöttek olyan polgármesterek, akiknek még a nevét sem érdemes megjegyezni, mert gyakorlatilag semmit nem tettek a városért. Ebben Mező Mihály tanácselnöksége alatt történt változás, az ő diplomáciai készsége, amivel megpróbált eleget tenni azoknak az elvárásoknak, amit akkor egy tanácselnöknek is meg kellett tenni. Mező, ha kellett, a városért megküzdött a minisztériummal vagy a párt vezetőivel is, ebben tényleg támogatója volt Gajdócsi István. Erre mondok egy példát, ami 1981-ben történt. 1982-ben volt Kodálynak a százéves születésnapja, Mezőék akkor úgy gondolták, hogy a szülővárosnak kellene méltó emléket állítani Kodály számára, és hogy honnan, honnan nem, jött az ötlet: harangjátékban gondolkodtak. El is indultak ezen az úton, megkapták '81-ben az engedélyt arra, hogy egy németországi céggel megcsináltassák a harangjátékot, és megkapták a Pénzügyminisztériumtól a valutakiutalási engedélyt erre a projektre. Azonban ebben az évben volt az, hogy Kadhafi líbiai diktátor Magyarországtól elfordult, és kivitte az összes pénzét. Kiderült, hogy itt Magyarországon nagyon jelentős mennyiségű pénze volt, amit az egyik napról a másik napra kivitt. Ez eredményezte Magyarországon az első valutakrizist, mert egyszerűen valuta nélkül maradt az ország. Erre visszavonták Kecskeméttől is a már aláírt valutaengedélyt. Eltelt egy esztendő, '82 végén egész véletlenül beszélgettem az akkori tervosztály vezetőjével, Gyulai Tiborral. Ismét csak azt mondom, hogy Mező kecskeméti kötődésű, gyökerű embereket helyezett a tanács különböző osztályainak élére is. Közöttük az egyik legfontosabb osztály a tervosztály volt, hisz a fejlődést, a város fejlődését ők határozták meg. Gyulai Tiborral én együtt jártam az Ókollégiumba, együtt végeztünk a közgazdaságban, egy osztályba és valami egyházi ügy miatt benn voltam nála, és azt mondja olyan tréfásan: *nincs véletlenül 100 ezer nyugatnémet márkád?* De mondom mindjárt adom csak nem tudom melyik zsebbe tettem! Aztán kérdelem, hogy miről van szó. Azután elmondta a tervüket, amiről

én addig nem is tudtam. Erre én azt mondtam a Gyulainak, hogy: *idefigyelj, nekem nincs, de a püspököknek lehet, hogy van.* Megígértem, hogy majd beszélék a püspökkel. Alig értem vissza a lelkesi hivatalba, körülbelül negyedóra múlva csöngött a telefon, Mező Mihály hívott, hogy mikor jöhet át hozzám. Rögtön átjött, és a következőket mondta: *ha Istent ismered, akkor segíts rajtunk! Mondom: ezen nem múlik, mert Istent ismerem! És ha tudok, segítek.* Elmondtam, hogy azért nem olyan egyszerű dolog ez, ugyanis a helyzet az volt, hogy Budapesten abban az időben Tóth Károly püspök újította föl a Lelkészképző Intézetet, neki nagyon jó nyugati kapcsolatai voltak. A német észak-rajnai egyház vállalta az épület teljes felújításának és az új internátusi szárny építésének a költségeit. Ezután a püspöktől megkérdeztem, hogy nem lehetne-e barterezni, mert Kecskemétnek kellene 100 ezer nyugatnémet márka. Kecskemét kifizetné forintban a márka ellenértékét, de így meg tudná venni a város a harangjátékot. Azt mondta erre a püspök, hogy semmi akadálya nincs, ha a tanácselnökötök hoz nekem a pénzügyminisztertől egy papírt, hogy ez nem feketevalutázás, valutakijárlás, hanem legális. Visszajöttem, mondom a Mezőnek, hogy mit intéztem. Azt mondta, hogy azonnal indul Pestre. Pár nap múlva jött Mező, és hozta a papírt az akkori pénzügyminisztertől, aki hozzájárult ahhoz, hogy a Magyar Református Egyházhoz érkező valutát Kecskemét fölhasználja. Meglett a papír, nagy volt az öröm, elindult a megrendelés. Az akkori viszonyokra azonban jellemző – és itt megint csak Mező és Gajdócsi együttműködésének a példája ez –, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal akkori elnöke, Miklós Imre, fölhívatta a Mezőt, és mint a legutolsó bérest, letolta: *hogy képzeli a tanácselnök elvtárs, hogy szövetkezik az egyházzal? Mit gondol, hogy ennek mi lesz a következménye, majd az egyház hogy fogja benyújtani a számlát, és kiszolgáltatja a várost az egyháznak?! Megtiltom ezt az egészet!* Jött a Mező, elmondtam, hogy ez van, de azért nem hagyta magát, azt mondta: *megpróbálok megmozgatni minden követ!* Meg is mozgatott mindent, Gajdócsi vállalta fel azt, hogy az Elnöki Tanácsban² elmondja, Kodály emlékére miért fontos Kecskemét a harangjáték, de Miklós Imre nem engedte a valutatranszakciót. Ezután valaki odaszólt Miklós Imrénének, hogy márpedig ennek mennie kell. Így végül is elkészült a harangjáték, aminek az árát kifizette a rajnai egyház. Végül is 112 ezer nyugatnémet márka volt, Kecskemét városa pedig átutalt kétfélmillió forintot. Az átutalt pénz a Ráday utca 28. szám alatt épülő Teológus Internátus támogatására ment. Mindez példa arra, hogy Mezőnek ez is egy olyan húzása volt, aminek én tanúja és közreműködője voltam. De nagyon sok ilyen történt, ennek is köszönhető, hogy itt ennyi kulturális intézmény jött létre. Én úgy emlékszem, a Zománcművészeti Alkotóműhely, a Círóka Bábszínház, a Kecskeméti Rajzfilmstúdió is ebben az időszakban jött létre.

– *A Kodály Intézet.*

– A Kodály Intézetnél megint csak meglovagolták azt, hogy Kodály kecskeméti születésű, és ennek kapcsán hozták ide a Kodály Intézetet Pestről. Nagyon nehéz volt idehozni, minden tekintetben. Ezek voltak azok, amiket én láttam, hogy komoly harcokkal vívta meg ezeket a dolgokat Mező, egészen 1987-es lemondatásáig. Nem tudom, hogy mi volt az oka, de teljesen meglepetésszerűen ért bennünket. Annak idején hiába kérdeztem őt, hogy ennek mi volt az oka, csak annyit mondott, hogy valami olyasmit kértek tőle, amit nem vállalt. Én, megmondom őszintén, azóta is mindig elfelejtettem megkérdezni tőle mikor beszéltünk, hogy mi volt a lemondásának az oka. Utána Adorján Mihály került a helyére, aki végül is vitte tovább a rendszerváltásig azt, amit Mező elindított. Tehát én ezt érzem, és sokszor elmondtam akkor is, meg azóta is, hogy azok a városok fejlődtek igazán a szocializmus idején is, ahol helyi születésű és helyi kötődésű vezetők voltak. Ez ma is

2 Gajdócsi István 1985-től 1989-ig volt tagja a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának.

így van. Az úgynevezett ejtőernyős emberek, akiket valahova odaraktak, azok soha nem érezték magukénak azt a várost, ahová kerültek, és a város se fogadta be úgy őket. Mező itt járt iskolába, mindenki ismerte, tehát sokkal könnyebben tudott szót érteni az emberekkel. Ez nem ment volna annak idején, ha Gajdócsi nem áll mellette, hiszen azért a ranglétra az ott kezdődött, hogy ki van benne az Elnöki Tanácsban. S mivel Gajdócsi az Elnöki Tanács tagja volt, ezért neki még a megyei párttitkárnál is nagyobb szava volt.

– *Érdekes ez, mert készítettünk már néhány interjút, és sok embert megkérdeztünk. A többség azt mondta, hogy itt Romány Pálnak köszönhető egy csomó dolog, és Romány milyen nagy kultúrapártoló volt, és ötletgazdája volt az itt születő intézményeknek. Mező Mihály érdemeit nem szokták kiemelni, inkább háttérbe kerül. Gajdócsi megtételese egyértelműnek tűnik, hogy ő olyan nagyformátumú volt, és sokat tett a városért is, meg a kulturális intézményekért is. Érdekes módon Romány Pál és Mező Mihály szerepe kissé megosztónak tűnik.*

– Az biztos, hogy Mező elmozdításában benne volt Romány is. Kecskemétnek megint csak szerencséje volt azzal, hogy Romány került ide. Romány viszont nem a városhoz, hanem a földhöz, a kerthez és a mezőgazdasághoz kötődött. Romány Kecskemétet a kertkultúra, a szőlő és a gyümölcs városának látta. Az ő idején virágzott fel a Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet, a Zöldségtermesztési Kutató Intézet és a Kertészeti Főiskola is. Ami a kultúrát illeti, Romány kultúrát pártoló volt. A felesége az Újkollégiumban működő ének-zenei iskolának volt az igazgatója. 1982 körül újjátották fel az egész épületet. Ebben benne voltunk, mert egyhatod része megmaradt a református egyháznak az államosítás után is, így végig benne voltunk ennek a felújításában. A kezdetekben elég döcögösen ment az egész felújítás, de amikor kiderült, hogy a Rományné lesz az igazgató, akkor sokkal jobban megindult az egész. Ez is 100 millióra volt tervezve, de végül 120 vagy 130 millióra jött ki a fölújítás, az orgona további 9 millióba került, ezek a nyolcvanas években nagyon nagy pénzt jelentettek.

Amikor Szűrös Játványos jött Kecskemétre – akkor már nekünk megvolt az Egyházművészeti Múzeumunk, ami most az Ókollégiumban van, de akkor még itt volt, az Újkollégium alsó részében –, fogadtuk, tudtuk, hogy jön, elő volt készítve minden. Jellemző volt Szűrösre is, hogy azzal jön, hogy *Áldás, békesség* és nyújtja a kezét. Mondom én is, hogy *Áldás, békesség*. Kérdelem: *Őn református?* Azt mondja Szűrös: *Igen, az vagyok. Pali, te milyen vallású vagy?* Kérdezi Románytól. Erre Romány kitérő választ adott, azt mondta: *én nem vagyok református*. Nem mondta meg, hogy milyen vallású, csak azt mondta, hogy nem református. Rományné egyik pozitívuma volt, hogy amikor fölújították az Újkollégiumot, utána nekünk 1984-ben volt – 1680-tól '84-ig épült a templomunk – egy nagy ünnepségünk, a templom építésének 300. évfordulója alkalmából felújítottuk a templom belső részét. A felújítás alatt volt körülbelül két hónap, amikor a templomot nem tudtuk használni. Az egyik lehetőségünk az volt, hogy az evangélikusokhoz megyünk, hétköznaponként oda is jártunk. A másik lehetőséget annak köszönhetjük, hogy közben a kezembe került az 1948-as államosítási jegyzőkönyv, amiben három dolog volt. Egyrészt: nem államosították az Újkollégium posta felőli sarkát, ahol üzletek voltak. Az üzletek nem oktatási célt szolgáltak, ezért azt nem államosították. Másodszor: nem államosították az ólombetétes ablakokat, amelyek a díszteremben voltak, azok megmaradtak az egyház tulajdonában. Úgy van a jegyzőkönyvben, hogy amennyiben azt eltávolítják onnan, akkor azt át kell adni az egyháznak. Harmadszor: benne volt a jegyzőkönyvben, hogy az egyháznak joga van évente három alkalommal a dísztermet a rendezvényeire igénybe venni. Ezzel 1948-tól 1983-ig nem élt az egyház. Nem tudom, hogy az elődeim tudtak-e róla, én mindenesetre ezután, mikor az épület felújítása zajlott, vettem elő az államosítási jegyzőkönyvet, egyáltalán megnézni, hogy milyen jogunk van. Miután az épület felújítása megtörtént, és

szükségünk volt a teremre, gondoltam, hogy most kipróbáljuk a Románynét. Fogtam az államosítási jegyzőkönyvet, bejelentkeztem nála, és mondtam neki, hogy van egy kérésünk a díszteremre vonatkozóan és ennek jogi alapja is van. Azt mondja erre Rományné nekem: *Nagytiszteletű úr, engem nem érdekel ennek a jogi alapja, a jószomszédi viszony, az érdekel engem, nyugodtan mondják meg, hogy mikor kell a terem, és használják!* Ettől kezdve az Újkollégium dísztermében tartottuk két hónapon keresztül a vasárnap délelőtti istentiszteleteket, a többi a gyülekezeti teremben vagy az evangélikusoknál. Ezt követően évente egy alkalommal, minden május utolsó szombatján, elkértük a termet, amikor az öregdiákok találkozója volt. Az öregdiákok sírva jöttek vissza, pláne, mikor először a nyolvas években valamikor ide bejöttek. Nagy örömmel jöttek be a régi iskolájukba, mert addig be se teheték a lábukat ide. Úgyhogy Rományéknál ezt tényleg pozitívként lehet megemlíteni. Nem is tudok olyat mondani, amiben Romány az egyház ellen, vagy az egyházzal szemben, vagy a Rományné is, bármit tett volna. Ugyanez igaz Mező Mihályra is. Mezőnek az egész családja evangélikus, most is ott van az evangélikusoknál, tehát neki megvan a gyökere az egyházban is.

– *Másik kérdésem arra vonatkozik, hogy elég ellentmondásos volt itt az állami vezetés az egyház irányában. Mennyire volt az jellemző a korszakban, hogy egy helyi lelkész a városi tanács tagja, és ott jó viszonyt tud kialakítani, vagy ez inkább kivételnek számítot?*

– Nézze, kettős dolog ez. Az Állami Egyházügyi Hivatal sokkal szigorúbb volt, mint a helyi vezetés. Ez a harangjátékügyből is kiderült, minden tekintetben. Mikor Tiszakécskére kerültem, ott mást tapasztaltam, volt ott is templomfelújítási ünnep. Tiszakécskén a termelőszövetkezet nagytermét és konyháját kértük el, hogy az ebédet ott tartsuk meg. Az akkori helyi tanácselnök, Miskó István, aki nagyon sokat tett Kecskéért – később én jó viszonyban is lettem vele –, akkoriban került pozícióba, és megtiltotta ezt. Ezek után nem tudtam mit csinálni, az Állami Egyházügyi Hivatalhoz fordultam. A hivatalnak minden megyében volt egy megbízottja, elmondtam neki, hogy ebből nagy botrány lesz, mert már a püspököt is meghívtuk, akivel külföldi, nyugati vendégek is érkeznek, és most a tanácselnök nem enged be bennünket a termelőszövetkezet éttermébe. Erre Miskót jól letolták, hogy ilyen nincs, sőt előírták neki, hogy ott kell lennie az ünnepélyen, mert a külföldi egyházi vezetők felé azt kell mutatni, hogy az egyház és az állam között jó viszony van. Ilyen típusú eset Kecskeméten soha nem volt. Ezért mondom azt, hogy mindig a helyi vezetőkön múlt az egyházakkal való viszony. Itt, Kecskeméten a város vezetésével – talán az országban is páratlanul – jó viszonyban voltunk, amennyire én a nagyvárosok helyzetét ismertem.

Mondok egy másik példát is. Kiskunhalason voltunk a sógoromnál, akinek orvos a testvére. Valahogy szóba jöttek a kórházi lelkészek és a kórházi látogatások. Erre elmondtam, hogy a mi kórházunkba Kecskeméten akkor megyünk be, amikor akarunk, nemcsak látogatási időben, hanem bármikor. A református lelkész bármikor nyugodtan bemehetett a betegekhez. Erre azt mondja nekem a sógorom testvére – aki egyébként párttag is volt –, fenéke rúgnám én azt a papot, akit meglátok látogatási időn kívül a kórházban mászkálni. Erre azt mondtam neki: *látod, ez a különbség a kecskeméti meg a halasi kórház között.* Tehát ebben a tekintetben is kihatott ez a szabadabb és békésebb együttélés a város egészségének a működésére.

Az, hogy a lelkész a városi tanács tagja legyen, a nagyobb községekben, városokban központi előírás volt. Meg volt adva, hogy a helyi tanácsban hány nőnek, hány párttagnak, hány pártonkívülinek kell lennie, és amennyiben a lelkész olyan, hogy jó kapcsolatot tart a helyi vezetéssel, akkor a lelkész is legyen benne a testületben. Ez több városban így volt, itt, Kecskeméten már az előttem szolgáló Balogh László esperes is tanácsstag volt. Miután és 1976-ban jöttem vissza Kecskemétre, 1980-ban választottak tanácstaggá. Kaptam egy

körzetet, a vacsihegyi körzet volt az enyém, és ugyanott megválasztottak még egyszer, a másik ötéves ciklusra is. Ezt követően, már a rendszerváltás után, a helyi képviselő-testületnek is tagja voltam, két cikluson át.

– *Ennek volt jelentősége abban, hogy a városi vezetés felé az egyház kapcsolata jobb legyen?*

– Volt, mindenféleképpen volt. Ha a tanácstagságnak más előnye nem is volt, mint tanácstagot engem is – éppúgy, mint a többi tanácstagot – a tanács dolgozói, ügyintézői, mindenki, soron kívül köteles volt fogadni, felvilágosítani, segíteni. Ennek nagyon sok előnyét éreztem, amikor valami ügyet, akár építési vagy temetői ügyet, vagy bármi más kellett intéznie. Nyugodtan bekopogtam, mentem, nem kellett sorba állni, tehát ez az előnye mindenképpen megvolt.

– *A városi és a megyei vezetés felé ez jelentett valami előnyt?*

– A városi vezetés felé nyilván azt jelentette, hogy ha például nem vagyok tanácstag, akkor nem hiszem, hogy ez a harangjátékúgy így zajlott volna. Mivel tanácstag is voltam, ma már azt mondom, hogy ez természetes volt. A polgármester fogta a telefont, fölhívott, hogy átjöhet-e hozzám, vagy ha nekem akármilyen ügyem volt, bármikor átszólhattam, hogy mikor tud fogadni, átmentem, és általában a nagyobb, vagy komolyabb ügyeket mindig vele tárgyaltam meg. Annak idején rendszeres volt, hogy minden év elején, januárban vagy februárban Mező összehívta az összes lelkészt. Az összes kecskeméti egyházvezető papot, lelkészt, és akkor elmondta a következő évi városi terveket és megkérdezte mindenkitől, hogy az egyházak mit terveznek az adott évre. Ez a rendszeres konzultáció működött Mező ideje alatt, majd Adorján is folytatta, Merásznak már én mondtam, hogy folytatni kellene, és Katonának is, ez ment tovább az ő polgármesterségük idején is, aztán Szécsi Gábor már nem csinálta. Most nem tudom, hogy Zombor Gábor hívja-e az egyházi vezetőket. Ez egy kialakult, protokolláris tanácskozás is volt, de azért mégis volt érdemi része is. De ez abban az időben nem volt meg minden városban. Kecskemét különleges helyzetben volt, és én akármikor erről beszéltem, sokan csodálkoztak rajta. Ennek okát én mindig oda vezettem vissza, hogy Kecskemét vezetésében olyan emberek voltak, akik valamilyen módon kötődnek a városhoz, tehát nem ejtőernyősök itt.

Az interjút Rigó Róbert készítette

Kalmár Ágnes

„Nem tudok más múzeumot, ami úgy nyílt volna meg, hogy nem volt gyűjteménye”

– *Mesélj, kérlek, az intézmény megalakulásának előzményeiről és arról a közegről, amelyben az intézmény létrejött.*

– 1979 az ENSZ által meghirdetett Nemzetközi Gyermekév volt. Ez akkor alkalmat adott arra, hogy egy sor, egyébként már talán évtizedek óta lappangó és dédelgetett tervnek teret és helyet adjon. En, ugye, a saját területemen gondolkodom, a játék területén. A 20. század folyamán legalább négyszer akartak például gyermekmúzeumot vagy játék-múzeumot létrehozni. Persze a szándék mindig más volt, attól függően, hogy a kornak mi volt a gyermekek nevelésére vonatkozó elképzelése. 1914-ben, amikor országos gyermekévet szerveztek, akkor hihetetlen nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a gyerekeket szemléljék, a gyerekek teljes környezetét, nevelését, tanulmányait, ruházatát, tankönyveit, gyerekkönyveit. Mindent figyelembe vettek. És hát, ugye, ez is több egymást követő évnek, sőt évtizedeknek volt a következménye. Aztán akartak az ötvenes években is játék-múzeumot, aminek az alapja egy akkori gyűjtemény volt. Azután a hatvanas években is megfogalmazódott ez az igény, elsősorban a magángyűjtők részéről, mert magángyűjtemények mindig is voltak, párhuzamosan az európai jelenségekkel, és Európában divat lett a játékgyűjtés. De szerintem ezeket a fogalmakat mind újra kell majd gondolni, tehát, hogy a gyűjtemény mit jelentett pl. a 19. században és mit jelent most.

Az UNESCO Nemzetközi Gyermekév tehát 1979-ben volt, de már korábban meghirdették. Ez is egy folyamat volt. Ha a hetvenes évek itthoni helyzetét tekintjük, arról sokat tudunk, mert sokat lehet hallani a tévében, rádióban. Már csak azért is, mert a táncházmozgalom is most ünnepli 40 éves jubileumát. A Fiala Nép művészek Stúdiója¹

Kalmár Ágnes (1956) Kecskeméten született. 1975-ben érettségizett, majd rajz–matematika szakot végzett a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán. Ezt követően az ELTE művészettörténet szakán szerzett diplomát. 2008-ban elvégezte az ELTE Művészettörténeti Intézet doktori iskoláját, a doktori fokozat megszerzése előtt áll. 1979-ben a Naiv Múzeumban kezdte muzeológusi pályáját, majd az intézmény megalakulásától, 1981-től a Szókraténuszban dolgozik. 2001 óta a múzeum vezetője. Fő tevékenysége az első magyar játéktörténeti gyűjtemény létrehozása, a magyar játékkultúra kutatása és közzététele, a szomszédos országokkal való szakmai kapcsolat kialakítása. Közel száz játékiállítás rendezője itthon és külföldön.

1 Ez az időszak a táncházmozgalom, a népművészet 20. századi felfedezésének időszaka volt. A népzene és néptánc mellett felfedezték a kézművességet is. Nyári táborokban és tanfolyamokon lehetett a különböző kézműves-tevékenységeket megtanulni. A bekapcsolódó művészek a népművészet újrafogalmazásával a hétköznapi tárgykultúrát kívánták gazdagítani. A Fiala Nép művészek Stúdiója, melynek – mások mellett – alapító tagjai voltak az interjúban is említett Nagy Mari és Vidák István, a mozgalmat összefogta és a szakmai fejlődésnek keretet adott. Csoóri Sándor publikálta a Stúdió indulásakor gondolatait, Érték és időszerűség. Jegyzet a Fiala Nép művészeti Stúdiójáról címmel a Tiszatáj című folyóiratban. (Tiszatáj 1973/8.) Az FNS-ről összefoglaló írás dr. Bánszky Pál: A megújuló faragó hagyomány című kötetében olvasható. (Kecskemét, 2000.)

1972-ben alakult meg. Ezek az ifjú népművészek dr. Bánszky Pálhoz tartoztak, mert ő volt akkor a Népművelési Intézetben a vizuális művészeti osztály vezetője, és ahhoz az osztályhoz tartozott a bábművészettől az avantgárd művészetig minden. A Népművelési Intézet emlékeim szerint, 1951-ben alakult, és a feladata a tömegkultúra alakítása volt. Ennek lett része a gyermekek környezetének alakítása is. Magyarországon 1952-ben Játékfelülvizsgáló Bizottságot² hoztak létre, aminek egyik feladata az volt, hogy mindent kitiltson, ami a régi tagadott rendszerből származik. Úgyhogy nem egy játékkészítőt ismerek, aki úgy kezdte a játékkészítő tevékenységét, hogy a főszámlásra ítélt játékgyárakból hordta el a még megmaradt, végkiárusított tárgyakat, és azzal vásárolt, búcsúzott. Tehát egy sokkal hosszabb és bonyolultabb folyamat volt a hetvenes évek előzménye. Az FNS, ami ennek a stúdióknak a rövidítése volt, ez az úgynevezett nomád nemzedékhez tartozott. Ennek pedig része volt az építészet, az irodalom, a táncművészet, a zene, a népzene. A fő alapgondolat az volt, hogy a magyar nép kultúráját kell művelni, folytatni, ami akkor a paraszti, tehát a magyar falvak kultúráját jelentette. Most megint csak a játékhoz szeretnék visszafordulni. Létrejött a kézműves játékkészítő kultúra minden területen, például a gyermekfoglalkozások területén, és ez három emberrel, Nagy Marival, Kardos Marival és Vidák Istvánnal kezdődött. Mind a három nagyon jól ismert név. Nagy Marit, Vidák Istvánt³ nem kell mondanom, Kardos Marinak⁴ is nagyon sok könyve ismert a fazekasságról, annak az oktatásáról. Egyébként, hogy kicsit közvetlenül is kapcsoljam, ő Sipos Mihálynak, a Muzsikás együttes primásának a felesége, tehát ez ugyanaz a kultúra, csak egyik a zenében, a másik a tárgyalgó tevékenységben. Egyébként Kardos Mari volt az első a Szókraténusz Játékmúzeum és Műhelyben, aki játékkészítő kézműves-foglalkozásokat tartott óvodásoknak és ez még 1981-ben, 1982 legelején volt. Tehát tulajdonképpen ezeket a jelenségeket a ház közvetlen előzményeinek tudom tekinteni. Nagy Mari, Kardos Mari, Vidák István nyaranta táborokba járt, művésztelepeken, a művészek gyermekeinek tanítottak egyszerű tárgykészítést. Nagy Mari gyékényből, Kardos Mari papírból, az István meg szintén valamilyen természetes anyagból készített játékokat a gyerekekkel. Aztán ez egyre fejlődött, mert Tokajba, a művésztelepre jártak, ahol mindig volt valami közös, meghirdetett program. 1975-ben a játék volt. Nagyon sokan csatlakoz-

2 A Minisztertanács 1952-ben állította fel a Játékfelülvizsgáló Bizottságot, amelyben a minisztériumok által delegált szakemberek mellett az iparosok érdekképviselője is helyet kapott. A bizottságnak lényegében minden, Magyarországon gyártott és tervezett játékot be kellett mutatni. Egy évvel később, minisztertanácsi határozattal, szovjet mintára, a Zagorszkban működő intézetet másolva megalapították a Játéktervező Intézetet. A központi intézkedéssel arra kötelezték a játégyártással, illetve -tervezéssel foglalkozó cégeket, hogy ott, egy központi irodában terveztessek meg a játékokat. (<http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=35345%C2%A0&print=1>, 2012.04.24.)

3 Nagy Mária és Vidák István az 1970-es évek elején fellépő „nomád nemzedék”-hez tartozva Gödöllőről, művésztelep háza tájáról indult el a népművészet megújítását kereső programjával. 1972 és 1982 között, az egész magyar nyelvterületet bejárták, kutatták és művelték a kósárkötés különböző ágait. 1974-ben Népművészet Ifjú Mestere címet kaptak. 1979-től igazi nagy szenvedélyükké vált a nemezkesztés. Azóta folyamatosan kutatják, művelik és tanítják honfoglaló ősaink hagyatékát, a szőr, a gyapjú megmunkálását. Az 1980-as évek elejétől részt vettek Kecskeméten a Szókraténusz Játékmúzeum és Műhely szakmai tevékenységének megalapozásában, a hagyomány és a játékkultúra műhelyprogramjának kidolgozásában, kivitelezésében, terjesztésében. 1986-tól tagjai a Magyar Alkotóművészek Országos Szövetségének, mint textilművészek, és egyben elindítói is lettek a hazai és nemzetközi nemezoktatásnak. Számos tanulmány és könyv szerzői. 2010-ben mindketten elnyerték a Népművészet Mestere címet. (<http://www.studiolum.com/nm/hu/nagymaria.htm>, 2012.04.24.)

4 Kardos Mária keramikus, számos módszertani publikáció szerzője. 1982–1987 között a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógia Tanárképző Főiskola kerámia szakkörét vezette. 1984 óta a Budapesti Tanárképző Főiskola Vizuális Nevelési Tanszékén dolgozik.

tak ehhez a programhoz, függetlenül attól, hogy képzőművész, kézműves fiatal, szobrász, építész, amatőr vagy pedagógus. Akkor Tokajban mindenki játékot tervezett. Nagy Mari ott tervezte meg a ma már bizonyos értelemben fogalomná vált játéktípusait is, például a vesszőből fonott kiskocsikat, faanyaggal kombinálva. Ez nagyon sikeres program volt. Ezt követte 1976-ban a Csillebérci Úttörőtábor. 1976-ban én már nem gyerek voltam, mert akkor már leérettségiztem, de gyerekkoromból tudtam, hogy a legjobbak mentek a Csillebérci Úttörőtáborba. 1976-ban szakítottak a tábor korábbi programjaival, bár a keretek valószínűleg megmaradtak, például az úttörőnyakkendő, de ott a kézművesek tartották a foglalkozásokat: Vidák István, Nagy Mari, Székely Éva, Dugár János⁵, aki, ugye, itt lakik Lakiteleken, fazekasmester. Azután Balatonszepezden is, az Etyeki Műhelyben is nagyon korán voltak játékkészítő kézművestáborok és rendkívül sikeresek voltak. Tehát érintetté tudták tenni a gyerekeket, és valószínűleg nagyon nagyerejű volt ez a fölismerés az emberek részéről, és ezért is csatlakozott nagyon sok fiatal. Az ember saját környezetét tudja alakítani, bele tud valamibe szólni, a saját ízlése, kedve, kívánsága szerint alakítani tudja. Meg valószínűleg ezek közösségek voltak, és ennek is hatalmas nagy ereje volt. Nyilvánvaló, hogy ehhez kellett nagyon erős személyiségek. 1978-ban hirdették meg a Gyermekévet, és 1979-ben hihetetlen sok rendezvény volt ennek szellemében. Például, amibe én bekapcsolódtam, az egy kalocsai nyári tábor volt, ahol a résztvevők együtt dolgoztak Vidák István vezetésével, vesszőből térelválasztó elemeket, egyszerű kunyhókat építettek. Dugár János szabadtéri kemencéket épített, és ez akkor nagyon nagy újdonság volt. Ez a kalocsai nyári tábor hihetetlen nagyszabású volt, rengeteg gyermeket és embert megmozgatott. A Nemzeti Galériában 1979-ben hatalmas játékkiállítást rendeztek, aminek meghatározó része volt ez a kézműves játékkészítő kultúra, a fiatal népi iparművészek játékaik.⁶ Nyílt Gödöllőn és Szentendrén is játékkiállítás, és egymást követték ezek a kiállítások. Ez idő tájt Bánszky Pál megyei múzeumigazgató lett itt Kecskeméten, és az ő gondolata volt, hogy kéne egy intézmény ezeknek a táboroknak és kézműves játékkészítő tevékenységeknek. Az alapgondolat az volt, hogy majd lesz egy kis gyűjtemény, népi játékok gyűjteménye és játékkészítő műhely. De azért ez a kezdetkor nem látszódott ennyire világosan. Már az épület tervezésekor is fölmerült a funkció kérdése, mert egy építész szereti tudni, hogy mit tervez. Én akkor már mint az intézmény jövőbeni dolgozója jártam tervtárgyalásokra. Az előzménye ennek röviden az volt, hogy én nyaranta dolgoztam mindig valahol, és 1976-ban megnyílt a Naiv Múzeum. Hát, ugye, az nagyon nagy újdonság volt, szép volt, és engem is lenyűgözött. Szakdolgozatom témájaként a naiv művészetet és gyermekművészetet választottam, és ilyenformán bejártam a Naiv Múzeumba anyagot gyűjteni. Emellett pedig nyaranta dolgoztam teremőrként mint diák. És akkor, '78-ban lehetett már tudni, hogy esetleg létrejön itt egy játékmúzeum, és megkérdezték tőlem, hogy ha létrejönne, szeretnék-e itt dolgozni, mondtam, hogy igen, persze! Nagyon jól hangzott ez. Aztán viszontamentem negyedévre, és nem tudtam, hogy lesz-e belőle valami. Nem is reméltem. Aztán

5 Dugár János fazekasmester, 1974-ben szerezte meg mesterlevelét. Tagja volt a Fialatok Népművészeti Stúdiójának. 1975-ben elnyerte a Népművészet Ifjú Mestere címet. Sokféle anyagból készít gyerekjátékokat, különböző szakkörökön és táborokban játékkészítő foglalkozásokat tart. Munkássága egyik kiemelkedő területe a cserépsípok készítése. Számos hazai és nemzetközi kiállítás díjazott alkotója.

6 1979 a játszóházi mozgalom születésének az éve is volt. A Magyar Művelődési Intézet jogelődje, a Népművelési Intézet úgy döntött, hogy nagyszabású kiállítást rendez a gyermekjátékokról. Az ötlet az volt, hogy a múzeumban, a kiállítás tereiben a főként népművészeti ihletésű játékokat meg kellene eleveníteni. Hollós Róbertné, az intézet alapító munkatársa kapta ezt a feladatot. Konceptiójában a játszóházi program nem gyerekmegőrzést ígért a szülőknek, hanem aktív együttműködésre, „együttalkotásra”, „együttjátékra” szólította őket. (<http://www.ofi.hu/tudastar/hasznos-mulattato>, 2012. 04. 24.)

tavasszal szólta, hogy jöjjenek a múzeumba dolgozni, mert meglesz. Ez ilyen egyszerű volt. 1979-ben államvizsgáztam, utána volt az a bizonyos kalocsai tábor, amiről már beszéltem. A Népművészeti Egyesület is benne volt a kalocsai tábor szervezésében, az az egyesület, aminek a vezetője szintén Bánszky Pál volt.

– *Hogyan kezdődött a múzeumi pályád? Nyilván összefonódott az intézmény első éveivel.*

– Akkor szeptember elsején ide jöttem dolgozni. Először a Naiv Múzeumban voltam, Pali bácsi már akkor hozta az első játékegyütteseket. Azokat leltároztam, közben a Naiv Múzeum kiállításait is rendezhettem itt-ott-amott, főképpen az időszaki kiállításait. '80-ban már megszületett a döntés a Szókraténusz létrehozásáról. A megye mindennek helyet adott akkor Kecskeméten, ilyen módon elég sokan fölkarolták ezt az intézményt. Igazából az alapgondolatot is többen magukénak tekintik, de Bánszky Pálé volt egyébként az alapító gondolat. Kerényi József, aki Kecskemét város főépítésze volt akkoriban, szintén magáénak érezte az ügyet. Ő a Fiatal Népművészek Stúdiójának szellemében tervezte meg tanítványával ezt az épületet. Az alapgondolat a honfoglaló magyarok lakóépülete, a jurta volt, ez a gondolat ihlette a körterem építésére, és azóta ezerszer bebizonyosodott, hogy a gondolat jó volt. Ez a centrális struktúra a közösségeket is összevonja egy-egy tevékenység kapcsán, és e köré építette tulajdonképpen a többi funkciót. Egyébként Makovecz Imre szeptember 4-én írt a jubileumunkra néhány sort, néhány gondolatot, amelyben a keletkezés közvetlen előzményeit értékeli nagy vonalakban. Azt azért hozzá kell tenni, hogy vannak intézményt alapító gondolatok, és amikor létrejön egy intézmény, akkor önmaga is létrehoz újabb gondolatokat, önmaga is összefogja mindazokat a szándékokat, erőket, ami ezen a területen abban az országban megnyilvánul. Ezek sok esetben az alapítók által még nem látott gondolatok. Az intézmény indulásakor az első együtteseket dr. Bánszky Pál hozta, méghozzá budapesti, az ismerősi körébe tartozó családok, közöttük régi polgári családok játékaik voltak ezek. Az Iparművészeti Múzeumban dolgozott a felesége, Kiss Éva, aki művészettörténész volt. Nagyon sok játékegyüttes idekerült az Iparművészeti Múzeum dolgozóinak családjából. Aztán kiderült, hogy sokan őrzik gyermekkori játékaikat, és tényleg senki nem számított rá, hogy ennyien. Nagyon sok olyan család van, ahol semmi mást nem őriztek meg, csak a gyermekjátékokat. Olyan családok is vannak, akik elásták legkedvesebb játékaikat, amikor menekültek. Mennyi olyan jelenségről tud az ember, hogy háborúban, akár hadifogságból, semmi mást nem hozott a távolból hazatérő katona, csak egy játékot a gyermekének. Ismerek olyan ügyvédet is, aki feladta a foglalkozását és játékokat készített a második világháborúban. És bizony az emberek, mert akkor megváltozott az érték szerepe, akár az arányaikat is odaadták egy-egy szép játéktárgyért, amivel örömet szereztek a gyermekeiknek, amivel akár rövid időre is, de kiemelték őket abból a nem jó köznapiságból, ami akkor a mindennapjaikat kísérte. Na és hát, igazából nagyon hamar formálódott az intézmény, ami 1981. december 4-én megnyílt. Én akkor igencsak fiatal voltam, és a múzeummal bíztak meg. Nem azt jelenti, hogy nem tartottam foglalkozásokat, de nagyon lekötötte a figyelmemet, hogy egyáltalán mi lehet ez a gyűjtemény, mert megint csak azt tudom mondani, hogy ami nyilvánvalónak tűnik most, akkor nem volt az. Soha életemben nem láttam ilyen játékokat, ami most a gyűjteményben van. Mondjuk dr. Moskovszky Éva⁷ magángyűjteményében elég hamar láttam, de hát abban a sokféleségben nem vettem észre rögtön minden részletet. Sok dologról azt hittem, hogy újdonság, például, hogy a puzzle, az egy új találmány és akkor kiderült, hogy kitalálták az 1760-as években. Vagy az, hogy a malomjáték már az ókorban is volt, hát ki tudott erről? Nem nagyon tudott róla az ember. Itt ügyet-

⁷ Dr. Moskovszky Éva a legjelentősebb hazai magántulajdonú játékgyűjtemény tulajdonosa. 1998-ban nyílt meg Székesfehérváron a Fehérvári Babaház – Moskovszky Gyűjtemény.

lenkedtem. Emlékszem, hogy még akkor Máté fiamat vártam, mert ő '80 őszen született, és innen, a szalagház erkélyéről fényképeztem, hogy épül a Szórákaténiusz. Gondolkoztam és bedobáltam mindenféle cetliket házakhoz, hogy mi a játékokat gyűjtjük. Szóval az ember ügyetlenkedett. Én nem néprajzkutató voltam, és művészettörténeten ezt nem tanultuk. Nálunk ez szóba se jött, pedig volt muzeológia óránk, és én nem levelezőre jártam, hanem nappalira, tehát nem arról van szó, hogy lemaradtam valamiről. Na és akkor nagyon hamar kialakult, hogy Jávorné Kolozsváry Judit pszichológus lett a múzeum vezetője.

– *Ő hogyan került ide, miért éppen pszichológus kezdte el vezetni az intézményt?*

– Én azt hiszem, hogy akkor a megyei vezetéssel együtt határozták meg, hogy ki kerüljön az intézmény élére. Úgy tudom, hogy akkor két ember került szóba, és mivel még akkor ebben a házban nem folyt természetes anyagokból való játékkészítés, egy olyan szakembert kerestek, aki a gyerekek kultúrájához, lelkéhez legjobban ért. Lehet, hogy olyat kerestek, aki kicsit másképpen közelít a gyermekekhez. Szóval én ezekben nem láttam bele akkor. Kolozsváry Judit 1983. december 31-ig volt igazgató, 1984. január 1-jétől jött dr. Kriston Vízi József néprajzkutató és népművelő, aki 2000. december 31-ig volt az intézmény vezetője. Ő Egerből jött ide, és neki ott már voltak játékkutatásai. Aztán '84-ben Váczi Mária volt a következő munkatárs, tehát a harmadik, aki népművelőként jött ide Kiskunfélegyházáról, ahol a művelődési házban dolgozott. Magas minőségű szakmai munkája okán terelődött rá a figyelem és hívták meg Kecskemétre. 1982-ben dr. Bánszky Pál idehívta Gödöllőről Nagy Marit és Vidák Istvánt. Vidák István nem volt státusban, de ők, mint ahogy tudjuk, mindent együtt végeztek, tehát együtt dolgoztak itt a házban '82-től. Volt még gyűjteménykezelő, aztán más szakalkalmazott tulajdonképpen nem volt. Így folyt a háznak a munkája. Akkor az alkalmazottak köre sokkal bővebb volt, mint most. Voltunk tizenketten, ma meg öten, és ebből is van, aki részmunkaidős.

– *Hogyan változott a múzeum profilha? A tárggyűjtés volt és maradt a legfőbb cél?*

– A figyelem fokozottan a műhelytevékenységre irányult. A gyűjtemény egyfelől szinte magától gyarapodott. De most olyat kérdezni, hogy mi volt az embernek a gyűjtési koncepciója, hát először is az, hogy semmi nem volt, legyen már valami. Aztán meg a magyar nyelvterület játékkultúráját volt hivatott gyűjteni tárgyokban, írott dokumentumokban, képekben, hangfelvételen, tehát mindenféle formában. És ezt nem volt olyan könnyű gyűjteni. Az, hogy népi gyermekjáték-gyűjtemény legyen, az egy szép cél volt, de azért a '80-as évektől népi játékokat gyűjteni... Mit tudtál gyűjteni? A népi játék nem az, amit elraktok otthon, az legtöbbször elvész. Olyat lehetett beszerezni, amit az idősek földéreztek gyerekkorukból. Úgyhogy nem a népi játékok szaporodtak gyorsabban, hanem az egyéb más, polgári meg ipartörténeti gyűjtemény. Most húszezer tárgynál biztos, hogy több van, de nehéz megmondani, hogy mi számít egynek. Én kezdetektől fogva a magyar játékkultúrát próbáltam gyűjteni, nagyon-nagyon nehéz volt, először is arról tudtunk a legkevesebbet, mert irodalma a nyugat-európai, vagy akár a keleti játékkultúrának már volt, de a hazainak nem. A másik az, hogy a magyar játékkultúra gyűjtését nyilvánvalóan a szomszédos országokkal együttműködve kéne csinálni, ez se olyan egyszerű dolog. Én ezért sokat próbálkoztam kapcsolatot teremteni szomszédos országokkal.⁸

A 30 év nagyon gazdag volt, mindannyian el tudjuk mondani, hogyan változott az intézmény tartalmi munkája. Az intézmény elnevezése is változott, mert úgy nyílt meg

8 Kalmár Ágnes 1993-ban megszervezte a cseh, szlovák, magyar játékkonferenciát. Amikor Szlovákiában, Kékkőn (szlovákul *Modrý Kameň*) játékmúzeum alakult, akkor Kecskemétről vitt ki játékokat, és ő rendezte az első játékkiállításukat.

'81-ben, hogy Szórákaténusz Játékműhely és Múzeum, aztán átesett a ló túloldalára, és Szórákaténusz Játékmúzeum lett. A kilencvenes években kapta a mai nevét, hogy Játékmúzeum és Műhely. Közben persze a múzeumról való gondolkodás is módosult. Például mikor én elkezdtem dolgozni, akkor a műtárgyakat önmagukban szemlélték, ezt mutatta a leltározás is egyébként, mert egyenként leltároztuk be. Most már olyan törvény van, ami egységében szemléli egy-egy családnak vagy egy-egy játékkészítő műhelynek a játékkészítő kultúráját, a leltári számok mutatják ezt. Tehát a tárgyak csak alszámokként szerepelnek, az emberi történetek, a személyes történetek és a kultúra, amelynek részei, azok tulajdonképpen ezeknek a tárgyaknak az összefoglalóivá váltak. Ami a Szórákaténuszt illeti, mindenféleképpen kinőttük a kereteket, hiszen már eleve olyan környezetbe épült, ami nagyon körbehatárolt. A múzeum mindkét tevékenységére vonatkozik ez. Magyarország országos gyűjtőkörű múzeuma egyébként a mienk, annak ellenére, hogy megyei keretekben működünk kezdetektől fogva. Bár az is egy érdekes dolog, nem tudok más múzeumot, ami úgy nyílt volna meg, hogy nem volt gyűjteménye. Magyarán szólva: nem lehetett volna múzeumnak nevezni. Mert mindaz, amitől múzeum a múzeum, abból itt akkor semmi nem volt. Ma már persze megvan az országos elismertsége, és bőven megvan a szükséges gyűjteménye is. Sajnáljuk, hogy a gyűjtemény apró, finom szépségeit nem tudjuk bemutatni, amitől igazában véve szép lenne és értékes a kiállításunk.

– *A műhely iránti érdeklődés hogyan alakult? Egyenletes volt, vagy voltak benne hullámok a kezdetek óta?*

– Az a helyzet, hogy a műhely iránti érdeklődés, ez egy összetett dolog már megint csak, mert a műhelynek is nagyon sokféle tevékenysége van. Nyilvánvaló, hogy kezdetben, amikor még sehol az égvilágon, vagy csak egy-két elszórt helyen volt az országban ilyen, ehhez hasonló tevékenység, akkor hihetetlen nagy figyelem fordult ide. Azóta azért, mint ahogy a jó dolgok szoktak, elterjedt ennek a kultúrája. Nemcsak szervezett szabadidős tevékenységként különböző művelődési házakban, gyermekintézményekben vagy más múzeumokban, hanem a pedagógiában, az oktatásban is. Ez követendő minta, példa lett. Most nyilvánvaló, hogy ha már nemcsak itt van, hanem már van itt is, ott is, amott is, sőt esetenként ugyanazokat a szakembereket is hívják meg a különböző helyekre, hát akkor megoszlik ez a figyelem. Én ezt nem kudarcnak, hanem sikernek érzem. Azért a háznak van egy atmoszférája, ezt viszont sikerült megőriznünk a mai napig. Másfelől pedig a műhelytevékenység az elmúlt 30 év összes tapasztalatával, gyakorlatával együtt folyik, amit azért nem lehet pótolni.

Még egy dolog mutat arra, hogy ennek milyen sajátos és szimbolikus atmoszférája van és ezzel kicsit arról is beszélnek, hogy itt a látogatói szokások is változnak. Nyaranta megnövekedett azon látogatóknak a létszáma – és most a műhelymunkáról van szó –, amikor a nagymama a külföldön élő gyermekeinek a családját, tehát az unokáit elhozza, akik nyáron hazajönnek hozzá. Ők ide hozzák el ezeket a gyerekeket. Nem a többi, egyébként hasonló tevékenységet űző intézménybe, hanem ide. Ez mutatja, hogy szimbolikus jelentése is van ennek a háznak. Azt egészen fontosnak és jelentősnek tartom még, hogy bizonyos foglalkozási formák szezonálisak, mint például az Aprók Tánca.⁹ Szezonális, mert ahogy a jó idő közeledik, annál inkább mennek a szabadba, de télen meg nagyon sokan jönnek. Az Aprók Tánca egy nagyon összetett foglalkozási forma. Te nagyon jól tudod, szerintem, hogy ennek a reneszánsza nem hanyatlik, tehát erre igény van az embereken. Olyan közösségi igény van, ami azért nem múlik. És mint mondtam, ez a tér erre ideális. Egész

⁹ Az Aprók Tánca kéthetente, szombatonként kerül megrendezésre. Andó Ilona és a Hegedűs együttes várja a népzene, néptánc, népmese, kézműveskedés iránt érdeklődő kisgyermeket és szüleit.

egyszerűen összefogja az embereket, az itteni résztvevőket. Főként családok jönnek el, és úgy tűnik, hogy a családok számára még így is, hogy ez egy nyilvános program, van egyfajta intimitása, bensőséges hangulata, ilyenfajta tevékenységi forma nem olyan sok van. Van társasjátéknappunk minden hónap utolsó szombatján, ahová baráti körök, családok járnak, és szünni nem akaró lelkesedéssel. Ugyanez a fajta érdeklődés övezi húsvét hétfőjén a Kápolna réten a programjainkat. Erre az ország minden részéről jönnek, ez is csak azt mutatja, hogy valami olyat kap, amit máshol meg nem kap meg. És a kiállításaikkal is mindenütt jelen vagyunk, például Balatonfüreden, a Jókai-villa leányszobájában ott vannak a játékaink eredetiben, illetve a műtárgyainkról készült másolatok. Nagyon sok a tartalék az intézményben. Azt mi is tudjuk, hogy vannak dolgok, amiket meg kéne tennünk, de mindenféle kapacitásunk kevés rá. Az viszont nagyon rossz, hogy nem látsz perspektívát..., és akkor ismétlődnek a helyzetek, ugyanott állsz 151-edszer a körteremben egy-egy kiállítás rendezésekor... tehát nehéz felülemelkedni, hogy na most, mi az a gondolat, amit én mégiscsak közvetíteni tudok újra és újra....

– *Emlékszel-e olyanra, volt-e olyan eset a nyolcvanas években, amikor a politika beleszólt az intézmény működésébe?*

– Közvetlenül nem szólt bele. Arra emlékszem, hogy amikor a cseh–szlovák–magyar játéktalálkozó volt 1993-ban, ami az én mániám volt, akkor jobban figyeltek ránk. Egyébként nagyon sok fiatal vonzott az a tevékenység, ami itt folyt az intézményben, és az az igazság, hogy nemcsak gyermekeket, hanem különböző generációkat is, hiszen tudod, hogy Nagy Mari, Vidák István tevékenysége része volt egy átfogó gondolkodásnak, amiben a gyermek volt a kezdet. Az ország minden tájáról ideérkező fiatalok találták meg itt azt, amire vágytak, előadásokat hallhattak itt, gondolatokat hallottak megfogalmazni. Na most, azt tudja az ember, ha pontosan nem is, de mégis tudja, hogy figyelemmel követték ezeket az összejöveteleket és ezeket a tevékenységeket, hogy mi folyik itt, mert ezekről jelentések készültek. Ilyen módon a politika jelen volt, figyelemmel kísérte, de a politika hozta is létre az intézményt, ők szabták meg, hogy ki legyen a vezető, vagy legalábbis körbehatárolták.

– *Protokolláris látogatásoknak része lehetett-e, olyan intézmény volt ez, amivel dicsekedett a város?*

– Érdekes, amit kérdezel, nem! Hoztak egyébként, de majdnem mindig egy-egy városi vagy megyei vezető személyes, egyéni elkötelezettsége volt. De ahogy én '79-ben ide kerültem és a Naiv Múzeumban voltam, ott tanúja voltam több delegáció érkezésének. Ugyanezt itt nem tapasztaltam meg. De én emlékszem rá, hogy '81-ben, mikor ez megnyílt, '82 elején, annyira nagy kuriózum és kivételes volt ez az egész struktúra a műhellyel és a múzeummal együtt, hogy nem volt olyan nap, hogy ne jött volna ide tévéhíradó, rádió. Nem lehetett tőlük dolgozni jószerivel, így nem is érezte az ember annak a hiányát, hogy a protokoll nem fordul ide. A mi látogatottsági adataink vidéki szinten mérve még mindig jók, de az egész országban csökkent a múzeumok látogatottsága. Ez megint egy összetett dolog, szerintem, mert anyagi okai vannak. Akkor, amikor egy családnak az a gondja, hogy hogyan éljen meg egyik napról a másikra, akkor nem azon gondolkodik, hogy múzeumba menjen. Kell egy állapot, hogy az ember a kultúrát magába tudja fogadni, ahhoz nem csak szabadidő kell. Ha nincs kapacitása az embernek, akkor nem tud vele mit kezdeni.

– *Milyen volt a város és a Szókraténusz kapcsolata?*

– Hogy a városnak meg az intézménynek milyen volt a kapcsolata? Amióta én emlékszem, ez itt a megyeközpontban soha nem volt megoldott dolog, a lehetőségekhez képest.

Az embernek mindig úgy fáj a szíve, hogy itt van a városban az intézménye, és hát nemzetközi híré, meg az egész országban elég jó hírnevet szerzett, meg egyedi intézmény. És mindig arra vágytunk, hogy ott, ahol működünk, talán ott ismerjenek el legjobban. Mi nem érezzük, annak ellenére, hogy ők azt mondják, hogy elismerik. Én úgy látom, hogy a megyeközpontokban a megye és a város együttműködése nem annyira megoldott, mint például a vidéki múzeumoknál. Kivétel nélkül nagyon jól működik az, hogy a város a sajátjának tekinti az ott működő, egyébként múzeumi szervezet tagintézményét, támogatja mindenben, de persze általában nem is sok múzeum működik ezeken a településeken, akár Kiskunfélegyházát, Kiskunhalast vagy Kalocsát tekintve.

– *Gajdócsi Istvánt ismerted-e személyesen, ha igen, akkor hogyan emlékszel rá?*

– Nem különösebben. Még azt akartam Neked mondani, hogy én ebbe csöppentem bele, életem első munkahelye volt, és az első naptól kezdve megszoktam ennek a népszerűségét, azt, hogy szem előtt van, amit csinálunk. Valamikor a kilencvenes években vettem észre azt, hogy akkor, amikor nekünk olyan kiemelt költségvetésünk volt, és persze, hogy figyelt ránk a politika meg a kormányzat, olyan kiemelt költségvetésünk volt, hogy annak csak töredékét kapta mondjuk a kalocsai múzeum. Egyszer konkrétan emlékszem arra az értekezletre, amikor én döbbenetben álltam amellelt, hogy össze kell hasonlítani mondjuk 25 ezer forintot 2 millióval, és itt most a nyolcvanas évekről van szó. Tehát nyilvánvaló, hogy volt egy kultúrpolitika, aminek ez része volt, meg a másik, meg a harmadik, nyilvánvaló, hogy nagyon nagyvonalú volt ez a kultúrpolitika. Szeretném objektíven szemlélni, de nem lehet, mert benne voltam. Ha összehasonlítom a nyolcvanas évek másfél millióját a mostani nulla forinttal, akkor úgy el lehet morfondírozni rajta, hogy jól működik-e az intézmény, de hát mégiscsak működik. Közben egyre bővül minden, a gyűjteményünk is, és ez nem panasz részemről, hanem egy helyzet.

Az interjú Sági Norberta készítette

Pintér Lajos

Fehér zsebkendő

– *Ahogy tudom, nem kecskeméti vagy. Honnan származol, és hogyan kerültél a Forráshoz?*
– Szegeden születtem, de a család csongrádi, évszázadokra visszamenőleg csongrádi. Paraszti származásúak a nagyszüleim, földművelésből éltek. Az anyai nagyszüleim foglalkozása az érdekesebb. Ők bolgárkertészek voltak, primőr árut termeltek. Kevesebb földjük volt a szokásosnál, mert ezzel a korszerű termelési móddal elég jól megéltek, és szép városi házat is vettek. Kettős életmódot folytattak, télen bent laktak a városban, amikor a gazdaság leállt, és nyáron pedig tavasztól ősziig kint a tanyán, és én is itt gyerekeskedtem. Ez a Holt-Tisza partján volt, Csongrád-Nagyréten, és nagyon szép, nagyon romantikus gyermekkorom volt. Csongrád-Nagyréten szomszédos, karnyújtásnyira van Csépatól. A kecskeméti hírességek közül Orosz Laci bácsi¹ csépai származású. Tehát ővele majdnem földiek vagyunk, ezt föl is szoktuk emlegetni. Nem elsőgenerációs értelmiségi vagyok, mert édesanyám tanítónő volt. Ő Kiskunfélegyházán végzett a Tanítóképzőben, és 1945-től kezdődően tanított először odakint, ahol nagyszüleim éltek, majd bekerült a városba. Édesanyám a fél várost megtanította írni-olvasni, nagy tekintélyű személyisége volt a városnak. Én olyan 16 éves lehettem, amikor egy csongrádi újságosnál megláttam egy újonnan feltűnő folyóiratot, a Forrást. Úgyhogy autodidakta módon jutottam el a folyóiratomhoz, és előbb szerettem meg olvasóként, mint munkatársként. Egy egyszerű gimnazista voltam, és ahogy megláttam a Forrást, és ahogy egy 16 éves diák azt el tudja dönteni, éreztem, hogy friss, új hangot, szellemiséget hozott, bátor volt, bátrabbnak, szabadabbnak láttam, mint az általam addig ismert folyóiratokat. Ez 1968–69-ben volt, akkor 16–17 éves voltam. A csongrádi Batsányi-gimnáziumban érettségiztem, ahol a magyartanárom, bizonyos Fehér Ede arról volt nevezetes, hogy ő volt Szegeden a Horger-ügy koronatanúja.² Nagyszerű tanárszemélyiség volt.

Pintér Lajos költő, esszéíró 1953. március 20-án született Szegeden, a csongrádi Batsányi-gimnáziumban érettségizett. Az ELTE magyar–népművelés szakán szerzett diplomát, emellett az Eötvös Kollégium hallgatója volt. 1976 óta dolgozik a Forrás szerkesztőségében. Verses- és esszékötetei többek között: Fehéringes folyók (1975), Zsiványok arca (1978), Európai diákdal (1981), Didergő ünnep (1984), A vadszeder útján (1984), Kézjegy (1990), Lépcsők az Istenhegyen (1994), Könny (1997), Fehéringes foglyok (1998)

1 Orosz László (1925) irodalomtörténész, 1948–1956, majd 1961-től nyugdíjazásáig a kecskeméti Katona József Gimnáziumban tanított.

2 „Tudni kell, hogy József Attilát eltanácsolták a szegedi egyetemről, Horger Antal hívatta be a szobájába, és a *Nincsen apám* verséért eltanácsolta az egyetemről. Mindezt két tanú előtt, hogy hangsúlyosabb legyen, és még jobban megszegyenítse József Attilát. A folyosóról beintett két tanú közül az egyik az én leendő magyartanárom, Fehér Ede volt, aki különben évfolyamtársa és barátja, padtársa volt József Attilának. Olyannyira a Horger-ügy koronatanúja, hogy a József Attila-émlékkönyvbe ő írta meg ezt az esetet, tehát az ő hiteles följegyzésében maradt meg ez az esemény.” Pintér Lajos.

Pestre kerültem 1971–76 között, az ELTE Bölcsészkarra, magyar–népművelés szakosként, és párhuzamosan az Eötvös Kollégiumba. Az egyetem még hagyján, mert nagyon jó szívvel végeztem, és nagyon szerettem, de az igazi nagy szerelem az Eötvös Kollégium volt. Nem lehet tudni, hogy pontosan mi a titka, az Eötvös Kollégiumban borzasztóan szabadon éltünk. És ugyanakkor ezt a szabadságot, ezt a diákszabadságot sikerült olyan öngazgatással megteremteni, hogy én semmiféle rendbontásra nem emlékszem. Tehát a fegyelemnek, a szabadságnak, az önművelésnek, az összetartásnak és a bajtársiasságnak valami olyan felsőfokát tapasztaltam, amit se előtte, se utána. Az Eötvös Kollégium egyik titka volt, hogy egymástól tanultunk. Ott össze voltunk mi zárva, jó tehetségű diákok, és egymásnak adtuk át a tudásunkat. És az átadott tudás legalább olyan fontos volt, mint ami tudást az egyetemről kaptunk.

1976-ban, valamikor az év elején, megkeresett engem Hatvani Dániel, aki akkor a Forrás főszerkesztője volt, és egy pesti presszóban adott találkát. Addigra én már publikáltam. Zárójelben el kell mondanom, hogy már Csongrádon, gimnazista koromban elkezdtem verset írni, és ahogy Pestre kerültem, szerződést kaptam a legendás Móra Könyvkiadótól. Kormos Istvánnak volt egy nagyon híres, első köteteseket bemutató sorozata, akkoriban a legrangosabb könyvsorozat, és ott kaptam én szerződést, ezenkívül az Új Írásban, a Forrásban publikáltam.

Tehát mint publikáló szerzőt, megkeresett engem Hatvani Dániel, és elmondta, hogy végzősként számítana rám a Forrás. Lenne-e kedvem Kecskemétre települni és a Forrásnál dolgozni. Azt hiszem, hogy az első pillanatban igent mondtam, hiszen említettem, hogy diákori, gimnazistakori folyóirat eszményem volt a Forrás, és egyetemistaként is kapcsolatban maradtam a Forrással. Még egy dolog amellel szólt, hogy Kecskemétre jöjök, mégpedig, hogy ezzel félig-meddig hazavettem az irányt Csongrádra, hiszen egy házzal közelebb kerültem Csongrádhoz. Időközben édesapám meghalt, édesanyám egyedül maradt, és nem tartottam rossznak, hogy ha egy kicsit közelebb vagyok hozzá, és jobban tudom gyámolítani innen, mint Budapestről. Tehát még '76 nyarán benn maradtunk a kollégiumban, a feleségemmel összeházasodtunk, majd megérkeztünk Kecskemétre. Hatvani Dánielnek azt az ígéretét bírtuk, hogy én állást kapok a Forrásnál, a város vagy a megye állást biztosít a feleségemnek, és lakást kapunk. Ez nagyon imponáló és nagyon megnyugtató volt. A probléma az volt, hogy a három ígéretből szeptemberben egyet se teljesítettek. Ezt nem panaszként vagy sérelemként mondom, hanem szeretném a kor ellentmondásosságát érzékeltetni. Érezte az ember a hetvenes években, hogy Kecskemét vagy Bács megye egy reformmegye, Kecskemét egy jó hírű, egy mecénás, egy befogadó város. Azt fogalmaztam meg Szegeddel szembeállítva, hogy Szeged rengeteg tehetséget fölnevel, szárnyra bocsát, és Kecskemétnek a fölnevelő ereje ugyan sokkal kisebb, de a befogadóképessége sokkal erősebb. Amikor idekerültem, akkor is éreztem, hogy ez egy olyan város, olyan megye, aminek vonzási ereje van. De ez ellentmondásos, mert például amikor az én helyzetemet praktikusan meg kellett oldani, kiderült, hogy a Forrásban az ígért státus nincs meg, tehát a művelődési központhoz kerültem átmenetileg, hogy ne legyek munkanélküli. A feleségemnek az állása nem volt meg, nagy nehezen szerződéssel keveredett egy iskolába. Lakásról szó sem volt, így elmentünk egy apró kis albérletbe. Különösen sértő és fájó volt a lakáskérdés, mert egyszer csak hívtak engem a megyei lakásügyintéző osztályra, megmutattak egy lakást, valahol a most is álló Katona-szülőház környékén, és az szabályos putri volt. Víz se volt benne. Máig emlékszem a kifejezésre, pedig elmúlt 35 év, amikor a megyei ügyintéző büszkén mondta, hogy „vízvételi lehetőség van”. Ez a vízvételi lehetőség azt jelentette, hogy a putriszerű lakás előtt volt egy közkút. Ez borzasztó sértő és megalázó volt, hát ki képzelhette azt, hogy ilyen szinten az ember lakáskérdését meg lehet oldani. Természetesen ezt a lakást nem fogadtam el. Hogyan is fogadhattam volna el? Elmentünk albérletbe, telt-múlt az idő, és évek múltán

azért minden rendeződött. A feleségem normális álláshoz jutott, mi szövetkezeti lakást kaptunk, a Forrásban is megteremtődött a státus. Én magamnak ebből egy tanulságot vontam le. Amikor jöttek a következő fiatalok a Forráshoz, Füzi Laci, Dobozi Eszter vagy Mák Ferenc³, aki vajdasági és egy pár évig volt a Forrásnál, igyekeztem annál sokkal emberségesebben segíteni őket, mint ahogy engem fogadtak Kecskeméten. Az Írószövetség helyi csoportjának a titkára lettem, így bizonyos jogköröm is volt, és ezt a jogkörömet használva személyesen mindig azon voltam, hogy a fiatalokat támogassam. Hát a múlt évben volt az évforduló, hogy 35. éve itt vagyok. Se a városban, se a megyében, se a szerkesztőségi munkában nem csalódtam, jól érzem magam. Az fölvetődik, hogy mi lett volna, ha Pesten maradok. A rendszerváltásig különösen nagyon éles volt ez a problematika, hogy főváros vagy vidék. Lehet, hogy mesterségesen szították. Minden, talán legelsősorban szociológiai szempont a főváros mellett szól, hiszen minden Pesten van, vagy volt. A rendszerváltásig ezt nagyon sokat emlegették. Én a vidék mellett döntöttem, és meg is lehet magyarázni, hogy miért. Ugyanis igaz, hogy minden a fővárosban volt, de a hatalmi koncentráció is a fővárosban volt, és a fővárosi irodalmi műhelyek ellenőrzése, a rájuk ható hatalmi presszió erősebb volt, mint vidéken. Tehát engem Kecskemétre a szabadság nagyobb foka hozott. A hetvenes-nyolvas években a szegedi Tiszatáj, a debreceni Alföld vagy a kecskeméti Forrás többet megengedhetett magának, mint a budapesti folyóiratok, és többet meg is engedtek maguknak, színvonalasabban is működtek. A magyar irodalom java ezekben az évtizedekben ez a három folyóirat volt, majd később a hozzájuk felzárkózó, már fővárosi Mozgó Világ. A rendszerváltás szellemi előkészítői folyóiratfronton ezek a folyóiratok voltak.

– *Nyugat-Magyarországon voltak-e olyan műhelyek, ahol hasonló munka folyt?*

– A pécsi Jelenkor vagy a szombathelyi Életünk jó volt, legelsősorban a Jelenkor. Érdekes, hogy olyan sok nem volt, de legalább a pécsi Jelenkort, annak színvonalát és szakmai bátorságát még ezekhez hozzá lehet tenni.

– *Amikor a Forráshoz kerültél, kik fogadtak ott téged 1976-ban?*

– Hatvani Dani volt a főszerkesztő, Székér Endre a főszerkesztő-helyettes és Buda Ferenc, Zám Tibor, Goór Imre dolgozott szerkesztőként a lapnál. Goór Imre tényleges műszaki, technikai szerkesztő volt, Buda Ferenc és Zám Tibor pedig külsős munkatárs. Buda Ferenc költői tekintélye már akkor is vitathatatlan volt. Zám Tibornak Hatvani Dániellel együtt megvolt az a szerepe, hogy ők alakították a Forrás szociográfiai profilját, ami országosan fontos volt, hiszen a Forrás a szociográfia magánműhelye volt. Ennek a pártfogójaként, menedzsereként és művelőjeként Hatvani Dániel és Zám Tibor is jelentős volt. Addigra már nem volt a lapnál Varga Mihály, a lap alapító főszerkesztője. Nem tudom, hogy milyen módon távolították el a laptól, mindenestre fegyelmi problémák vetődtek fel, hiszen említettem, hogy a bátorság az első pillanattól kezdve jellemző volt a lapra. Úgy tudom, hogy a szerkesztőségen belül is megingott iránta a bizalom. Amikor később a Forráshoz kerültem, akkor igyekeztem magamnak tisztázni, hogy mi történhetett, és a következő derült ki. Bari Károly, mint párhuzamosan induló fiatal költő, beküldött a Forráshoz egy verset, talán az volt a címe, hogy „Vajda János imája Petőfi Sándor halhatatlan lelke előtt”, és úgy kezdődött, hogy „Idegen zászlók selyme csap szemembe...”. A vers hiába volt a szabadságharc vagy pedig a szabadságharcot követő évek időszakába helyezve, nagyon erős áthallásokat tartalmazott. Miután Bari ezt a verset elküldte a Forráshoz, nem sokkal később hívták a rendőrségre, ahol elé tették a vers kéziratát. Számon kérték tőle, hogy micsoda írás ez. Bari azt híresztelte, még Kecskeméten is, hogy

3 Mák Ferenc (1956) óbecsei születésű író, 1990–1992 között a Forrás munkatársa.

a Forrás szerkesztőségéből került a rendőrséghez a vers. Ezért Varga Mihály keresztűzbe került, a közösségen belül is hitelét, tekintélyét veszítette, majd ez később az állásába is került. El kell mondanom, hogy az én „kutatásaim” szerint ebben az ügyben Varga Miska ártatlan. Évtizedekkel később beszéltem erről a kérdéstről Domokos Mátyással, a híres irodalomtörténésszel, aki különben Bari Károlyt fölfedezte, a Szépirodalminál szerkesztő is volt, és az egész pályáját végigkövette. Még levélváltásunk is volt Domokos Matyival erről a kérdéstről, mert engem egy kicsit piszkált ez a dolog. Domokos Mátyás elmondta, hogy Bari Karcsi barátunk a Forrásnál jóval előbb ezt a verset már beadta a Népszabadságnak, és hónapok elteltek időközben, tehát száz százalékig biztos, hogy nem a Forrástól, hanem értelemszerűen a Népszabadságtól került a rendőrséghez a kézirat. Ezt egy levelében nekem Domokos Mátyás le is írta, és megerősített, hogy ő állítja, hogy a vers jóval korábban a Népszabadságnál járt, és a Népszabadság keverte körülötte ezt a port, ami hát végül Varga Miska szemébe szállt. Domokos Mátyás levelét megmutatni, elővenni nem tudom, mert vizsgáztatásul valamikor nekiadtam Varga Mihálynak. Kíváncsi vagyok, hogy ő megőrizte-e.

– *Mi volt annak a magyarázata, hogy itt az általánosnál szabadabb volt a szellemiség? Honnan adódott az, hogy Kecskemét befogadó város, Bács megye egy kicsit reformmegeye volt?*

– A városban vagy a megyében volt-e az erő, a tanácsi vonalon vagy pártvonalon volt-e reformerő, az az igazság, hogy ezt a kérdést én megválaszolni nem tudom. Kecskemét az én szememben, és mások szemében is, az addigra Pestre, miniszternek elhelyezett, előtte Kecskeméten tevékenykedő Pozsgay Imre, a párt első titkárának idekerülő Romány Pál és Gajdócsi István fémjelezte. Tehát ilyen értelemben ebben van párti és tanácsi mozzanat is, és inkább mintha a megyei káderek lennének dominánsak, mintsem a városiak. Mintha a megye lett volna reformmegeye, és szakmailag erősebb, nem pedig a város. De ezt nagyon kérdőjelesen fogalmazom meg. Egy biztos: hasonlítuk össze Szegeddel, ami Komócsin megyéje volt, Pol Pot megyének neveztek, és hát Bács megye pedig a reformjairól és a reformtörekvéseiről volt híres.

– *Ez a reformjelleg Kecskeméten kívül más Bács megyei városokban is érződött?*

– Én nem tudom, de úgy gondolom, hogy igen. Muszáj volt, hogy érvényesüljön, hiszen a megyei tanács és pártvezetés határozta meg ezt a légkört, és akkor természetesen az egész megyére kiterjesztette. Nem kellett messze menni, mert Szegedet például Pol Pot megyeként emlegették, és mikor később botrány lett a Tiszatájnál, ez meg is látszott, mert a szerkesztőséget egy pillanat alatt elzavarták. És amikor botrány lett a Forrásnál, a szerkesztőséget nem zavarták el, hanem egy bizonyos fegyelmi eljárást lefolytattak, de a szerkesztőséget a helyén hagyták. Tehát megmentettek bennünket.

– *Itt most a lakiteleki találkozóra gondolsz?*

– Inkább a Csóóri-ügyre. Majd arra mindjárt kitérhetünk, de előjáróban annyit elmondhatok, hogy ez a politika kicsit fellegjáró is volt. Tehát ilyenkor a szerkesztőség feje fölött történtek a dolgok, egyszemélyes felelősség jellemezte ezt az időszakot, hiába voltunk öten-hatan a szerkesztőségben, minden a főszerkesztőn csattant. Hatvani Daninak annyi pártfegyelmi je volt, mint csillag az égen, de nem mozdították el. Mindig, a pártfegyelmi jével együtt megvédték. A pártfegyelmit kiosztották neki, önéletrajzi könyvében is megírja⁴, de utána meghívták egy konyakra.

4 Hatvani Dániel: Tilalomfák árnyékában. Egy irodalmi főszerkesztő emlékirata. Budapest, Püski Kiadó, 1997.

Az emlékezetes esetek közül '89-ig én három dolgot említenék. Hát először is, ami nekem az első nagy szerkesztőségi, szerkesztési munkám és sikerem volt, az a lakiteleki írótalálkozó. 1979, tehát harmadik éve voltam itt, és akkor Lezsák Sándor elhatározta, hogy csinál egy fiatal írók találkozóját, a legjobb fiatal írókat hívja Lakitelekre. Én is érintett voltam, hiszen a Fiatal Írók Körének, ami az Írószövetség égisze alatt dolgozott, azokban az években én is aktív tagja voltam, talán még vezetőségi tagja is. Személyesen is érintett, nagyon örültem, hogy a fiatal íróársadalom Lakiteleken találkozik, kvázi helyhez jön, és még jobban örültem annak, hogy ezt a fiatal írók tanácskozását Illyés Gyula is megtisztelti jelenlétével, mint ahogy ennek híre ment. Ez az írótalálkozó a bizalmatlanság légkörében zajlott. Különösen rosszak voltak abban az időben a magyar–román kapcsolatok, a romániai magyar nemzetiség elmérgesedett helyzete miatt. Kérdéses volt, hogy hogyan szólal meg a legtekintélyesebb magyar író, Illyés Gyula. Ezt nem lehetett előre kiszámítani. Én mindenesetre nagyon nagy várározással tekintettem az írótalálkozó elé, és szorgalmaztam, hogy az anyagát közöljük a Forrásban. Meg kell mondani, hogy Hatvani Dani, a főszerkesztő ebben nem látott fantáziát. Lezsák Sándor a szövetségeselem volt, hiszen a konferencia anyagát ő mint házigazda magnószalagra vette, és azt követően a szerkesztőség rendelkezésére bocsátotta. Tehát nekünk volt egy anyagunk, a technikai kérdésen nem múltott, hogy a konferencia anyagát közöljük. Azt is meg kell mondani, hogy természetesen addigra ez a konferencia már lejajlott és a visszhangja elegendő volt. Nyilvánvalóan a fiatal íróársadalom megmutatta az erejét, talán nagyobb erejét, mint ahogy a hatalom szerette volna. Viszont nagyobb botrány nem történt, és kicsit a kedélyek is megnyugodhattak. Hatvani Dániel akkor nekem azt mondta, hogy menjek el a minisztériumba és kérdezzem meg Bíró Zoltánt, aki akkor a minisztérium főosztályvezetője volt, ha jól tudom, a miniszter pedig Pozsgay Imre, ez tehát egy reformszellemű minisztériumi irányítás volt. Bejelentkeztem Bíró Zoltánnál, és ő kérte, hogy mutassuk be az anyagot, majd jelezte, hogy úgy néz ki, hogy a minisztérium ennek a közlését támogatja. Nyilvánvalóan többek között azért, mert ők ezekkel a törekvésekkel azonosultak, és máig azonosulnak. Így zárójelben mondom, hogy a párton belüli belső ellenzéknek a mibenlétét ez mutatta, Pozsgay és Bíró Zoltán, hogy így fejezzem ki, velünk volt. Szövetségest lehetett bennük érezni, szövetségest lehetett bennük keresni, az nekünk is fontos volt mindig. Tapogatóztunk, hogy hol, kiben találunk szövetségest, és nyilvánvalóan nekik is jólesett, hogy a reformszándékaikhoz bennünk szövetségest találunk. Vissza kellett mennem a szakvéleményért, mondjuk egy vagy két hét múlva, de akkor nem Bíró Zoltán fogadott, hanem az osztályvezető-helyettese, Zimonyi Zoltán, ő akkor egy ismert irodalmi személyiségnek számított. Zimonyi Zoltán közölte, hogy az anyagot közölhetjük, sőt a minisztérium a megnövelt költségekre a költségvetésen túli támogatást nyújt. Ez lehet, hogy taktikai lépés is volt a részükről, hogy ne csak szóban hangozzék el, hanem még pénzt is tettek mellé, megerősítették, tehát nagyon hangsúlyozottan a közlés mellé álltak. Egy megjegyzése volt Zimonyi Zoltánnak, mégpedig hogy nem illik bele a tanácskozás anyagába Buda Feri köszöntőbeszéde. Hát ez kár, mert így nem teljes az anyag, pedig nem fogalmazott nagyon keményen.⁵ Szóval megcsinálhattuk, a titkárnőnk legépelhette ezt a Lezsák Sanyitól megkapott teljes hanganyagot. Legépelte és azt lehet mondani, hogy szinte száz százalékosan közöltük is. Még egy dolgot szeretnék elmondani ezzel kapcsolatban. Illyés Gyula a személyisége teljes súlyával jelent itt meg. Illyés beszéde káprázatos volt. Alföldy Jenő, kecskeméti irodalomtörténész, később azt írta, hogy esszéírásának egyik csúcsa a lakiteleki beszéd, ez talán így is van, az esszé, a publicisztika csúcsa. Amikor Illyés beszédét a titkárnőnk legépelte, akkor én

5 Ez később Buda Ferenc kötetében megjelent: Agócs Sándor (szerk.): Csönd, ének, csönd... Buda Ferenc ötvenesztendő (versek, kritikák, interjú). Kecskemét, 1986.

Illyés Gyulának ezt a beszédet elküldtem, és kértem a hozzájárulását a közléshez. Illyés ezt postafordultával küldte vissza, már kijavítva. Legépteltük újra, még egyszer elküldtük, és ő újra belejavított ceruzával, és megkért bennünket, hogy küldjük el neki még egyszer. Tehát kétszer vagy háromszor ceruzázta szóról szóra Gyula bácsi ezt a beszédet, mire úgy érezte, hogy nemcsak az elhangzott, hanem a leírt szöveg is méltó hozzá. Emberileg ezt nagyon szép, fontos mozzanatnak tartom megemlíteni. Illyés Gyulában az írói nagyság mellett az emberi nagyságot is láttam. Azért is mesélem el ezt az adalékot szívesen, mert félreértésekre adott okot. Volt, aki azt mondta, hogy Illyés átírta a beszédet, és mikor ezt mondta, még azt is hozzágondolta és hozzáhíresztelte, hogy tompította. Nem, nem, állítom, hogy nem. Illyés tartalmilag nem cenzúrázta ebben a munkafolyamatban a beszédet, én mint koronatanú tanúsíthatom ezt. Csak javította, hiszen az elmondott beszéd és a leírt szó között mindig különbség van, és szép szöveggé, esszészöveggé emelte az elmondott, nyers beszédet. Tehát így megjelent a Lakitelek-szám, és elég élénk visszhangot keltett országosan. A Forrásnak és a Lakiteleken folyó munkának országos visszhangja volt, sőt a Szabad Európa például a lakiteleki beszédeket mind folytatásban beolvasta, tehát talán még nemzetközi figyelmet is érdemelt. Érdeklődést és botrányt váltott ki. A címdalán szereplő fotó is felhívta magára a figyelmet. Volt ott egy nagy lépcsőórás Lakiteleken, ahol a tanácskozás volt. És valamelyik fotós, nem tudom, többen fotózták nekünk Lakiteleket, Kanyó Ferenc, Iskander⁶ és a Petőfi Népétől is talán valaki, Straszer András, nem tudom melyikük fotója, de úgy fotózta az írótalálkozó résztvevőit, hogy a rács mögött legyenek. És a Forrásban a kisördög működött bennünk annyira, hogy ezt a fotót tettük a címdalra. Ez azért a szocializmusban a művészet helyzetét jól tükrözte: tanácskoznak a fiatal írók, de rács van. Ezt meg se lehetett támadni, hiszen hát, ha egyszer az a lépcsőforduló ott volt, el nem bonthatták. De a hatalom nagyon nehezen nyelte le. A botrány és a szám körüli kavargás mindjárt a címdal rácsa körül indult.

– *Tehát provokációnak szántátok a fotót?*

– Provokációnak. Nem voltunk mi, nem tudom, milyen bátor legények, nem voltunk mi bátor legények, de gyáva legények se voltunk. Mindig tudtuk azt, hogy a Forrás országos folyóirat, és mindig tudtuk, hogy országos, sőt nemzetközi figyelem övezi, hiszen a kezdetektől kezdve a határainkon túli magyar szerzők is a magyar irodalom része voltak a Forrásban. Ebben is lehet, hogy bátrabbak voltunk, mint a központi folyóiratok. Tolnai Ottó⁷ és a többiek előbb megjelentek a Forrásban és a Tiszatájban, mint a központi folyóiratokban. A központi folyóiratokban mindig félték a határon túli magyarsággal foglalkozni.

– *Milyen visszajelzések érkeztek erre a számra?*

– Így már a részletekre nem emlékszem, de ez a közlés a szellemi életet megpezsdítette. Ez viharos és hősi eseménynek számított. Utána még voltak különböző lakiteleki akciók, egészen az MDF megalakulásáig és a rendszerváltás előkészítéséig, de hát ez volt az első, ahol rendszerdöntögetés még nem történt, de egy folyamat mégiscsak elindulhatott. Amikor még ha nem is az ellenzék véleménye kapott teret, de mondjuk azt, hogy legalább a vélemények széles köre kapott helyet.

– *Volt egy konkrét témája is ennek a találkozásnak.*

⁶ Bahget Iskander (1943) szíriai származású fotográfus, 1967 óta él Magyarországon. Munkássága szorosan kötődik a Forrás folyóirathoz.

⁷ Tolnai Ottó (1940) vajdasági származású Kossuth-díjas író, költő.

– A nemzet volt a téma, és arra emlékszem, hogy már a témának sem örült a hatalom, mert hát ebben az internacionalista világban azt hitték, hogy majd a nemzetek elhalnak, a nemzet mint olyan, fogalmával és szerepében eljelentéktelenedik, és mindent az internacionalizmus fog megoldani. A konferencia témája jelezni kívánta, hogy az élet, a konfliktusok és a megoldandó kérdések tere a nemzet. Tehát a témakiválasztás a hatalom részéről visszatetszést keltett, hiszen amikor fölvetődött a kisebbség, a nemzet, akkor mindig fölvetődött a nacionalizmus is. És aki ellenzéki volt, arra először azt a bélyeget sütötték rá, hogy nacionalista. Két gondolat jut eszembe csapongván.

Az egyik hozzákapcsolódik ehhez a megbélyegzéshez, hogy ha valaki ellenzéki, akkor rögtön nacionalista is volt, satöbbi. Valamikor ezekben az években fölvetődött, hogy Kádár János Bács-Kiskun megyébe fog látogatni, Romány volt az első titkár, arra emlékszem. Aztán húzódott, halasztódott ez a kérdés, Kádár nem jött, és én valahol jártamban-keltemben egyszer csak fél füllel meghallottam, hogy Bács megyébe Kádár nem jön, mert Romány narodnyik. Ezt csak a szerepek kiosztásához mondom, és érdekes ezen elgondolkozni. Valamilyen értelemben tényleg, abban a zárt MSZMP-struktúrában, ami ezeket az éveket jellemezte, valóban Romány narodnyik volt, tegyük ezt idézőjelbe, hiszen vidékpárti volt, parasztpárti volt. Itt mondom el azt, hogy éppen az ilyen kis finomságok miatt milyen érdekes lenne, hogy ha ezen időszakokra visszatekintve akár a Pozsgay, akár a Romány is megszólalna, és elmondaná a véleményét, hogy ő hogyan látja, hiszen ha nem is hősei, de mindenképpen pozitív figurái voltak Kecskemét történetének, és hát Gajdócsi már nem mondhatja el. Sokak szerint, és ahogy a beszélgetésekben kirajzolódik, Gajdócsinak volt centrális szerepe, mintha a legtöbbet ő tette volna. Én ebben nem tudok állást foglalni.

– *A Forrásnak valamelyikükhöz volt kapcsolata?*

– Mindenkihez, ugye, mert Gajdócsi megyei tanácselnök, Romány megyei első titkár, Pozsgay kulturális miniszter volt. Mind a három felügyeleti szervhez intézményesen tartoztunk. Nos, a következő nagy esemény a Forrás életében 1980, a Csoóri-botrány. Ezt a magam tudomása szerint szívesen elmondom. Csoóri ötvenéves volt, és mint az akkori középgeneráció talán legjelentősebb íróját, a Forrás készült születésnapján megköszönteni. Volt nekünk akkor egy pesti szerkesztőnk, Kovács István költő, ma már nincs a szerkesztőség tagjai között. Ő akkor lejárt az értekezleteinkre, és rajta keresztül Csoórinak üzentünk, hogy születésnapján szeretnénk köszönteni, és párhuzamosan kéziratot is kérünk tőle. Kovács Pista el is hozta az *Egy nomád értelmiségi* című esszéjének kézirátát, és első olvasásra lehetett látni, hogy ez rengeteg kérdést fölvet, és a közlés határán van. Hatvani Dániel nagyon érdekes álláspontra helyezkedett. Azt hitte, hogy demokráciában él, és ha demokratikus döntést hozunk arról, hogy ezt a kéziratot közöljük, az bármilyen értelemben védi a kéziratot vagy védi a szerkesztőséget, így ő valamennyiünkkel végigolvastatta. Ezt a kéziratot a következőkétől tartó Szekér Endre kivételével valamennyien közlésre javasoltuk. Ezt követően Hatvani Dániel a kéziratot leadta, abban a meggyőződésben, hogy milyen demokratikusan jár el, a szerkesztőség többségének az akaratát érvényesíti. Persze ez később semmit nem számított. Olyan időszak volt, amikor a felelősségvállalás és a felelősségre vonás egy személyre összpontosult. Leadtuk ezt a kéziratot, és már majdnem meg is jelent a szám, ugye 2-3 hónapos volt az átfutási idő, amikor az utolsó pillanatban valaki vagy a nyomdából vagy a pártbizottságról a Forrást bevitte a pártbizottságra. Több szem látta a megjelenés előtt a szerkesztőségi tagokon kívül is, úgyhogy a Forrás már készen volt, ki volt nyomtatva. A Csoóri-írást betiltották. És akkor az az egészen különleges döntés született a hatalom részéről, ez az egészen elképesztő, abszurd megoldás, hogy pengével vágják ki a Forrásból a Csoóri-írást, és valamit ragasszanak a helyére, hogy 96

oldal kijöjjen, illetve az első 16 oldal ne hiányozzon. Hát ezt a nyomda a maga módján megoldotta, tehát ragasztótól csöpögött a szám, és a botrány elkerülhetetlen volt, hiszen országosan nagyon gyorsan híre ment, hogy a Forrást megpengézték.⁸

– *Ez megyei döntés lehetett?*

– A főszerkesztő innen kapta a megyétől, de hogy hol született, azt nem tudom. Megmondom őszintén, hogy még évtizedekig kínzott a bűntudat, tegyük idézőjelbe, hogy ebben a 2-3 hónapban, amíg megjelent, nem én szóltam-e el magamat, hogy ilyen anyagot fogunk közölni. A „szóltam el magam” azt jelenti, hogy olyan társaságban, ahol besúgó volt és az továbbúgta, satöbbi, ezt én így értem. Az utólagos kutatások azt mutatják, hogy a dolog nem így történt. Volt a Forrás körül egy besúgó, sajnos nem tudtuk, külső ember, őneki dicsekedett el Zám Tibor, hogy milyen nagyszerű anyaggal készülünk. Ő mint kollégának a legjöhíszeműbben dicsekedett el ezzel, és innen a besúgón keresztül vándorolhatott a hatalomhoz az információ, hogy mi lesz a Forrásban. Különben néhány éve a III/3-as aktáinkat egy történelmi hivatali munkatárs kikutatta, és a Forrásban közölte, onnan bogozható ki ez a szál, ha az ember figyelmesen olvas. Na most, nem elég, hogy a Forrást megpengézték, hanem oda kiszállt a rendőrség, és a rendőrség jelenlétében kellett a nyomdában a meglévő szedést szétdobni, és a kipengézett részeket megsemmisíteni. Ezt ellenőrizték. Ez a nyomdászokat nagyon sértette, és bizonyos nyomdászszolidaritás alakult ki. És kijátszották, a kipengézett írásokból több megmaradt, és nem azt a szedést dobták el, hanem egy másikat, és még utána is sokszorosítottak a Csoóriból példányokat. Tehát a nyomdából ezt követően a legnagyobb tiltás ellenében is, de kerültek ki kész példányok, és a szedésből újranyomatott Csoóri-írásrészletek is. Ezt onnan tudom, hogy pár nap múlva, amikor a nyomdába kimentem, akkor a nyomdászok dugták a hónom alá a kész Forrás-számot. Minden volt nekik. A hatalom éberségét is kijátszva, ez nagyon érdekes, és nem tudom, hogy milyen munkásszolidaritásnak tekintsem, de ez így történt. A következőt kell még ehhez elmesélnem. Na, volt egy Forrásunk, mert a nyomdászoktól kaptam, mégpedig egy olyan Forrást, ami pengézetlen volt, tehát benne volt a Csoóri. Egy eredeti, jó Forrás! Ez óriási kincs volt akkor, és én arra gondoltam, hogy milyen jó lenne ezt elvinni Csoórinak, vagy inkább eljuttatni. Postán nem mertem küldeni, gondoltam, hogy ezekben a napokban figyelik a Forrás és a Csoóri közötti minden mozgást. Volt egy Forrásom, egy teljes, igazi Forrás, voltak a nyomdában utólag gyártott különnyomatok is. Szinte viccesen lehetne különnyomatnak is nevezni, hogy a nyomda nem tudom hány példányt legyártott utána. És akkor én tűnődtem rajta, hogy mit tudok csinálni. Csoórit nem akartam értesíteni, találkozót nem akartam tőle kérni, mert tudtam, hogy az csak rosszra vezet. Szabályosan fölültem a vonatra, fölmentem Pestre, és elmentem Csoórihoz, gondoltam, hátha otthon találom. A Keleti Károly utcában lakott, és úgy gondoltam, ha nem találom otthon, bedobom a postaládájába. A Keleti Károly utcában közepén meg Csoóri jött szembe! Úgyhogy a sors nekünk kedvezett, ennél jobban a konspirációt meg se lehetett volna szervezni. Összetalálkoztunk, én röviden vázoltam neki a helyzetet, odaadtam a Forrást, megmondtam azt is, hogy a nyomdászok milyen karakánul viselkedtek, többek között nekik is köszönhető, hogy van ez az eredeti példány. Csoóri ezt átvette, mindent megbeszéltünk, mondta, hogy „ölelem a nyomdászokat”, adjam át az ölelését. Elváltunk, és ahogy én tudom, ennek nem is maradt nyoma, úgyhogy a konspiráció akaratlanul kitűnően sikerült. Csoóri azóta már nyilatkozta, hogy őneki a Forrás eredeti példányából van. Hát ezért van, mert én adtam neki, én meg a nyomdászoktól kaptam. Na

⁸ Az írás jóval később megjelent a Forrás antológiában: Csoóri Sándor: *Egy nomád értelmiségi*. Forrás antológia 1979–1989 (Kecskemét, 1990)

most, mi valamennyien az állásunkkal és a fejünkkel játszottunk ennek a Csoóri-anyagnak a közlésekor. Tehát később elmeditáltam azon, hogy milyen érdekes, hogy Csoóri azt mondta, hogy a nyomdászokat üdvözlí, nem azt, hogy bennünket ölel és megköszöni a közreműködésünket. De ezen csak egynéhány napig kellett töprengemem, mert következő alkalommal, amikor jött Kovács István, aki a kéziratot is hozta, tehát aki az „első számú bűnös” az akcióban, akkor hozta valamennyiünk számára Csoóritól a dedikált kötetet, egy frissen megjelent könyvét, külön-külön dedikációval, igazság szerint megköszönte a vele való együttműködést és azt az akciót. De mondom, hogy részéről az első köszönet a nyomdászoknak szólt. Na de hát a szerepüket nem is lehet kisebbiteni, amikor önékik egy szedést szét kellene dobni, a Forrást meg kellene semmisíteni, és ők ezt kijátsszák.

– *Ez a Petőfi Nyomda volt?*

– Az akkori Petőfi Nyomda. Ugyanúgy az állásukkal játszottak ők akkor, ott, az a 4–5 ember, mint mi. Nem Pol Pot megye volt Bács megye, hanem egy reformmegye volt, mivel ezt követően csak egy pártfegyelmivel és később a szerkesztőség átszervezésével védőerőnyőt teremtettek fölénk. A szerkesztőség átszervezése sem személyi konzekvenciákkal járt, hanem kaptunk egy szerkesztőség-bizottságot. Na mondd már, kaptunk egy szerkesztő-bizottságot, aki semmibe nem akart beleszólni, mert ő maga is szégyellte a létét. Tehát ilyen kis apró mozzanatokban mutatkozik meg, hogy a történelem egy adott pillanatban merre halad, hogy reformirányba megy vagy konzervatív irányba.

Amikor a szerkesztőség meghurcolása zajlott, Lezsák Sanyiék, illetőleg hát a magyar íróársadalom akkor is mellénk álltak. Pócs Péternek⁹ volt egy öreg kis Polskija, Lezsák Sándorral autóba ültek, és az egész országot körbeautózták mondjuk másfél nap alatt, és vagy 80–100 írótól az egész ország területéről Debrecentől Sopronig és Budapesttől Pécsig, a magyar íróársadalom aláírását, nyilatkozatát hozták, hogy a Forrás mellé állnak ebben a Csoóri-ügyben és ebben a pengézésben. Aláírta a magyar értelmiség lehet azt mondani színe-java ezt a nyilatkozatot, amelyben elítéli a pengézet, illetőleg a Forrás szerkesztői elleni bármilyen eljárást. Természetesen ezt első szóra én is aláírtam, Pócs Péter és Lezsák Sándor a rossz Polski Fiattal mehetett tovább Debrecenbe, hogy ott Görömbei András is aláírja, aztán tovább Miskolcra. Na most ez a Csoóri-cikk is kijutott a Szabad Európa Rádióba, úgyhogy ennek a nyilatkozatnak meg a Csoóri-írásnak a beolvasása fő napirendi pontja, fő műsorszám volt, tehát a nemzetközi nyilvánosság megvolt számunkra.

– *A helyi értelmiség is érezte, hogy mellettetek áll?*

– Igen, meg kell nézni az aláírók listáját, helyből is sokan aláírták. És hát, ha Pócs Pétert és a Lezsák Sándort vesszük, akkor pedig azt kell tudni, hogy helyből indult a kezdeményezés az aláírásgyűjtésre. Megkeresték ekkor, ezen az úton Tömöry Pétert, aki a színház akkori főrendezője volt, Erdélyből áttelepült író, hogy ő is írja alá ezt a nyilatkozatot. Én úgy gondolom, hogy alá is írta, most már nem emlékszem, és a szobájában épp ott tartózkodott akkor Szirmai Péter színész is, aki ha már a szobában volt, neki is odattették ezt a nyilatkozatot, írja alá. És nagyon emberi mozzanatként hadd mondom azt el, hogy Szirmai Péter elolvasta, és azt mondta, ne haragudjatok, nem írom alá. Elóvett egy fehér zsebkendőt a zsebéből, és azt mondta: „édesapámtól csak ez az egy emlékem maradt”, a zsebkendőt mutatta és azt mondta, „ezek mindenre képesek”. Hát akkor lehet, hogy se a zsebkendőt nem értettük, se azt, hogy ezek mindenre képesek, se azt, hogy Szirmai Péter miért nem írja alá, de később megtudtuk, hogy Szirmai Péter Szirmai Ottónak, a rádió

⁹ Pócs Péter (1950) tervezőgrafikus. 1999-ig szorosan együttműködött a kecskeméti Petőfi Nyomdával és a Katona József Színházzal.

dramaturgiájának a fia. Szirmai Ottót 1956 után koholt vádak alapján halálra ítélték, a felmutatott zsebkendő volt az egyetlen emlék, ami az apjától megmaradt, és az, hogy „ezek mindenre képesek” még a frissen élő emlékre vonatkozott. Tehát az aláírásgyűjtés legemberibb, legmeghatóbb mozzanata épp Péternek ez a gesztusa, aki nem írta alá. Ahogy a rendszerváltás jött, és ahogy az '56-os eseményeket följeftették, a Szirmai Ottó-ügy igen nagy visszhangot kapott.

Na most, volt még egy harmadik mozzanat, amiről beszélek. 1989-ben volt a rendszer-váltás, és előtte, 1988-ban volt pártértekezlet, előtte négy évvel meg 1984-ben, ha jól számoltam, nem tudom pontosan. A pártértekezletek, ugye, úgy voltak, hogy előtte mindig voltak talán városi, megyei, tehát fölfelé épülő pártértekezletek. Én pártönkízüli vagyok, ezt előrebocsátom, ma is, akkor is. És a '84-es megyei pártértekezletre fölkértek engem, hogy mint pártönkízüli szóljak hozzá. Ha jól emlékszem, Katanics Sándor, aki akkor volt a megyei pártbizottság titkára, ő jött át hozzám a Forrásba és kért föl erre, és én egy kis gondolkodási idő után elvállaltam, hogy úgy mint pártönkízüli elmegek a megyei párt-értekezletre és hozzászólok. Azt, hogy nem vagyok párttag és ebben a munkában nem kívánok részt venni, azt kétféleképpen fejeztem ki. Egyrészt csak arra az időre mentem el, amikor fölszóltam. Megkérdeztem, hogy mikor kapok időt, bementem, fölszóltam és eljöttem. Másrészt pedig nem kötöttem nyakkendőt. Fehér ingben voltam, öltönyben, de nem kötöttem nyakkendőt. Hallottam a morajlást, hogy zúg a tömeg, ugye nem voltam én rosszul öltözve, de általában nem szeretem a feszes öltözést, különben sem vagyok nyakkendő. És gondoltam, nem kötök nyakkendőt, és fehér inggel tiszteltem meg ezt az értekezletet. A következő miatt vállaltam el a fölkérést: hogy méltassam azt a kulturális intézményrendszert, ami a megyében van, a kerámia, a tűzzománc, a Forrás, a film, a színház satöbbi. Tehát azt az óriási és nagyon jelentős kulturális szellemi műhelyrendszert, ami a megyében akkor már megvolt, hogy ennek a szerepére figyelmeztessenek, ennek a megőrzésére, fontosságára figyelmeztessenek, és ezt hangsúlyozzam. A beszédem ebből is állt, különben a Forrásban egy-két hónapon belül megjelent, ma is megtalálható.¹⁰ Tehát minden kulturális műhelyt sorra vettem, és a kulturális műhelyek létének és struktúrájának fontosságát hangsúlyoztam. A művelődési központban volt ez az értekezlet, ahogy kijöttem, mentem a ruhatárhoz, amikor a lépcsőn szaladó lépteket hallottam. Gajdócsi István kijött a tanácskozásról, utánam szaladt, és ott, a ruhatárban nagyon melegen megköszönte a fölszólalásomat. Ez azért érdekes, mert szinte ez volt az egyetlen személyes találkozásom Gajdócsival. Valószínűleg ez az intézményrendszer miatt lehetett, hogy őt esetleg szorongatták, vagy lehet, hogy volt olyan balos szektás irányzat, ami éppen ezt az intézményrendszert rosszalotta. Tehát valahogy, a Gajdócsi szempontjából én nagyon szerencsésen szóltam egyrészt, másrészt pedig ezek szerint ez az intézményrendszer Gajdócsinak is szívügye volt, máskülönben nem szaladt volna utánam a lépcsőn, hogy szinte megöleljen, és megköszönje a felszólalásomat. Emlékszem, hogy fájhatott a lába, mert nem is utánam szaladt, hanem gyors járással, bicegősen utánam jött a lépcsőn, mint ha húzta volna az egyik lábát, ez csak még emberibbé teszi ezt az emlékezetet. Nagyon sajnálom, hogy ezt a nagyon nagy formátumú reformpolitikust közelebbről nem ismertem.

– *Azóta eltelt majdnem harminc év, most hogyan látod ugyanazokat az intézményeket?*

– Ma sem tudok mást mondani, ma is ennek a kulturális intézményrendszernek az óriási értékét és a meglétének, megmaradásának óriási fontosságát látom, és ezt szeretném hangsúlyozni.

¹⁰ Pintér Lajos: *Művészeti műhelyeinkről*, Forrás 1985/4. 94. l.

– *Úgy gondolod, hogy Gajdócsi Istvánnak volt köszönhető, hogy ez az intézményrendszer létrejött, vagy azért voltak más tényezők, amik ezt segítették? Persze beszélünk Romány Pálról meg Pozsgay Imréről, akik szintén támogatták a városi szellemi életet, de mégis mit látsz még nyomós tényezőnek?*

– Erre nem tudok választ adni. Az, hogy Gajdócsit ennyire szíven találtam ezzel a beszédemmel, azt mutatja, hogy ez őrajta valahogy nagyon állt és bukott. Az is biztos, hogy piszkálhatták miatta. Ez a felszólalásom őt megerősítette, igen, és én úgy gondolom, hogy Románynak is szívügye volt. Részletkérdés, hogy egy-egy tevékenységünk nem, tehát nem hiszem, hogy Romány röpdösött értünk a Csoóri-ügy kapcsán vagy örömeiben, mert biztos hogy őket is ilyenkor, mindig fenéken rúgták. Én úgy képzelem el, hogy engem maga elé idézett Hatvani Dani, Hatvani Danit maga elé idézte Romány, és Rományt is maga elé idézte valaki. Amikor Kecskemétre kerültem, és idekerültem a szerkesztőséghez, még egy-két napja voltam csak itt, de pechemre csak egyedül voltam bent a szerkesztőségben, amikor Major Imre, a megyei tanács elnökhelyettese kereste a Forrást. És akkor engem talált, és kért, hogy azonnal menjek át. Átmentem, ő egy nálam idősebb és rangban följebb álló ember volt, és azonnal tegezést ajánlott, szervusz, szervusz. Én úgy meghatódtam, hogy milyen jó itt a légkör Kecskeméten, pár napja kerültem ide, összetegeződöttünk, erre Major Imre elkezdett szidni, mint kocsis a lovát, hogy már megint mit csináltatok, és én rájöttem, hogy Hatvani Dani helyett kaptam, helyette engem szidtak le. Utána ballagtam hazafelé és meditáltam, hogy a Major Imre azért tegeződött össze velem, mivel magázva nem lehet valakit így leszidni.

– *Meg talán annak is nagy szerepe volt, hogy az egyes intézmények élén kik álltak, kik mozogtak. A városi lakosság mennyire volt érezhető a háttérben mint olvasóközönség, vagy olyan, aki a rendezvényekre esetleg eljárogatott? Itt a városbeliek, akikkel nap mint nap találkoztatok az utcán, ők mennyire figyelték az eseményeket?*

– Én azt tudom mondani, hogy ez '89-ig talán jobban számított, mint '89 után. '89 után az egész szellemi élet szabadabb lett, de légüres térbe került, de azt hiszem, hogy ez már egy külön történet. Külön történelem.

Az interjút Sági Norberta készítette

Kriskóné Dávid Mária

„Az akkori vezetők egy várost a kultúráján keresztül is mértek”

– Először arra kérlek, hogy magadról mondj néhány szót, honnan származol, hogy kerültél ide, és hogy kerültél ennek a gyűjteménynek a közelébe.

– Dunapatajon születtem 1958-ban. Szüleim is dunapataji születésűek, édesapám kisiparosként dolgozott, anyukám sokáig háztartásbeli volt, majd orvosírnokként dolgozott és végül óvónóként ment nyugdíjba. Gimnáziumba Kiskőrösre jártam, ott ismerkedtünk meg a férjemmel. Szombathelyre jártam a Tanárképző Főiskola könyvtár-matematika szakára. Ennek elvégzése után együtt költöztünk Kecskemétre, és itt kezdtük a pályánkat 1980-ban. Első munkahelyem a Katona József Megyei Könyvtár gyermekrészlegében volt, később a Kodály Intézet könyvtárában dolgoztam. Első gyermekünk születése után, az akkor még működő Bács-Kiskun Megyei Moziüzemi Vállalathoz¹ kerültem, ahol dokumentári munkát végeztem. Nagyon szerettem ezt a munkahelyet. Itt dolgoztam, amikor Fischer István, akkori tanácselnök-helyettes felkérése ért, az akkor éppen alakulófélben lévő Népi Iparművészeti Múzeum vezetésére. Mivel én egész életemben igazából a néprajz felé vonzódtam, gyermekkoromtól is ez érdekelt legjobban, fantasztikus lehetőségnek és hihetetlen dolognak tartottam, és fiatal korom ellenére bátran elvállaltam.

– Ő ismert Téged? Tudta rólad, hogy ilyen érdeklődésű vagy?

– Sok kulturális eseményen találkoztunk. Valószínűleg tudta, hogy a kultúra sokszínűsége érdekelt, de nem tudhatta, hogy ez nekem a legtitkosabb vágyam, amit nem is gondoltam elérhetőnek. Ahogy a múzeum élére kerültem, elvégeztem Debrecenben a néprajz szakot nappali tagozaton, egyéni tanrend alapján. És szinte hihetetlen, de 1984 óta megszakítás nélkül itt dolgozom.

Kriskóné Dávid Mária Dunapatajon született 1958-ban. Kiskőrösön érettségizett, majd a szombathelyi Tanárképző Főiskolán szerzett könyvtár-matematika szakos pedagógusdiplomát, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen pedig etnográfusdiplomát. 1980 óta él és dolgozik Kecskeméten, 1984 óta a Népi Iparművészeti Gyűjtemény vezetője.

1 A Bács-Kiskun Megyei Moziüzemi Vállalat 1959-ben alakult meg. A Petőfi Népe 1959. máj. 29-i számában megjelent egy riport „Megyei Filmhíradó születik” címmel: „A Bács-Kiskun Megyei Moziüzemi Vállalat vezetői az elmúlt hetekben merész javaslattal fordultak a megyei tanács végrehajtó bizottságához. Támogatást kértek egy havonta megjelenő megyei keskenyfilmhíradó létrehozásához. A megyei tanács végrehajtó bizottsága örömmel fogadta ezt a kezdeményezést, s ennek alapján az elmúlt héten a moziüzemi vállalat vezetősége, a Bács megyei tanács művelődési osztálya, a Művelődésügyi Minisztérium Filmfőigazgatóságának vezetőivel megtárgyalta a gyártással és a forgalmazással kapcsolatos tennivalókat. A Filmfőigazgatóság engedélyezte a híradó gyártását. Jelenleg az a helyzet, hogy a Híradó és Dokumentumgyár az egyetlen vállalat, amely híradófilm gyártásával foglalkozik, és íme, a mi megyénk lesz az országban az első, amelyiknek megyei filmhíradója lesz.” (<http://filmhirado.fw.hu/megyei.html>, 2012. 04. 19.)

Az intézmény létrejöttének körülményeiről inkább mások elbeszéléséből tudok, mert amikor én „képbe” kerültem, akkor már a terület, a hely és sok minden egyéb meghatározott volt. De utólag úgy rekonstruáltam, hogy a megye és a város akkori vezetői, elsősorban Gajdócsi István és Romány Pál találkoztak, és jó kapcsolatot alakítottak ki dr. Nagy Lászlóval, aki az akkori országos hatókörű Népi Iparművészeti Tanács² elnöke volt. Ez az 1950-es évektől működő testület céljával tűzte ki a magyar népművészet olyan formán történő megmentését, hogy mai művelőit segíti, megpróbálja a mai életben is használhatóvá tenni, és ezzel megmenteni a népművészet tárgyait, elemeit, motívumait, alapanyagait. Már több tízezer gyűjtemény gyűlt össze az országban az 1950-es évektől, de sehol nem volt állandó bemutatási lehetősége. Esetenként egy-egy helyen rövid időre, időszaki kiállításon egy-egy darab látható volt ezekből, de gyakorlatilag ismeretlen volt a gyűjtemény az ország lakossága előtt. Ez az igény és a lehetőség találkozott, mert éppen 1981-ben szűnt meg itt³ a szeszipari tevékenység, a pálinkafőzés, és üressé vált ez az egyébként nagyon szép barokk műemlék épület, amely eredetileg Kecskemét első sörfőzdéje volt. Akkor határozták el, a város segítségének a bevonásával, hogy ebből egy állandó gyűjteményt alakítsanak ki. Az épületet felújították, kiállításra alkalmassá tették, – ma már nem igazán modern, de azt gondolom, hogy 1984-ben ez egy jó színvonalú felújításnak számított, és akkor a közel 1000 m²-es kiállítóterben egy állandó kiállítást hoztak létre. Itt megjelent a népi iparművészet mind az öt fő szakága: a hímzés, a szövés, a faragás, a fazekasság, illetve a népi kismesterségek. Emellett egy-egy alkotó kiemelt szerepet is kapott.

– *A kiállítást még a tanács munkatársai hozták létre?*

– Igen, a Népi Iparművészeti Tanács munkatársai. Fekete Aladárné Irénke⁴ vezetésével tervezték meg a kiállítást, és az épület külső megjelenését is ők határozták meg. Aztán az évtizedek során ez nagyon sokat változott, átalakult, de akkor egy különleges, üde színfolt volt. Nem nagyon volt tudomása arról az embereknek, hogy ma is vannak olyan alkotók, akik szép szőttéseket, fazekasmunkákat, egyebeket készítenek, és hogy ezek akár egészen fiatal alkotók is lehetnek. Ők vagy beleszülettek, vagy már úgy tanulták valahol ezt a mesterséget. Úgy alkotnak újat, hogy azért a tradicionális népművészet is megjelenik az alkotásaikban.

– *Ez a gyűjtemény, amely tulajdonképpen külső segítők által jött létre, mennyire volt szerves része az 1980-as években a város kulturális életének?*

– Én a moziüzemi vállalatnál egy beosztott dolgozó voltam. Igyekeztem ugyan a Kecskemét kultúrájából adódó előnyöket maximálisan kihasználni és megismerni, de azért valójában nem ismertem belülről a város kulturális életét. Azt gondolom, hogy az ezt megelőzően létrejövő különleges, egyedi intézmények sorába a gyűjteményünk jól beleil-

2 A Népi Iparművészeti Tanács 1953-ban alakult, 1992 óta jogutóddal működik. Feladatait a Magyar Művelődési Intézet Népi Iparművészeti Titkársága, majd 2004 júliusa óta a Hagyományok Háza, Népművészeti Módszertani Műhely, Népi Iparművészeti Osztálya látja el.

3 A Népi Iparművészeti Gyűjtemény Kecskeméten, a Serfőző u. 19. szám alatt található. Az épületet az egykori városi magisztrátus 1793-ban építtette, jövedelme kiegészítésére serház és pálinkafőző ház céljából. A sörfőzés jövedelmezőségének csökkenése után átalakították, kibővítették, majd 1875-től 1896-ig az ún. „Serház” laktanya volt. 1917-ben itt hozták létre a városi szeszfőzdet, melynek hírnevét a barackpálinka, majd a bugaci keserű is öregbítette. 1969-től 1981-ig a Budapesti Likőripari Vállalat palackozóüzeme volt. Ekkor került vissza a városi tanács tulajdonába. (<http://www.nepiiparmuveszet.hu/>, 2012. 04. 19.)

4 Fekete Aladárné a Népi Iparművészeti Tanács munkatársa, szerkesztésében jelent meg 1983-ban a Néprajzi Múzeumban megrendezett *A magyar népi iparművészet harminc éve* című kiállítás katalógusa.

lett, gondolok itt a Kerámia Stúdióra, a Szórákaténuszra, a Naiv Múzeumra. Olyan egyedi színfolt volt, ami az országban máshol nem volt megtalálható, és ezáltal hiánypótló volt. Nem tagadom, néhány ellenzője is akadt. Különösen a kizárólag a hagyományos néprajzi értékeket becsülők vonták kétségbe, hogy van-e egyáltalán értelme ennek a gyűjteménynek, vagy egy napon említhető-e ez egy néprajzi gyűjteménnyel? A nyitást követően hihetetlen nagy vendégforgalmunk volt. Nagy érdeklődés volt a helyi és az országos sajtó részéről is, illetve a megye és a város vezetői is fontosnak tartották, hogy megismertessék a gyűjteményt ide érkező vendégeikkel. Ha a városba érkezett egy delegáció, biztos, hogy elhozták ide. Jó szívvel próbálták ajánlani mindenkinek, úgyhogy az első években tényleg kimagasló látogatottságot értünk el, de ez nyilván minden új intézmény esetében így lehetett. Később aztán sokféle új tevékenység beindítására vállalkoztunk, már csak azért is, hogy az érdeklődést fenn tudjuk tartani, új látogatókat tudjunk az intézménybe vonzani.

– *Ez már a kilencvenes években volt?*

– Igen, akkor kezdtük el az időszaki kiállítások rendezését. Ehhez természetesen át kellett alakítani az állandó kiállítást, hiszen 1984-ben kb. 6 m² kivételével, ami az összes dolgozónak szánt terület volt, minden egyéb a kiállítást szolgálta. Akkor nem gondoltak arra, hogy itt másfajta tevékenységre is szükség lehet. Tehát folyamatosan kellett az állandó kiállítást szűkíteni, átrendezni, és megteremteni azokat a feltételeket, hogy több ember egyidejűleg sokféle munkát tudjon végezni a házban.

– *Már a nyolcvanas években voltak gyermekprogramok, vagy ezek csak később indultak be?*

– Az 1980-as évek legvégén kezdtük el az egyszerű kézművestechnikák bemutatását, illetve ezeknek a gyerekekkel való megismertetését. De igazából a kilencvenes évek elejére tehető az, amikor már időszaki kiállításokkal és egyéb programokkal is jelentkezünk, nemcsak kézműves-foglalkozásokat, bemutatókat, hanem más előadásokat, szakági találkozókat is szerveztünk.

– *Mit gondolsz, mi lehetett az oka annak, hogy ennyiféle intézmény tudott itt az hetvenes-nyolcvanas években gyökeret verni?*

– Mi lehetett? Én így visszatekintve azt gondolom, hogy az akkori vezetők egy várost a kultúráján keresztül is mértek, és fontosnak tartották, hogy akár áldozatok árán is működjenek itt olyan intézmények, amelyek a városiasodást is befolyásolják, illetve egyedi jelentőséggel bírnak az ország szempontjából is. Mehettem bárkihez akármilyen kicsi problémával, azt a sajátjuknak tekintették és segítettek megoldani, mert fontos volt számukra is az intézmény sikere. Eljöttek, elhozták a vendégeiket, figyelemmel kísérték a munkánkat. Azt gondolom, hogy büszkélkedtek is ezzel, és ezt most egy picit hiányolom. Nem azért, mintha nem lennének büszkéek rá, vagy nem tartanák fontosnak az értékeinket, csak valamiért mégsem jut arra idő, hogy ha idejön egy testvérvárosi delegáció, akkor elhozzák a gyűjteménybe.

– *A Népi Iparművészeti Tanáccsal hogyan alakult a kapcsolat a gyűjtemény megalakulása után?*

– A Népi Iparművészeti Tanács feladatait először a Magyar Művelődési Intézet vette át, ott kapott helyet ez a terület. Jól is működött egyébként egy elkülönített Népi Iparművészeti Osztály keretén belül. Az utóbbi időben a Hagyományok Háza vette át teljes egészében ennek a területnek a gondozását. A Hagyományok Háza az egykori Népi Iparművészeti Tanács jogutódja is, és ott a Népi Iparművészeti Osztály, illetve a most már Budapesten megnyílt Népi Iparművészeti Múzeum is ezzel a területtel foglalkozik. A mi állandó kiállításunk anyagának egy része, ami még az említett régi iparművészeti tanácsi

anyagból származik, most már a Hagyományok Házáé, tehát tőlük van letétben nálunk. Ezt egészíti ki a saját gyűjteményünk. A működési engedélyünk független a letéti anyagtól, azt saját gyűjteményünkre alapozva kaptuk meg.

– *Mit gondolsz, mennyire befolyásolta a politika az intézmény működését az 1980-as években?*

– Egyértelműen döntő volt a politikai akarat. És ez ellen nem is volt apelláta. Jó, hogy a múzeumlétesítés volt a politika akarata, és nem az, hogy megszüntessen valamit. Az állandó kiállítás jó néhány éven keresztül változatlan formában állt, de soha nem kérdőjelezték meg a hozzáértésünket. Nyugodtan megvalósíthattuk az elképzeléseinket, nem fordult elő, hogy megrendelésre kellett volna kiállítást szerveznünk. Tehát a szakmai munkába nem szóltak bele. Utólag visszatekintve akkor éreztünk ugyan egyfajta politikai kontrollt, de mindez érdemben nem befolyásolta a mindennapi munkát. A magyar népművészet és a néphagyomány olyan egységesen vállalható érték volt akkor is, amelyben nem voltak vitáink a felesleges szervekkel.

– *Az 1980-as években kikkel kellett szorosabban együttműködni a megyei tanácsnál az intézet működtetésével kapcsolatban?*

– A fenntartó mindig a városi tanács, illetve az önkormányzat volt, de emlékszem, hogy a megyei önkormányzatnál is mindig találtunk együttműködésre hajlandó partnereket.

– *Szervezetileg hozzátok tartozik a Katona József Emlékház⁵ is. Ez az intézmény mikor alakult?*

– 1969-1970-ben a falak nagy részét újrarakták, a tetőzetet kinyitották, és 1971-ben nyílt meg ez az emlékház két teremmel és állandó kiállítással. Az épület állaga viszont egyre romlott, és 1991-ben le kellett bontani, majd ugyanolyan formában újraépítették, tehát a jelenlegi egy új épület. 1991-től a megyei múzeumi hálózat kezelésében volt, de 1997-ben a megyei múzeumi hálózatok nagyon sok városhoz kötődő vagy egy-egy településhez kötődő tájházat, emlékházat átadtak a helyi önkormányzatoknak, és ekkor a város kezelésébe került a Katona Emlékház is. Mivel ez egy nagyon picike intézmény, önálló működése nem volt gazdaságos. Mi voltunk a város egyetlen múzeumi intézménye, mert a másik kettő: a hangszergyűjtemény és a Bozsó gyűjtemény már alapítványi formában működött, ezért – gondolom kizárásos alapon – szervezetileg csak hozzánk kerülhetett.

– *Milyen a kapcsolat a többi helyi múzeummal vagy gyűjteménnyel?*

– A múzeumok egy része a megyei múzeumi hálózathoz tartozik. Nem túl szoros, de jó a viszonyunk. Akár műtárgykölcsonzésben, akár a programokon való részvétellel tudjuk segíteni egymás munkáját. A Múzeumok éjszakája is összeköt bennünket, ami a nagyközönség felé az egyik legjelentősebb és legvonzóbb megmutatkozási lehetőség.

– *Hogyan látod az intézmény jövőjét?*

– Nagyon bízom benne, különösen most, hogy a város támogatja egy fejlesztésünket, ami újabb ötéves fennmaradási periódust ígér. Sajnos a bevételeink csak kismértékben járulnak hozzá a működésünk költségeihez, különösen azért, mert ez egy nagyon nagy alapterületű épület, amelynek a kialakításakor gazdaságossági szempontokra még nem figyeltek. Szakmai működésre viszonylag kevés pénzt kapunk. Ezt próbáljuk sok-sok pályázattal és egyéb kapcsolatokkal úgy hasznosítani, hogy változatlanul sokszínű, a közönség számára érdekes és vonzó, szakmailag pedig egyre értékesebb munkát végezzünk.

Az interjút Sági Norberta készítette

⁵ Az emlékház Kecskeméten, a Katona József u. 5. szám alatt található.

Csatári Bálint

Kecskemét valóságos „oázis” volt

– 1982 júliusában kerültél Kecskemétre. Hogyan látod, milyen viszonyok voltak Kecskeméten a nyolcvanas években? Hogyan működött itt a szocialista berendezkedés, és mennyire volt itt meghatározó szerepe egyes személyeknek? Hogyan születhetett meg ez a viszonylag sokféle kulturális intézményrendszer a városban?

– Ez a kettő összefügg. Tulajdonképpen kezdjük az elején. Az, hogy akkor ezek az intézmények megszülettek, kifejezetten a vezetői ambíciók megnyilvánulása volt, szerintem. Romány Pálnak és Gajdócsi Istvánnak – e két nagyobb formátumú, vidéken dolgozó politikusnak – abból a felismeréséből adódott ez a fellendülés, ami éppen az akkor hasonló urbanizációs hullámban lévő európai középvárosoknak a kulturális, a tudományos arculatának a kialakításával, bennük a „termelésen túlmutató” értékeknek a telepítésével volt jellemezhető. Tehát, hogy mai kifejezést használjak, ez akkor – különösen innen visszatekintve – valóban trendi volt. Tehát ezek az akkori kulturális, művészeti és tudományos intézményfejlesztések Magyarországon ilyen módon teljesen egyedi jelenségnek számítottak.

Konkrétan, ami a mi csoportunkat, a Regionális Kutatások Központja Településkutató Csoportját illeti, ennek volt némi szakmai előzménye. Ugyanis 1973-ban az akkori Békés megyei tanács elnökhelyettese Becsei József, aki később a Szegei Tudományegyetem tanszékvezető professzoraként ment nyugdíjba, úgy volt mindig politikus is, hogy közben a tudományt is művelte, komoly szerepet vállalt a megyeszékhelyen létesített Alföldi Kutatócsoport megszervezésében. Becsei érte el, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézete 1973 szeptember elsejével Békéscsabán öt kutatóval és egy titkárnóval alföldi kutatócsoportot hozzon létre. Ennek a kis egységnek kedves tanárom, későbbi témavezetőm, ma is atyai jó barátom, professzorom, Tóth József volt az alapítója. Miután ez az ambiciózus csoport ott kereste magának a helyet, és többségében meg is találta, én tudományos ösztöndíjasként 1980-ban kapcsolódtam be a kutatásaikba Tóth professzor aspiránsaként. Amikor 1981 végén, az itteni vezetők valamelyikében – hogy most melyikben, talán már sosem fogom megtudni, de ha úgy adódik, majd egyszer a Románynál rákérdezek – felmerült, hogy itt is kellene egy hasonló kis társadalomtudományi kutatócsoport, amelyik a vidékkel meg az itteni sajátosságokkal foglalkozik. Ezt követően keresett meg engem Enyedi György, aki a földrajztudományban akkor lett

Dr. Csatári Bálint 1949-ben született Karcagon. A berettyóújfalui gimnáziumban érettségizett, majd a József Attila Tudományegyetem matematika–földrajz szakán szerzett diplomát, 1984-ben kandidátusi fokozatot tett. 1984-től a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézetének (ATI) Kecskeméti Csoportját vezette, 1992-től az ATI igazgatója. Jelenleg a Szegei Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszékén egyetemi docens. A vidékfejlesztés és a tanyakutatás meghatározó alakja a tudományos életben, számos könyv, tanulmány kötődik munkásságához.

frissen akadémikus, hogy mi lenne, ha a békéscsabai ösztöndíjas helyemet Kecskeméten egy kutatócsoport szervezésére cserélném föl.

Akkor aztán nagyon rövid időn belül és nagyon gördülékeny ügyintézés után ide költöztünk. Ez tehát a dolog egyik része. Úgy gondolom, hogy ez az egész szervezés nagyon tudatos lépés volt az engem idehívó alapítók részéről. Én meg jókor voltam jó helyen, s aztán már jött a lehetőségek sora, ahogy a költő mondja, „sors: nyiss nekem tért!” S indulhatott a sok érdekes és jó kutatás. De talán még egy dolgot hozzátennék. Azért volt ebben a tudomány- és kultúralétesítési vágyban egyfajta ilyen – majd mi megmutatjuk – típusú igény is. Tehát a gyengülő hatalmú magyar államszocializmusban itt, Kecskeméten lehetett létesíteni európai módon és léptékben ilyen kis kutatócsoportot. S jöttek ide franciák, hollandok, spanyolok, angolok, finnek, jórészt vidékkutatók, s nézték itt, hogy működik a szakszövetkezet. Sőt japán kapcsolatokat is építettünk. Tehát az első kutatásunk az új települések vizsgálata volt, amely az újonnan születő falvakat elemezte, s amelyek közé Fülöpjakab és Felsőlajos tartozott. Ezekről Enyedi György professzor írt egy holland tanulmánykötetbe. Ezt recenzeálta a *Royal Geographical Society* lapja, hogy „lám-lám Romániában falvakat pusztítanak, Magyarországon meg új települések születnek”.

– *Ez lehetett a Kecskeméti Rajzfilmstúdióinak a nemzetközi ismertsége vagy a Kerámia Stúdióinak a nemzetközi kapcsolatai mögött meghúzódó szándék is ebben az időben?*

– Pontosan. Én úgy gondolom, hogy ezeknek a kulturális és tudományos intézményeknek a fontosságát, ahogy ők akkor felismerték, azaz az említett vezetők hatalmi időszakán messze túlmutató jelenség volt. Azt hiszem Kerényi József építész ezt úgy fogalmazta meg, hogy ők a maguk módján „felvilágosult abszolutisták” voltak: természetesen ezt valóságosan és képletesen is idézőjelbe téve mondom. Ők ezekkel az eredményekkel szerttek büszkélkedni és úgy gondolom, hogy ez végül is nem ártott az ügynek.

A harmadik elem talán mindehhez – és ez ma nagyon hiányzik –, ha hiszed, ha nem, hogy ők tényleg kíváncsiak voltak a dolgok valódi működésére. Arra, hogy miként lehet azokat megváltoztatni, jobbá tenni. Ebben a puhuló államszocializmusban itt voltak a háztájik, a tanyák, akkor indult a természetvédelem. Mit lehetett ezekkel kezdeni? 1985-ben – mindig úgy hívom, hogy kis rendszerváltás – számos falusi tanácselnököt az ellenjelöltek leváltottak. Itt szinte egy hatalmas földindulás volt. Tehát sok helyi, vidéki vezető, akik a megyeiekhez hasonlóan úgy akartak valamit tenni a közösségükért, ahogy addig, abban a rendszerben nem lehetett. Ez is igényelte az újabb és újabb kutatásokat.

Olyan ihletett pillanatok sokasága kapcsolódik bennem ehhez az időszakhoz – most nem azért, mert az ember fiatal volt, a valóságban is –, hogy amikor idejött Gajdócsi István és azt mondta: megjelent a hatodik ötéves terv, és ennek szellemében fokozni kell az arra alkalmas községek népességmegtartó képességét. Kérte, magyarázzuk meg tudományosan ennek a tartalmát. Ez akkor azt jelentette, hogy az összes tanácselnököt a Cífrapolatóba összehívták, egy kibővített megyegyűlésre. Erre eljött Enyedi György akadémikus és én, mint a famulusa, elmondtuk, hogy mi mit szeretnénk ebben a kutatásban vizsgálni. Kértük, hogy mindenki gondolja át a saját faluja helyzetét, és írja le a javaslatait. Ott van az intézetben az anyag. Valaki már igazán újra, a mai szemléletünkkel is megkutathatná azt. Minden település 8-10-15 oldalban leírta a saját maga által – nyilván a miáltnak megszabott vázlat szerint –, hogy ő hogy látja ezt a kérdéskört. Ez „félelmetesen” érdekes volt. Ők maguk is kíváncsiak voltak arra, hogy vajon mi fog kijönni ebből, hová kerül az ő településük például a megyei rangsorban. Volt a megyei vezetésnek egy nagyon komoly technokrata irányzata is, Tohai Lászlóval az élen, és a hozzá tartozó tervosztállyal és informatikai központtal. Az utóbbit egyébként Burits Pál közgazdász vezette. Amikor bejöttek az úgynevezett fejkvótás finanszírozások, akkor ezeknek a kutatásoknak az eredményeit

valóban alkalmazták, és hitelesen alkalmazták a gyakorlatban. Mert ezt még a települések is elfogadták, mert tudták, hogy „ezek itt” három évig – mondom viccesen – molyoltak velem, hát akkor ez nyilván nem úgy volt, hogy na, most akkor te ennyit kapsz, a többi meg semmit. Amikor megalakult a megyei Területfejlesztési Tanács 1996-ban, a törvény alapján, még akkor is úgy volt, hogy én a tanács állandó meghívottja voltam, és mindenki mondta: „*de jó, Bálint, gyere és mondjad, segíts benne, hogy együtt gondolkodjunk.*” Úgy gondolom, hogy ezek azok a szempontok, amelyek sok irányból segítették ezt a dolgot.

Még egy érdekes dolgot említek: volt például egy megyei tudományos koordinációs bizottság, s a megye összes minősített kutatója évente legalább kétszer találkozott. A kalocsainak paprika-kutatóktól a bajai csillagászokig és a főiskolai tanárokig mindenki segítette egymást a „tudomány erejének” a felmutatásában. Ekkor alakult meg a Szegedi Akadémiai Bizottság, és vendégül láttuk az ottani akadémikusokat. Tehát volt egyfajta – igazán őszintén, lelkemre mondom – nagyon nívós tudományos közélet is a mi munkálkodásunk körül. Ma is úgy gondolom, hogy megbecsülték a mi munkánkat, s nem elsősorban anyagilag. De azért az elismerés díjakban, kitüntetésekben nem maradt el. Képzeld el, hogy hozzászólhattam többször is érdemben és fontos területfejlesztési, tanyafejlesztési kérdésekben a megyegyűléseken. A hozzászólásaimat – érzésem szerint – mindig jól fogadták. Készültem is rá mindig, úgy mint kutató és tanár ember. Furcsa, hogy mára az egész megyei lét is elenyészett. Sajnos.

– *Furcsán hangzik ez most a „demokráciában”, hogy a kutatók, szakemberek véleményét ilyen mértékben figyelembe vették, és bevonták őket a döntéshozási folyamatba.*

– A rendszerváltás után is volt még erre fogékonyság. Én ennek a folyamatnak a szellemi leépülését csak az utóbbi évtizedben gondolom „durvábbnak.” Mondjuk kétezerőtől kezdve. Mondok korabeli példákat. Kuriozitás volt itt a Forrás, ahogy buzgott. Ezt én el is felejtettem. Az ember a pályájáról nem mindig emlékszik dolgokra, csak ha valaki nagyon érdeklődik utána, akkor eszébe jutnak. Találkozom a múltkor egy teljesen vadidegen kortársammal, és mondja, hogy hát, tudja tanár úr, amikor maguk megcsinálták a Forrásnak azt a *falukörnyezet-vidék* különszámát¹, az változtatta meg az evvel kapcsolatos szemléletet. Hirtelen én is a homlokomra csaptam: *Te jó Isten!* A lap megjelenése után rohantam Hatvani Danihoz, hogy most mi lesz, mert a Szabad Európa Rádió oldalakat olvasott fel a cikkeinkből, és ebben volt jogi, környezeti, települési vonatkozás is. Tehát ez a Forrás szám mai szemlélettel is vállalható, elfogadható kötet volt. Azt mondta Hatvani, nem lesz semmi, szokták a miénket is beolvasni. De ez akkor nagy újdonság volt a számomra.

– *Ez mikor volt?*

– Nem tudom pontosan, de az tudom, hogy például Kilényi Géza, a későbbi alkotmánybíró, írt ebbe a Forrás-számba egy tanulmányt, én kértem föl.² Akkor jött haza Amerikából egy fiatal közigazdász fiú, még a közmondásra is emlékszem: „*Amerikából én azt hoztam, hogy a lovadat elvonszolhatod az itatóhoz, de inni csak akkor fog, ha szomjas.*” Ez volt a mottója a cikkének.³ De többen, én magam is, jó kis cikket írtak bele.⁴

Tehát itt, Kecskeméten nemcsak egy ilyen műhely volt, hanem több is. Például a zöldéskutatók is kiváló kollektívát alkottak. Egy hihetetlenül erőteljes akadémikus által

1 A tematikus szám címe *Ember a változó környezetben* volt, Forrás 1987. 1. szám.

2 Kilényi Géza: Környezetvédelmi igazgatás – környezetvédelmi jog. *Forrás* 1987. 1. szám 7–15. o.

3 Péter Sándor: Ideák és realitások. Az „ökonómiaiótól” a „bírság-illúzióig”. *Forrás* 1987. 1. szám 16–26. o.

4 Csátári Bálint: Néhány gondolat a falusi környezet változásáról. *Forrás* 1987. 1. szám 80–83. o.

vezetett csoport volt, és ők is örültek, mint a szőlészeti kutatók, hogy milyen érdekes, hogy én vizsgáltam itt a tanyákat, a földhasznosítást meg a mezőgazdaságot. Ez nekünk fontos is lehet, segítsük egymást. Meghívtuk a tanyakonferenciánkra a szőlész-borász kutató kollégákat is, akik olyan vetített képes előadást tartottak a szőlőnemesítésről, hogy az összes szociológus, néprajzos, geográfus szinte „elkábult” attól, hogy micsoda gyönyörű tudás a szőlőnemesítők tudása. Pedig a szőlőnemesítő általában nem egy sűrűn előadó ember. Tehát ezekben a megoldásokban úgy gondolom – ahogy ma mondják modernül –, hogy a „partnerség”, meg a „kohézió” is benne volt. Mikor aztán valóban bomló fázisba jutott, mármint az előző rendszer, akkor meg alig győztük az információkat szolgáltatni. A magyar „glasznosztj” időszakában szinte minden héten menni kellett a pártbizottságra. Leküldtek valakit, hogy kérdezze meg tőlünk, *mi a baj*. És akkor mi soroltuk, de komolyan. Órákon át. Majd megírtuk. Megjelent az *Alföldi Tanulmányok* című kötetünk. Sőt külön kiadtuk annak az *Alföldi társadalom* című változatát. Még emlékszem, a megyei pártbizottság azon ülésén itt volt Debrecenből Orosz István professzor is, és sokan mások, szóval ez nagyon érdekes és mozgalmas időszak volt.

– *Ez a pezsgő kulturális, szellemi és tudományos élet mennyire volt kecskeméti sajátosság, vagy mennyire volt ez országosan jellemző a szocializmus vége felé?*

– Én éppen harminc éve Hajdú-Biharból költöztem ide. Laktam Szegeden, dolgoztam Békéscsabán, a rokonságom Szolnok megyében élt. Volt tehát rálátásom: ezekhez képest úgy gondolom, hogy Kecskemét valóságos oázis volt, főleg szellemi értelemben. Nyilván a lakiteleki eseményekre sem véletlenül került sor itt. Két adalék hozzá: hívtak minket a TIT-be⁵ is, meg mindenféle más – ki merem mondani – pártiskolai keretben előadásokat, tanfolyamokat tartani. Ma divatosan továbbképzéseknek nevezett rendezvényeken előadni. Emlékszem, egyszer kint voltam Hetényegyházán, és akkor megkérdezte valaki: *most akkor tessék mondani, hogy ahonnan maga ideköltözött, ott miért olyan szegények az emberek, hogy ott akkor lustábbak vagy butábbak?* Hirtelen magam sem tudtam, hogy mit válaszoljak, mert tulajdonképpen nem is voltak lustábbak, és nem is voltak butábbak, de itt egy tanyai gazdálkodó vagy egy szakszövetkezeti tag lehetősége az valóban más volt. Tehát nemcsak abban volt más ez a megye, hogy itt voltak új kutatóintézetek, meg kulturális intézmények, hanem az alapoktól kezdve volt más. Én azt hiszem, hogy ez az egésze volt érvényes. Írtam is később az egyik cikkemben, hogy valóban ez „bezzeg Bács-Kiskun megye” volt. A másik példa: volt egy úgynevezett vidéki iparfejlesztési alap. Ebben olyan lobbijereje volt az említett két megyei vezetőnek, hogy Magyarország összes vidékre jutó iparkitelepítési alapjának a negyven százaléka ide, Bács-Kiskun megyébe került. Ez volt az úgynevezett tanácsai ipar, amikor itt mindenféle településekre eldugdosták az új iparágakat. Emellett aztán tudtak még háztájizni, meg szüretelni, meg barackot metszeni, amit még akartak az itt élő emberek. De ez valami hihetetlen különbséget okozott jövedelemben, életszínvonalban akkortájt Hajdú-Bihar meg Bács-Kiskun megye között.

A mi intézetünket 1982-ben hoztuk létre, '84-re már csoportformát kezdtünk ölteni. Egyszer felhívott Enyedi György, hogy szeretne még egy kutatócsoportot felállítani Győrben is. Azt mondja: *elküldöm hozzád a Rechnitzer Jancsit⁶, mert ő lesz a győri csoport vezetője, aztán akkor meséld el neki két nap, hogy miként csináltátok itt ezt*. És természetesen '86-ban megnyílt a győri RKK-s kutatóegység is. A franchise nem csak tőlem származik,

5 Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT)

6 Rechnitzer János 1975-ben végzett Pécsen közgazdászként, majd az MTA Dunántúli Tudományos Intézetében dolgozott. 1986-tól lett az MTA Regionális Kutatások Központja Észak-dunántúli Osztályának igazgatója, Győrött.

hanem Tóth professzortól Békéscsabáról is. Ez jelentette az ötfős méretet, ahol tudnak az emberek együtt dolgozni, tudnak bizonyos kutatási témákat vinni, megjeleníteni, előadásokat tartani, együttműködni, különböző nyelveket beszélni. Az én csoportomban szinte mindenki beszélt angolul, de volt francia felsőfokú nyelvvizsgás, német nyelvvizsgás, lengyelül tudott az egyik kollegina az angol mellett, tehát öten négy nyelven beszéltünk a magyar mellett. Érdekes volt az is, hogy több lengyel–magyar szemináriumot tartottunk itt. Az egyik kollégám Rácz Lajos⁷, akire büszke vagyok, mert az MTA doktora lett, egyetemi tanár Szegeden, például Svájcba járt ki Kecskemétről olyan klímátörténeti kutatásokat végezni, ami ma is egyedülálló Magyarországon. De hogy mi köze van ennek Kecskeméhez? Az, hogy a meteorológiai obszervatóriumban Szilágyi Tibor bácsi az 1600-as évektől kezdve az összes rendelkezésre álló forrásból időjárás adatokat gyűjtött. A kecskeméti ferencesek historia domusától kezdve, az összes városi jegyzőkönyvön át, az összes klímátörténetét kijegyzetelte, és ezt kiadtuk.⁸ Akkor, amikor Tibor bácsinak kiadtuk a művét, amely unikum ma is, nem gondoltuk, csak sejtettük, hogy a globális klímaváltozás téma lesz. S ajánlom, vegyék elő, nagyon izgalmas olvasmány. Hasonlóan született Kecskemét város új monográfiája is.⁹ Fölvívott dr. Adorján Mihály, mint dinamikus, fiatal tanácselnök, és mondta, hogy évek óta küszködnek Kecskemét monográfiájának kiadásával. Azt mondta: *tudjuk, hogy van múzeum meg levéltár, de a sok illetékes közt elvész, ti meg ilyen értelemben függetlenek vagytok, hozzatok létre egy szerkesztőbizottságot, adunk erre pénzt.* És akkor tíz esztendeig tisztességesen adtuk ki ezeket a kis füzeteket, van Kecskemétnek bibliográfiája¹⁰, életrajzi lexikona¹¹, a vasútjairól¹² kötet. Nem én írtam ezeket, persze, hanem a tudományos műhely szervezte, ezeknek köszönhetően nőtt az elfogadottságunk. Ezek alapján mentünk el a helyi középiskolákba előadásokat tartani, ezekből lehetett helytörténeti versenyt rendezni, mert megvolt hozzá az olvasható forrás.

Egyébként mindig azt mondtam, hogy „körülbelül” hat feladatunk van. Az egyik a kutatás. Tehát valóban mindenkinek volt olyan rögeszméje vagy „tudományos hangyája”, amiben ő profivá tette magát, a saját szűkebb szakterületén. Mert volt itt történész, szociológus, közgazdász is. A másik fontos feladatunk az alkalmazott kutatás volt úgy, ahogy ezt Enyedi György is elgondolta, hogy ne máshonnan vegyük a példát, hanem onnan, ahol vagyunk. Mindig mondom a maiaknak is, hogy az egyetemes dolgoknak is részei vagyunk, csak meg kell találni, hogy miként. Jó példa a város és vidék peremzóna, a szuburbanizáció. E témában egy kiváló békéscsabai kollégánóm, Timár Judit vezetésével főiskolásokkal együtt itt kérdőíveztünk. Kiváló eredmények születtek, amikor ELTE-s hallgatókkal is terepgyakorlatokat tartottunk. Két hétig járták a körúton belüli részt a fiatalok. A belváros összes házát fölmérték. Például, hogy milyen a kapu meg a kapucsen-

7 Rácz Lajos a Szegedi Tudományegyetem oktatója, a történeti földrajz, környezettörténet kutatója.

8 Szilágyi Tibor: *Időjárás események Kecskeméten a XVII–XIX. században.* (forrásgyűjtemény). Kecskeméti Füzetek 10. Kecskeméti Lapok Kft. – Kecskemét Monográfia Szerkesztősége, Kecskemét, 1999.

9 A Kecskemét Megyei Jogú Város és a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet megállapodásával állították fel a Kecskeméti Monográfia szerkesztőségét. A Szerkesztőség gondozásában jelent meg a hiánypótló *Kecskeméti Füzetek* sorozat hat száma és a *Kecskemét története 1849-ig* című kötet is. Sajnos a szerkesztőség ma már nem működik.

10 Lisztes László: *Könyvek, könyvrészek Kecskemétről* (válogatott bibliográfia). Kecskeméti Füzetek 7. Kecskeméti Lapok Kft. – Kecskemét Monográfia Szerkesztősége, Kecskemét, 1996.

11 Péterné Fehér Mária – Szabó Tamás – Székelyné Kőrösi Ilona: *Kecskeméti életrajzi lexikon.* Kecskeméti Füzetek 4. Kecskeméti Lapok Kft. – Kecskemét Monográfia Szerkesztősége, Kecskemét, 1992.

12 Horváth Ferenc: *Kecskemét vasútjai (1845–1919).* Kecskeméti Füzetek 5. Kecskeméti Lapok Kft. – Kecskemét Monográfia Szerkesztősége, Kecskemét, 1995.

gő. Komolyan. A fiatalok gyakorlata során olyan adatfelvételek készültek, amelyek ma nagyon hiányoznak.

A harmadik feladatunk a publikálás volt. A negyedik az információs rendszer felállítása. Ebben mi jártunk az élen, az egész Regionális Kutatások Központja intézetén belül is. Amikor az első kecskeméti honlapot megcsináltuk Katona László¹³ polgármestersége idején 1995-ben, akkor még nagyon kevés városnak volt weblapja. Akkor a kecskeméti honlap országos szinten az első tíz között volt. Szerintem a maga intelligens természetességével jobb volt, mint ami most van, mert a mai kissé bürokratikus, és kevésbé a város életéről, „lelkéről” szól.

Az ötödik feladatunk a nemzetközi kapcsolatok építése és szélesítése volt. Végül a hatodik az a bizonyos „kristályosodási pont” kutatóműhely-funkció volt. Ez azt jelentette, hogy Bajától, Mélykúton át, Kalocsán keresztül Kunszentmiklósig vagy Tiszakécskéig mindenütt tartottunk előadásokat, képzéseket, összehívtuk a polgármestereket.

Aztán a rendszerváltás után elkezdődött a tervszerű regionális politika. Ebben az időszakban lettünk az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete, a békéscsabaiakkal, a szolnokiakkal és a debrecenieikkel együtt. Tehát, mondjuk, a fénykorunkban a kecskeméti RKK csoport egy 32 fős, 25 kutatóból álló intézetnek volt a központja. Az utóbbi években mélyrepülésben van, sajnos, mind a tudomány, mind ez a szakterület.

Egy dologra mindig nagyon ügyeltem, sokan irigyelték is tőlem, még talán ma is irigylik, de soha semmit zsigerből, hazugságból vagy átverésből nem csináltunk. Engem a hatalom egyáltalán nem érdekelt, s nem érdekel ma sem. Viccesen hangzik, sokan kérdezték: *mondj már, te kinek a kicsodája vagy? – Pláne, amikor az intézetet alapítottuk.* Mondom: *hidd már el, hogy senkinek a senkije nem vagyok.* De azért arra büszke vagyok, hogy az új települések kutatási összefoglalóját magam adtam át Gajdócsi Istvánnak, aki előterjesztette azt a parlamentben.

A politikához legközelebbi feladatot csak a nyugdíjazásom után vállaltam el. Most a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat¹⁴ elnöke vagyok. S bizony, nem könnyű. Mert mára az országban, sajnos, nagyon megcsappant a szellemi munka iránti igény. Sajnos az intézet kutatási megrendelése is lecsökkentek. Részben azért is mentem el nyugdíjba, mert elég nyilvánvaló, hogy nem tudtam lelkileg azonosulni, asszisztálni annak a lebontásához, amit magam építettem csaknem három évtizeden át. Bizony ez elég szomorú. Bár egyetlen napot nem bánok, hogy ott tölthettem mint „hiteles” és sokak által megbecsült kutató.

– *Nagyon izgalmas, amit mondtál, hogy a tanácsi iparfejlesztésre ilyen jelentős összegeket kapott annak idején Bács-Kiskun megye. Valószínűleg a kulturális intézmények létrehozására, felépítésére is hasonlóan jelentős összeget tudott megszerezni a megyei vezetés. Úgy tűnik, hogy más megyékben ez nem feltétlenül volt így. Ez betudható-e annak, hogy a megyei vezetés itt nyitottabb volt, felismerte a lehetőséget, és tudott is lépni, tehát volt valamiféle kapcsolatrendszere, eszköze, hogy ezeket az eredményeket el tudta érni?*

– Lehet, hogy nagyon leegyszerűsített, de teljesen egyértelműen igen a válaszom. Ami a pénzt illeti, a helyzet a következő. Mondjuk a mi csoportunk létesítését illetően azt mondta a megye, hogy körülbelül két munkaóra szóló, akkori bértömegre szóló kutatási megbízást ő rendszeresen ad. Az Akadémia is adjon az intézetre két konkrét kutatói státust. Akkor szűnt meg a járási hivatal, és a megyei önkormányzat tizedik emeletén volt három szoba. Azt mondták, hogy adunk még egy asztalt, írógépet, telefonvonalat is. Tudtuk, hogy nem ez lesz az intézet végleges helye. Akkor még virágzott a népfront: a

13 Katona László 1994 és 1998 között volt Kecskemét polgármestere.

14 Csatári Bálint a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat elnöke 2011-től.

megyei népfront kapott egy új helyet a régi megyeházán, így kiköltöztek a Rákóczi útról. Azt mondták, hogy ez nektek pont jó lesz. Akkor még az Akadémia fizetett valami lelépési pénzt a népfrontnak, nem a megye. Úgy gondolom, hogy a Kerámia Stúdió infrastruktúrája biztos többre került, vagy a zománcművészeté is, mint a miénk. Az is igaz, hogy ezek – különösen a mai pénzvviszonyokhoz képest – nem voltak számottevő léptékű anyagi erőforrások. Az a negyven százalék, ami idejött a vidéki iparpolitikára szánt pénzekből, az igen. A mi támogatásunkat a megye egy költségvetési soron végig szerepeltette '98-ig. 1998-tól kezdve a megyei támogatások leálltak. Ekkorra már minden kutató kandidátus volt, doktor volt, akadémiai státust kapott mindenki. Glatz Ferenc MTA-elnöksége idején indult egy akadémiai megújító program, ezen belül volt egy Alföld Program. Akkor ki volt adva, hogy a húsz kutató három évig keményen dolgozzon, mert azt mondták, hogy ha ezt megcsináljátok, akkor azt, amit támogatásként kaptok majd, „otthagyjuk az emberek bérére”. Ez be is következett.

Tehát büszke vagyok arra, hogy két évtizeden át organikus fejlődés volt jellemző erre a kis csoportra. A kutatási témák, a személyek és a tevékenységek tekintetében is. Az is igaz, hogy később a város fizetett nekünk még néhány alkalommal néhány milliót különböző városfejlesztési-tervezési munkákért. Például a mi integrált városfejlesztési stratégiánkat sok helyen tanítják, és a város a segítségével elnyert több milliárd forintot.¹⁵ Ennek ellenére mégse mondja ma senki, hogy most ugyan nincs pillanatnyi szükség rá, de itt van mondjuk hárommillió forint, és a kutatás szabályai szerint vizsgáljátok tovább a várost. A következő pályázatnál úgyis „megjön” az ára. Gyakorlatilag a megye ilyen kutatástámogatási értelemben megszűnt. Egyébként volt egy rövid időszak, amikor a régió lehetett volna az a szint, ahol a mi kutatásaink gyakorlati átkötése maximálisan megvalósulhatott volna. Ez 1998 és 2000 között volt reális, amíg Nógrádi Zoltán¹⁶ volt a dél-alföld régió elnöke. Az is teljesen egyedi eset volt, a mi „kutatói aknamunkánk” eredményének köszönhetően, hogy nem a megyei elnök lett a régióelnök, hanem egy kisváros polgármestere. De amikor megcsináltuk a régió első koncepcióját, az igazi kutatói feladat volt. Tehát a korábban említett „kettes” funkció. Amikor Hans Beck leköszönt mint EU-nagykövet, és a magyar régiók brüsszeli megbízottja lett, eljött Hódmezővásárhelyre a vitára. Az ülés végén odajött Hans Beck és azt mondta: *igazgató úr, gratulálók, az önök által itt készített regionális program Európa bármely régiójában szakmailag megállná a helyét.* De ez, sajnos, Nógrádin és Hans Becken kívül igazán senkit nem érdekelt. Nógrádit hamarosan leváltották, más meg azt kérdezte: *adnak-e pénzt érte, vagy nem adnak?* Utána, mikor ezek a mai és egyre torzabb pályázati rendszerek bejöttek, nemcsak a kutatásokat, hanem az egész terület- és vidékfejlesztést illetően, onnantól kezdve már tulajdonképpen és durván fogalmazva „lebutult” az egész tervezési tevékenység. A mélyebb és hosszabb kikutatású kutatásokat ma nem igénylik. Most csak annyi kutatás kell, hogy a pályázatokba néhány adatsort be tudjanak írni. Komolyan a pályázatok hatásaival sem foglalkozik senki. Egyébként még lehet ez rosszabb is, mert Európában sokkal komolyabbak a monitoringértékelések is, amelyek bizony kutatásokon alapulnak.

– *Meglepő azért, amit mondtál, hogy amikor a Gajdócsi elment tárgyalni a minisztériumba, akkor hozzád fordult és kérte a kutatási adatokat. A szocializmusban a helyi vezető politikusok, mint ahogy a Romány is, támaszkodtak a kutatási eredményeitekre.*

¹⁵ Kecskemét integrált városfejlesztési stratégiáját (2007–2013) az MTA RKK ATI készítette Csátri Bálint vezetésével. <http://www.alfoldinfo.hu/kecskememet/ivs/>

¹⁶ Nógrádi Zoltán a Dél-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács ügyvezető elnöke volt 1998-tól 2000-ig. 1994-től Mórahalom polgármestere, 1997-től Fidesz-tag, 2002-től folyamatosan országgyűlési képviselő.

– Hát hogyan, de ott volt a Király Laci¹⁷ bácsi, az idősebb, mint a főiskola akkori főigazgatója, rá ugyanúgy támaszkodott. Rendeztek egy tanyakonferenciát, ennek az eredményei meg is jelentek az Alföldi tanulmányokban. Meg lehet találni az idősebb Király László írásában, aki akkor a megyei mezőgazdasági osztály vezetője volt. Kiváló munka a tanyákról. Tehát nem csak ránk támaszkodtak.

– *A rendszerváltás után volt ennek még egy kis reneszánsza?*

– Hát nem mondom azt, hogy reneszánsz, de tovább tudott élni. Voltak benne még források is, igények is, és aztán ezek, az igény és a forrás is, elkezdett nagyon-nagyon csökkenni. Terveztük, hogy létrehozunk egy kutatásokat alkalmazó spin off céget a várossal. Komplet megcsináltuk a terveket, de mégsem jött létre. Talán mert a hatalom nem tudja már ismét elviselni, hogy a hatókörén kívül működik a tudomány.

– *Annyira elbutul a hatalom, hogy nem veszi figyelembe a tudomány, a kutatás eredményeit és javaslatait?*

– Nem hogy nem veszi figyelembe, nem is akarja figyelembe venni, nem igazán tűri a kritikát. Sőt semmilyen kétkedése sincs, és tulajdonképpen ma „ez van”.

– *Ma is jól látszik több jelentős oktatási, kutatási, kulturális intézménynél, hogy a pénz hiánya miatt csak vergődik.*

– A Falu legutóbbi számában írtam egy kis cikket a vidékről Víziók és valóság címmel. Elég pontosan leírtam, hogy ma a rendszerezett és tudatos vidékkutatásra vidéki lakosként egy pár pohár üdítő ára sem jut évente. Így nem tudjuk felvenni a küzdelmet a globalizációval a lokalitásban.

– *A szocializmusnak is megvoltak a maga hiányosságai, de úgy tűnik, hogy Kecskeméten viszonylag jól működött és számos eredménye volt.*

– A Homok haza című könyv végén egy tanulmányban elég jól leírtam azt a kutatói küldetést, azt a hiteles információ tömeget, amivel akkor rendelkezünk a megyéről. A táj és lakói című esszémben leírtam ma is érdemesek talán az elolvasásra. Jópofa írás.

A dolgok magyarázatához talán hozzá tartozik, mint ahogy ma, akkor sem volt jobb anyagi pozícióban az ország. Mondjuk a hatalomnak a kultúrához meg a tudományhoz való viszonya, legalábbis bizonyos helyeken, itt biztosan más volt. Igazán az utókor ítél. A tudományos eredményekről is. Például Sikula¹⁸ elvtársat senki nem emlegeti ma Hajdú-Bihar megyében, de Gajdócsi Istvánt még most is emlegetik. Romány Pállal szoktunk beszélni telefonon havonta, negyedévente. Mindig kérdezi: *hogyan megy ez a vidékhálózat, Bálint?* Mondom neki: *nem valami jól, Pali bátyám.* Erre azt mondja: *ne csodálkozz rajta, megmondom neked, hogy miért nem megy, mert nincs ma igazi vidék.*

Az interjút Rigó Róbert készítette

¹⁷ Király László a történettudomány kandidátusa, a Kertészeti Egyetem Kecskeméti Főiskolai Karának főigazgatója volt.

¹⁸ Sikula György az MSZMP Hajdú-Bihar Megyei Bizottságának első titkára volt 1980–1988-ig.

Szakolczai Pál

„A titok az előrelátás képessége volt”

– *Kezdjük a rövid élettörténeteddel. Kecskeméti ember vagy?*
– Kecskeméten születtem, itt végeztem az általános és középiskoláimat. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen 1973-ban végeztem, és 1988-ban ugyanott szereztem egyetemi doktori fokozatot.

– *Mi volt a doktori értekezésed tárgya?*
– A területi iparfejlesztés és a területfejlesztés összefüggései című disszertációm szakmailag kapcsolódott ahhoz a gyakorlati munkához, amit háromszor 7 éven át, három különböző munkahelyen, kecskeméti székhellyel, de az egész megyére kiterjedően végeztem.

– *Mik voltak ezek a munkahelyek?*
– Az első a Bács-Kiskun Megyei Tanács VB Tervosztálya, kezdetben munkatársként, 1979-től 1982-ig osztályvezetőként. Azt követően az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának gazdaságpolitikai titkára voltam, a harmadik hét évben pedig a Bács-Kiskun Megyei Zöldért Vállalat és jogutódja, a tulajdonosok bizalmából alapító vezérigazgatóként általam jegyzett Bács-Kiskun Megyei Zöldért Zrt. vezetőjeként dolgoztam.

– *Mi volt a megyei tervosztályvezető dolga, mit tervezett egy tervosztály?*
– Elemeztük a megye teljes gazdaságát, a termelőszférát is, az infrastruktúrát is. Pénzügyileg is megalapoztuk azoknak az ágazatoknak a fejlesztési koncepcióját, amelyek – az akkori kifejezéssel élve nem termelő ágazatok voltak. Éves, ötéves és hosszú távú koncepciók is készültek, amelyek a nem termelő ágazatokhoz kapcsolódtak: a lakás, a kommunális és a vízellátás, az oktatási, kulturális, egészségügyi, szociális ágazat fejlesztései. A kulturálisba az úgynevezett magasabb kultúra is beletartozott.

A munkamegosztás a megyei tanácsnál az volt, hogy mi egyrészt a megyei intézményekkel foglalkoztunk, másrészt a városi, községi beruházásban megvalósuló és a városi, községi tanácsok által fenntartott létesítményeknek a fejlesztési-beruházási célú költségvetését is mi terveztük, a tervezésben a nyolcvanas évektől már egyre nagyobb arányban a helyi tanácsok javaslataiból kiindulva. Az intézmény-fenntartási költségvetés a megyei tanács pénzügyi osztályához tartozott, a fejlesztési költségvetés a megyei tervosztályhoz. Ez elég régen kialakult és bevált struktúra volt. A felsorolt ágazatokon kívül nagyon sok minden adódott még, amihez fejlesztési pénz volt szükséges, és ezért a munkánk mindig az adott ágazat igényeinek fölmérésével kezdődött.

Dr. Szakolczai Pál közgazdász. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen szerzett diplomát 1973-ban. A Bács-Kiskun Megyei Tanács VB Tervosztályának munkatársa, majd vezetője 1979-től. Az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának gazdaságpolitikai titkára 1982-től. A Zöldért Vállalat (később Bácszöldért Zrt.) igazgatója, illetve vezérigazgatója 1989-től.

Az igényfelmérések valóságos eredményeitől kissé elszakadva, az Országos Tervhivatalba mindig túlközzetkázott adatokat küldtünk. A bölcsődei, az óvodai, az iskolai férőhelyek jövőben szükséges darabszámát a megfelelő, éppen felnövekvő korosztályok létszámának erős felfelé kerekítésével is igyekeztünk alátámasztani. Budapesten persze jól tudták, hogy valamennyi megye ugyanígy számítja az igényeket, ezért aztán inkább kellő kritikával fogadták a tervjavaslatainkat. Ezt a tervezési módszert egyébként – a magyar állattenyésztés vívmányaira alkalmazva – néhány évvel később Hofi Géza népszerűsítette a legnagyobb sikerrel, de ő a megszületett kismalacok számát kerekítette felfelé a kabarában. Mit mondjak? Nem sok különbség volt.

Akkor még volt bizonyos centrális irányítás Budapestről, de már konkrét tervutasítás nem volt. A fejlesztési döntések mindig hosszadalmas és szakmailag alapos egyeztetési folyamat eredményeként jöttek létre. A megyei tanács ágazati osztályai javaslataira támaszkodva szintén a tervosztály koordinálta és terjesztette az akkori politikai és választott testületek elé az egész megye termelő ágazatait is érintő komplex területfejlesztési terveket, beleértve az ágazatközi (élelmiszer-gazdaságra, idegenforgalomra, lakossági szolgáltatásokra vonatkozó) fejlesztési terveket is.

– A központilag irányított tanácsrendszert követően huszonegynéhány éve már önkormányzati formában működnek a megyei és a települési önkormányzatok. Annak az időszaknak a pénzügyi tervezhetőségéről, finanszírozhatóságáról kérdezlek. Lobbierdekeken vagy lobbieron múltott, hogy Bács-Kiskun megye összesen mennyit tudott a Pénzügyminisztériumtól megszerezni fejlesztési forrásként, vagy ugyanúgy leosztották normatíva, fejkvóta alapján a költségvetési pénzeket, mint ahogy azt most ágazatokra bontva látjuk?

– Az én emlékeim szerint – hangsúlyozom, az emlék itt gyakorlati tapasztalatot jelent, nem csak a mostani képzelőerővel megjelent fantázia termék – az 1968-as gazdasági reform¹ után, tehát amikor én ide a megyébe munkát vállalni jöttem vissza, akkor már nem volt direkt tervutasítás, de nagyon nagy volt a központi szervek szerepe. A források elosztásában a fejlesztési oldalt az Országos Tervhivatal hangolta össze és irányította. A tervhivatal elnöke miniszterelnök-helyettesi rangban, nagyon nagy informális hatalommal rendelkezett. Hozzá kell tennem, hogy az én időmben páratlan tehetségű, gyakorlott menedzserek – nem véletlenül használom a menedzser szót –, tehát nem bürokrata hivatalnokok látták el ezeket a fontos beosztásokat. A Pénzügyminisztérium pedig a fenntartási költségvetés és az egész állami költségvetés felelőse volt, az összes termelő és nem termelő ágazat központi költségvetéséből való finanszírozásának, a források elosztásának a központi szerve. Természetesen akár a fejlesztési költségvetést akarta a megyei tanács jóváhagyni mint döntést hozó testület, akár a fenntartási költségvetést, ezzel a két szervezettel tartozott egyeztetni. A teljes 14 év alatt, amíg a megyei testületeknél szolgáltam, ezeket az egyeztetéseket vagy előkészítőként, vagy résztvevőként, tervosztályvezető koromtól, tehát 1979-től kezdődően pedig már vezetőként végigéltem mint a szakmai javaslatok előterjesztője.

– 1973-ban végeztél, és hamarosan a megyénél kezdél dolgozni. Hogyan vettek észre, milyen útja-módja volt annak, hogy a megyei apparátusba kerülj? Mutatd megad, tudományos diákköri

¹ 1968-as gazdasági reform: 1968-ban új gazdaságirányítási rendszer lépett életbe az országban, amely nagyobb teret biztosított a vállalati és intézményi önállóságnak a termelés és a beruházások terén, liberalizálták az árakat, és az addig központi bérrendszert egy flexibilisebb, a vállalatok által meghatározott szabályozással váltotta fel.

dolgozatot írtál? Milyen kapcsolatok eredménye az, hogy Te bekerülhettél fiatalon, friss diplomásként a megyéhez? Kellett-e például pályáznod?

– A személyes történetem szerintem nem annyira fontos, de volt pályázat, mégpedig a Bács-Kiskun Megyei Beruházási Vállalat keresett közgazdasági területre szakembert. Gyakornokként Pesten én már akkor elkezdtem dolgozni, nem túl távoli szakterületen. És a Bács-Kiskun Megyei Beruházási Vállalat alapítója, legfőbb megbízója, a megyei tervosztály vezetője, Szigeti Péter válaszolt az én pályázatomra, hogy nagyon kell az elemzésekhez, a tervkoncepciók megalapozásához, a beruházások indoklásához az ilyen fajta szakember, mint amit ő rólam hallott. Nem titok, hogy Gaborják Józseftől, aki akkor már néhány hónapja a tervosztályon szolgált, is hallhatott rólam. Szigeti Péter keresett meg levélben, hogy külön pályázatot nem hirdet a megyei tanácsnál, ha jövök, akkor számít a munkámra.

– Amikor a tervosztály vezetője lettél 1978-ban, akkorra számos fontos kecskeméti kulturális intézmény alapítása, vagy a létesítésről szóló döntés már megszületett. Voltak-e erről információid, kellett-e véleményt nyilvánítanod a fejlesztésekről, vagy döntési pozícióban voltál-e ezekkel kapcsolatban? Az ekkortájt létesült Zománcművészeti Alkotótelepre, vagy a Nemzetközi Kerámia Stúdióra gondolkodtál többek között.

– Döntési pozícióban nem voltam, hangsúlyozottan a testületek elé döntésre beterjesztett javaslatokért voltam felelős. Amíg nem vezetőként működtem, addig az jelentett feladatot, hogy a megalapított és már működő intézmények többletfejlesztésére kellett szánni időről időre valamilyen összeget. A Katona József Színház első teljes felújítására például több év költségvetési pénzből kellett elkülöníteni, hiszen közel százéves épület volt. A Naiv Művészetek Múzeuma, a Kerámia Stúdió, és időnként a Forrás is igényelt többletforrást, fenntartásra vagy fejlesztésre. Akinek önálló épülete volt, mint a Zománcművészeti Alkotótelep vagy a Pannónia Filmstúdió, ott az utómunkálatok is mindig igényeltek valamilyen pénzösszeget a fejlesztési költségvetésből, de ezek nem voltak olyan méretűek, hogy magasabb szintű döntést igényeltek volna. Ha pedig igen, akkor működött ugyanaz az egészséges lobbierő, ami az alapításukról döntött, és szó szerint kierőltette Budapesten, hogy itt pedig ilyen intézmények kellenek. Persze ezeknek a fejlesztése, fenntartása azért mindig egy kicsit idegen test volt, mert a nagyon nagy fejlettségbeli lemaradásaink miatt az alapellátást kellett favorizálni! Alapellátás volt az oktatásban az óvoda és az általános iskola, alapellátás volt az egészségügyi ellátásban a háziorvosi rendelés, a szakrendelés és a kórházfejlesztés, szinte mindegyik kórházi székelyünkön. A magas születésszám miatt természetesen a szociális ellátásban a bölcsődeberuházások is kiemelték voltak. Alapellátás volt a lakás és kommunális fejlesztés, természetesen az óriási mennyiségi lakáshiány kielégítése, a kommunális ellátásban az akkor még nagyon hiányos víz- és csatornarendszer fejlesztése. Energiaellátásban még egy kicsi tennivaló maradt a faluvillamosítás utómunkálataiból. Az épülő földgázelosztó hálózat is sok teendőt adott.

Az alapellátásokkal szembeállítva Budapesten az általad felsoroltakat – az alapellátásba nem sorolhatóakat – általában hátrább rangsorolták, tulajdonképpen azt látták benne, hogy a megyei vezetés egy kicsit szeretne lokálpatriótaként valami többletet létrehozni. Viszont nem volt nehéz meggyőzni őket az öntevékenység fontosságáról, és az is segített, hogy az állami forrás szinte csak járulékos volt, mert a kezdeményezéstől kezdve az önerő összegében és jelentőségében is meghaladta azt, amit a tervegyeztetéseken ezekhez a fejlesztésekhez mi központi forrásokból kértünk Budapesten.

– Jelentős elmaradást említettél a megyei mutatókban, országos összehasonlításban. Ez tényleg ilyen szembeötlő különbség volt? Azt gondolhatnánk, hogy Bács-Kiskunnak legalábbis az északi

része többé-kevésbé a dunántúli területekhez hasonlított fejlettségben, lehetőségekben és szándékokban is. Nem így volt?

– Nem! Ahogy én emlékszem, minden fejlettséget jelző mutatóban az országos átlag alatt voltunk. A „halmozottan hátrányos helyzetű” kifejezést a településekre, a térségekre, a kistérségekre akkoriban kezdtük el használni. Ezt tudományos igényvel is szolgálta a hosszú távú, 15 éves országos területfejlesztési koncepció, amit minden ötéves tervben felülvizsgáltunk és aktualizáltunk, ha kellett, akkor módosítottunk is. A koncepciónak, mint minden hosszabb távú kitekintésnek, a tudományos igényeknek meg nem felelő, felülről indított, elrontott részei is voltak, amelyek nem állták ki az egyenlő esélyek, a demokratizmus próbáját.

– Ezek voltak a szerepkör nélküli települések?

– Igen, de más egyéb is, például, hogy nagyon ragaszkodtak ahhoz a közigazgatási beosztáshoz, ami akkor kialakult. Pedig lehetett látni, hogy nem a legjobb, meg azt is lehetett látni, hogy nagy térségekben, esetünkben a hárommegyes Dél-Alföldben is kellene gondolkodni. Ezeket a kényszereket mi nem tudtuk nem tudomásul venni! Meg azt sem, hogy a megyeszékhelyünk is jócskán le volt maradva a többi megyeszékhelyhez képest alapellátási mutatókban. Nemcsak ipari központokhoz, hanem Szolnokhoz, Szombathelyhez, különösen pedig Szegedhez képest. Pontos számot nem tudok mondani, de lehet, hogy Békéscsaba még nehezebben indult fejlődésnek, mint Kecskemét. Akkor mi már láttuk, hogy ha bármi struktúraváltás lesz, akkor annak Salgótarján például nagyon nagy vesztese lesz. Azt is láttuk, hogy Miskolc, mint ipari göchely, hiába kap óriási pénzt, az társadalmilag nem lesz sokáig tartható. De mindent összevetve, a már létező mutatóknál biztos, hogy Kecskemét inkább a középmezőny mögött kullogott. És hadd mondjak olyat is, amivel dicsekednem kell, hogy olyan tudományos munka került a kezünkbe az Országos Tervhivatal munkatársának tollából, ahol a faktoranalízis módszerével 50-60 fejlettségi mutatószám szintetizált hatását vették figyelembe, és ez is alátámasztotta, hogy a saját kategóriájában mindegyik településünk nagyon messze van az élbolytól, nagyon messze.

A megye egésze is, és a városhiányos térségeink is, ami akkor Kunszentmiklós kistérségi volt és Bácsalmás kistérségi volt, és hogy ezek még inkább le vannak maradva, ezért a tevékenységük előbb-utóbb közeledett ahhoz, ami a doktori értekezésem témája is volt, hogy mit kell tenni, ha nincs egy térségnek szervező központja. Így emelte föl a megyei önkormányzat – földrajztudósi és tervhivatali támogatással – Kunszentmiklóst és Bácsalmást, mert addig csak hat város létezett a megyében. Kiskőrös fiatal város volt, nagyon elmaradott közvetlen térséggel, úgy is mondhatjuk, hogy a már nagyon megkapaszkodó, szorgalmas és módos gazdák és magánszemélyek mellett a közszféra nagyon szegény volt. Nem is volt könnyű elfogadtatni. Egy példa: a Kecel, Soltvadkert, Kiskőrös háromszög, már az ott meghagyott magánszféra miatt is, eleve módosabb gazdasággal bíró magánszemélyek kezében volt döntően.

– Ugye itt voltak a szakszövetkezetek?

– Úgy van, és tedd hozzá a szövetkezetek által összehangolt háztáji gazdaságok áruterelését is! Ezzel más dolog volt, mint helyileg felismert fejlesztési móddal kérkedni, és más dolog volt, hogy esetleg nem tudtuk megszerezni az oda szükséges forrásokat. Kiskőrösön sokkal tovább voltak burkolatlan utcák, minden közművel ellátatlan külterületi helyek, és ott a kistérség, a régi kiskőrösi járás településein hosszú ideig kellett fölzárkóztatni alapellátásban is a községeket, iskolaépítéssel és így tovább.

– Mindennek a tükrében különösen érdekes, hogy abban az időben mégis el lehetett intézni, megyén belül akár, hogy ezek az intézmények megszülethessenek, létrejöhessenek, kiteljesedjenek. Ez pusztán a megyei vezetők személyiségében rejlik progresszivitásnak volt köszönhető, vagy az idők szava volt más megyékben is?

– Nem pusztán a személyek, de erre majd térjünk vissza. Most már negyedszer kérdezel a tervezési tervszerűségről. A tervszerűség nem más, mint a döntéshozó testületek által tudatosan megkövetelt arányosság, valamint a tervecélok és az elérésükhöz szükséges fejlesztési források összehangolása. Ezt nem csak a közgázon végzett társaim nevében mondhatom, hanem ezt el tudtuk fogadtatni az akkori választott testületekkel is, amikről most eléggé eltúlzottan azt mondják, hogy a valóságban nem nagyon volt szerepük. Az itteni vezetők átstrukturálták annyira még a tervezési rendszert is, hogy az alapellátás primátusa mellett ne legyen vitatható, hogy a magasabb kultúrára is áldozni kell. Mert ha mi ezt nem kezdeményezzük, akkor tulajdonképpen a Katona József Színházon, két rozant mozin kívül – most csak a megyeszékhelyről beszélek – igaziból nem volt remélhető, hogy az akkor már az első olajválság miatt komoly bajokkal küzdő országos fejlesztési költségvetés ezekre gondolni fog. Én úgy gondolom, hogy ebben a leghosszabb ideig munkálkodó, országos tekintélyű vezető Gajdócsi István volt, aki téveselnökből lett járási, majd városi vezető Baján, és onnan hívták a megyei tanács élére. És természetesen az ő tevékenységének idejében dolgozott két, a megyénk fejlesztési igényeit jól ismerő, az itteni feladatokra nagyon rátermett megyei első titkár, Horváth István és Romány Pál. Nekem volt alkalmam mindegyikük irányítása alatt dolgozni. Jellemezte őket a nagyformátumú döntési képesség, a lobbierő, a tekintély, a kormánytapasztalat, mert már akkor az is volt nekik, felsőbb szintű szervektől érkeztek hozzánk. Most mindegy, hogy valaki egy társadalmi szervezet vezetője volt, vagy egy kulcsfontosságú minisztérium nagyon sikeres vezetője volt, mert erről van szó. Ők úgy kerültek vissza vezető pozícióba hozzánk, és mindketten több választási ciklusban dolgoztak nálunk. Úgy tűnhetett akkor, hogy a kezdeményezés átcúsúszik a politikai vezetők kezébe, de ebben az is közrejátszott, hogy nekik voltak jobbak a kormánykapcsolataik.

A kérdésed második részére azt mondom tehát, hogy ötletadóként is, és a megvalósításban is nagyon nagy volt a vezető személyiségek szerepe és súlya. De az, hogy beillesztjük az alapellátás és a középszintű ellátás mellé a magasabb kultúrát, az a megyeszékhely ügynevezett felsőfokú vagy kiemelt felsőfokú szerepkörét is meghaladó igény volt, nem nagyon volt szintekbe sorolható. Tehát amikor én már vezetőként átvettem, hogy ezekkel, a fenntartásukkal, a fejlesztésükkel kell foglalkoznom, akkor a felsorolt intézmények zöme már működött. Minden évben nagy vitát okozott a fenntartási költségvetésnél, hogy még erre is miért kell pénz. Ezt még 1975-ben megtették a megyei művelődési központ létrehozásával, ami kifejezett ellenszenvet váltott ki már a döntéstől kezdve. Sajnos pontosan nem ismerem, hogy mikor egyeztek meg végre, annyi bizonyos, hogy 1973-tól az első titkár Horváth István lett, elődje is és utódja is Romány Pál volt, de a teljes időszakot átfogó vezető Gajdócsi István volt. A holdudvarukban dolgozó szakembereknek egyrészt munkaköri kötelességük volt, hogy kövessék a személyi kezdeményezést, másrészt a személyi kezdeményezés mindig egybeesett azzal, hogy pontosan hol hagyjuk el az alapellátás határait, és ne vállaljunk ésszerűtlen kockázatot a fejlesztéseknél.

– Horváth Istvánt például a közemlékezet úgy tartotta meg, mint olyan embert, akinek nem volt különösebben erős a kulturális elkötelezettsége. Nem így láttad?

– Nem! Ha meg tudod őt találni és beszélgetsz vele is, akkor azt fogod látni, hogy olyan fokú tájékozottságot őrzött meg rólunk most is, ami az itteni tevékenységéből származhat. Később belügyminiszterként dolgozott elég hosszú ideig. Nem tartom valószínűnek, hogy

kulturális érdeklődése ne lett volna, inkább úgy gondolom, az lehet, hogy nem toltta magát előtérbe, de az ő idején megvalósuló kezdeményezéseket, majdnem függetlenül attól, hogy ki volt a kezdeményező, fölkarolta, támogatta. Tekintve, hogy a mechanizmusát ismerem, a legfelső szintű ötéves és éves terv jóváhagyása elképzelhetetlen volt az első titkár nélkül.

Romány Pál idejében dolgoztam hosszabban, és onnan tudok konkrétabb példát. Akárki volt a kormányzervek részéről kijelölt felelős egyeztető Bács-Kiskun megye, és természetesen Kecskemét nagyváros fejlesztési ügyében, a programunk sosem azzal kezdődött, hogy mosolyogtunk, kávéztunk vagy konyakoztunk. A legelső program, – akkor is, amikor még nem közvetlenül Romány Pál munkatársa voltam, – hogy az érkező budapesti küldöttség vezetőjét átkísértük hozzá. Mindenkit ismert, vagy az ötéves miniszteri tevékenységéből, vagy pedig még azt megelőzően – a területi gazdaságfejlesztési osztály vezetője volt korábban az MSZMP központi apparátusában –, az akkor már nagyon aktív szakmai-politikai műhelyként is működő legfelső irányításban. Akik felénk közvetítették a központi politikai testületek akaratát, azokról már sugárzott, hogy a döntés elő van készítve, hogy a tudatosan fenntartott arányossággal számolnak, hogy tudják: nagy a felelősségük ebben. Gyakran volt olyan helyzet a nagyobb beruházások elkezdésekor, hogy most vagy soha. Ezt ők mindig felismerték, az egyeztetések témaköreinek a legfontosabbikát Romány Pál mindig ismerte. Gyakran megesett, hogy ezeket a megbeszéléseket Gajdócsi István személyesen vezette. Tohai László, a fejlesztésekért felelős helyettese többször is, és én is tárgyaltam az illetékes minisztériumi képviselővel, a lakásépítésről pedig az OTP mint fő felelős és egyedüli lakossági bank vezetőjével. Hangsúlyozom, nem a rang, nem a tisztség volt a fontos, hanem az, hogy jártasan, felkészülten érkeztek. Az általunk fölterjesztett fejlesztési vázlatokat megismerték, mindenre konkrét válaszuk volt. Természetesen szomorúak voltunk, ha elutasították valamelyik kezdeményezésünket.

Egy esetet szívesen elmesélek azok közül, amikor – ezer ok miatt – nem koronázta siker az itteni kezdeményezést. A bor- és pezsgőtermelés nagyon magas, és még erősen növekvő üvegpalackigényét az akkor még száz százalékban állami cégek nem voltak képesek kielégíteni. Ha hiszed, ha nem hiszed: az összes üvegipari vállalatot irányító Üvegipari Tröszt vezérigazgatójával folytatott tárgyalás után – tudományos-fantasztikus regénybe illő történet „happy end”-jeként – a Duna medrének homokjából a felkért szakemberek elkészítették az első sorozat pezsgősüveget! A kisipari léptékű, laboratóriumi mennyiségű palackgyártás korlátai szerencsére elég hamar bebizonyították: nem a legjobb utat választottuk, a közbenső happy end után nem mi neveltünk a végén. Pedig az évi több millió többletűvegre váró nagy megyei borkombinátok még pénzzel is támogatták a fantasztikus ötletet!

– Eddig elmondtad, hogy fölfelé hogyan kellett a tervosztálynak egyeztetnie, de nyilvánvaló, hogy ezekben a kérdésekben nem volt lényegtelen az adott településekkel való egyeztetés lefelé sem. Mennyire volt például Kecskemét mindenkori vezetése együttműködő ezekben a kérdésekben, mennyire jelentkezett megrendelőként? Esetleg csak tudomásul vette, vagy netán prüszkölt is a fejlesztések ellen? Ezekről a részekről milyen emlékeid vannak? Volt itt három komplexen gondolkodó vezető távlatos elgondolásokkal, de tudjuk, hogy nem dolgozott mindig minden pozícióban hasonlóan távlatos, kvalitásos ember.

– Nem volt fölfelé és lefelé, ezt tisztázzuk. Akkor már nagyon fontos volt, hogy a központi szervekkel egyeztetett fő sarokszámok birtokában a városi tanácsok hasonló funkciót viselő munkatársaival – nem csak vezetőivel! – részletesen egyeztessünk. Természetesen a tanácselnökök döntő szerepet játszottak ebben. És hát ott volt a városkörnyék, a járások. Egy időtől kezdve választott testületek a járások élén már nem álltak, amikor mi működ-

tünk, akkor már járási hivatalok voltak, de a hozzájuk tartozó falvak fejlesztési igényeit éppúgy egyeztetjük, a fenntartási költségvetést pedig akár tételesen is. Nem az volt a feladat, hogy a város-megye és a járás-megye egyeztetésen mi a közgyűlés tárgyai legyünk, mert mindenre nemet mondunk. Ellenkezőleg, Gajdócsi el sem viselte volna.

Az egyedi igények többnyire az alapellátásra vonatkoztak, alapellátáson túli intézmény főleg Kecskeméten és a többi városban létesült. Volt azért más településeken is, ilyen volt a Petőfi-ház Kiskőrösön vagy a bajai Csillagvizsgáló. Ezek mindig valamilyen figyelmet igényeltek, de jelentősebb fejlesztési pénzt költeni nem nagyon kellett rájuk. Tudni kell, hogy az idegenforgalom akkor kezdett önálló ágazattá válni. Felfutottak a lakossági szolgáltatások, mint a lakáskarbantartás, gépkocsijavítás, később a háztartási gépek javítása. Központilag kellett megszervezni, támogatásokkal ösztönözni ezeket, mert olyan fokon sikerült az államosítással tönkretenni korábban ezt a szolgáltató szektort, hogy nem nagyon ment másképp, mint a tanácsok szervezésében. Mindig szeretném hangsúlyozni, hogy ez nem politikai dicshimnusz, a rendszerről szeretnék érthető magyarázatot adni, tehát a felsorolt lakás-, kommunális, oktatási, kulturális, egészségügyi, szociális, később az idegenforgalmi ágazat mellett olyan szolgáltatásokat is elének hozott az élet, ami sehol sem tartozott. Kivéve a tervosztályt! Még hosszú távú terv is készült iparfejlesztésre, idegenforgalmi fejlesztésre, lakáságazat-fejlesztésre, és később agrár-, élelmiszer-gazdasági fejlesztésre is, amelynek egyiknek-másiknak öt évvel vagy tíz évvel később még a kontrollját egy másik tisztségben megélhettem, és azt láttam, hogy nem voltunk annyira a valóságtól elrugaszkodott, szemellenzős koncepciófogalmazók, hogy öt- vagy tízéves távra is akár, butaságokat, vágyálmokat írtunk volna.

Közlekedési koncepcióinkban például a hetvenes évektől mindig hiányoltuk azt a két Duna-hidat, amelyek csak az ezredforduló után épülhettek meg, és amelyek a mi megyénket Fajsz–Dusnoknál, illetve Dunavecse–Apostagnál érik el. Rám mosolygott Bács-Kiskun megye gazdaságtörténete, amikor e két híd előkészítését és megvalósítását Szent László híd és Pentele híd néven, harminc évvel később volt módom a pénzügyi finanszírozás területén is elősegíteni.

– *Arra kérlek, fejtsd ki nekem, hogy miért volt annyira bántó számodra, hogy úgy fogalmaztam: lefelé és felfelé egyeztetés? Válaszoltál sok tekintetben, hogy ez partneri típusú egyeztetés volt, de az emberek fejében ez úgy él, hogy a megye kiharcolta a maga pénzügyi pozícióját a Pénzügyminisztériumnál és utána kőkemény tárgyalásokon szétoztotta a megye települései között mindazt, amit forrásként vagy lehetőségként megszerzett. Ez az én értelmezésemben változatlanul felfelé és lefelé egyeztetés.*

– Kérlek, tedd hozzá, hogy a kőkemény tárgyalások mindig szakmailag alapos igényfelméréssel kezdődtek, a kielégítetlen alapellátások mindenkori hangsúlyozásával!

Kérdezted, hogy a szakember-utánpótlás és a nemzedékváltás hogyan zajlott. Szerintem azok a vezetők, már az ötvenedik életévükön túl, bizonyosan tudták, hogy miért bízzák ezeket a kérdéseket harmincévesnél fiatalabbakra. Nem sokat gondolkodtam ezen, ezért most nem szeretnék választ rögtönözni! De azt tudom, hogy sem Gaborják Józsefnek, sem nekem, sem Burits Pálnak², akinek az irányításával elsőként hoztuk létre az akkor még úttörőnek számító informatikai-számítástechnikai rendszert a megyeházán, nem volt olyan „keresztapja”, aki az alkalmazásunkat elintézte vagy elősegítette volna. Pályakezdő

2 Burits Pál (1949) közgazdász, informatikai szakember, a nyolcvanas években a Bács-Kiskun Megyei Tanács Tervosztálya munkatársa. Tohai Lászlóval közösen írott munkája: Számítástechnikai módszerek alkalmazása a területfejlesztési tervezőmunkában a Bács-Kiskun Megyei Tanácsnál = Területi Statisztika, 1986. 4–5–6. szám 379–388. p.

volt Gaborják József is, Burits Pál is, én magam is. 26–27 éves korunktól fogva már mi karoltunk föl másokat. Ezek közül azt mondhatnám, hogy mindegyik nagyon sikeres menedzserdöntés, vagy ahogy ma mondják, humánpolitikai döntés volt.

– *A jövőtervezés, amivel foglalkoztatok, belátható módon a mozgékony agyú, fiatalabb, kreatívabb generációk kezében volt jó helyen. Ez az ötvenes korosztályba tartozó vezetők konkrét felismerése volt, és hagytak benneteket szárnyalni, vagy keményen meg kellett küzdeni a lehetőségekért? Befogadó volt-e ez a közeg? Akár Gajdócsi, akár Romány, akár Horváth elfogadott-e tőletek újszerű ötleteket? Vagy a nagy ötlet mindig főntről jött? Egyszerű megyei tanács alkalmazott érvényesítette-e az ötletét, ha az racionális volt?*

– Lehetett! És még egy mondat a lefele-felfeléről! Minket egyenrangúként kezeltek, különösen, amikor a szűkös források miatt több változatot kellett javasolni, hogy mi az, ami megépüljön és mi az, ami jó lesz később is. Itt is igyekeztünk mindig az alapellátáshoz közelebbi szintet kiválasztani. Mondok egy példát. Nem volt új építész megyei könyvtár a megyeszékhelyen! Ez az itteni pályánk kezdetétől mindig központi helyen lévő kérdés volt, mindig benne volt az elképzelések között, mégiscsak nagyon sokára és nagy viták árán épült meg. Miért? Mert időrendben megelőzte például az akkor legmodernebb, saját beruházású, új megyei kórházunkhoz épített rendelőintézet. Pedig rendelőintézet volt Kecskeméten a városközpontban, csak túl korán megépült: még az ötvenes években, és hamar kinőttük korszerűségben, méretekben is. Akkor nagyon nagy érdemi vita volt, és úgy emlékszem, nem a tervhivatalokban, hanem a megyei testületnél döntöttek úgy, hogy nem vesszük ki a megyei könyvtár elképzelését a reálisan megvalósítható későbbi célok közül, de a kórház komplettírozása, egy nagy teljesítményű rendelőintézetrel, mégiscsak sokkal fontosabb.

És a felfelé-lefelé kérdéséhez még egy adalék: sosem volt az, hogy magyarázat nélkül utasítottak volna el olyan fejlesztési kezdeményezést, ami nekünk jutott eszünkbe. Például ott van a Margaréta Otthon mint többfunkciós, akkor még egyedülálló szociális intézmény. Ennek az ötletét Csepeli István munkatársam vetette föl, és a megvalósításhoz ugyan tíz év kellett, de megvalósult. Csepeli István főmunkatársként ment nyugdíjba. Szeretném érzékeltetni, hogy akkor nemcsak a főnökeinktől, az akkori jó stratégiájú, jó kapcsolatokkal rendelkező vezetőktől származhattak ötletek, hanem azoktól is, akik ennek a végrehajtásában nemcsak parancsot hajtottak végre, hanem beosztottakként is kreatívak voltak. Tehát a fent és a lent az én fogalomkörömben nem nagyon létezett. Nem tudom hány, öt-hat vagy nyolc-tíz vezető lehetett, akinek a szigorúságára jobban odafigyeltek, mint alkotó eredményeire. Úgy hozta a sorsom, hogy teljesen beosztottként, alsó végrehajtó szinteken, az elemző és megalapozó munkában dolgoztam egy ideig, utána a hivatali, a politikai, a vállalati vagy a banki szférában már inkább vezetőként működtem. Persze, hogy az én nézőpontom is lehetett hibás, és mindig volt a kollégáim között olyan, aki elmélyültebb ismeretek birtokában segített korrigálni, az összehangolt, arányos tervváltozatot előterjeszteni. Nem volt olyan, hogy az agyagba döngöltek volna minket a fiatalságunk miatt. Az ellenkezője előfordult, hogyha felfigyeltek ránk valami miatt, akkor rövid idő alatt olyan vezetői felkéréseket kaptunk, amit nem lehetett visszautasítani.

Volt azért, hogy a nagy tőkés importot igénylő beruházásoknál a döntés – például a megyei művelődési központ, az új megyei kórház milliárdos beruházásánál is – egyedi jóváhagyást igényelt, mert az országnak olyan volt a tőkésdeviza-ellátottsága, hogy nem akármire lehetett engedélyt kapni. Ezek a döntések központi kézben maradtak. Voltak bizonyos korlátok. Javaslattevők lehettünk, de a szűkös anyagi források miatt jóváhagyást csak lassan szerezhettünk. Közismert, hogy ennek ellenére is kezelhetetlenül nagy devizaadósságot halmozott fel az ország a nyolcvanas évek végéig.

– A megyeszékhely felsőfokú központtá való kiépítésekor mennyire volt tudatos döntés eredménye, hogy az itt lévő felsőfokú intézeteket és technikumokat erős főiskolákká alakítsák?

– Az ezekre vonatkozó felsőszintű vezetői egyeztetések tételesen nem hoztam taroztak, inkább a területfejlesztési terv foglalkoztatáspolitikai és strukturális, ágazati megalapozásáért voltam felelős. Ha a fejlesztési oldalhoz hozzá kellett járulnunk, és volt, amikor hozzá kellett járulni megyei forrásból, akkor volt hozzá kapcsolatunk. De ahogy én látom, teljes egészében tudatos tevékenység volt, annak a felismeréséből, hogy egy oktatási intézmény a település rangját is növeli. Az oktatási intézmény által idevonzott tanárok, később az itt tanuló vagy itt végzett diákok jó befektetés akkor is, ha újabb és újabb fejlesztési igénnyel jár. Ez azt jelentette, hogy végre legyen olyan fejlesztés is, ami nem megyei költségvetési pénzből valósul meg, hanem az akkori ágazati minisztériumok fenntartásába kerül.

A fejlesztés oldaláról mindig képet kaptam. Volt úgy, hogy az egyeztetésekre meghívtak, elég sok sikertelen kezdeményezésre is emlékszem, de az eddig fel nem soroltak közül hadd említsem meg, hogy például Romány Pál nagyon támogatta, hogy az akkor még sok kézben lévő regionális kutatások közül Kecskemétre is települjön egy elég speciális, a tanyakérdéssel foglalkozó tudományos intézet. Ez volt az, amit Csatári Bálint jegyzett alapítóként, és elég hosszú ideig ő is vezette. A hozzá kapcsolódó tudományos háttérrel, Enyedi Györggyel³ az élen Romány Pál győzte meg arról, hogy a létesítendő intézet nem az asztalfióknak fog tudományos munkát végezni, hanem országos jelentőségű, de a helyi céloknak is megfelelő, olyan ismeretbővítésre lesznek képesek a Csatáriék által irányított kutatások, amelyek később a megye és az ország érdekeit egyaránt szolgálhatják. Talán nem véletlen, hogy Enyedi akadémikushoz mérhető gyakorlati tudású közgazdász, Cravero Róbert dolgozott a tervhivatal elnökhelyetteseként, államtitkári rangú országos tisztségben. Fontos volt az ő vezetői szintjén, hogy bármilyen szinten szakmailag alapos döntési kompetenciával rendelkezék. Én bármilyen ágazatról egyeztettem, nála kezdtem, és nála végeztem. Ezek között a most kért oktatási, kulturális, felsőfokú dolgok is szerepeltek.

A ferences rendházból kialakított Kodály Intézet sem, és a zsinagóga épületéből átalakított Tudomány és Technika Háza sem lett volna, ha csak megyei pénzből kellett volna megvalósítani őket. Ezeknél is bizonyos központi jóváhagyás volt szükséges, és ezekhez természetesen kellett az ismétlődő, rámenős vezetői egyeztetés. Ami nem mindig a hivatalos helyen hangzott el, de amikor jegyzőkönyv készült a hivatalos tárgyalásról, ezek az informális alkalmakon kijárt összegek mindig szerepeltek a végleges dokumentumban. Úgy gondolom, hogy a Tudományos Akadémia által alapított és felügyelt, többször átszervezett kecskeméti regionális kutatóközpont nagyon nagy szerepet játszott abban, hogy itt a tudományt gyakorlati tudománnyá tudtuk tenni, adaptáltuk is és ráadásul a megyei vezetők ennek hívei voltak. Itt jegyezném meg, hogy a munkánk igen küzdelmes volt. Ha a kudarcainkról, a munkánk árnyoldalairól kérdeznél többet, akkor azokat sem tagadhatnám le.

– Fontos mozzanatnak találok, hogy amikor a Kodály Intézet, a Tudomány és Technika Háza és még számos fontos intézmény létesítésének gondolata felmerült, volt a megyének egy olyan kvalitású főépítész, mint Kerényi József. Az ő szerepét milyennek láttad a fejlesztésekben és Kecskemét mai arculatának kialakításában?

3 Enyedi György (1930) Széchenyi-díjas akadémikus, geográfus, a társadalomföldrajz neves kutatója

– Én egyértelműen progresszívnek, előremutatónak látom, még akkor is, hogy ha az ötletei, a megvalósításra ajánlott objektumai között volt olyan, ami akkor ellenállást váltott ki, mert a normatív fejlesztési költségnél sokkal többet igényelt.

– *Melyik például?*

– Az én emlékeim szerint a Kodály Intézet udvarának a Kiskörút felőli beépítése volt ilyen, a Katona József Színházzal szemközti réstelek, a nyolcszögletű ablakokkal tervezett tantermekkel. Eleinte az is felmerült, hogy nagyon szép lesz, de nem minden tervezett funkcióját tudja majd ellátni. Ennek a jóváhagyása, pénzügyi finanszírozása sok vitát váltott ki. Nekem az ötlet tetszett, és természetesen – a pénzügyi korlátok ellenére is – a felépítést javasoltam. Ma is úgy gondolom, hogy Kerényi mögé oda kellett állni, mert nem fantasztá volt, hanem tevékenységével nagyon is progresszív szereplője volt a kornak. Művész volt, s az akkori vezetés tudatosan épített a jó művészekre. Gondolj például a kórházberuházásra! Van egy nagyon szép Pálffy-térplasztika az udvarán, és vannak a kórház belső tereiben is műalkotásnak minősülő műtárgyak. De említhetném a megyei művelődési központban elhelyezett csodálatos, egyedi tűzzománc-tükör kompozíciókat is. Ahogy én emlékszem, a beruházási előirányzat fél százalékát lehetett arra fordítani, hogy az jól is nézzen ki. Ennek is élharcosai voltak a megye akkori vezetői, nemcsak javaslattevők, hanem jóváhagyók is. A megyei tanács ülésének előkészítése során szóba került, hogy az 1 milliárdból 50 millió forintot ilyen célokra fordítunk.

Általános volt annak a fölismerése, hogy ezt a várost, amely mutatóiban elmaradt a hasonló szerepkörű városoktól, a jövőre alkalmassá kell tenni. Ebben én nem ismerek szinteket, mert meg tudtuk határozni azt a feladatot, ami a sajátunk. Nem is emlékszem most olyanra, amit véglegesen el kellett volna vetni a felmerült reális terveink közül.

– *Ha egy vezetés olyan fejlesztéseket visz véghez a megyeszékhelyen, amellyel ott kultúrát teremt, akkor a szellemiségbe ruház be. Ez bizonyos értelemben veszéllyel is járt az egypártrendszer idején. Te magas pozícióban lévő politikai vezető voltál. Tartott-e a megye politikai és állami vezetése attól, hogy azzal, hogy létrehoz egy aktív szellemi közeget, azzal egyben a saját ellenzékét is megteremti?*

– Ezt nem az én tisztem volt megítélni akkor sem, és most sem. Nem csak a kötelező szerénységem diktálja, hogy ebben azért az én véleményem, ha el is mondom, nem mérvadó. Tudok róla, hogy volt ilyen, híresztelések is voltak, meg sok mindenről értesültem utólag is. A veszély szerintem nem volt olyan fokú, hogy ez elvigye a testületek munkáját akár az üldözési mániáig. Keresni kell olyan embert, aki ért ennek a megítéléséhez. Olyat is meg kell kérdezni, aki akkor az áldozati oldalon ült. Megjelent például, nem is túl régen, egy hosszú cikk⁴ arról, hogy a Forrás, amely nemcsak irodalmi, de szociográfiai profilú folyóirat is, az akkori állambiztonsági szolgálat megfigyelési terepe volt. Én erről nem mondanék többet. Ezt ne egy fejlesztésre, beruházásokra, pénzügyekre szakosodott közgazdásztól kérdezd!

– *Azért kérdezem, mert titkára voltál a megyei pártbizottságnak, és abból a nézőpontból érzékeltetted, még ha magad más területet is felügyeltél.*

– Amiről én tudok, hogy a létesítéskor egyetlen alkalommal sem volt ez szempont, de már a fenntartásukról való gondoskodásnál szóba kerülhetett. Maradjunk a Forrásnál mint megyei alapítású intézménynél, amelynek a teljes fenntartása a megyei tanácsra tartozott.

4 Müller, Rolf: *Célkeresztben a Forrás. Kísérlet egy állambiztonsági történet rekonstrukciójára.* = Forrás, 2011. 1. szám 78–93. p.

A fenntartásért felelős, az alapítót képviselő szakmai szervezetek mindig törekedtek arra, hogy az akkori politikai igényeknek megfelelően orientálják az országos terjesztésű folyóiratot, és az akkori egypártrendszer ellen, és annak sokszor nem vitatottan antidemokratikus tevékenysége ellen ne irányuljon ellenzéki szó. Hidd el: ma sem ismerem annak a háttér munkának a részleteit, amelyek eredményeképpen, nagyon megfontolt megyei vezetői fellépéssel, mindig sikerült elkerülni, hogy elvonják a fenntartást szolgáló pénzügyi fedezetet, vagy éppen betiltsák a kiadást, ami azért más megyékben, más folyóiratokkal régebben még előfordult.

Még egyszer: ez a szempont a létesítéskor biztosan nem merült föl. Tudvalévő volt, hogy az állami intézményként működők közül számos alkotói csoport, festők is, irodalmárok is, zománcművészek is letelepültek a városban. Erre, hogy ki jöjjön Kecskemétre, és főleg, hogy ki ne jöjjön, semmiféle politikai ráhatás nem lehetett a politikai szervek részéről. Én nem tudom megmondani, hogy az véletlen-e, hogy az akkor még a Szovjetunióhoz tartozó grúzok, oroszok és más nemzetiségűek nagyon jeleskedtek a zománcművészetben, és azt sem tudom megmondani, hogy a NATO-tagország Izland, amely később szintén ott volt a Kerámia Stúdió kapcsolatrendszerében, hogy ez ideológiailag tetszett-e, vagy nem tetszett valakinek.

– *Könnyen lehet, hogy a grúzok és az oroszok éppen azért kaptak meghívást a zománcműhelybe, hogy az egyáltalán létrejöhesse.*

– Mondhatok olyan példát más területről, amikor az előbb említett fejlesztés és tudomány, tervezés és tudomány nagyon közel került egymáshoz. Én például tudom, hogy nem mindenkinek tetszett, hogy szakmai egyeztetést folytattunk Liska Tibor közgazdással. Liska az öngazgatás híve volt, javaslatai közül több olyan volt, ami az állami tulajdon dominanciája közepette nem volt megvalósítható. Az sem mindenkinek tetszett, hogy megemlítettük a politikai dokumentumok között is már akkor, hogy az alulról szerveződő, később a törvényekben gazdasági munkaközösségnek nevezett formáció nálunk már régen létezik. Sőt azt is le mertük írni, hogy hatékonyságban ez sokszor meghaladja a szocialista nagy gazdaság hatékonyságát.

A szervezett öntevékenység a mi megyénkben jobban szolgálta az elmaradottság eltüntetését, mint másutt. És éppen azért, mert a központi fejlesztési források nagyon hosszú ideig nem csordogáltak elég bőven, tehát az ipari központokba sokkal több pénz áramlott anélkül, hogy megvizsgálták volna, hogy évtizedes távlatban jó helyen lesz-e ott az a beruházás, az az intézmény. Nem merem most mondani, hogy Ózd milyen kiemelt fejlesztési célpont volt, még akkor is, amikor már tudtuk, hogy minden gramm acél óriási veszteséggel kerül a piacon értékesítésre. Ezekben azért nem nagyon vették jó néven a vitát, a szűkebb körű egyeztetéseken azért szóba került, úgy gondolom, hogy fehér asztal mellett is, ahol én ritkábban jelentem meg, vagy egyáltalán nem jelentem meg. És persze hallottuk innen-onnan, hogy szóba került a vezetői vadászaton is.

– *Te módszeresen távol tartottad magad a vadásztól? Közhelyszerű, hogy szinte kötelezően vadászott minden megyei titkár.*

– Nem igényeltem. A tervosztályon ilyen nem volt, azt is mondhatom, hogy az szakmai műhely volt, a nemzedékek között sem az alá-fölé rendeltség működött, hiszen amikor engem kértek föl vezetőnek, akkor szinte mindenki idősebb volt nálam. Adtunk arra, hogy döntéseink tudományos igénnyel alátámasztottak legyenek, erős konjunktúrája volt annak, hogy a helyben felismert igények helyben oldódjanak meg. És, ha a helyi forrás kevésnek bizonyult, akkor következett az az egyeztetés az országos döntéshozókkal, amiről korábban már beszéltem.

– Ebben az időszakban fölépült a Szórákaténusztól, a Naiv Múzeumon át, a Népi Iparművészeti-ig bezárólag nagyon sok olyan fontos intézmény, ami a maga módján különlegessége ennek a városnak. Összevetve az ország egyéb megyeszékhelyeivel, látványos vagy látványosabb volt-e a mi fejlődésünk, vagy ebben az időben ugyanez a kulturális konjunktúra minden megyeszékhelyen jellemző volt?

– Nagy önteltség lenne, ha mindegyikről véleményt mondanék.

– A benyomásaid érdekelnek...

– A helyi kezdeményezést alapvető eszközként használva Kecskemét biztos, hogy az első helyen volt. Szeged egyetemi központ volt, Debrecen egyetemi központ, Győr nagyipari központ, Miskolc nagyipari központ, Pécs egyetemi és ipari, akkor még szén- és uránbányászati központ volt egyben. Ez az öt régióközpont állt tulajdonképpen előttünk, akkor már Nyíregyháza és Székesfehérvár a település méretét tekintve megelőzött minket, körülbelül fejlettségben is egy szinten volt, de Fehérvár már nagyipari központ volt a Videoton és az Ikarusz miatt. Úgy tűnik tehát, hogy az öntevékenységből fakadó eredmények tekintetében mindenképpen első helyre kell sorolni a megyét. A titok az előrelátás képessége volt. Azt is mondhatom: a megyénkre adaptált tervszerűséggel mi jobban éltünk talán, mint más megyék. Megismétlem, mert nem sztálinista, hanem ma is, a piacgazdaság feltételei között is vállalható definíció: A tervszerűség a döntés-előkészítők és a döntéshozók által tudatosan fenntartott fejlesztési arányosság.

Ezt az arányosságot akkor úgy értette a kötelező módszertan, hogy már a létrehozás-kor is mindig megkérdezték a tervhivatalban: és miből fogjátok majd fenntartani ezt az intézményt? Úgy emlékszem, hogy amikor a fejlesztési költségvetésről tárgyaltunk a tervhivatalban, akkor az összegező jegyzőkönyv gyakran úgy zárult, hogy a létrehozott vagy létrehozandó, vagy kibővítendő, felújítandó intézmények fenntartását a következő évek megyei költségvetésébe be kell illeszteni. Tehát amit most létrehozunk, annak a fedezetét meg is tudjuk teremteni. Emlékszem, a Szórákaténusz Játékmúzeum és Játékház, aztán a Naiv Művészek Múzeuma rögtön az alapítás után a virágkorát kezdte élni Bánszky Pál értő szakmai irányítása alatt. Nem volt vitás, ha már elkészült, és büszkéek vagyunk rá, ha még ráadásul talán világszenzáció is, akkor a nyugodt és kiszámítható működtetés feltételeit biztosítani kell. Szégyen lenne, ha nem lenne magasan képzett munkatársi gárda, ha az állandó kiállítást por lepné, ha nem lenne fűtés. Vagy nem lenne fogadóképes egy óvodás csoportra a játékház! Az arányosság, amiről mindvégig beszéltem, azt jelenti, hogy a létesítés és fenntartás költségeit össze kellett hangolnunk a források szűkösségének idején is. A dekonjunktúra, az első és a második olajválság eléggé megfaragta a forrásainkat. Nagyon nagy szükség volt a szakmai tudásunkra, a több változatra, hogy helyben el tudjuk fogadtatni a választott testületekkel, s hogy el tudjuk fogadtatni a központi szerveknél is az elképzeléseinket, és ne dörgöljék az orrunk alá azt, hogy lám-lám, erős érdekérvényesítéssel létrehozatok valami újat, de később képtelenek vagytok fenntartani!

Az interjút Kriskó János készítette

Gaborják József

„A rendszer nem volt ennyire okos...”

– *Nem vagy született kecskeméti. Hol, milyen végzettséget szereztél, milyen módon kerültél a megyeszékhelyre, milyen beosztásokban dolgoztál?*

– Bajai születésű vagyok. 1974-ben végeztem az akkor Marx Károly nevét viselő Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen. Az utolsó évben már minden diákot foglalkoztat az álláskeresés gondolata. Akkoriban az nem volt kérdés, hogy lesz-e munkánk, csak az, hogy hol. Nyilván volt, ami motivált, a munka tartalma meg a lakhatási lehetőség, hiszen házasságkötésre készültünk a menyasszonyommal. A rövid előzmény az, hogy az egyetemi klubban, ahol mindig élénk élet volt, körülbelül a végzés előtt egy évvel, pontos dátumra már nem emlékszem, a Bács-Kiskun megyei vezetők Tohai László elnökhelyettes vezetésével, eljöttek és toborzó, bemutatkozó látogatást tettek. Ennek a lényege az volt, ugye, hogy gyertek vissza fiatalok, kevés a tanult fő, kellene a diplomások, segítsétek felemelni ezt a térséget. Hát, szépen hangzó dolog volt. Mi addig már több különböző lehetőséget megvizsgáltunk, és Tatabányától Baján és Budapesten keresztül sok lehetőségnek utánanéztünk. A szobatársammal, aki kalocsai fiú volt, levelet írtunk a Bács-Kiskun Megyei Tanácsnak, hogy érdekelnének bennünket a lehetőségek. És nagyon rövid időn belül választ is kaptunk, hogy kik fogadnak minket a bemutatkozó látogatáson. Engem személy szerint Szigeti Péter, akkori tervosztályvezető fogadott. A feleségemmel mentünk, elmondták a lehetőségeket, végül aztán a nejem az ipari osztályon, én pedig a tervosztályon kaptam nagyon konkrét, korrekt állásajánlatot. Ez kiterjedt a munkám tartalmi részére, egészen konkrétan arra, hogy ezt és ezt kell csinálni, itt fog dolgozni, ahogy a nagykönyvben meg van írva. Lakhatásunkat segítettek megoldani, nem azonnal sikerült, de rövid időn belül, így kerültünk Kecskemétre.

– *Mi volt az, ami kifejezetten a munkakörödbe tartozott a tervosztályon?*

– A legeslegelső időkből a tanács költségvetéséből megvalósuló beruházások témaköre. Kezdként az ember először megtanulja, hogy hol van. Például közre kellett működni a megyei tanács saját beruházási szabályzatának a kidolgozásában. És az izgalmas dolgok abban az időben zajlottak. Például akkor volt befejezés előtt a Házgyár építése, és zajlottak a lakótelepek beruházásáról folyó egyeztető tárgyalások. A megye összes nagyobb városát érintették ezek. A területek előkészítése, telkek kialakítása, közművesítés, minden. Az erre szánt állami pénzek elosztására tett javaslatot a tervosztály, ő koordinálta a tárgyalásokat

Gaborják József közgazdász, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen szerez diplomát 1974-ben. A végzés után 1990-ig az egykori Bács-Kiskun Megyei Tanácsnál dolgozott különböző beosztásokban, végül elnökként fejezte be itteni munkáját. 1990–2011-ig különböző kereskedelmi bankoknál dolgozott vezető beosztásokban (pl. OTP, FHB, Postabank, ERSTE Bank). Ma nyugdíjas-ként él.

a tervező, a kivitelező, a beruházási vállalat, az érintett város, az OTP, illetve a többi résztvevő között. Ezeket az akkori főnökeim vezették. Hallatlanul izgalmas volt, mert elvittek magukkal ezekre a tárgyalásokra. És amikor már jól belelendültem volna, hogy mindent megtanuljak, akkor behívtak katonának, tartalékos szolgálatra, három hónapra. Utána már nem ugyanabba a munkakörbe kerültem vissza, hanem átkerültem a területfejlesztésre. Ez olyan általános, úgy mondanám, megyei gazdaságpolitikát összefogó, fejlesztéseket koordináló szerepkör volt. Ez volt a lelegeje.

– Ezeknek a területfejlesztési ügyeknek volt-e olyan vonatkozása, hogy amikor például megtervezték egy lakótelep elhelyezését, akkor eleve és módszeresen gondolkodtak intézményekben is? Adott-e erre lehetőséget a rendelkezésre álló keret, vagy csak az alapellátás volt ebből finanszírozható?

– Az alapellátás, de intézményi értelemben is. Szigorú tervezési normák alapján határozták meg, hogy mekkora lesz az a lakótelep, körülbelül mekkora lesz az a népesség, amely ott elhelyezhető. Akkor ehhez a bölcsődétől az iskoláig bezárólag megtervezünk mindent, ami ebbe a finanszírozási keretbe belefért. Nyilván minden várossal nagy alkuk folytak, mennyit tesz hozzá stb. stb. Ez fért ezekbe a keretekbe, a középiskola az már más ügy volt. Az ennél fejlettebb intézményi struktúra az már egy másik ügy, de az orvosi alapellátás még ide tartozott.

– Én is úgy kerültem annak idején egy lakótelepi könyvtárba, mikor Kecskemétre költöztünk, hogy szerencsés módon már oda tervezték a Széchenyiváros közepére. Mondtad, hogy Tohai László alelnök volt az egyetemen, toborzókörúton, Szigeti Péterrel, a terosztály vezetőjével tárgyaltál. Ezek szerint nem egy már meglévő személyes nexus volt az Gajdócsi Istvánnal, ami téged Bajáról Kecskemétre hozott?

– Nem, egyáltalán nem.

– Nem is ismertétek egymást?

– Nem. Először is, szerintem józan realitás, hogy egy 18 éves fiatalembert, aki voltam Baján, abszolút nem érdekelték még olyan dolgok, hogy ki a tanácselnök. Éli a maga életét, tanul, készül a maga pályájára. Akkor én már elkerültem a városból, mert jött a katonaság, az egyetem. Gajdócsi István nagyjából ezekben az időkben tűnt ki. Sokan ismerték a bajai járás élén, de komolyabb befolyásra azokban az években tett szert, amikor én még egyetemre jártam. A járás éléről először bevitték Bajára tanácselnöknek, aztán jött a repülőgép-katasztrófa 1971-ben¹, amikor szerencsétlenség áldozata lett szinte a komplett megyei vezérkar. Ezt követően irányították Kecskemétre. Nyugodtan mondhatom, hogy nem ismertük egymást korábban, nem az ő személyes közbenjárására kerültünk Kecskemétre.

– Amikor állást kaptál a megyeházán, akkor viszonylag hamar kialakult köztetek a kapcsolat? Mennyire tartotta fontosnak Gajdócsi István, hogy az apparátusában dolgozó fiatal szakembereket név szerint is ismerje?

– Tűzásokba semmiképp nem esett, de azt szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy nagyon jó szeme volt, és észrevette, hogy 1973–76 között sorra jelentek meg fiatal, friss diplomások az akkori megyei tanács szakapparátusában. Ez azt jelentette, hogy a 20–25 éve nagyjából mozdulatlan szerkezetű és összetételű apparátus kezdett átalakulni. Nagyon

¹ 1971. szeptember 16-án Kijev mellett lezuhant a Malév MA110-es járata. A fedélzeten tartózkodó 41 utasból 35-en a Szimferopolba tartó Bács-Kiskun megyei küldöttség tagjai voltak. Mindannyian életüket veszítették, köztük Erdősi József, a megyei tanács elnöke és Gyóni Lajos, a megyei pártbizottság titkára.

nagy szerepe volt ebben – évszámra pontosan nem emlékszem, – a talán '73-ban bevezetett bérrendezésnek. Az akkori közigazgatás egy rövid ideig versenyképes fizetést tudott ajánlani a gazdaság többi ágazatához képest. Tehát megjelent a tanács apparátus mint vonzó munkahely. A feladat tartalmilag is érdekes volt, és hát, a mi generációnk nyelvezete, szakszerűsége és stílusa a belső levelezésben, az előterjesztésekben már egészen más volt, mint az egyébként nagy tudású, nagy tapasztalatú, de régi vágású kollégáké. Sokan közülük, miközben nagyon képzettek voltak, a régi beidegződések miatt hajlamosak voltak germanizmusok tucatjait használni a hivatali nyelvben. És ezt egy olyan műveltségű ember, mint amilyen Gajdócsi István volt, azonnal észrevette és vissza is igazolta. És pillanatok alatt összerántotta ezt a fiatal csapatot. Néhány hónapra rá, hogy elkezdtünk dolgozni, már közvetlenül megfogalmazta felénk az elvárásait. Buzdító, rettentően impulzív, lelkesítő ember tudott lenni. És hát hogyne esett volna jól nekünk, hogy figyel ránk! Addigra már körülbelül el tudtuk helyezni magunkat a világegyetemben, világosan érzékeljük azt is, hogy hozzánk képest ő hol van, és pontosan láttuk azt is, hogy mekkora távolság választ el tőle bennünket. Ezért különösen jóleső dolog volt, hogy mégis személyesen foglalkozott velünk. Elmondta az elvárásait, a felelősségünket. Sose felejttem el például, amikor a fogalmazás stílusáról beszélt, arról, hogy kutyakötelességünk nekünk, tanult embereknek úgy fogalmazni, hogy azt bárki, egyszerű ember a választott testületekben megértse. Ez a mi dolgunk. És akkor gyorsan el is kezdtük levetkőzni azokat az idegen kifejezéseket, a szakmai zsargont, amiket egy friss diplomás előszeretettel használ, még az egyetem után is. Azt hittük, hogy attól vagyunk szakszerűek, hogy ezeket használjuk. Ezeket a vadhajtásokat Gajdócsi gondosan és módszeresen lenyesegette, és persze egyébként is sugárzott abból az emberből az intelligencia és a műveltség.

– *Végzettségét tekintve jogász volt, ugye?*

– A végzettsége jogász, de egyébként is nagyon olvasott ember volt. Jóval később egyszer volt szerencsém látni a magánkönyvtárát, hát lenyűgöző mind mennyiségben, mind választékosságban. Amikor nem hivatalos beszélgetéseket volt módunk vele folytatni, mindig az derült ki, hogy hihetetlenül magával ragadó, ugyanakkor vérbő ember volt.

– *Nagyon impulzív, szangvinikus természetű, könnyen dühbe gurulni tudó ember hírében állt. Megerősíted?*

– Igen, ez igaz. Mindez olykor egyesek számára félelmetesnek is tűnhetett. Ha olyan információt kapott, ami fölbosszantotta, ki is fakadt, és hihetetlen irodalmi választékossággal tudott káromkodni. Nyilván nem a nyilvánosság előtt, de az irodájában jól lehordta az embert. Bizony néha nagyon nehéz volt, hogy el ne nevéssük magunkat, miközben osztották az észet éppen, és amikor mint a vulkán, úgy tört ki. Utána kértem tőle engedélyt, hogy elmondhassam az én álláspontomat vagy háttér-információmat. Meghallgatta, megértette, és utána rögtön meghozta a döntését, hogy jó, rendben van. És nemritkán ilyenkor a nagy ijedtségre, ami nyilván bennünk volt, azt mondta, hogy, na jó, igyunk meg egy pohár bort. És ő biztos, hogy lezárta az ügyet, elmondta a magáét, megmondta, hogy mit kér, ne hibázzunk legközelebb, és továbblépett.

– *A direkt terveysítási rendszer '68 tájékán a mechanizmussal² megszűnt, te már nem abban kezdted. Nem is lehet túl sok konkrét élményed arról, hogy mi történt másként például a megyei szintű tervezésben, mint amikor hajszálpontosan megjött a központból, hogy mi a feladat.*

2 1968-ban új gazdaságirányítási rendszer lépett életbe az országban, amely nagyobb teret biztosított a vállalati és intézményi önállóságnak a termelés és a beruházások terén, liberalizálták az árakat,

– Sejtéseim azért vannak. Azt úgy lehet elképzelni, hogy '68 előtt – egy matematikai kifejezést fogok használni: mátrix –, szóval gigantikus méretű táblázatok voltak, amikben mindent összefoglaltak. A legkisebb településig részleteire lebontva megvolt, hogy mit kell megtervezni, jóváhagyták, leadták, nem volt vita, azt végre kellett hajtani. Ez a másik módszer már akkor is egyeztetésen alapult. Keretek, irányok voltak, de már eleve azzal, hogy a költségvetési bevételek egy része helyben képződik, tehát a központ nem is tudta pontosan számításba venni, volt mozgástér, döntési lehetőség. Kialakultak ezek az egyeztetési mechanizmusok, természetesen felülről vezérelt volt ez is, ez nem vitás, de már esze ágában nem volt a megyei tanácsnak megmondani, hogy például Szabadszálláson a Kossuth Lajos utcát kövezzék le vagy a Petőfi utcát.

– *Mik voltak a benyomásaid Kecskemétről? Úgy kerültél ide, a hetvenes évek derekán, hogy túl sok előzetes ismereted nem lehetett. A város 1950-ben lett megyeszékhely. Voltak-e komoly hiányosságok például a kulturális intézményekben, a szellemi élet színtereiben?*

– Ahhoz a kisvároshoz képest, amit az én szülővárosom jelentett, amit nagyon szerettem, és el sem tudtam képzelni, hogy máshol éljek, ahhoz képest ez egy lüktető szellemi életű város volt. Az mindenképpen az előnyére vált, hogy már akkor lakható, élhető méretű, emberközeli település volt. Alighogy megtelepedtünk, két hét múlva már volt saját újságosom, aki tudta, hogy én ezeket és ezeket a lapokat veszem, és félretette nekem, mert gyorsan fogyott. Ezek a kis, apró gesztusok a kezdetektől otthonosságérzetet adtak. Ugyanakkor, amit a kezdetektől nagyon hiányoltam, azok a fajta kisebb, klubszerű nyilvános terek, fórumok, amelyek az egyetemi városokban annyira jellemzőek voltak akkor-tájt. Budapesten éltem a diákéveimet, turkáltunk, válogattunk a hihetetlen mennyiségű rendezvényben, és a legkiválóbb művészek, sportolók, élénkebb lelkületű politikusok jöttek el, és büszkéek voltak, hogy egy egyetemi klubban lehetnek, és ott a diákság szóba áll velük, túlzás nélkül mondom. Na, ezeknek a teljes hiányát tapasztaltam Kecskeméten. Kezdetben talán annak a számlájára írtam ezt, hogy a főiskola túlságosan szűk karakterű. Pontosán nem tudom, hogy miért alakult így, ezt végig hiányoltam, és még a mai napig is hiányolom.

– *Egyetértünk abban, hogy sajnos e tekintetben ma sem versenyezhetünk az egyetemi városokkal.*

– Színház volt, zenei jelenlét volt, a szervezőkön nem múltott, meglehetősen sok kiváló, adott esetben nemzetközi hírű művészt is elhoztak a városba, így csak a szándékon múlt, hogy elmenj-e vagy sem. Idő tényleg volt rá. És Pest is könnyen elérhető volt.

– *Mire idekerültél, addigra többé-kevésbé már volt egy alap intézményrendszer a városban, de még hiányoztak azok a különlegességek, ha úgy tetszik, az unikális jellegű intézmények, amelyekre ma Kecskemét olyan büszkén tekint. Arra volt-e közvetlen rálátásod, hogy milyen módon települtek le ezek? A politikai vezetők döntésein múltott? Gajdócsi széles látókörén múltott? Vagy kényszer volt, hogy egy megyeszékhelynek bizonyos kulturális vonzással vagy felsőfokú központ jelleggel is rendelkeznie kellett? Hogyan alakult, hogy itt zománcművészeti műhely, kerámiastúdió, rajzfilmstúdió létesült, megyei művelődési központ épült? Mennyire voltak ezek egy jól kialakult koncepció részei, vagy mennyire a véletlen eredményezte őket?*

– Így együtt, ahogy föl tetted a kérdést, együtt van benne a válasz is, szerintem. Nem tudok olyanról, én legalábbis nem találkoztam ilyen tudatos tervvel, hogy itt mi most

és az addig központi bérrendszert egy flexibilisebb, a vállalatok által meghatározott szabályozással váltotta fel.

zománcművészeti stúdiót szeretnénk létrehozni. Olyan nem volt, hogy megjelent, hogy öt éven belül, és akkor arra rákészlünk. Az viszont igaz, hogy az akkori felállásban mindent meghatározott, hogy milyen szellemiségű a megyei pártbizottság első titkára és a megyei tanácselnök. Gajdócsi István megtestesített egy kontinuitást a maga 16 éves elnökségével. De a megyei első titkárok miatt, akikkel együtt dolgozott, sem lehet semmi szégyenkezni valónk, pláne, ha összehasonlítjuk a mi megyénket Csongrád, Békés, Szolnok megyével és másokkal. Megjegyzem, különféle szakmai értekezleteken mindig irigykedtek a kollégák, hogy könnyű nektek. Nem mindig értettük, hogy mire gondolnak. A lényeg az, hogy volt egy szellemi nyitottság, egy készenléti állapot. Itt mindig szorgalmazták a város meg a megye kulturális szerepét növelő dolgokat. Markáns példa, hogy mit harcolt Romány Pál azért, hogy a szőlészeti-borászati szakmai kultúra teljes vertikuma itt legyen Kecskeméten, és hányszor példálózott vele, hogy alig lehetett kirobbantani a Gellért-hegy oldalából az intézmények vezetését, hogy ott akarják a szőlőt kutatni, ahol nem terem meg, vagy finoman szólva sem őshonos. Inkább azt mondom, hogy minden kínálkozó lehetőséget megragadtak. Ugyanakkor voltak olyan dolgok is, amelyekben valószínűleg lehetett volna lépni, és mégis mindig elodázódott. Ilyen például a könyvtár ügye. Ezt már áthatotta szerintem a költségvetési forrásokért folyó harc és az abban követett taktika. Valószínűleg abban bíztak a megye vezetői, hogy előbb-utóbb kell, hogy kapjanak rá központi pénzt, csak hát a helyzet a hatvanas években semmit nem javult, hanem inkább romlott, aztán egyre hátrébb sorolódott ez az ügy.

– *Voltál pénzügyi vezető is, nem csak tervosztályon dolgoztál. Mi volt a mechanizmusa annak, ahogyan a központi pénzeket meg lehetett szerezni például intézményfejlesztésre? Ez már akkor is a lobbik erején múlt?*

– Nagyon erőteljes lobbierőn múlt, hiszen a két fontos tárca, a Pénzügyminisztérium és az akkori Országos Tervhivatal meghatározták a kereteket. Az akkori játékszabályok szerint, ugye, erőteljesen politikai töltetű szöveg ment be először a párt legfelsőbb szervéhez, ha ott jóváhagyták, akkor ment tovább. És akkor a párt a saját vonalán nyomta lefelé, az állam szintén a saját gépezetén nyomta lefelé, és helyi szinten megismétlődött minden. Nem volt tilos, sőt simán belefért a lobbizás, sok múltott azon, kinek milyen kapcsolatrendszere volt. Egy általános példa a lobbizásra, csak hogy érzékeltessem: ha volt ötéves szinten kb. egymilliárdos mozgástér, akkor ezt ki kellett és lehetett tölteni a lehető legjobban, de az nem merülhetett föl, hogy az a mozgástér hárommilliárdos legyen. Mondom a legextrémebb példám, és nem azért, mert már nem tud védekezni az illető. Sokan irigyeltek bennünket, amikor 1985-ben Kiskunfélegyháza országgyűlési képviselőjévé Korom Mihályt tették. Ő akkor nagy hatalmú, nagy befolyású politikai bizottsági tag volt, és naivan még én is nagy reményeket fűztem hozzá, gondoltam, hogy majd segít, de egy fillérrel sem nőtt a mozgásterünk. Megígérte a kiskunfélegyházi kórház rekonstrukcióját, és az egész pénzt a megyei keret terhére kellett benyelnünk. Nem emelte fel a telefont. Tudomásom szerint, legalábbis én nem tapasztaltam, hogy a tervhivatalnál akár 20 fillér keretemelést elért volna. Feszültséget okozó helyzet volt.

– *Vajon, ha annak idején Gajdócsinak nincs egy olyan partnere az első titkári székben, mint amilyen Romány Pál volt, aki maga is nyitott és döntésképes volt kulturális ügyekben, mi több, megvalósítandó víziói is voltak, emellett tagja volt az MSZMP Központi Bizottságának, akkor nehezebben ment volna az intézményrendszer kiépítése?*

– Biztosan.

– *Tehát kellett hozzá két, egyformán elkötelezett személyiség a két pozícióban.*

– Biztosan, de abba nem láttam bele, szerintem nagyon kevesen láttak bele, hogy maga Romány Pál mit tett ezért. Biztosan tett, és mozgatta a szálakat. Később tanultam meg, saját pályámon is, hogy hihetetlen különbség választja el az első számú vezetőt az összes többitől. Hihetetlen. Olyan nagyságrenddel, hogy azt nem tudom érzékeltetni. Az ő számára egy sor ajtó még megnyílik, a második számú vezető előtt már nem.

– *Maga Romány Pál fogalmazott úgy a rajzfilmstúdióról megjelent könyvnek adott interjújában³, hogy ő volt itt a főispán és Gajdócsi az alispán. Hiába volt Gajdócsi a választott vezető, Romány pedig, akit fölülről küldtek, gyakorlatilag a főispáni ranggal járó összes jogosultság őt illette.*

– Igen, csak a párhuzam nem teljesen pontos. Az én tudomásom szerint a főispán a kormány embere volt a régi rendszerben, nem választott volt, hanem a kormány embere. De érthetjük így is. A lényegen nem változtat. Ha már a rajzfilmstúdiót szóba hoztat: úgy emlékszem, már megvolt, mire én idejöttem.

– *Igen, 1971-ben létesítették.*

– Az őstörténetét nem ismerem pontosan, de beleillik a képbe, ahogy mondtam, hogy amit meg lehetett szerezni, azt megszerezték, abból építkeztek, tehát kicsit esetleges, hogy miért pont a Forrás, miért pont a zománcműhely, miért pont a Kerámia Stúdió jöttek létre. Ezek személyes ügyek voltak.

– *Személyes ügyek abban az értelemben, hogy például a Kerámia Stúdiót megálmodó Probstner János jó érzékkel Kecskemétre jött, és éppen Gajdócsi Istvánt kereste föl?*

– Tőle kell megkérdezni. Abban személyes, hogy valahogy találkoztak, valamit ígért neki Gajdócsi, amit teljesített, és ezt János elfogadta. Ez így kötetett meg kettejük között, és aztán vállelve egymást támogatták, és lett az, ami lett. Mint ahogy emlékszem, hogy a szobrász Pálffy Gusztávnak is a megye építettett egy házat, egy műteremlakást, hogy telepedjen le és alkotson. És közben felsorolhatnánk akár még ötven másik szobrászt, hogy miért nem ők?

– *Ebben valószínűleg nem az volt a döntő, hogy Pálffy Gusztávnak megyei gyökerei voltak, hiszen Probstnernek nem voltak megyei gyökerei. Inkább a koalícióban kell keresni az okokat? .*

– A minőség, meg a hiány, az úr, hogy nem volt itt ilyen, és valami legyen már. Tehát különbözzünk a korábbi önmagunktól, és ezáltal a város induljon el a felemelkedés útján. És azt teljesen jól látták, hogy igazából egy város felemelkedését a kultúra, az oktatás, a képzett emberek adják.

– *A mai dél-alföldi régió megyéihez képest mennyire volt látványos Bács-Kiskun megye vagy Kecskemét fejlődése ebben az időszakban? Hivatkoztál arra, hogy gyakran hallottátok értekezleteken a „bezzeg könnyű nektek” kezdetű mondatokat. Tényleg az volt a közérzés, hogy Kecskeméten könnyű fejleszteni, hiszen kiemelkedő személyiségek állnak a megye élén?*

– Mi nem így éltük ezt meg, mégis ez volt az igazság, és ez utóbb tudatosodott bennem. Ezt a folyamatot mi megszerveztük, mert erőskezű, lendületes és dinamikus fejlesztést szorgalmazó vezetőink voltak, jól megdolgoztattak bennünket. Azért mikor egy főnök erős iramot diktál, azt nem mindig szeretik az emberek. Mégis üdítő és jó volt, mert hát alkotással teli évtizedek voltak. Itt inkább arról van szó, hogy akármilyen volt a rendszer, lehetett véleményed, befolyásod a dolgokra, adhattál szakmai javaslatot, amit vagy elfogadtak, vagy nem, ha nem jól indokoltál, akkor nem, de ha voltak méltányolható javas-

3 Dizseri Eszter: *A kecskeméti rajzfilmstúdió. Az animáció magyar műhelyei.* Bp., 2009. Balassi Kiadó.

lataid, akkor igen. Az említett másik megyékben a miénkhez képest a szabadság nagyon korlátozott volt, főleg szellemi értelemben. A legmarkánsabb különbséget nem is a kultúrában, hanem az agrárpolitikában lehetett lemérni. Ott ordított. Nálunk két évtizeden keresztül a tanyarendszer támogatása, megmaradása, felemelése volt a cél, az akadémiai intézet letelepítése, a háztáji gazdálkodás megerősítése...

– *Plusz a mi megyénkben működtek a szakszövetkezetek is, nem is rossz eredménnyel.*

– Így van, és büszkék voltunk rá, hogy a fénypont, azt hiszem, az volt, amikor az ország képes volt tízmillió sertést termelni, és abból egymilliót egyedül ez a megye produkált. Ma a közelében sem vagyunk ennek a teljesítménynek. Ugyanebben az időben ezekben a megyékben, Csongrádban meg Szolnok megyében a tanyák semmilyen, vagy csak minimális támogatást kaptak, és inkább az elsorvasztásuk folyt és egyfajta dogmatikus agrárpolitika. Ez a szemléletbeli különbség azért nagyon meglátszott az élet minden területén.

– *A hetvenes évek közepén Romány Pál miniszteri székre cserélte első titkári beosztását. Helyette az a Horváth István lett az első titkár, aki korábban már betöltötte ezt a posztot. Kettejük szemléletében érzékeltél-e eltéréseket? Érzékenyebb volt-e Romány a kulturális fejlesztésekre, mint Horváth István, vagy nem volt lényeges különbség kettejük között?*

– Nem tudok erről komolyabb véleményt alkotni, akkor még nagyon a pályám elején voltam. Horváth István, akiről szeretnék tisztességgel és jó szavakkal megemlékezni, mert a munkámban ő személy szerint nekem sokat segített, a maga módján inkább volt általános értelemben véve politikusabb alkat, mint Romány Pál. Romány erősebb szakpolitikai vénával rendelkezett. Ez volt az én benyomásom. Horváthnak időnként voltak meglepő húzásai. Mindjárt a pályám elején, 1975–76-ban dolgoztunk az akkori ötéves terven, és egyszer csak az a vád érte a megyei vezetést, hogy ez a terv Baja-centrikus. Én, aki bajai vagyok, elhűlve néztem, mert akárhogy számoltam át, minimum a fele Kecskemétre ment a pénzeknek, de volt, hogy több, és mégis újra kellett gombolni a mellényt a Baja-centrikussága miatt. A politikának voltak ilyen lengőbordára mért aljas ütései, amiket nem volt könnyű kivédeni. Ilyeneket, emlékezetem szerint, Romány nem tett, ő más volt.

– *Említetted már egyszer ebben a beszélgetésben a megyei könyvtár sokáig áldatlan állapotát. Vajon mi volt az ok, amiért mindig hátrébb sorolódott a könyvtár, hiszen számos más intézmény felépült menet közben?*

– Szerintem nem igazán akarták. A szép szavak, hogy mindig bekerült, mindig terveztük, aztán mindig kihúztuk, mert jöttek a szorítások. Valóban, a lobbierő mindig megtört a könyvtár ügyében, a tervhivatal kihúzogatta, nem kaptunk támogatást, de ha nagyon akartuk volna, keresztül tudtuk volna vinni. Nagyon régi igazság, hogy a közpénzeknél is úgy van, mint a háztartásoknál: mindig arra jut, amire igazából akarjuk. A rezsit ki akarjuk fizetni, mert fűtést akarunk meg világítást, és akkor megnézzük, mire elég a maradék. Na most, ugyanez van a közpénznél is. A költségvetésnek minden év végén volt úgynevezett pénzmaradványa. Ez lényegében két nagy tételből tevődött össze. Az egyik a spórolás címén megmaradt, amit nem költöttünk el, vagy nem valósult meg a feladat, vagy olcsóbban valósult meg, ez az egyik összetevője. A másik, hogy volt bevételi többletünk. A '68-as reform után például jellemzően az illetékbevételekből keletkezett többlet, ami megyei bevételnek számított. Volt egy év, emlékeim szerint valahol nyolcvan körül. Annyiban voltam közel a tűzhöz, hogy láttam az előterjesztéseket, bár nem én készítettem, de láttam őket. A pénzmaradvány elérte a 400 milliót, ami akkor hallatlan nagy pénz volt. Ilyenkor a főnökömnek legalább két hónapja azzal telt el, hogy minden héten begyűjtötte a javaslatokat,

igényeket, összegereblyezte, felállított egy sorrendet és vitte az előterjesztést. És akkor ment az osztozkodás a különböző szintű vezetői értekezleteken. Az egyik legfontosabb a hétfőnkénti informális vezetői volt, amikor először 8 órakor az első titkárnál volt szűk körű egyeztetés, s aztán a Gajdócsinál, szintén szűk körű. És akkor utána jöttek az egyes döntéshozó testületek, akik végrehajtják ezeket. És állandóan ment a variálás, mert az összeg hatalmas volt. És akkor azt láttam, hogy ebben nagyon sok száz tétel volt, és természetesen megint nem fért bele a könyvtár. Kettőt föl lehetett volna építeni körülbelül ebből a pénzből akkori áron, nem egyet, kettőt, kompletten. Meg ne sértsek bárkit is: de vérlázítónak tartottam, hogy a megye adott pénzt a szeremlei néptáncsoportnak új csizmákra és hasonlókra, a nagy cél pedig megint elmaradt. Akkor megfogadtam, ha egyszer nekem valaha módom lesz erre befolyást gyakorolni, akkor biztosan másként fogok cselekedni. Akkor is azt gondoltam, hogy bármennyire tiszteletre méltó egy néptáncsoport munkája, ha a helyieknek nem fontos annyira, hogy legyen csizmájuk, akkor ennek a döntésnek a következménye legyen az övök. De egy ekkora intézmény, ami ma, tudjuk, látjuk, mennyi mindent szolgált vidékre is, az nem függhet ilyen tényezőktől, hogy XY tisztségviselőt most itt választották meg, és ezért viszonzásképp vissza akar osztani arra a helyre. A pénzmaradvány felosztása zömmel erről szólt. Kinek hol vannak a gyökerei, hol született, vagy honnan számíthat politikai támogatásra. Ha egyszer valaki a levéltárban kikeresi, hogy milyen döntések születtek, el fog ámulni, hogy egyik oldalon ment a kommunikáció, hogy nincs pénz erre, arra, amarra, a másik oldalon meg dézsával öntötték a pénzt nem igazán fontos célokra.

– *Elhangzott Gajdócsról, hogy nemcsak meghallgatott titeket, hanem olykor igazat is adott. Hogy volt ez Románnyal vagy Horváth Istvánval? Eredménytel tudatok-e képviselni érveket vagy véleményeket ti, kisebb beosztásban dolgozó munkatársaik? Fogadott-e el tőletek vagy bárkitől úgy ötletet bármelyikük is, hogy aztán fölkarolta, mögé állt és végig is vitte?*

– Szerintem igen. Horváth Istvánval pályám eleje kapcsán nem tudok nyilatkozni, mert akkor nagyon messze voltam tőle, vele kapcsolatban nincsen személyes élményem, de Románról igen, ő igényelte is ezt. Sokszor lement egészen meghökkentően mély szintekig, és szakelőterjesztéseket tárgyalt, amit az ember saját maga írt meg otthon, vagy a cégvezető kolléga, vagy más, Romány pedig belefogalmazta a javaslatait. Ez működött, igen. Egyébként Románynak a memóriája elképesztő volt. Ha nagyjából elhelyezem magam az akkori hierarchiában, tudom, hogy körülbelül hányadik sorban voltam, és nemcsak engem, a kollégáimat is név szerint ismerte. Én nem tudom, hány száz embernek a nevét tudta, de hibátlan volt, sose tévesztett. Ez olykor szinte félelmetes volt.

– *Felépült ez az intézményrendszer, nagyon sok elemével. Gajdócsi István sajnos váratlanul korán meghalt, és te lettél az utódja a megyei tanácselnöki székben. Ennek a történetéről, a részletekről kérdezek. Hogyan kerültél szóba mint lehetséges utóda, milyen módon választottak téged erre a pozícióra?*

– Ahogy egyetlen gyerek se tudja pontosan, hogy ő hogyan is lett, csak nagy általánosságban tudom, vagy sejteni vélem. Azt, hogy miért tettek a személyemre javaslatot, ezt ne tőlem kérdezd, nem tudom megmondani. Az időpont annyiban fontos, hogy eléggé forrongott már ott minden 1988–89 tájékán, és volt egy megyei pártértekezlet. Akkor már nem Romány volt az első titkár, hanem Szabó Miklós. Ezen a megyei pártértekezleten tabudöntögetésre készültek többen. Meg totemdöntögetésre. És hihetetlen érzéke volt a Gajdócsinak, mindenki meglepetésére bejelentette, hogy nyugdíjba vonul a következő év nyarán. Innentől kezdve értelmét veszítette, hogy a személyét támadják, már nem volt tétje. Elvette az élet. Akkor új összetételű megyei pártvezetés alakult és elindult a jelöltkeresés.

Úgy kezdődött számomra a történet, hogy a főnökeim elkezdtek időnként mondogatni, hogy „majd ha te leszel a megyei tanácselnök”, én meg néztem, hogy miről beszélnek egyáltalán. Így teltek hetek, hónapok, aztán egyszer csak megjelent egy hír, hogy akkor most valóban nekilátunk az utódkeresésnek. Ez most már reformidőszak, másként lesz minden, mint régen. Ugye, akkoriban az MSZMP már minden volt, csak nem különösebben virágzó párt. Eldöntötték, hogy a népfront égisze alatt összeállítanak egy jelölőbizottságot, megkérdezik a közvéleményt. A Petőfi Népe le is hozta, az első körben negyven jelölt volt. És akkor a negyven jelöltet végigkérdezték, hogy vállalja-e egyáltalán a megmérettetést. A megyei bíróság büntető kollégiumának a vezetője volt, aki engem megkérdezett. Akkor már tudtam, hogy most már nagyon komoly a dolog, és akkor kellett otthon nagyon elgondolkodnom, hogy beszállok-e a ringbe, vagy sem. Végül úgy döntöttem, hogy igen. Öt-re szűkült a jelöltek száma. Közülük néhányat maga az akkori politika szórt ki, például Simon Jenőt, akkori kollégámat, mert bedobta magát ezekbe a vitákba, és aztán nekirontottak, hogy: de bezzeg járási párttitkár voltál. Úgyhogy ezeket szelektálta az élet, maradtunk ketten. Kettős jelölés volt, kétfordulós választás. Lobbí volt, hogyne lett volna, Gál Gyulával⁴ rivalizáltam. Mellette az agrár lobbí harcolt, mellettem egy másik lobbí, és a végén sikerült nyernem.

– *Mennyi ideig voltál megyei tanácselnök?*

– Másfél évig voltam elnök. Hivatalba lépésem utána két és fél hónapra halt meg Gajdócsi István. Teljesen váratlanul, én a pontos diagnózist sem tudom, otthon, vacsora vagy ebéd után lefordult a székről, rosszul lett, és nem tért magához. Kimentem a kórházba, de nem engedtek be hozzá, haláláig az intenzíven volt.

– *Volt-e valamiféle testamentuma Gajdócsi Istvánnak? Tudjuk róla, hogy ő az utolsó éveiben az Elnöki Tanács tagja volt. Hagyott-e rád valamiféle örökséget például arról, hogy milyen irányba vezesd tovább a megyét?*

– Túl hosszú ideje ismertük már egymást. Nem kellett, hogy testamentumot hagyjon rám. Azt viszont sugározta önmagából, hogy az ember legyen emberséges. Normális és emberséges. A politikában nem hagyhatott végrendeletet, ott minden megváltozott, és ezt érezte. Nem tudom, hogyan élte volna meg a rendszerváltozást. Volt egy időszak, amikor azt kellett látnom minden tisztelem mellett, hogy valószínűleg nem értette már az új szituációt. Amint átvettem tőle a hivatalt, arra biztatott, hogy tartsak jó, normális kapcsolatot a megyében működő egyházakkal. Személyes kérése minimális volt. Nem kötötte meg a kezem. Mikor megválasztottak, a bemutatkozó beszédemben elmondtam: félreértés ne essék, én nem Gajdócsi István vagyok. Teljesen különböző, más személyiség vagyok, minden tisztelem mellett én nem ugyanazt fogom folytatni, amit ő. És ezzel nem elhatárolódní akartam tőle, hanem leszögezni, hogy nem vagyok a kreatúrája.

– *Ezzel együtt nem lehetett könnyű feladat Gajdócsi István tizenhét éve után beülni abba a székbe...*

– Nem volt hálátlan egyáltalán. A helyzet volt teljesen más. Akkor a legnagyobb kihívás az volt, hogy lehet békésen levezényelni a rendszerváltást vidéken is, nagyobb baj nélkül, normális keretek között. Mire én beléptem a hivatalba, lényegében már nem volt olyan MSZMP, amelyik beleszólt volna a dolgaimba, aztán négy hónap múlva meg is szűnt a párt. Aztán volt egy nagyon zűrzavaros állapot az általános választásokig. Ha jól

⁴ Gál Gyula agrármérnök, ebben az időben az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának gazdaságpolitikai titkára.

emlékszem, a megyében 60 bejegyzett párt volt. Minden héten legalább öt jelentkezett be, hogy fogadjam őket. Azt gondolták, növeli a legitimitációjukat, ha a megyei elnök fogadja a párt vezetőit. Már nagyon vártam a tavaszi választást, mert utána mindössze hat párt maradt. De komolyan gondolom: nem volt hálátlan örökség.

– *Ha jól emlékszem, 1988-ban született meg az a döntés, hogy mégiscsak lesz új megyei könyvtár. Ez már a te elnöki időszakod?*

– Még mindig csak a szándéknál tartunk, hiszen azt bemérték, hogy nincs erő végigvinni. A döntés végül is az alapos előkészítés fázisáig jutott el, hogy azért a területet kijelölték, és a terv elkészült. Eddig jutottunk el a rendszerváltásig. Akkor a kor divatja szerint, de akár azt is mondhatom, hogy egyetlen megoldási lehetőségként alapítványt hozott létre a megyei tanács. A megyei könyvtár alapítványában volt, azt hiszem negyvenmillió forint, és amikor a '90-es költségvetésnek a pénzmaradványát osztottuk föl – emlékezz, mit mondtam előbb –, nem volt az olyan nagyon hatalmas, de nem is volt már jelentéktelen összeg. Mikor a jelentést elolvastam este otthon, akkor gondoltam egy nagyot, hogy legyen megkerülhetetlen ez az ügy, emelni kell a negyvenmilliót százra, az már akkora pénz, hogy nem lesz könnyű megkerülni, se kiköpni, se lenyelni. És hát elköttem azt a hibát, hogy nem egyeztettem senkivel, hanem másnap én ezt előterjesztettem.

– *Mekkora vihart keltett?*

– Nem volt nagy vihar, ez szörnyen nagyképűnek tűnik, bíztam abban, hogy működik az elnöki tekintély. Megleپödtek, volt egy-két óvatos visszakerdezés, de kifejttem, hogy miért annyira fontos ez, és akkor tudomásul vették. Megszavazták, akkor jött a megyei tanácsülés. Ott a bejelentés meglepetést okozott, fölállt az egyik megyei tanácsstag, bácsalmási képviselő volt. Mi ez az örülség, ki az úristen tett erre javaslatot, hogy pont most? Fölálltam, mondom, hogy én. És akkor leült. Mindez arra bizonyíték, hogy ha akarsz valamit, és ha van súlyod, és biztos vagy önmagadban és abban is, hogy jó ügyet szolgálsz, akkor állj ki mellette! Engem ebben megerősítettek az akkor történetek, és hiszem ma is, hogy életem egyik legjobb döntése volt. Utána ugyanúgy lobbizt, huzakodás a központi kormánnyal, mint minden más ügyben. Úgy tudom, hogy három könyvtár versenyzett és egyedül ez volt, amelyik föl tudta mutatni, hogy elő van készítve, terület van, terv van, sőt van indítótőke is. Akkoriban volt az a szörnyű infláció, amikor 30 százalék feletti volt az áremelkedés. Ez a kamatokban is megjelent és a százmilliósi tőke, úgy emlékszem, kettőszáznegyven millió fölé hízta föl magát már '93-ra. És szerencsére ezt a jó ügyet támogatták mások is. Akkor Józsa Fábian volt például az egyik országgyűlési képviselő, ő is sokat segített.

– *Amikor a tanácsrendszernek vége lett, tehát az 1990-es választások után, a te megyei tanácselnöki működésed értelemszerűen véget ért. Te még önkormányzati vezető is voltál, vagy akkor már Kötörő Miklós váltott téged?*

– Nem, akkor egy érdekes helyzet állt elő. 1990 nyarán, tehát röviddel az országos választások után tartottuk meg az utolsó tanácsülést. Az akkori jogszabályok értelmében a végrehajtó bizottság átmeneti irányító szerepet vitt, lényegében ügyvivő testületként, tehát semmilyen pénzeket érintő döntés már nem született, a megyei intézmények működtetése volt a fő feladat az önkormányzati választásokig. Az önkormányzati választások két lépcsőben zajlottak. Először megalakultak a helyi, települési önkormányzatok, majd a helyiek elektorokat választottak, és ezt követően decemberben alakult meg a megyei önkormányzat. Közben egyeztettek a személyi javaslatokat, és az én funkcióm abban a pillanatban szűnt meg, amikor kihirdették, hogy Kötörő Miklóst megválasztották a megyei közgyűlés elnökének.

– *Az a személyes elköteleződésed jele, hogy a könyvtári alapítóványnak végül is Te lettél az elnöke, vagy az alapítás pillanatától, hivatalból, mint a létrehozó megyei tanács elnöke is Te voltál a vezetője?*

– Igen, az alapításkor már elnöke voltam, aztán amikor megszűnt a tanácselnöki funkció, és elmentem az OTP-be dolgozni, akkor a kuratóriumi elnökségről lemondtam. Akkor jó néhány évig, három vagy négy évig Kötörő Miklós volt a kuratórium elnöke. Az ő tragikus halálát követően aztán megint visszatért a funkció hozzám.

– *Annyi más alapítóvány élére állhattál volna, annyi más intézmény létrehozásában lehetett volna szereped. Miért pont a könyvtár volt, ami mellett ilyen erőteljesen letetted a voksod?*

– Nem azt jelenti nyilván, hogy nekem a többi nem volt fontos. Azért az egészségügyben a kórház, a szakorvosi rendelő kérdése megoldódott, egy csomó más nagy ügy megoldódott, a középiskolai programot simán végigvittük, megépültek az iskolák, hogy most néhány ilyen dolgot említsek. De itt volt egy nagy úr. Mert aki emlékszik a régre, nem is tudja mai fejfel fölfogni, hogy fért el abban a sarokban, a Városházán, a megyei könyvtár. Természetesen, mint minden embernek, nekem is volt egy gyerekkori élményem. Az én szüleim az akkori kor viszonyai mellett, bár nagyon egyszerű keretek között éltek, mindig vettek könyvet és lexikonokat. Ipari munkás volt az apám akkor, amikor én általános iskolás voltam, nem megyek tovább vissza az őstörténetbe. Elég az hozzá, hogy ahhoz voltam szokva, hogy amikor tanultam, és fölmerült egy hirtelen kérdés, akkor odamentem a polchoz, leemeltem a könyvet és megnéztem azt, amire szükségem volt. És ez nyilván nagyon sokat segített nekem később is a pályámon. Az egyetem meg el sem képzelhető könyvtárhasználat nélkül. Tehát abszolút személyes meggyőződésem volt, hogy mindazoknak, akiknek nincs esélyük arra, hogy otthon fölépítsenek egy komoly könyvtárat – márpedig ma tudjuk, hogy erre nem sokaknak van esélye –, akkor tudunk segíteni, ha olyan közönyvtárat hozunk létre, amelyik mindenki számára hozzáférhető. Az már egy külön szakma, már nem az én asztalom, hanem ennek a könyvtárnak a nagyszerű szakmai vezetéséé, hogy mindez a kor fejlett technológiájával kiegészítve, teljes számítógépes háttérrel, elektronikus archívumokkal, épüljön meg, hogy ez a szolgáltatás úgy legyen fölépítve, hogy hozzáférhető legyen akár Imrehegyen is. Ez már az ő munkájukat dicséri. Én abban voltam elkötelezett, hogy ennek a lehetőségét teremtsük meg, mert meggyőződésem volt, hogy e nélkül nincs esély a felemelkedésre. Fontos a Kerámia Stúdió, fontos a rajzfilmstúdió, de sokkal többeket érint egy ilyen intézmény, mint az említett műhelyek. Nem ellenük beszélek, hanem mert ez óhatatlan. Az utolsó lökést egy 1986-87-es munkahelyi kirándulás adta, amikor kollégákkal együtt elmentünk Békés megyébe, és Békéscsabán már volt új könyvtár. Két ipari tanuló gyereket láttam ott, nem Jókait olvastak, hanem barokk korabeli stílbútorok szakkönyvét forgatták. A könyvtár erről is szól. Nemcsak a humán, a reálműveltségnek is tárháza, az emberi tudás felhalmozott esszenciája.

– *Az intézményfejlesztésekkel megteremtődött a lehetőség arra, hogy számos új, értelmiségi munkakör jöjjön létre. Az értelmiség pedig mindig hajlamos a másként gondolkodásra. Sose volt szempont az intézményrendszer bővítésénél, hogy tulajdonképpen a politikai döntéshozók a saját ellenzéküknek ágyaznak meg a városban?*

– A rendszer nem volt ennyire okos. Hát egy cinikus összekacsintásra hadd emlékeztesselek. Míután az egyetemen társadalompolitikai tantárgyak tömegét tanultuk – olyan volt, amilyen volt –, én úgymond megúsztam, nekem nem kellett még egyszer a foximaxit⁵

5 Foximaxi: az MSZMP megyei pártiskolái, az oktatási igazgatóságok által működtetett marxista esti egyetemek, ahol a kádereket képezték, javarészt ideologikusan átértelmezett társadalomtudományokra.

elvégezni. Sokan szerették volna, de nem kellett. Már középiskolától kezdve tanultuk a politikai gazdaságtant. Amikor elkezdtem tanulni, még a sztálini polgárok voltak. Abban volt egy olyan tétel, hogy mivel a szocialista országok gyorsabban növekednek, mint a kapitalista országok, ezért elég húsz év, és utolérjük őket a fejlődésben. Most ha egy picit is gondolkodott az ember, ráadásul matekból az akkori alapfogalmakat elővette, és odaírt egymás mellé két számot, hogy 1000 meg azt, hogy 100. Ezer a németországi GDP, száz a magyarországi. És akkor azt mondd, hogy ezer nő évi 3 százalékkal a száz nő 8 százalékkal. Hát hány év az utolérés? És ezt minden értelmes ember tudta, mégis úgy tettünk, mintha lett volna realitása. A rendszer azzal is aláasta magát, hogy egyébként nagyon helyesen, kiterjesztette a közoktatást, megkövetelte a tudást, tanította a népet. És a nép egy idő után azt mondta, hogy értjük, de másként szeretnénk csinálni. Az időt megállítani nem lehet. Hogy ezek a kiváló, nagy tudású emberek átgondolták-e ezt? Nem hiszem, hogy átgondolták volna. Tegnap este későn hallgattam a Klubrádióban Magyar Bálint beszélgetését. Hiteles embert hozok föl, aki akkor is ellenálló volt. Arról szólt a beszélgetés, hogy mi volt a nyolcvanas években. Hogy mindössze maroknyi ember volt, aki szervezkedett, 2-3 tucatnyi, nem több. És hogy belátható időn belül eljön a szovjet rendszer összeomlása, még ők se hitték. Ezzel nem kisebbiteni akarom a magyar reformerek meg rendszeralakítók szerepét, de helyezzük már ezt kicsit világtörténelmi kontextusba! Gondolhattak volna arra, hogyha idejön a sok értelmiségi, legfeljebb a saját személyes pozíciójukra jelenthetett volna kockázatot, de nem foglalkoztak ezzel. A rendszer nem így működött.

– Végezetül arról kérdezlek, hogy mennyire volt ezekben a fejlesztésekben partner Kecskemét városa, a vezetők? Kétségtől mentes volt egy szigorú alá-fölé rendeltségi viszony a tanácsrendszerben, de mik voltak a személyes benyomásaid? Őszintén együttműködtek a megyeszékhely vezetői ezekben az intézményfejlesztési elképzelésekben?

– Minden olyan ügyben látványos volt az együttműködés, amit a város is szorgalmazott. Amikor, úgymond, „ajándékba kapta” a fejlesztést, akkor gyakorta úgy is viselkedett, mint a lobbiláncban minden szereplő. És taktikázott, hogy neki minél kevesebbet kelljen hozzátennie. Ez egy ilyen ösztönös játék volt. A rendszer valóban nem túl sok önállóságot adott a városnak, rész döntésekben igen, de ilyen nagy volumenű döntésekben, hogy például ide települ a Kerámia Stúdió, szerintem csak közölték a várossal a tényt, hogy milyen feltételeket teremtsen meg, ezt és ezt oldja meg, ez lesz a feladata. Igaz, általában utólag az élet igazolta e döntések helyességét. Romány Pál annak idején tartott személyes bejárásokat a városban, mint egy városi főépítész, összetoborozta a városi, megyei szakapparátus vezetőit meg más vezetőket, és szemlézett. Utána elrendelte, hogy a feltárt hiányosságokból mit kell megcsinálni. A költségvetés általában rosszul állt, de ha például a Széchenyiváros egyik utcájában lebetonozták a földutat, akkor az ott lakók közérzete biztosan javult. Ez gyakran azt jelentette, hogy az éppen futó terveket már megint át kell dolgozni, és nem alulról jött az igény, hanem fölülről. Ilyen gyakorta volt. Mondok egy konkrét példát: a Kereskedelmi- és Iparkamara mostani épülete egy szörnyen lepusztult laktanyaépület volt, úgy hagyták ott a szovjetek. Bejártuk egy alkalommal, siralmas állapotban volt. Emlékszem, mikor Romány Pál összegezte a napot, megkérdezte, hogy mi legyen az épülettel. Félhangosan, de kórusban morogtuk, hogy le kéne bontani. Akkor kirobbant belőle a düh, hogy ti csak bontani tudtok, építeni nem. Akkor már tudtuk, hogy értelmes funkciót kell találnunk neki. Lényeg az, hogy úgy gondolom utólag, igaza volt. Az épület túlélte, most van egy jó funkciója, szépen néz ki, sok rendezvény van benne. Ezt nem a város akarta, a város ugyanolyan lehorgasztott fejjel hallgatta a nagyfőnöki kirohantást, mint mi: na most, akkor erre megint pénz kell.

Vagy egy még régebbi példa. Amikor föltúrták a főteret, amin átvezetett a sárga köves út, és hirtelen beállt a csend és a jó levegő, akkor átszólt a megyei első titkár meg a megyei elnök, azonnal összerántották a városi tanácsot, és megszavazták, hogy ez maradjon is így, ne vigyék vissza a forgalmas közutat a főtérre. Meg lehetne ma ezt tenni? Nyilván nem. Egy kicsit a felvilágosult abszolutizmusra emlékeztető döntések voltak ezek akkor.

– *Mondtad korábban, hogy tulajdonképpen ajándékba megkapta a város az új intézményeket, amelyek a megyei vezetők döntései következtében létesültek a megyeszékhelyen. De hát abban az időben a város költségvetése is a megye hatásköre volt. Az ajándék mellé odarendelték a működés költségeit is?*

– Nem mindig. Ez is huzakodás volt. De mondok fordított helyzetet is, amit nem szoktak tőlem megkérdezni. Mikor én elnök lettem, örökölt kaptam a megyei tanács apparátusára vonatkozó intézkedést, hogy brutális létszámcsökkentés, leépítés legyen. De azt nem kaptam örökölt, amit a saját programomban tűztem ki célul, hogy tessék visszaadni Kecskemétnek a színházat, adjuk oda a művelődési központot és így tovább. Pár ilyen intézményt átadtunk Kecskemét városának. Mert ha nézzük a történelmet: a színházat Kecskemét polgárai hozták létre, az övék volt, csak '49-ben államosították. Mi köze van hozzá a megyének? Tehát azért vissza is adtunk dolgokat, nem csak szaporítottuk a megoldandó feladatokat. Vegytiszta megoldás a költségvetésben sohasem volt, szerintem nem is lesz.

Az interjút Kriskó János készítette

Ramháb Mária

„A világon mindenkinek fontos lett ez az építkezés”

– *Kezdjük a rövid élettörténeteddel!*
– Baján születtem, itt éltem 18 éves koromig. Utána volt egy pedagógus pályaszakasz az életemben, és azt követően kerültem Kecskemétre.

– *Hol tanítottál?*
– Bács-Kiskun megyében három településen, Katymáron, Érsekcsanádon és Akasztón. Akasztón töltöttem 4 évet, onnan kerültem ide. Kecskeméten még tanítottam egy évet, de akkor már a könyvtárban dolgoztam.

– *Hogyan lettél könyvtáros, hiszen a végzettséged nem könyvtárosi?*
– Akasztón azt a hagyományt folytatták, amit azelőtt számos iskolában: mindig a legfiatalabbra bízták az iskolai könyvtárat. Ez velem is megtörtént. Az iskolában éppen egy szakfelügyeleti látogatás kezdődött, amikor előtte néhány héttel átvettem a könyvtárat. Természetesen nem gondoltam, hogy az én felelősségem lenne, hogy mi történt azelőtt az iskolai könyvtárban, de érdekelt, hogy egy szakfelügyelő mit gondol, milyennek kellene lennie a könyvtárnak. Varjasi Pista bácsi elmondta nekem, hogy néz ki egy rendes iskolai könyvtár, és megállapodtunk abban, hogy néhány hónap múlva visszajön, és akkor megnézi, hogy sikerült-e megvalósítanom bármit is ezekből.

– *Ezek szerint nem úgy nézett ki a könyvtár, ahogyan a szakfelügyelő elvárta volna?*
– A kiinduló állapot a szokásos volt: a magyar szakos tanteremben két szekrényben voltak könyvek, természetesen szinte minden újdonságot nélkülözve. Én magam is a saját könyveimet hordtam be az órákra. Pista bácsi elmondta, hogy az egyik fő cél legalább egy könyvtári helyiség lenne. És akkor körbejártam az iskolát, találtam egy olyan osztálytermet, ami kezdetben közös funkciójú volt, de aztán nagyon rövid időn belül iskolai könyvtárrá alakítottuk át. Nagyon hálás vagyok ezért az egykori igazgatónak. Azóta is sokszor eszembe jutott, hogy ez az iskolai könyvtár nagymértékben hozzásegített ahhoz, hogy a gyerekekkel sokkal, de sokkal többet tudtunk megélni mindabból, ami az órába nem

Ramháb Mária Baján született, magyar-történelem szakos tanárként, később könyvtárosként diplomázott. 1990 óta a Katona József Könyvtár igazgatója. Szakmai közreműködésével 1993–1996-ban épült fel a könyvtár kecskeméti, központi épülete, mely akkor az egyik legnagyobb kulturális beruházás volt az országban. Folytonos megújulásával, szolgáltatásbővítéssel az intézmény másfél évtizede az ország egyik leglátogatottabb könyvtára, amely a babáktól a nagyszülőkhöz európai színvonalú szolgáltatást nyújt. Irányításával létrejött a megyei könyvtár kistépelülési szolgáltató rendszere, amelynek már közel 60 tagja van Bács-Kiskun megyében.

fért bele. Nekünk nagyon fontos menedék is volt az iskolai könyvtár, amit saját magunk rendeztünk be. Sikerült egy kevés pénzből új könyveket is venni ebbe a könyvtárba, és tulajdonképpen az lett a tanítási órák utáni helyünk, ahol nagyon komolyan folyt a további közös olvasás és beszélgetés. Nem az a szabályos könyvtár volt abban az értelemben, hogy precízen és pontosan a helyén lett volna minden. Nem voltak például a könyvek katalogizálva, de a hely szellemiségében és lehetőségeiben nagyon sokat nyújtott.

Sokat tanítottam a saját osztályomban, így szinte minden délutánt ott töltöttünk. Működött az olvasókör, és az osztályom tanulóinak legalább a 80 százaléka kapcsolódott ehhez. Foglalkoztam a gyerekekkel színjátszó körben is, akkor már volt C kategóriás színjátszó rendezői engedélyem. Nagyon sok oldalról próbáltunk egy-egy fontos kérdést megragadni, feldolgozni, és hát az iskolai könyvtárnak ebben kulcsszerepe volt.

– *Hogyan kerültél Lisztes László¹ megyei könyvtárigazgató látókörébe? Elterjedt a híre, hogy valaki működött egy jó iskolai könyvtárat Akasztón?*

– Nem egészen. Aki az iskolai könyvtárat kezelte, annak legalább egy alapfokú tanfolyamot el kellett végeznie, amit abban az időben a megyei könyvtár szervezett. Befejezéséért írásbeli és szóbeli vizsgát kellett tenni. Az akkori megyei könyvtárigazgató jött a helyszínre vizsgáztatni. Nekem az írásbeli vizsgám hibátlanul sikerült, ezért nem kellett szóbeliznem. Így aztán egy pár mondatos beszélgetésben tájékozódott arról, hogy mit is csinállok. Kérdezte, milyen terveim vannak. Akkor arra készültem, hogy megvárom, amíg az osztályom elballag, és választok majd esetleg Kecskemét, vagy pedig Szeged között, hiszen ott tanultam. Ezt követően röviddel, még 1975-ben megkeresett levélben Lisztes László, hogy tárgyaljunk a kecskeméti lehetőségekről. Én semmiképpen nem akartam könyvtáros lenni, hiszen nagyon sikeres volt a pedagógusi munkám, nagyon szerettem a tanítást, kiváló osztályom volt. Nem gondoltam semmiféle pályamódosításra. Viszont ahhoz a kistelephelyhez engem kizárólag csak a gyerekek és néhány számomra fontossá vált felnőtt kötött. Azt nem tudtam elképzelni, hogy az osztályomat félbehagyom, nem akartam semmiképpen sem új osztályt kezdeni, mivel nem terveztem az életemet Akasztón leélni. Ezért tényleg foglalkoztatott, hogy amikor a gyerekek elballagnak, akkor hogyan tovább. Úgy gondoltam, hogy maximum még egy évet maradok ott, de már osztály nélkül. Ekkor jött a megkeresés a könyvtárból, ez is ösztönzött arra, hogy Kecskemétre költözzek.

– *Eleve a gyermekkönyvtárba hívtak?*

– Nem, a központi könyvtárban kezdtem. Magyar-történelem szakos tanárként tájékoztató könyvtáros lettem. Voltak alapvető feltételeim nekem is. Rögtön elmondtam, hogy nem szeretnék tartósan itt dolgozni, de amíg itt leszek, igyekszem a tőlem telhető megtenni. Az állást csak úgy vállaltam el, ha taníthatok mellette. A Czollner Téri Általános Iskolában kaptam lehetőséget erre.

– *Miben volt más a Czollner téri iskola, mint az akasztói?*

– Teljesen más helyzet volt. Óraadó tanárként tanítottam magyart. Viszonylag rövid időn belül kiderült, hogy ez az általános iskolában nem működik, ott vagy ott van az ember teljes lényével és teszi a dolgát a neveléssel, oktatással együtt, vagy nem működik a dolog. Rendkívül nehéz volt a könyvtárban úgy tájékoztató munkát végezni, hogy közben folyamatosan fél szemmel az órát lestem, hogy el ne késsek. Szerencsére közel volt a

¹ Lisztes László (1929–2001) bibliográfus, a Katona József Megyei Könyvtár igazgatója 1972–1985 között.

Czollner tér. Az is érthető volt, hogy mint óraadó, az egyik leggyengébb képességű osztályt kaptam. Ez nekem óriási különbség volt a saját osztályomhoz képest, hetekig, hónapokig nem is találtam a szálát, mert annyira meglepett, hogy egy városban ilyen gyenge tanulmányi eredménnyel és felkészültséggel el lehet jutni a felső tagozatba. Akasztón soha nem volt semmiféle fegyelmezési problémám a gyerekekkel, itt viszont számtalanszor előfordult, hogy már amikor befordultam a Czollner térre, hallottam, hogy „várnak.” Inkább arra volt jó a tanítás, hogy magamban tisztázzam, valójában mit szeretnék. Akkor el is döntöttem, hogy ha befejeződik a tanév, ezt ebben a formában nem folytatom. Kaptam az iskolától egy teljes pedagógus álláshelyre ajánlatot, de akkor már...

– ...akkor már vonzóbb volt a könyvtár?

– Akkor már nagyon meggondoltam azt, hogy hogyan menjek tovább, mert közben a könyvtárban is belekezdtem egy fontos munkába. Mondtam ugyan a könyvtár vezetésének, hogy nem szeretnék hosszabb távon könyvtáros lenni, de azt mondták, hogy nem baj, attól még mindenképpen hasznos lehet, ha elvégzem az egyetemen a könyvtár szakot. Az biztos nem árt.

Rögtön kaptam egy személyes feladatot is, a külterületi kulturális program szervezését, ami tényleg egy teljesen egyedülálló, a munkaidőmön kívüli lehetőség volt. Ez a kettő így egyszerre elindult és úgy láttam, hogy érdemesebb jobban megismerkednem ezzel a szakmával. Egy év telt el összesen, amikor felkértek a gyerekkönyvtár vezetésére, ami megint egy marasztaló lépés volt. Akkor már azért elég világosan láttam, megtapasztaltam azt, hogy sokféleképpen lehet foglalkozni a gyerekekkel. Nem csak úgy, hogy az ember 45 perces tanórákra felbontott, kötött tananyaggal dolgozik. Ha valaki kellőképpen kreatív, és kihasználja azt a lehetőséget, hogy a gyerekek többnyire önként jönnek a könyvtárba, akkor ott fantasztikusan sok jó lehetőség adódik. Akasztóról Kecskemétre jött az osztályomból a hat legjobb tanuló. Egy kicsit úgy is éreztem, hogy össze kell őket tartanom, nekem is egy kapaszkodó volt, úgyhogy belőlük rögtön alakult egy könyvbarát klub, ahová elhozták néhány osztálytársukat is. Ez egy olyan szál volt, ami összekötött bennünket, amíg le nem érettségiztek.

Ebben a bizonyos külterületi kulturális programsorozatban, ami a tanyavilágban zajlott, két irányban gondolkodtam. Az egyik nyilván a felnőtteknek valamilyen érdekes, őket érintő, megmozgató program volt. A középiskolás könyvbarát klubosoknak pedig az volt a nagyon nagy kihívás, szinte felnőttfeladat, hogy ezzel párhuzamosan a gyerekprogramokat szervezzék. Hatalmas élmény volt ez az ottani gyerekeknek, nagyon sok játékkal, dramatizált mesével, olvasással. Az akkori királylányt alakító Koleszár Márta ma a Gyermekvilág vezetője, évtizedek óta zajló országos, megyei olvasásnépszerűsítő játékok kitalálója, megvalósítója egy alkotó csapatjátékosként. Ennek szerves folytatásaként alakultak aztán Kecskeméten is a meseországi² próbálkozások.

Volt tehát ez a négy évig tartó kulturális programsorozat kint a tanyavilágban, ami akkor ért véget, amikor a gyerekek leérettségiztek. Akkorra már nekem is egyre több olyan feladatom gyűlt össze, amibe mindez már csak nagyon nehezen fért bele, bár ezek mindig estebe, éjszakába nyúló programok voltak. Egész életemben mindig meghatározók voltak a személyes együttműködések és kapcsolatok. A tanyavilágból is elment néhány kiváló

2 Meseország: A Katona József Könyvtár évente ismétlődő mesemondó találkozója a megyei gyermekek számára, ahol Meseország királya (dr. Kriston-Vízi József néprajzkutató), királynője (Ramháb Mária könyvtárigazgató) és a Bölcsék Bölcsé (dr. Kriza Ildikó néprajzkutató) előtt mesélnek a 4-500 mesemondóból kiválasztott gyerekek. A harmadik próbatétel után az alsóházi és felsőházi mesemondók beköltöznek a kacsalábon forgó kastélyba, ahol Meseország változatos rangjait és címeit – herceg, hercegnő, nádor, kancellár, kincstárnok, lovag – nyerik el egy évre.

ember, ami azt jelentette, hogy már nem voltak meg a partnerek, akikkel ezt hitből, meggyőződésből tudtuk jól csinálni. Komoly sorozatokra kell gondolni, mint például Kálmán Lajos népzenekutató sorozata, aki zseniálisan nehéz ember volt. Nemcsak a kecskeméti Tánczos Péter együttes³ köszönhet sokat neki, hanem a tanyavilágban is olyan hatással volt az emberekre, hogy újra leszedték a citerákat a padlásokról. Együttesek alakultak, volt miért összejárni újra az embereknek, kedvükre zenéltek, daloltak, bekapcsolódtak a népzenei életbe ezek a kisközösségek. Volt egy összetartó erő ezekben az emberekben. Egészen páratlan időszak volt ez, hiszen hosszú-hosszú évek óta már nem volt ezekben a tanyasi iskolákban igazán élet. Fantasztikus felüdülés volt az embereknek, hogy egyrészt hozzájuk jönnek, beszélnek érdekes dolgokról, másrészt – és ez talán még fontosabb volt – alkalom, lehetőség adódott arra, hogy ők vendégeket várjanak, szeretettel fogadjanak minket. Lengyel Dénes mondasorozata vagy Kálmán Lajosné, Flóra néni utazássorozata nagyon emlékezetes volt. A hetvenes évek végén vagyunk, a nyolcvanas években, amikor nemhogy a tanyavilágból nincs komoly kitekintés, de a városból is alig, hiszen kevesen utaznak, s mivel nincs internet, nincs virtuális utazás sem.

Emlékezetes számomra egy-egy megzenésített diasorozathoz kapcsolódó előadás, ami- ben meg lehetett figyelni azt, hogy minél magasabb tudású, a saját szakterületét minél jobban ismerő ember jött közéjük, annál egyszerűbben tudott beszélni az emberekhez. Óriási élmény volt! Jelen volt még az iskolázatlan rétegben is a természetes intelligencia, pontosan értették, hogy miről szólnak ezek az előadások. Elég sok időt fordítottam arra, hogy összeválogassam azokat a helyeket, ahol egyáltalán ezt be tudtuk indítani, Jakabszállás, Orgovány, Nyárlőrinc, Kecskemét környékén hét helyszínre jártunk kéthavonta. Mindig nagyon vártak bennünket. Ma is úgy gondolom, hogy ez nagyon komoly összetartó erő volt ott, a tanyavilágban.

Négy évig tartott, nagyon szép korszak volt, kaptam is ezért egy nívódíjat. Aztán, amikor véget ért, akkor kezdtek el – egy országos sajtócikk hatására – többen érdeklődni, még Gajdócsi⁴ elnök úr is, hogy hát miért is fejeződött be ez a sorozat, amikor úgy hallja, hogy milyen fontos volt ez a tanyavilágban élőknek. Esetleg támogatás hiányában? Hát valóban, abban a négy évben biztos jól jött volna némi támogatás, de ez már semmiképp nem pénz kérdése volt. Nem lehetett csak pénzzel azt tovább folytatni, amikor a körülmények, az emberek változtak. Nekem is nagyon fontos időszak volt az életemben, hiszen én nem éltem tanyán, nem ismertem semmit az ottani életből. Megérett bennem, hogy sokkal többet kellene törődni az ott élő emberek élethelyzetével, főleg a gyerekekkel. Éreztem, vissza kell térnem még oda. Azóta rengeteget változott a világ, de a kihívás megmaradt. Éppen most van egy európai uniós pályázati kiírás alatt, amely meghívta könyvtárunkat egy bibliobusz elkészíttetésének a támogatására. Ez a legkorszerűbb technikát is tartalmazó mozgó könyvtár nemcsak könyveket, friss információkat vinne a tanyavilágban élőknek, hanem programjaival újra lehetőséget kínálna az embereknek a találkozásra, néhány órás együttlétre. Nem tudom, sikerül-e beadnunk a pályázatot a jelenleg éppen zajló fenntartóváltások miatt.

– *Mire ez a sorozat véget ért, lassan az egyetemet is befejezted!*

3 Tánczos Péter együttes: Az Univer Zrt. által támogatott, hagyományörző céllal, 1974-ben alakult népzenei együttes. Dalkincsüket csak tiszta forrásból merítik. Főleg Kecskemét és környéke népzenejét ápolják dr. Kálmán Lajos népzenekutató gyűjtéseiből, de esetenként az ország más tájegységeinek dalait is másorra tűzik.

4 Dr. Gajdócsi István (1924–1989) jogász, 1972–1989 között a Bács-Kiskun Megyei Tanács elnöke, 1985–1989 között a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának tagja.

– Befejeztem az egyetemet, és tulajdonképpen eljutottunk '83-ig, amikor is nagyon sok minden történt. A gyerekkönyvtár hihetetlenül zsúfolt körülmények között működött a Kisfaludy utcában, mintegy 50 m²-en. Ettől eltekintve azt gondolom, hogy fantasztikus dolgokat lehetett ott megtenni mégis. Rengeteg csoport járt már akkor is a gyermekkönyvtárba. Voltak nagyon kiváló pedagógusok, akik fölismerték azt a lehetőséget, hogy azon a kis zsebkendőnyi helyen a kortárs magyar irodalom jeles képviselőivel találkozni lehet. A könyvtár volt az a hely, ahol egyáltalán az akkori kortárs írókkal – Tamkó Sirató Károllyal, Horgas Bélával, Janikovszky Évával, Vargha Balázssal, Varga Domokossal – úgy tudtak találkozni a gyerekek, és egyáltalán, úgy szereztek tudomást arról, hogy ezek az írók léteznek, hogy a könyvtár adott ehhez háttérrel, szellemiséget és olvasnivalót. Lassan-lassan bekerült mindez a tanórákra is, tehát ezek nagyon fontos lépések voltak.

– *Mikor találkozottál először azzal, hogy új, korszerű könyvtáráépület kellene?*

– Amikor én idejöttem, a Városháza épületében működött a könyvtár. Tényleg borzalmas állapotok voltak, de én már úgy érkeztem, hogy mindenki arról beszélt, hogy itt könyvtárat kell építeni. Emlékszem rá, nagyon meglepő volt számomra, hogy rögtön milyen lemondóan folytatódtak a mondatok: „De hát ez szinte képtelenség!” És folyamatosan az volt a levegőben, hogy ez olyan nagy álom, elképzelhetetlen szinte, hogy meg lehessen valósítani. Akkor most itt egy jó néhány ember úgy él, úgy dolgozik, vagy úgy jár könyvtárba, hogy ez örökre megváltoztathatatlan? Ez valahogy felfoghatatlan volt számomra.

Nagyon korán belesöpöpentem én ebbe a kérdésbe, hiszen abban az időben már volt olyan a terv, amelyik a megyei könyvtár építését komolyan célul tűzte ki. Az a könyvtár, ami most áll, tulajdonképpen a nyolcvanas évek végén már a rajzasztalon megszületett. Előtte a Kisfaludy utcára már készült egy terv, de az a kiviteli terv szintjén megállt. Mindig megvoltak azok a fontos okok, ami miatt mégsem indult el a könyvtár építése. A könyvtárat arra a telekre képzelte el Farkas Gábor építész, ahol végül a szakszervezeti könyvtár épült, de korábban is voltak különböző próbálkozások. A legnehezebb volt azoknak a csábításoknak ellenállni, hogy elég, ha csak egy kicsit jobb lesz, mint a városházi elhelyezés. Fontos alapelv volt, hogy egyszerűen nem mehet bele a könyvtár olyan kompromisszumokba, amiből biztos, hogy nem lehet a későbbiekben jól kijönni. Felvetődött a Technika Háza épületként, többféle elképzelés volt. Ma is azt mondom, hogy igen tetemes pénzbe került volna annak olyan szintű átalakítása, ami egy korszerű könyvtár befogadására alkalmassá tette volna. Vagy képbe került a volt szovjet laktanya, amiben a borkombinát kezdett el működni.

– *Arra a laktanyára gondolsz, ahol ma az iparkamara található?*

– Igen, ők költöztek később oda. Amikor nagyon rossz körülmények között működik egy szolgáltatás, akkor különösen nagy felelősség, hogy mit mondunk. Azt-e, hogy akkor tovább maradunk ebben a nyomorban, vagy pedig azt, hogy ettől minden csak jobb lehet. Látszólag ez volt a helytálló mindarra, ami minket a Városháza sarkán fogadott. Abban az időben már tízen fölül volt az úgynevezett külső raktárak száma, az 1897-ben pár száz kötetrel induló könyvtár addigra már több százézes könyvvállományá bővült.

– *A könyvtár mindig is a Városháza épületében volt?*

– Igen, kerekén 99 évig volt a Városháza épületében. Valójában 1897-ben tudtak úgy dönteni az akkori felelős döntéshozók, hogy ez egy nagyon fontos szolgáltatás, hiszen a könyvtár a város legszebb épületébe került be. A Városháza épülete a mai napig is kiemelkedő építészeti jelenség, a város központjában áll. Nekünk közkönyvtárként ez már akkor

is egy rendkívül fontos dolog volt. Ezért törekedtünk ennek a központi elhelyezésnek a megőrzésére, ami sikerült is. Egészen másként lehet a városközpontban működni, mint ha eltolódunk a város bármelyik irányába. Lényeges volt az is, hogy kulturális intézményként az új könyvtár lehetőleg szép épület legyen. Ma már tudjuk, hogy a megépült könyvtár Pro Architektúra-díjas épület lett, és mind a két tervező⁵ a ház elkészülte után kapta meg az Ybl-díját, amiben jelentős szerepe volt ennek az épületnek is. Ugyanez elmondható a belsőépítészeiről is, ami a Batta Imre vezette Interdesign Alkotóközösségnek – aminek az építészekkel együtt én is tagja voltam – köszönhető. A könyvtár építészeti megjelenésében teljesen illeszkedik a városközpontba. Nem véletlenül van több mint kilencvenezer Zsolnay-cserép a tetején. Funkcionálisan viszont ahhoz kellett igazodniuk a tervezőknek, amit már a szakma határozott meg. Kevés ilyen könyvtár épült.

– *A tervezési program összeállításában is benne voltál?*

– Természetesen igen. Tulajdonképpen a nyolcvanas évek végén, amikor egy néhány évig Krajcsovicz Mihály volt a könyvtár igazgatója, akkor mellette az új beruházással kapcsolatos feladatot szakmailag már én képviseltem. És a tervezés időszakában is folyamatosan dolgoztam a tervezőkkel, valamint még két külső szakértővel. És hát nyilvánvaló, hogy ott voltam a teljes kivitelezésnél. 1993-ban történt meg az alapkövetel. Én 1990 óta vezetem ezt az intézményt, így tulajdonképpen a teljes kivitelezési folyamat már az én munkámhoz kötődött. Ilyen szempontból biztos vagyok abban, hogy ez hasznos volt, hiszen szakmailag is volt lehetőségünk megfogalmazni mindazt, amit szerettünk volna. Tudtunk minden olyan változtatást képviselni, ami ahhoz volt szükséges, hogy ez a könyvtár ma, 15 év után is vállalható legyen. Ha ma épülne, kevés változtatást igényelne, pedig óriási változások zajlottak le körülöttünk az elmúlt másfél évtizedben. Ennek ellenére a könyvtár állja a sarat.

– *Ezek szerint korszerűnek tekinthető mindmáig.*

– Teljes mértékben! A legfontosabb az, hogy ne mulassza el az ember a jó pillanatot. Ha a könyvtár előbb felépül, biztos, hogy sok mindent elvesztettünk volna, amit utólag nagyon nehéz pótolni. Ilyen első helyen például a teljes körű gépesítés. Ha már ennyit várunk, akkor szerintem érdemes volt a legjobb pillanatot kivárni. 1993-ban tudtuk megnyerni a központi támogatást, addigra érkezett el a könyvtári alapítvány is oda, hogy jelentős tőkével szállt be a beruházásba, a költségek csaknem egyharmad részét biztosította.

– *Ki lehet mondani, hogy ez volt a kovász, hogy ettől tudott életképes lenni az elképzelés?*

– Teljesen meg vagyok arról győződve, hogy ha nem született volna meg az a döntés, hogy az építési telek, a kész tervdokumentáció kerüljön az alapítványhoz, és az induló 100 millió forint, akkor mi lecsúsztunk volna az alkalmas pillanatról. Abban az időben a megyei könyvtár úgynevezett címzett támogatással épült. A parlamentben egy csomag keretében tárgyalták a kérelmünket, többféle témakör volt benne, és mi voltunk ebben a csomagban az egyetlenek, akik olyan súlyú önerőt tettünk a tervezett beruházáshoz, ami megkerülhetetlen volt. 850 millió forintos bruttó beruházásról beszélünk, amihez 200 millió forintot az alapítvány biztosított. Ez egy nagyon lényeges kérdés volt. Másodszori kísérletre sikerült, az első alkalommal nem tettünk hozzá pénzt, akkor elúszott a támogatás. Biztos vagyok benne, hogy ha másodszorra nem így dönt a kuratórium, akkor megkerülhetőkké válhattunk volna, mert nagyon sok más ügy volt. Viszont a következő

5 Mátrai Péter (1948) Ybl-díjas építész, belsőépítész, zeneszerző és Major György (1959) Ybl-díjas építész, belsőépítész, a Katona József Könyvtár tervezői.

évben már ott volt Szolnok, előttünk pedig csaknem tíz évig nem épült megyei könyvtár. A szakmában ezt természetesen folyamatosan figyelemmel kísértük, hogy hol, milyen mozgólódás van. És az volt az a pillanat 1993-ban, amikor nekünk le kellett tennünk az alapkövet, hogy ezt a támogatást mi vigyük el, mert utána mintha fölpörögtek volna az események. Nekünk itt úttörő szerepünk is volt, hosszú idő után megtört a jég, így utánunk minden évben átadtak egy jelentősen bővített, korszerűsített megyei könyvtárat, sőt Debrecenben is újat építettek.

– *1993-ban sem volt 850 millió nagy összeg, hogyan lehetett ebből gazdálkodni?*

– Tulajdonképpen nagyon kevés pénzből épült fel ez a könyvtár ahhoz képest, hogy mekkora az alapterülete, és hogy milyen jelentős építészetiileg is. Nagyon sokan, a szakemberek közül is, megdöbbennek, hogyha még az áfat is leszámítjuk, amit nem lehetett visszaigényelni, akkor milyen kevés forrás maradt, mégis befejeztük.

– *Benne tudatok maradni a keretben?*

– Az alapítvány tett még hozzá a végén egy keveset. Mi egy úgynevezett kötött címzett támogatásból építkeztünk, ami a korábbi támogatási formákhoz képest nagy biztonság volt, mivel – a korábbi évek gyakorlatától eltérően – előre három évre eldöntötték, hogy milyen ütemben kapunk pénzt. Viszont a megadott keretet egy fillérrel sem lehetett megváltoztatni. Korábban minden évben újra és újra döntöttek. Ott az volt a bizonytalanság, hogy vajon folytatható-e a beruházás a következő évben. Nekünk viszont azt a bravúrt kellett elérni – ez pont az az időszak, amikor hatalmas, szinte óránkénti változás van a devizaárfolyamokban, a vámpótlék is életbe lép –, hogy befejezzük, amit elkezdünk. Ebben az épületben nagyon sok importeszköz van, tehát különösen fontos volt, hogy miként tudjuk stabilizálni a megállapodásunkat, mert a változásokat nem tudtuk volna anyagiakban követni. Ugyanakkor azt is elsődlegesnek tekintettük, hogy mindenből a legkorszerűbb és az abszolút minőség kerüljön be az épületbe. Ezt csak úgy lehetett elérni, például a berendezésnél, hogy a minőség megőrzése érdekében csökkentettük a mennyiséget. Ma is ennek köszönhető – a folyamatos, gondos karbantartás mellett –, hogy tizenöt év után is szinte újszerű a belső berendezés. Azért ezek rendkívül fontos dolgok voltak, hiszen egy kulturális intézménynél szinte elképzelhetetlen, hogy építés után néhány évvel már szalad valaki, hogy felújítsunk vagy kicseréljünk valamit. A minőségi követelmények betartásában kiváló partner volt a szállítók többsége. Érdekes módon a mai napig sokakkal tartjuk is a kapcsolatot, mert ők is úgy tartják számon, hogy közös, nagy erőfeszítés volt a könyvtárunk felépítése.

– *Referenciahely vagytok?*

– Hát ez természetes! Éltünk is ezzel a lehetőséggel nagyon sokszor. Tudtuk, hogy ez az az időszak, amikor például a tűz- és vagyonvédelemben számos korszerű dolog akkor került be először az országba. Csak úgy lehetett megbirkózni ezzel anyagilag, hogy mindig azt mondtuk a partnernek, mielőtt kimondja az árat, ossza el kettővel, mert itt annyi pénz nincs, viszont referenciahelyként biztosan sokat fogunk tudni segíteni, hogy valahol működés közben lehessen tanulmányozni ezeket a rendszereket. A lényeg az, nekünk megadott, hogy egy abszolút korszerű könyvtárat építsünk az akkori legmagasabb szintű számítástechnikával, szoftverekkel, hardverekkel. Azóta is ezt a szellemiséget próbáljuk képviselni és folytatni, hogy lehetőség szerint az első helyen a minőség álljon.

– *Az eredeti tervekhez képest kellett-e szakmai kompromisszumokat kötni az anyagi kötöttségek miatt?*

– Lényeges tudni azt, hogy ez egy tervpályázat volt, abból választotta ki a zsűri a tervezők munkáját. Viszont nem az a terv épült meg szerencsére, amit ők terveztek, hanem azt egy pályadíjjal megköszönték, utána azonban lehetőségünk nyílt arra, hogy újragondoljuk velük közösen az egészet. Hallatlanul megnehezedik az ember dolga, ha egy könyvtárban nem lehet átlátni a tereket. Ezért kértük a szakértőkkel átalakíttatni a térbeosztásokat, a földszinti nagyterem, a raktár helyének megváltoztatását. Ezek nagyon lényeges kérdések voltak, hiszen így most a könyvraktár egyetlen ajtónyitásra van a háttérben ahhoz az olvasóteremhez, ahonnan a legtöbb bekötött folyóiratot, helyben használható dokumentumot biztosítjuk. Ez időtakarékoság szempontjából az olvasónak előnyös, de munkaerőkímélő is. Amikor egy ilyen épület készül, akkor a leglényegesebb az, hogy az ember gondolkodjon a működtetésben, a fenntarthatóságban, abban, hogy miként fog ez egyáltalán funkcionálni.

– *Ilyen feladat nem volt a Te előlekedben sem. Honnan értettél hozzá?*

– Akkor azért már több mint tíz éve a könyvtárban dolgoztam, így jól ismertem minden munkafolyamatot, az emberek igényeit. Sok mindent azonban menet közben tanultam meg. Természetesen nem tanították az ELTE-n, a könyvtár szakon, hogy miként működik egy jó tűzvédelmi rendszer, de hát mindenhova elmentem, ahol lehetett tanulni, tapasztalatot szerezni ezekről. Nagyon sokat kellett utánajárni, számtalan kiállításon, vásáron, szak fórumon és mindenhol igyekeztem információt összeszedni. Nagyon izgalmas például a számítástechnikában, ha van az embernek egy megbízható partnere mondjuk az integrált könyvtári rendszerek terén. Valamirevaló cégnek megvannak a hardveres és a szükséges további kiszolgálóegységekhez is a kapcsolatai. Így tulajdonképpen bevezettek abba a világba, ahol ezeket meg lehetett ismerni. Nagyon nehéz volt, mert igazából nem nagyon volt szakember, aki segítette volna ezt a munkát. Amikor ez a ház még épült, a könyvtár a Városháza épületében rendkívül kis létszámmal működött, sok-sok olyan szakembert nélkülözve, akik ezekhez a területekhez értettek volna. Az építésben és a funkcionális dolgokban két budapesti kolléga szakértelmét vettük igénybe mi is. Izgalmas munka volt, minden hétfőig, szombaton és vasárnap a szakértőkkel dolgoztunk, hétfőn a tervezőkkel egyeztetünk. Ez egy igen intenzív 2-2,5 éves munka volt.

– *Amikor eldőlt, hogy melyik a nyertes terv, a szabad utat meghagyták, hogy az összes funkcionális szempontot beépítsék?*

– A meghívásos tervpályázatnak volt egy szakmai koncepciója, annak a megfogalmazásában még nem vettem részt. Annak alapján a tervezők – azért ez érzékelhető volt – döntő mértékben nyilván az építészeti elemekre figyeltek. Amikor már megkapták a fölkérést konkrétan a ház tervezésére, onnantól kezdve már kötelezően be kellett tartani ezt a fajta szakmai együttműködést. A megrendelő a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat volt, a BÁCSBER a beruházó. Az ilyenkor mindig nagyon lényeges, hogy tisztázódjon, kié a végső szó, mert mindenki jót akar, de valahol azért egy ponton a felelősséget is vállalni kell. A sokadik egyeztetés után eljutottunk oda, hogy a beruházásért felelős Nyilas Gábor azt mondta, innentől kezdve a végső szót az épületet majdan üzemeltető könyvtárigazgató mondja ki.

– *Nagy könnyebbség lehetett!*

– Nagy segítség volt, valóban. Ugyanakkor hatalmas felelősség. Megtanulta az ember, hogy a szakértőkkel dűlőre jusson, aztán szót értsen a tervezőkkel. Mátrai Péter és Major György voltak a fő tervezők, és rengetegen dolgoztak még mások is a tervezésben. Hatalmas nagy dokumentációt kell elképzeln, egy ekkora háznak minden porcikája

a kiviteli terv szintjén már nagyon részletesen van elkészítve. A tervezőkkel és a belsőépítésszel a megállapodásunk lényege az volt, hogy mi természetesen minden olyan dolgot, ami építészetileg fontos, maximálisan tiszteletben tartunk, hiszen ők a szakemberei ennek. Viszont az építészeti megoldás nem lehet öncélú, nem mehet a funkcionális dolgok rovására. Tehát cserébe el kell fogadniuk szakmai kérdésekben a szakértők véleményét. Az irodázónában olyan szintig megterveztük előre a munkafolyamatokat, hogy nem véletlenül alakult ki ennyi munkaszoba. Ez nem olyan épület, hogy majd lesz húsz iroda, és kitaláljuk, ki ül benne. Nem. Akkor már teljes mértékben fölépített munkafolyamatok voltak, tehát átlátható volt az, hogyan végezzük mi a munkánkat. Az irodák számát, méretét, sorrendjét a majdani funkcióhoz jó előre meghatároztuk.

– *Azért ez eléggé futurisztikusan hangzik!*

– Amikor terveztük a házat, még nem is futott Magyarországon úgynevezett integrált könyvtári rendszer, csak bizonyos munkafolyamatok voltak gépesítve. Az első tervben még nálunk is ez a változat szerepelt. Akkor megjelentek az első komoly, nagy integrált rendszerek. Megvásároltuk, az alapítvány segítségével, szinte az első ilyen verziót, teljesen egyedi szerződés megkötésével. Részt vettünk a képzésben, a szoftver népszerűsítésében, más könyvtárak referenciahelyei lettünk. Az első komolyabb számítógépet is az alapítvány támogatásával szereztük be. Amikor elkezdődött a kivitelezés, a terveket korszerűsítettük, amiben lehetett. Ennek a korszerűsítésnek akkor egy nagyon komoly lépése volt az, hogy az egész házat behálózták a számítógépes csatornák, tehát már nem lokálisan, egy-egy egység gépesítésében gondolkodtunk, hanem egy integrált gépesítésben.

– *Láttál-e külföldön olyan működő könyvtárat, amelyik példaként szolgált legalább a gondolkodás megindításában?*

– Egy-kettőt igen, sőt a munkatársaim is. Akkor már jártam a skandináv országokban, Franciaországban, később Nagy-Britanniában, Németországban. A tervezőkkel közösen elmentünk például az akkor nemrég fölépült bécsi egyetemi könyvtárba, néhány dolgot megnéztünk. Nagyon fontos volt azonban, hogy a látottakat mégiscsak a hazai lehetőségekhez és az itteni gyakorlathoz próbáljuk meg adaptálni. Például az utolsó pillanatban a mai Infotéka szolgáltatótérben teljes mértékben megváltoztattuk a körülményeket. Ott az első tervek szerint még döntően a nyomtatott dokumentumok kaptak volna helyet, igaz, hogy tematikus válogatásban, és köztük néhány számítógép. Már álltak a berendezések, amikor egy késő esti órán, mert hát nyilván az ember ilyenkor éjt nappallá téve itt van, meg azóta is, szemügyre vettem, és azt mondtam, hogy ez így nem jó. Ki kell szedni a könyvespolcokat az egyik feléből, és azt új, korszerű internetelérhető gépeknek kell átadni. Ezek akkor nagy váltások voltak, és beigazolódtak, hogy jól tettük.

Igen nagy változás volt az is, hogy egy 500 m²-es, nagyon kicsi térből jöttünk át egy háromszintes, több ezer négyzetméteres, nagy épületbe, ahol teljesen újra kellett szerveznünk az egyes könyvtári szolgáltatási folyamatokat. Mi itt úgy kezdtünk dolgozni, hogy a könyvtár létszáma fokozatosan ugyan, de természetesen jelentős mértékben nőtt. Mi voltunk akkor a legalacsonyabb létszámmal dolgozó megyei könyvtár. Az eredményeink természetesen nem az utolsó helyen álltak, hanem már akkor is többé-kevésbé az elsők között voltunk, de hát rengeteg munkát kellett elvégezni ahhoz, hogy az új helyen jó színvonalon el tudjunk indulni. Az első nap, mikor kinyitottunk, az új rendszer kölcsönzési modulját itt használtuk először. Addigra az olvasók minden adatát át kellett telepíteni az új rendszerbe. Újonc kollégák voltak a kölcsönzésben, akiket akkor vettünk föl, tehát értelemszerű volt, hogy akik a legtöbbet foglalkoztak magával a rendszerrel, és ismerték azt, ők állták az első hetekben az olvasói rohamot. Még így is, az első napon csak este fél

kilencor tudtunk bezárni. Tulajdonképpen itt egy komplex gondolkodásra volt szükség ahhoz, hogy ki tudjuk alakítani az új helyhez illeszkedő szolgáltatásokat. Mi magunk is folyamatosan bele kellett tanuljunk ebbe a rendszerbe, de én azt gondolom, hogy tiszteséggel álljuk a sarat.

– *Milyen sarokpontjai voltak ennek a komplex gondolkodásnak?*

– Egy ilyen munkához hozzáfogni, ami százévenként, ha megadatik, nagyon hosszú távú kötelezettséget és felelősséget jelent. Ez úgy indul, hogy ha alapvető dolgokat végiggondolunk ahhoz, hogy leszögezhezzük az egész beruházás filozófiáját, mert ahhoz kell, vagy ahhoz lehet hozzárendelni bizonyos dolgokat. Amit biztosan tudunk, azt kell előtérbe helyezni. Ha most itt nekem az lett volna a feladatom, hogy egyetemi könyvtár tervezésében működjek együtt szakmailag a tervezőkkel, akkor nagyon sok mindent más-ként gondoltam volna végig, hiszen az egyetemi könyvtárnak más a feladata.

Itt a biztos pont az volt, hogy mi egy nagy közkönyvtár vagyunk. A közkönyvtári szerepünk azt jelenti, hogy minden korosztályt be kell fogadnunk, és mindenkinek kell tudnunk majd szolgáltatásokat nyújtani. 1990 óta nagyon sokat változott a közkönyvtári szolgáltatás, de nekünk azt tudnunk kellett már a tervezés időszakában, hogy ha emberekkel akarunk folyamatosan kapcsolatban maradni, akkor ez olyan fontos vezérelv, amire magát az épületet is föl kell tudni építeni. Tehát mit szerettünk volna? Azt, hogy a hosszú-hosszú, hihetetlen szűkölködés után végre be tudjanak jönni az olvasók a könyvtárba. Ez a legfontosabb a mai napig, hogy az emberek viszonylag kötetlenül és korlátlanul be tudjanak jönni ebbe a házba. Ha bejönnek, akkor többféle dolgot fognak tenni. A földszinten végiggondoltuk, hogy mik azok a tevékenységek, amelyek vagy rövid átfutásúak, vagy nem szorosan a könyvtári gyűjteményhez kötődnek. Ilyen a nagyterem mindenféle funkciójában. Olyan teret képzeltünk el magunknak, amiben majd sok minden történik, elsősorban a könyvtár szervezésében. Aztán a nagyterem gyorsan olyan közkedvelt hely-lé vált, ahol a mai napig is számtalan, úgynevezett külső rendezvény van, partnereink jönnek ide, bérbe veszik a helyiséget stb. Tudtuk, hogy ennek a földszinten kell lennie. Azt is tudtuk, nagyon fontos, hogy legyen egy kávézóna, aminek szintén a földszinten kell működnie, hogy könnyen megközelíthető legyen. Akkor el kellett helyezni egy olyan kölcsönzési pontot, ami akkor is gyorsan elérhető, ha valaki semmi mást nem akar, csak könyvet visszahozni. Ez is a földszint, mint ahogy az a Magazinolvasó is egy belső olvasó-udvarral, amely találkozóhely, újságolvasási, beszélgetési lehetőség is egyben. Fontos volt, hogy a legalsó szinten kapjanak helyet a gyerekek is, a maguk játszó-, tanulóudvarával és az új számítógépes, internetes világ.

Ezekre a funkciókra elsősorban nem a nagy csendesség a jellemző, folyamatos nyüz-gés, mozgás van, de ezek a tevékenységek nem is igényelnek különösebben nagy csendet. És az alapfilozófia az volt, hogy ahogyan haladunk fölfelé a házban, úgy legyen egyre spe-ciálisabb a szolgáltatásunk, de még az első emelet is nagyon nyitott. Ha végigmegy valaki a könyvtáron, akkor pontosan látja a világos koncepciót: ha beérkezik egy olvasó a térbe, akkor azonnal találkozzon szembe egy tájékoztató ponttal, ahol mindig segítséget kérhet. Ezek a belső berendezésben is fix pontokat adtak. A második emelet az egyre csendesebb, elmélyültebb kutatói munka helye, ahol már olvasói tagsághoz, beiratkozáshoz kötött a használat.

Számos könyvtár van, ahova csak regisztráció után lehet belépni. Ennek van előnye is, hátránya is. Nem azt mondom, hogy könnyű egy ilyen nagyon nyitott házat működtetni. Nem mindenki azért jön ide, hogy olvasson, de azt a néhány százaléknál használót, akik megzavarják esetenként az életet, bőven ellensúlyozza az a 99 százalék, aki viszont pontosan tudja, hogy hova és miért érkezett. A háznak ez a nyilvános övezete olyan filozófiára

épült föl, hogy minél nyitottabb legyen, nagyon sok tevékenységet befogadjon. De azt, hogy az alapvető feladatunk a klasszikus értelemben vett, könyvekhez, információhoz kötődő, elmélyült kutatási szintig bezárólag tartó olvasói szolgáltatás, ezt a ház visszaigazolja.

– *Elhangzott két név, az egyik Gajdócsi Istváné volt, aki viszonylag hamar észrevette a munkát, a másik Nyilas Gáboré, aki a beruházás irányítója volt a megyeházán. Arra kérlek, gyűjtsük csokorba azokat az embereket, akiknek döntéshozói szinten, vagy az építés, beruházás különféle szintjein szerepe volt ennek a háznak a kitalálásában, felépítésében, menedzselésében.*

– Sokaknak fantasztikus példa ez a könyvtár arra, hogy nem lehetetlen az, ha valaki valamit elkezd, azt az utána következő vigye tovább. Itt mindenkinek megvolt a maga szerepe. Ha a fenntartói oldalt nézzük, akkor természetesen az első lépést az új könyvtár ügyében még Gajdócsi István elnökségének időszakában tette meg az akkori megyei tanács. Gajdócsi István volt az, aki elvitte ennek a könyvtárnak a tervezését a befejezésig. Én ott voltam azon az ülésen, ahol a döntés megszületett. Ahova lehetett, mindenhova elmentem, hogy ne mások meséljék el, hogy mi történik velünk, másrészt azért ezek nagyon meghatározó pillanatok voltak. Emlékszem rá, akkor nagyon benne volt a levegőben, hogy valamit kellene kezdeni a könyvtárral. De mindig ott volt az a kétség, hogy jó, jó, de miből? És mindig volt más, nagyon fontos fejlesztési elképzelés is. Az, hogy több félbemaradt próbálkozás után Gajdócsi István úgy döntött, hogy legalább a tervet be kell fejezni, nagy előrelépés volt. Lehet, hogy mindössze az vezérelte, hogy azt lehessen mondani, hogy ezt lezártuk, nem tudom. De azt tudom, hogy nem mindegy, hogyan teszik föl a kérdést az embernek. Ha úgy, hogy akkor most ki nem akarja, hogy könyvtár épüljön, akkor erre biztos nem áll föl egy tanácstag sem, és nem mondja azt, hogy én nem akarom. Gajdócsi így tette fel a kérdést. Tehát mindenféleképpen vele kezdődött az új könyvtár története.

Teljesen meghatározó szerepe az őt váltó Gaborják Józsefnek volt, aki nem hagyta, hogy ez a folyamat megrekedjen. Mert a kész tervekkel és a mintegy 60 millió forintos elkülönített pénzmaradvánnyal azért nem jutottunk át a túloldalra! Kellott az a nagyon határozott döntés, amivel azt mondta Gaborják úr, hogy 100 millió forintra fölemeli a megye a pénzmaradványból a könyvtárépítésre elkülönített pénzt. Akármilyen nehéz világ van, pénzmaradvány mindig lesz valahogy. Föl kell emelni az összeget, és létre kell hozni azt az alapítványt, amelyik majd garapítja és őrzi a pénzt és ezt a szellemiséget.

Teljesen biztos, hogy Kötörő Miklós nélkül sem lenne ez a könyvtár. Neki az az időszak jutott, amikor az alapítvány megpróbálta mindenféle módon ezt a pénztőkét növelni. Ismert, hogy a még üres telek az alapítványhoz került, megindult a karácsonyi vásártól kezdve nagyon sok minden, amitől pénzt reméltünk. Nem volt könnyű dolog, sokféle támadást kaptunk, csúnyának látták a bodegákat, be kellett keríteni a telket, meg rengeteg mindennel meg kellett küzdeni. De az, hogy itt könyvtárnak kell épülnie, és ezt egy civil szerveződés tudja fenntartani, hát az legendaszámba ment. Az első Csiperó-találkozó⁶ itt volt, ezen a telken, itt volt olyan üres hely a belvárosban, ahol föl lehetett állítani egy nagy katonai sátrat. És a külföldi gyerekekkel elkészítettünk egy hatalmas nagy transzparenst, amelyikre minden nyelven felírták, hogy KÖNYVTÁR. Ez a jelkép háromévig állt, pont akkor kezdte ki az idő, amikor már megindult a telken a beruházás. Ezek igazából mind

6 Csiperó: Az Európa Jövője Egyesület nemzetközi gyermektalálkozójának kabalája, mára a találkozó névadó figurája. Az Európa Jövője Egyesület 1990. szeptember 24-én alakult azzal a céllal, hogy a kecskeméti gyerekeket megismertesse Európa gyermekeivel a gyermektalálkozók során.

arra az időszakra esnek, amikor Kötörő Miklós, aki sok mindenben másként gondolkodott, volt a megyei önkormányzat és a kuratórium elnöke.

Természetesen, amikor ennek a könyvtárnak megindult a beruházása, akkor sem kerültek el bennünket a problémák. A BÁCSEPSZER, sok ok miatt, nem volt könnyű helyzetben, már-már úgy nézett ki, hogy a könyvtáron teljesen kívül eső problémák miatt kétséges, hogy egyáltalán be tudjuk-e fejezni a beruházást. Össze is szedtünk ott egy féléves csúszást, amíg a háttérben zajlottak a nagyon kemény pénzügyi tárgyalások a cég talpon maradásáról. Itt abszolút meghatározó szerepe volt Balogh Lászlónak, aki továbbvitte Kötörő Miklós tragikus halála után ezt a folyamatot, és pontosan azt tette hozzá, ami abban az időben kellett: a tárgyalásokat, hogy kijöjjünk ebből a helyzetből.

Nem elég egy házat felépíteni, azt értelmes funkciókkal meg is kell tölteni, és célszerűen működtetni kell. Az, hogy ez a könyvtár ott tart, ahol tart, megköszönhető a fenntartását biztosító Endre Sándornak⁷, Balogh Lászlónak, majd nagyon komoly szerepe van ebben Bányai Gábor⁸ elnök úrnak is. Most csak a megyei önkormányzaton mentem végig, és csak azt szerettem volna érzékelteni, hogy hányszor volt olyan pont, ahol akár meg is akadhatott volna ez a folyamat. Hány olyan beruházást láttunk már, ami esetleg évekig stagnált, vagy a kényszerű változtatások, kompromisszumok miatt végül nem tudott normálisan működni!

Itt mindenki megtette a magáét, a város oldaláról is. Én egy kicsit mindig sajnáltam, hogy a város nem vett részt a könyvtár beruházásában. Az akkori polgármestert megkerestem és kértem, hogy ha máshogy nem, legalább egy jelképes összeggel vegyenek részt az építésben, mert más lesz a viszonyulásuk az intézményhez. Másként alakult, de azt azonnal le kell szögeznünk, hogy a város 1990 óta, még akkor is, ha az elején ez sokféle egyeztetést igényelt, a mai napig részt vesz a könyvtár működtetésében.

Nagyon sokan voltak még, akikkel közvetlenül együtt dolgoztam. Kántorné Jutkát nem lehet elfelejteni ebben a folyamatban. Jutka a megyeházán dolgozott egy időben, a tervezés időszakában. Aztán úgy hozta a sors, hogy elment a megyéről, de amikor kiderült, hogy indul a könyvtárépítés, akkor visszajött. Aztán, amikor befejeztük, megint elment. Hallatlanul fontos, hogy ilyenkor a közvetlen csapat – mert ez egy csapat volt – hogy áll össze, és hogy mindenki teszi-e a dolgát, és annyit tesz-e, amennyi az övé, miközben a másikat is hagyja érvényesülni.

A beruházás napi szintű kézben tartásáért a megyeháza oldaláról teljes egészében Kántorné volt a felelős. Nyilas Gábor az illetékes osztály vezetőjeként a vezetői szintű döntéseket meghozta, de a napi lépéseket, egyeztetéseket – azért itt millió tárgyalás volt, nagyon sok mindent kellett menet közben a helyzethez hozzáigazítani – Kántorné tartotta kézben. Ide kellett beruházási tapasztalat, szakértelem, sok minden, de leginkább elkötelezettség, ami Jutkában maradéktalanul megvolt, mint ahogy a tényleges beruházói feladatot lebonyolító Györgyi Károlyban⁹ és csapatában is. Biztos nagyon sokakat nem említettem, pedig mindenki megérdemelne.

– Mindvégig konstruktív légkörben zajlott az építkezés, vagy éreztlé akadékoskodást, esetleg kifejezett ellenszemet?

⁷ Endre Sándor könyvtáros, politikus, országgyűlési képviselő, 1998–2002 között a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés elnöke.

⁸ Bányai Gábor kertészmérnök, politikus, országgyűlési képviselő, 2006-tól a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés elnöke.

⁹ Györgyi Károly építészmérnök, a BÁCSEPSZER vállalat főmérnöke, majd az ÉPINBER Kft. ügyvezető igazgatója, a Katona József Könyvtár beruházási munkálatainak lebonyolítója.

– Én azt éreztem, hogy a világon mindenkinek fontos lett ez az építkezés. Aki ebben dolgozott, az messze másként tette ezt, mint más fejlesztésekben. Kifejezetten ügygyé vált az új megyei könyvtár sikeres felépítése. Nagy fegyelmzettségű és tisztességes munka folyt, csaknem mindvégig. Amikor nagyon közel jártunk a válságos állapothoz, akkor is a legtöbben azon voltak, hogy elháruljanak az akadályok, hogy mielőbb végére érjünk a beruházásnak.

– *1996-ban átadták a könyvtárat, amely akkor minden bizonnyal az ország legmodernebb, legnaprakészebb könyvtára volt. Azóta eltelt 15 év. Mi változott? Még mindig az élen van ez a ház, vagy épültek azóta ennél funkcionálisabban működő, vagy többet tudó könyvtárépületek?*

– Mindig másként látjuk a saját otthonunkat, mint a másét. Ez így nagyon rendjén is van. Több beruházásban szakértőként is közreműködtem. Egy külső szakértő szeme sokat ér, de a legfontosabb az, hogy akik abban a házban dolgoznak, azok egy elkészült épületet hogyan tudnak maximálisan fölállalni, belakni, és abban a szolgáltatásokat megteremtteni, hogyan tudják elfogadtatni a használókkal.

Ennek a kecskeméti háznak nagyon sok egyedisége van, például teljesen szokatlan színvilágban jelenik meg. Korábban mi volt az első benyomásunk egy könyvtárról? Uralkodott a sötétbarna, általában a komorabb színek. Nekem ez ma már egy kicsit lehangoló. Itt ki mertek lépni az építéskor egy olyan megjelenéssel, ami tradicionális épületnek minősül a városközpontban, de abszolút korszerűséget sugall, és olyan modern technika van benne, ami kiállja az összehasonlítást bármely könyvtárral. Ugyanakkor nem lehet ezeket összehasonlítani. Nyilván a funkciójában teljesen más egy szegedi egyetemi könyvtár, nem cserélhetjük meg az épületünket. Én azt hiszem, hogy ennek a könyvtárnak a nyitása megvan a hallatlan nagy összhangja. Van egy nagyon elegáns, de semmiképpen nem túlzó minőségi belső megjelenése, van egy hangulata, egy színvilága, de talán a legfontosabb az, ami benne folyik. És hogy ez a könyvtár ott tart, ahol tart, az azért ennek az összességéből következik. Nem tud egy épületet megmenteni, ha nincs benne jó színvonalú tevékenység, de ha jó dolgok történnek benne, az az épület megítélésére is kihat. Nekünk számtalan olyan egyediségünk van ebben a házban, amit építészeti szempontból is érdemes megnézni, a benne folyó szolgáltatásokkal pedig továbbra is ott van a könyvtár az élvonalban.

Nagyon sok hazai közkönyvtári programnak az elindítója éppen ez a fajta szemlélet és hozzáállás volt, hogy próbáljuk megtalálni mindazokat a szolgáltatásokat, amelyekre természetes igény lesz. 1993-ban még nem gondoltuk, hogy mennyire fontos lesz például a 0–3 éves korosztály. Azért amikor valaki egy egyedi berendezéshez fog hozzá, az azért készüljön fel arra, hogy nagyon megnehezedik a dolga, hiszen ha nem akar kiesni az összhangból, akkor mindent ahhoz kell igazítani. Most az a leglényegesebb, hosszú távra úgy lehet biztonságra törekedni, hogyha az ember hagy annyi flexibilitást, hogy ugyanazokat a tereket könnyedén át lehessen rendezni. Ez nem egy kicsi ház, de amivel egyszerre találkoznak az emberek, az átlagosan 250–300 m², és közben kinyílik a tér, az utak természetesen átvezetnek az egymást követő terekbe. Szerintem ez változatlanul egy nagyon otthonos és nagyon befogadó épület.

– *Ez valóban így van, hiszen az átadás óta mindennap sorban állva várják az emberek a nyitást, aztán este hétig, a zárásig folyamatosan jönnek. Ez ugye visszaigazolja, hogy érdemes volt felépíteni?*

– Minden épületet akkor érdemes felépíteni, ha tudjuk, hogy kiknek és mire szánjuk. Nincs olyan ház, amit ha lehetőségünk adódna újra felépíteni, másodjára is pontosan ugyanúgy álmodnánk meg. Ahhoz, hogy viszonylag kicsi legyen az eltérés, fontos, hogy kezdettől fogva azokban az emberekben gondolkodjunk, akik majd használni fogják azt.

Akkor könnyebb magunk elé képzelni a babasarkot, az ovis, iskolás csoportok optimális tereit, az információért sietősen beugrókat, az elmélyültebb olvasókat, a társakat keresőket, a fogvatékkal élőket, s mindazokat, akik naponta azért dolgoznak itt, hogy a könyvtárba járók hozzájussanak mindahhoz, amire szükségük van, elégedettek legyenek.

– *Köztudott, hiszen a sajtó is folyamatosan hírt ad róla, hogy egymás után újulnak meg Bács-Kiskun megyében a kistelepi könyvtárak. Nem elég, hogy jól működik a kecskeméti könyvtár?*

– A megyei könyvtár akkor működik jól, ha nemcsak a megyeszékhelyen, hanem a térségben élők is ugyanolyan minőségi könyvtári szolgáltatáshoz jutnak hozzá lakóhelyükön. Ebben sikerült nagyon jelentős eredményeket elérni, többféle pályázati forrás bevonásával, a kistelepi könyvtárak fejlesztése terén. 2005 óta működik az úgynevezett mozgókönyvtári ellátás a megyében, ami ezúttal nem buszt jelent, hanem azt, hogy a megyei könyvtár közvetlenül látja el a kistelepiülésen élőket a legfrissebb olvasnivalóval, információval, felnőtt- és gyermekprogramokat, valamint lakossági és könyvtáros képzéseket szervez.

Ehhez megfelelő helyet kell biztosítani az önkormányzatnak, ezért lényeges, hogy közös összefogással meg tudjuk újítani mindenhol a könyvtári szolgáltatóhelyeket, amelyből már 56 van, de ebben az évben még lesznek csatlakozók. A megyei könyvtári beruházás nagyon sok ismeretet, tapasztalatot adott, ezért a kisebb könyvtárakban elsődleges, hogy meg tudjuk növelni a szolgáltatótereket, csak annyi könyvet helyezünk el, ami ott helyben olvasóra talál, miközben folyamatosan biztosítjuk az újdonságot. Minden könyvtárban helyet kapnak a legkorszerűbb informatikai eszközök, amelyekre épülnek a szolgáltatások.

Teljesen új, egyedi berendezéssel sikerül a legoptimálisabb térkihasználást elérni. Végre van hová bejönnie a babakocsis anyukáknak csöppsegeikkel éppúgy, mint a bandázó fiataloknak, időseknek. Hatalmas munka ez, egy jól képzett, elkötelezett szakmai csapat dolgozik több éve azon, hogy folyamatosan megszépüljenek, korszerűsödjenek ezek a könyvtár, információs és közösségi helyek. Jól haladunk, mert reményeink szerint, ha ebben az évben átadjuk a tervezett helyeken a könyvtárakat, akkor elérhetünk a félszázadik ünnepséghez is, ami nagyon jó arány. Sok segítséget kaptunk ehhez a munkához a megyei önkormányzattól, személyesen Bányai elnök úr szívügyének tekinti ennek a kulturális vidékfejlesztő tevékenységünknek a további támogatását.

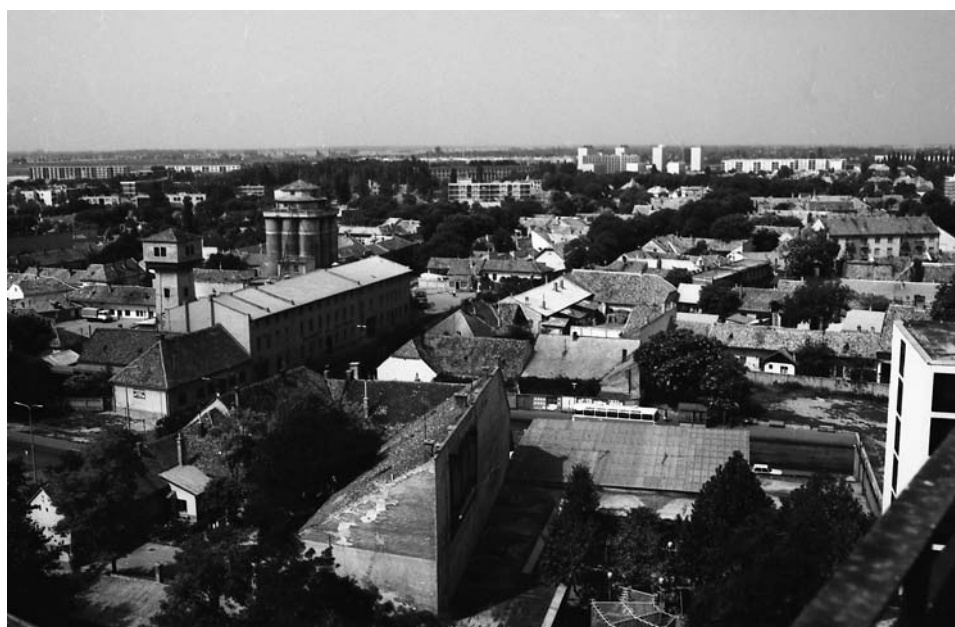
– *Ha már szóba került az ünnepség, abból kettő is jut erre az évre, ha jól tudom.*

– Valóban, októberben lesz hatvan éve, hogy a város átadta a megyének fenntartásra az általa alapított könyvtárat, így jött létre egy minisztertanácsi határozatra a megyei könyvtár. Ez nagyon bölcs döntés volt, ugyanis ennek köszönhette a könyvtár, a használók, hogy töretlenül fejlődött gyűjteménye, szolgáltatása. Ettől az évtől kezdve, amikor ugyancsak egy jogszabály megszüntette a megyei önkormányzatok intézményfenntartói szerepét, állami intézménnyé váltunk. 115 éve annak, hogy a város megalapította a jogelőd városi könyvtárat. Van rá remény, hogy még ebben az évben visszakerülünk az alapító Kecskemét város fenntartásába, de már nem városi, hanem állami támogatású megyei könyvtárként, sokak számára biztosítva így továbbra is a korszerű könyvtári szolgáltatást.

Az interjút Kriskó János készítette



Kecskemét központja a hetvenes években



Kecskeméti látkép



Kecskeméti látkép



Kecskemét városközpontja



Keresztek



Kecskeméti városkép



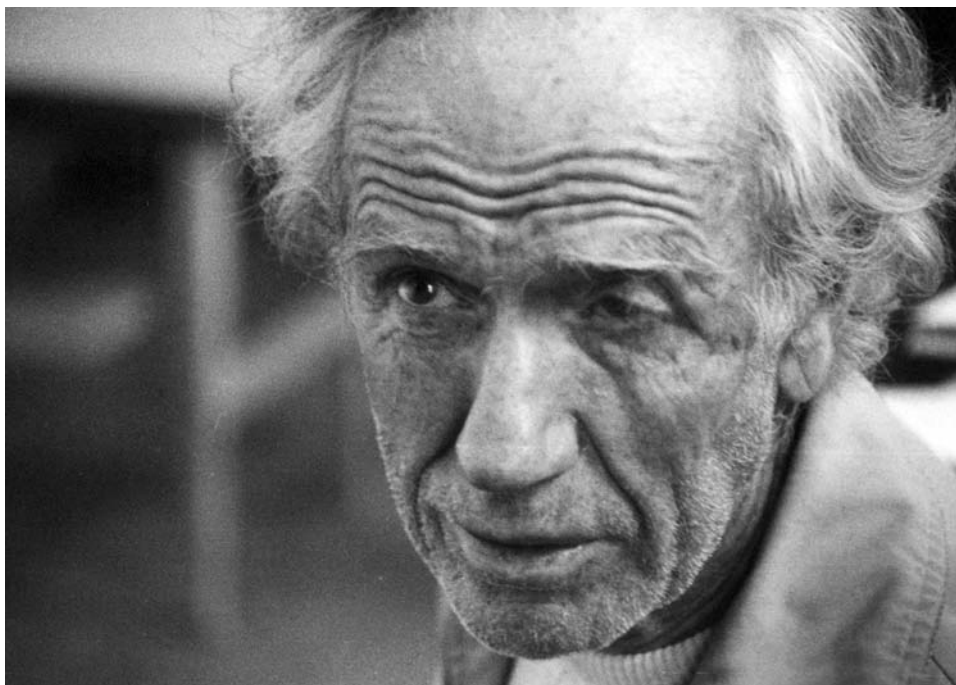
Kecskeméti szanálás



Kecskeméti piac a hetvenes években



Kecskeméti piac



Tóth Menyhért



Tóth Menyhért



Melocco Miklós – Ady szobrával



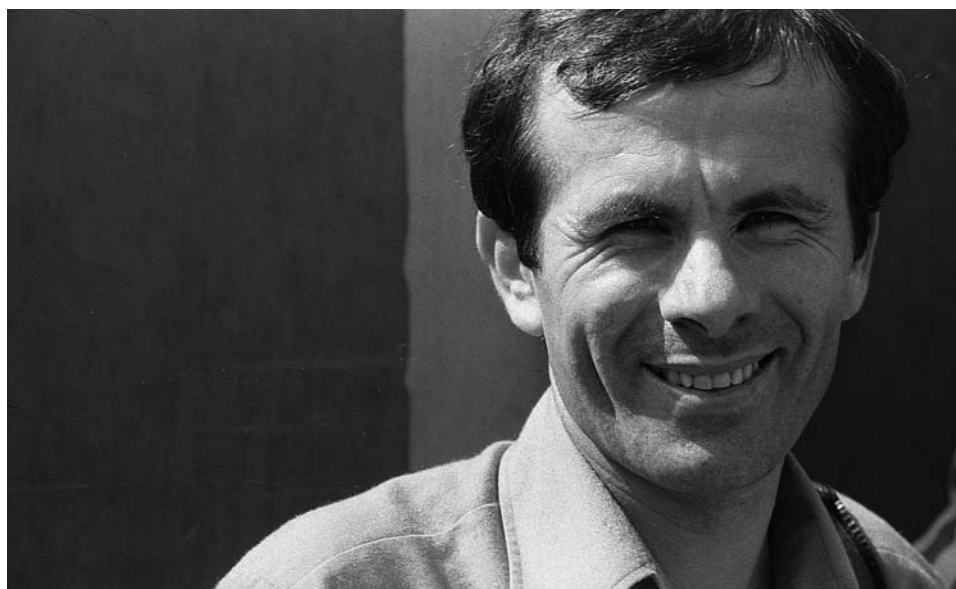
Melocco Miklós Kodály-szobra



Pozsgay Imre, Major Imre, Komáromi Attila



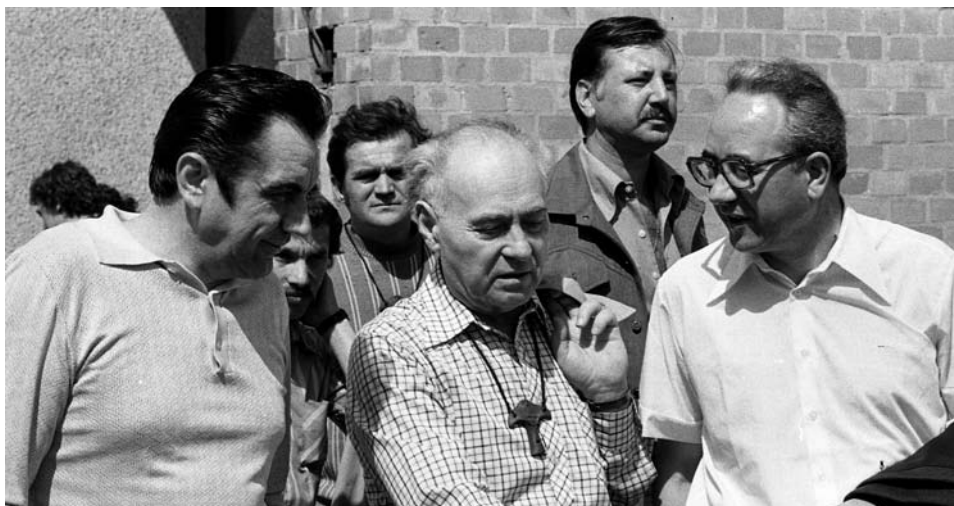
Romány Pál, Gajdócsi István kiállítás megnyitón



Bahget Iskander



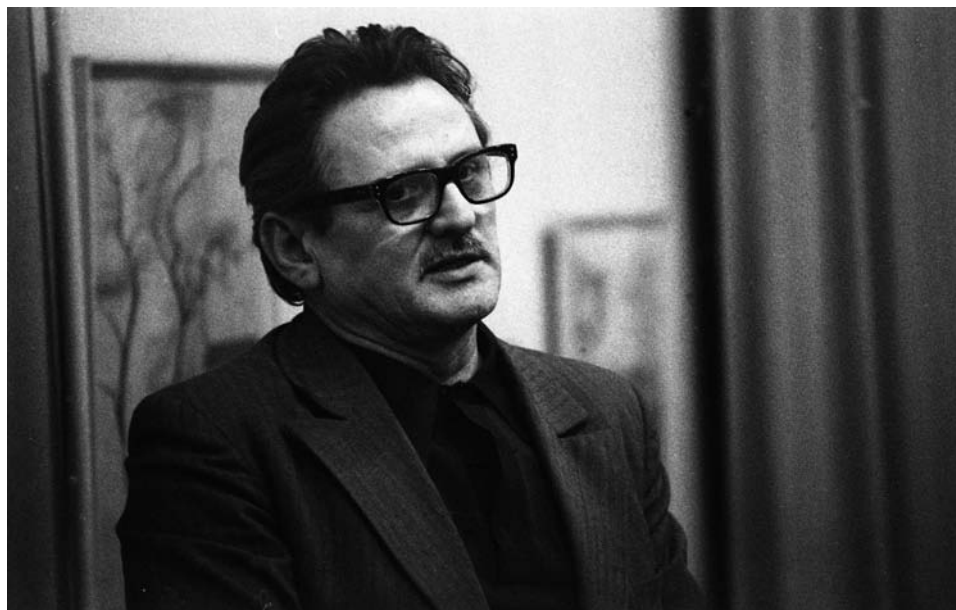
Hatvani Dániel



Bodor Jenő, Dobozy Imre és Major Imre Lakiteleken



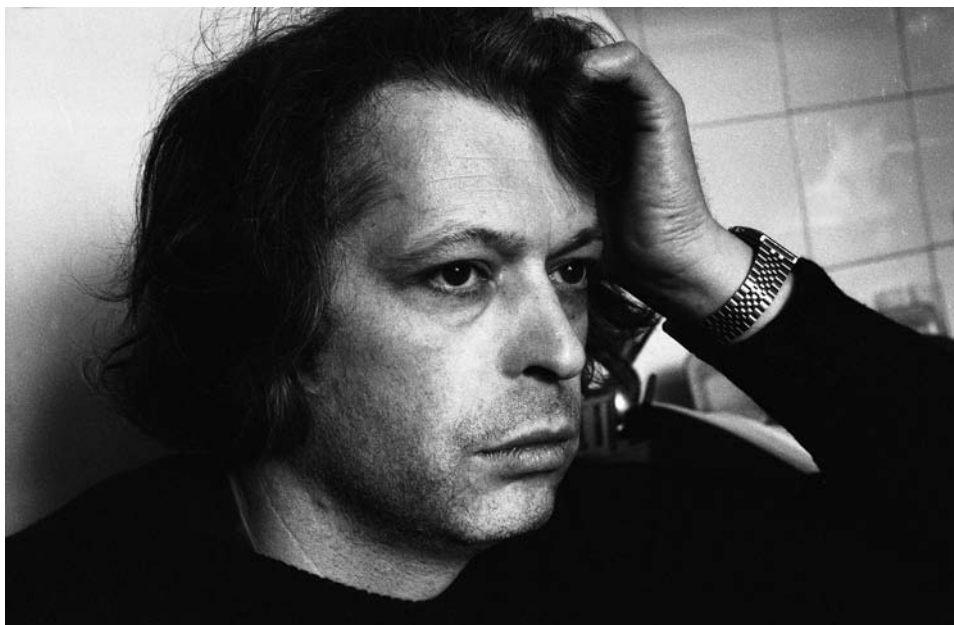
Tóth László emléktáblájának avatásán: Molnár János, Katona Piroska, Fehér Sándor, Saskói Zoltánné, dr. Tapasztóné Perlaki Magdolna, Pintér Lajos, Füzi László, Székér Endre, Kiss Benedek, 1984



Bánszky Pál



Bozsó János



Probstner János



Bodri Ferenc – édesanyjával



Pálfi Gusztáv



Mikulás Ferenc



Pócs Péter



Nagy Kristóf



Hideg Antal



Kerényi József



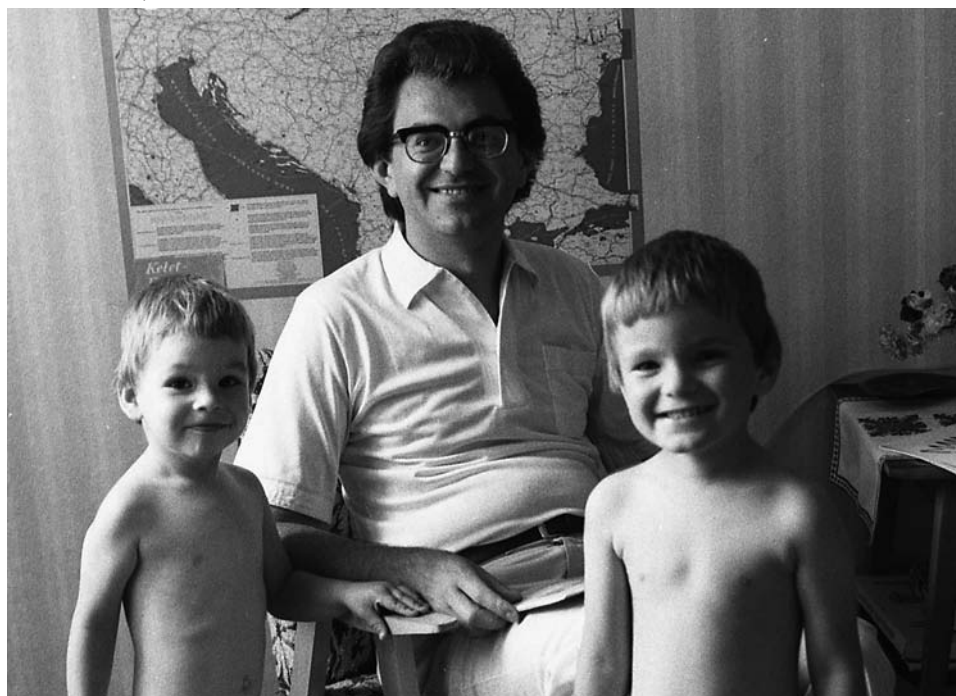
Lezsák Sándor



Fiatalkorok lakiteleki találkozója, a Forrás címlapfotója



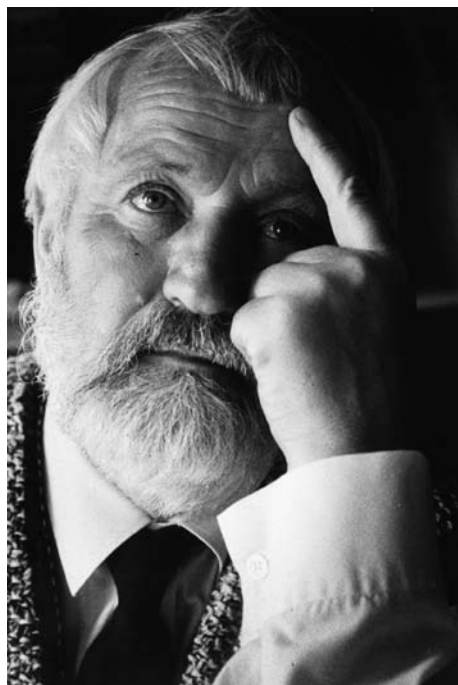
Buda Ferenc – családjával



Pintér Lajos – fiaival



Zám Tibor



Varga Mihály



Komáromi Attila



Forrás-csapat: Utassy József, Vörös Józsefné, Agócs Sándor, Kocsis István, Körmenyi Lajos, Hatvani Dániel, Józsa Fábián, Pintér Lajos, Sümei György, Kovács István, Kiss Benedek, Buda Ferenc, Fízi László



Székér Endre



Orosz László

Füzi László

Kecskeméten a kultúra még képes közösséget teremteni

– A közelmúltban jelent meg a *Világok határán* című könyved, a *Forrás* 2011. évi utolsó három számában és a 2012-es első számában lévő írásaiddban is az életutadról, a világhoz való viszonyodról és a világlátásodról írsz. A *Forrás*ban megjelent írások már az egri és a kecskeméti éveidet is bemutatták. Ezek az írások sajátos önéletrészek és korrajzok is egyben. Az első kérdésem az, hogy miért tartod fontosnak ezt a korszakot? Azt az időszakot, amikor befejezted az egyetemi tanulmányaidat, a hetvenes évek végén. Onnantól kezdve a nyolcvanas évekről szólnak a most megjelent írások.

Nyilván nem véletlen, hogy arra kértél bennünket, hogy a mostani *Forrás*-számba tulajdonképpen ezekről az évekről készítsünk interjúkat, ezeknek az éveknak a meghatározó kecskeméti szereplőivel. Miért foglalkoztatnak ennyire erősen az elmúlt évek, s az, hogy azokban az években mi történt Kecskeméten és Bács-Kiskunban?

– Két része van a kérdésnek. Az első a könyvre, a második a mostani folyóirat-számra, a mostani összeállításra vonatkozik. A könyvem alapvetően Én-könyv, az Én helyzetét vizsgálja az adott történelmi időszakokban. Benne az egri és a kecskeméti részek, az életemnek az egri és a kecskeméti részei az utójátéknak felelnek meg. A könyvben tehát nem a hetvenes és a nyolcvanas évek állnak középpontban. A könyvben engem valójában a korábbi időszak foglalkoztatott, s az, hogy a paraszti világ miképpen esett szét, és annak az emlékvilága miképpen él bennünk. Alapvetően tehát a szüleim és nagyszüleim nemzedékének életét vizsgáltam, s azt, hogy az ő örökségük miképpen formált engem. Figyelmemet nagyon erősen lekötötték a huszadik század sajátosságai, s miközben ezekről akartam írni, egyre inkább azt éreztem, hogy csak a személyes szálat követve szólhatok ezekről. Aztán ez a személyes szál elkezdett önálló életet élni, az elemzés háttérbe szorult, és a személyes szál erősödött fel. A könyvben az elemzésnek is vannak nyomai, hiszen a mai gondolkodásommal jegyzeteket írtam ahhoz, amit valamikor megéltem. Az első rész megjelenése után tovább dolgozott bennem az anyag, azt éreztem, hogy el kell jutnom oda, ahol végegesen kiléptem az otthoni világból, a régi társadalmi osztályból. Az igazi, a már véglegessé vált kilépés a mi életünkben Kecskeméten történt meg. Az, hogy a feleségemmel az egyetemi évek után Kecskemétre kerültünk, egy egri

Füzi László 1955-ben született Lövön. Irodalomtörténész, a *Forrás* folyóirat főszerkesztője. Középszintű tanulmányait Sopronban, az egyetemet Szegeden végezte, magyar-történelem-huszadik századi magyar irodalom szakon. Szakdolgozatát, majd doktori disszertációját is Németh László pályakezdeséről írta. Az egyetem elvégzése után Egerben tanított. 1982-től dolgozik a *Forrás*nál, Kecskeméten. 1989-ben nevezték ki a lap főszerkesztőjévé. Jelenleg a *Forrás* Kiadót, a Nemzetközi Kerámia Stúdiót és a Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhelyt magába foglaló Kecskeméti Kortárs Művészeti Műhelyek ügyvezetői posztját is betölti.

kitérőn keresztül, ez adja a könyvben a kecskeméti rész indokoltságát. De nem ez a rész áll a középpontban, ott fölveszek szalakat, de nem varrom el, majd egyszer valamikor lehet, hogy ezt is megírom.

Ennek a mostani Forrás-számnak a története külön történet. Mindig is nagyon érdekelt, és továbbra is érdekel a lokális világok létezési módja. Eddigi életem során három város szellemi életébe láthattam bele. Az egyik város Szeged, a másik Eger volt, a harmadik pedig máig Kecskemét, számomra így szükségszerűen adódott az összehasonlítás lehetősége. Ennek kapcsán elkezdett formálódni bennem Kecskemét mítosza, ezt a mítoszt a mai napig igyekszem magamban, s talán nem is csak magamban táplálni, másrészt pedig magát a Kecskemét-jelenséget szeretném egyre racionálisabban is látni. Ennek a Kecskemét-jelenségnek az én szememben az egyik sajátossága az, hogy az elmúlt évtizedek során – az, hogy a kezdőpontot hova tesszük, és az, hogy hogyan tesszük oda, ahova tesszük, teljesen mindegy –, a hatvanas évektől kezdődően itt egy közösségi tartalmú kulturális struktúra alakult ki, ehhez hasonlónak a jelenlétét nem éreztem sem Szegeden, sem Egerben, vagy ha igen, akkor csak egészen apró szigetekben. Ez nem azt jelenti, hogy az említett városokban nem léteztek-létezhetek ezek a közösségi tartalmak, csak azt jelenti, hogy számomra nem megfoghatóan léteztek, ha léteztek, itt pedig számomra megfoghatóan léteznek. Egész itteni létünknek az értelmét az adja meg, hogy – merem remélni – ehhez a közösségi tartalmakat hordozó kultúrához tartozunk, és a kultúrának a közösségi létezéséhez hozzá tudunk tenni valamit.

Így jelenik meg a gondolkodásomban a Kecskemét-jelenség. Egyébként a Kecskemét-jelenség formálódása-kialakulása valószínűleg elválaszthatatlan a hatvanas évektől, ezeknek az éveknek teljesen sajátos légköre volt. Azt hiszem tehát, hogy a Kecskemét-jelenség a hatvanas évek légköréből eredeztethető, még akkor is, hogyha a szükségszerű magyar megkésettiséggel a „hatvanas évek” igazából ’68 bukása után jelentkeztek itt.

– *Miért gondolod azt, hogy a kultúra szempontjából a hatvanas évek voltak a meghatározóak országosan és helyileg is?*

– A hatvanas évek „emberarcúságra” törekvése nélkül a kultúra erős társadalmi megbecsültsége nem jöhetett volna létre. Persze, tudjuk, az „emberarcúságnak” hamar vége szakadt, aztán jöttek a hetvenes évek történetei a megmerevedésről, az erős kézről, s így tovább, természetesen Bács-Kiskunban is. A Forrás története jól példázza a szankciónak, a viaskodásoknak a sorozatát, még akkor is, ha a központi akaratot mérséklő szándékokkal is találkozhattunk. Ha élnének, akkor Zám Tibor és Hatvani Dániel sokat tudna mondani az ütközésekről, s sokat tudna mondani Buda Ferenc is, ha szerénysége nem gátolná az erről való beszédben. Minden más szándék mellett azonban a hatvanas években létezett a fejlődés hite is. Ez a hit akarta például megoldani a tanyakérdést, ez is a Forrás nagy témája volt. S megjelent a decentralizáció szándéka, enélkül az egyes megyék nem erősödhetek volna meg. Aztán sok minden beleveszett a hetvenes évekbe, más törekvések pedig megmaradtak itt, Bács-Kiskunban, és Kecskeméten is.

De nem csak a kultúráról van szó. Nagyon jogos fölvetés lenne megnézni, hogy a gazdaság miképpen működött itt, és miképpen adott alapot annak, ami Kecskeméten a kultúrafejlesztés terén történt, noha nem vagyok biztos abban, hogy közvetlen megfelelést lehetne kimutatni a két terület között. Most nem tudom, hogy lehet-e szoros kapcsolatot találni. Nem vagyok benne biztos, mert akkor is a pénzek elvonása, visszaosztása történt, s az intézményeket a legkülönbözőbb eszközökkel lehetett támogatni. Tehát nem egyszerűen a helyi pénzeknek a helyi kultúrára való ráhatásáról van szó, inkább politikai döntésekről, de mindenképpen a politika színterén meghozott döntésekről. Az intézményekre szánt pénz rengeteg áttételen keresztül jelent meg, a politika azt különböző alkuk révén

szerezhette meg. Az, hogy ki milyen múzeumért tudott harcba szállni, a fölső vezetők pedig mikor mondtak igent, s mikor nemet, az mind tisztázandó kérdés. Ismét csak azt mondom, nem látom, hogy a gazdasági mozgás és a kulturális mozgás közt teljes párhuzamosság létezett volna. Természetesen annak, hogy egy város százezressé válik, mégiscsak van gazdasági háttere. Emberi háttere is van, Kecskemét fejlődött, népessége a megyén belül is nagyon erősen gyarapodott, az értelmiség vonatkozásában is, nagyon sokan jöttek ide. Az úgynevezett „gyűttmenteket” tárt karokkal fogadták, ez másutt ily módon nem mutatkozott meg.

– Az említett írásaidban leírod, hogy míg Szeged inkább egy kibocsátó város volt, addig Kecskemét befogadó várossá vált. Ez attól is függ, hogy itt nincs olyan meghatározó felsőoktatási intézmény, mint Szegeden az egyetem, ugyanakkor nagyon érdekes az, hogy Kecskeméten komoly erőfeszítéseket tettek azért, hogy idehozzanak fontosnak vélt, tartott értelmiségieket a hetvenes-nyolcvanas években.

– Igen, ha az irodalomra gondolok, akkor Zám Tibor, Hatvani Dániel, Buda Ferenc, Pintér Lajos, később Dobozi Eszter, magamat is mondhatom, úgymond máshonnett érkezett Kecskemétre. Valahonnét valahogyan idekerültünk, ez a művészeti élet szinte minden területén így van. Az értelmiségiek letelepítéséből, megmondom őszintén, én már keveset láttam. 1982-ben kerültünk ide a feleségemmel, éppen harminc éve, azt hiszem, hogy majdnem az utolsóként jöttünk, mindenképpen az utolsók között, akik még a kecskeméti kultúrának a hatvanas-hetvenes évekbeli megalapozó periódusát látták, és ezért nem érzekteltem közvetlenül azt a hőskort, amelyik a hatvanas-hetvenes évekhez köthető, legalábbis úgy képzelem, hogy a hőskor valamikor akkor volt. A kezdetektől így érzekteltem ezt, s idekerülésemtől, 1982-től már azt a szándékot is érzekteltem, ez bennem is kialakult, hogy mindebből meg kell őrizni valamit. Ekkortól már a megteremtett értékek megőrzése vált a legfontosabbá, és az értékőrzés mellett igazából csak néhány nagyon fontos lépés történhetett, valószínűleg az anyagiak hiányában. Ezek közül a legfontosabbnak a megyei könyvtár felépítését érzem, és azt, ahogyan azt Ramháb Máriaék élettel megtöltötték, jól funkcionáló műhellyé változott a kezük alatt.

– Mondhatjuk azt, hogy a hatvanas évek végétől jönnek a nagy alapító atyák, akik a különféle intézményeket sorra létrehozzák, és például Kerényi József is említi, hogy ez egy olyan korszak volt, amikor tíz ötletből kettőt meg lehetett valósítani.

– Valószínűleg mondhatjuk.

– És a nyolcvanas években már, '82 után, ahogy a gazdasági helyzet egyre problémásabb, és egyre kevesebb a pénz...

– Sőt, a politikai helyzet is romlott, nagyobb lett a bizalmatlanság a nyolcvanas évek első harmada után, ez egyáltalán nem kedvezett az építő szándékoknak.

– ...a politikai helyzet is, és ebben az időszakban már csak az MTA Regionális Kutatások Központja születik meg, a Népi Iparművészeti Múzeum...

– Azért amit mondok, kicsit a mítosz része is, így sarkított ki, mert közben mindig jöttek létre új dolgok is.

– Igen, de már kevesebb, mint a hetvenes években. Még a kilencvenes évek elején, a rendszerváltás körül létrejött néhány meghatározó intézmény, azóta ezek működtetése és fenntartása a fő cél.

– Igen, de mindezt csak nagyon leegyszerűsítve lehet elmondani. Egy ilyen nagyságú és bonyolultságú intézményrendszer fenntartása azóta is komoly feladatot jelentett a

megyének is, és a városnak is. Éppen napjainkban látjuk újra, hogy milyen komoly feladatot jelent a meglévő intézményrendszer megőrzése. Ennek kapcsán mondom el, hogy azt, ahogy a megye átadta, a város pedig átvette a Forrást, a Kerámia Stúdiót és a Tűzzománcműhelyt, a Bács-Kiskun- és a Kecskemét-jelenség megnyilvánulásának tartom.

Amikor mi Kecskeméten letelepedtünk, amikor idejöttünk, akkor például Kerényi József már nem volt itt. Akkorra már Tóth Menyhért meghalt. Zám Tibor nagyon rövid időt élt már csak. Nagyon sajnálom, hogy vele csak egy-két esztendőn keresztül találkozhattam.

– 1982-ben érkezettél, és ő '84-ben halt meg.

– Igen. Bodor Jenőről ma nagyon keveset beszélünk, pedig ő volt az az ember, aki napi szinten is ismerte az intézményeket, a gondjaikat és bajaikat. Váltások voltak ebben az időben is, 1983-ban vált a Cifrapalota képtárrá, ami nagyon jelentős lépés volt, mert a Tóth Menyhért-gyűjtemény ott kapott helyet. Tehát 1982-t nem tenném korszakhatárnak ennek a rendszernek a fejlődésében, inkább saját korszakhatáromnak tartom, a saját mitológiam-ban mondom annak. El kell mondani, hogy nagyon korán rájöttem, hogy nézhetem így is ezt a világot. Közben persze azt is tudtam, hogy az életünket nem élhetjük le úgy, mintha csak őrzés lenne a feladatunk, mert akkor nagyon sokat elveszítenénk, többek között a valódi cselekvést, és nagyon szeretném azt remélni, hogy az 1982-től napjainkig terjedő időszak sokak számára ugyanolyan kulturális kohéziót jelentett, mint amelyet mások számára az ezt megelőző időszak. Ha csak őriznénk valamit, az kevés lenne, mert húsz éven át, vagy harminc éven át, vagy egy életen át nem szabad csak az őrzésre koncentrálni, közben valami újat is létre kell hozni. Azt, amit mi tudunk, azt meg kell tenni, hozzá kell tenni magunkat a korábban kialakult keretekhez. Remélem, hogy sok vonatkozásban a '82 utáni periódus is maradandó értékeket hozott. Én a Forrást figyeltem ebben a vonatkozásban. Nagyon érdekes volt az, hogy a nagy politikai számok mellett, mint amilyen például a Szárszó-szám vagy a népfőiskola-szám¹ volt, ebben már én is részt vehettem, '82-től a Forrás megtalálta magának a nagy Bács-Kiskun megyei és kecskeméti témákat, és ezekhez rendszerint vissza is tért. Tóth Menyhértet említettem már, Orosz László tanulmányait rendszeresen közöltük, követtük a Katona József-kutatás és a Katona-kultusz történéseit. Maga a Cifrapalota is témává vált, mint jelenség, tematikus száma volt a Cifrapalotának is.² Kodály-számok is megjelentek, Kodálytól a mai zeneoktatásig. Ezeket a témákat tulajdonképpen a nyolcvanas években találta meg a Forrás, és többször visszatértünk hozzájuk, mert Tóth Menyhérthez vissza kell térni, ahogy Kodályhoz is, a Válasz-hagyományt '84-ben fedeztük fel, mert Kecskeméten nyomtatták a Választ, a Válasszal kapcsolatosan tematikus összeállítás is megjelent.³ A Válasz mellett a Tanuval és Németh Lászlóval is foglalkoztunk.⁴ Tehát nagy témák jöttek elő a kecskemétiség és a Bács-Kiskun megyeiség kapcsán. A nagy tematikus összeállításokkal valójában a nyolcvanas évektől jelentkezett a lap, és folytattuk ezt a hagyományt később is.

1 Az 1983. évi augusztusi szám az ún. második szárszói konferenciára emlékezett, erőteljes politikai indulatokat kavarva. Az 1984. évi 12. szám a népfőiskolákról szól. Írt ebbe a számba többek között: Csengey Dénes, Elek István, Gombár Csaba, Kovács Bálint.

2 Az 1983. évi 9. szám foglalkozott részletesen a Cifrapalotával.

3 Az 1984. évi 5. szám foglalkozott a Válasz című folyóirattal, Pomogáts Béla, Monostori Imre és Orosz László írt a témában.

4 Az 1982. évi 9. szám foglalkozott a Tanu című folyóirattal Cs. Varga István, Füzi László, Monostori Imre, Vekerdi László írt a témában.

Visszatérek a magam teremtette mítoszhoz. Amikor idekerültünk, már nem létezett a sajtóklub, noha fontos jelenség, az értelmiség találkozóhelye volt, de teremtődtek más találkozási alkalmak, máig. A kiállítások, a kiállításmegnyitók vagy a könyvtárbeli irodalmi estek – többek közt – értelmiségi találkozóhelyek is, a program befejezése után ott maradunk, akár két-három órát is beszélgetünk, ezeknek nagyon fontos közösségteremtő erejük van.

– Ezek szerint Kecskemét a kívülről jövő embereket a mai napig viszonylag jól tudja integrálni a város tradicionális kulturális életébe, társadalmába?

– Azt, hogy a mai napig meg tudja-e tenni, azt nem tudom. Ma épp azt érzem feladatnak és ebbe az irányba történtek is lépések, hogy azok a műhelyek, amelyek, leegyszerűsítve mondom, harminc-negyven évvel ezelőtt alakultak ki, miközben azért jöttek létre természetesen újak is, mert vannak tizenöt éves születési évfordulók is, szóval azt érzem nagy feladatnak, hogy ezek az immáron tradicionális műhelyek megújuljanak. Alapító generációjuk most ér el oda, hogy hatvan-hetven éves lesz, hallatlan nagy dolog, hogy több intézménynél az alapító harminc-negyven éven át vezette-vezethette az általa létrehozott műhelyt, intézményt. Ezeknek az intézményeknek az ilyen jellegű – emberi jelenséggént megjelenő – változások hatására valamilyen módon át kell alakulniuk, változniuk kell. Nem drasztikus átalakításra gondolok, inkább csak felrisszülésre, megújulásra vagy új csapat kialakításra. Ezzel az elmúlt években is szembe kellett nézni, és az elkövetkezendő szűk évtizedben nagyon erősen szembe kell néznie azoknak, akiknek ez a feladata.

– Kecskemét tradicionális parasztváros volt a hatvanas évek elejéig. Ez a kultúra felé való nyitottság ebben a tradicionális paraszti társadalomban már a két világháború között, vagy akár a Monarchia időszakában is, viszonylag élénken élt, és a kulturális életnek jelentős civil háttere is volt. Ez a tradíció jelenthette azt, hogy Kecskemét befogadóbb volt, és ezekkel a kulturális intézményekkel szervezettebb együttlételet tudott megteremtteni? Vagy inkább az volt a jellemző, hogy volt a megyének és a városnak egy „felvilágosult abszolutista” vezetése, akiknek eszébe jutott, hogy ilyen-olyan intézményeket kellene Kecskeméten létrehozni, és ezeket az intézményeket felállították, és mint egyfajta sziget működtek a városban, aztán többé-kevésbé megtalálták a helyi társadalommal is a kapcsolatot.

– Nézd, a Kecskemét-jelenséghez több dolog tartozik. Alapszinten hozzátartozik az, hogy a mai napig emberi méretű, áttekinthető város, amelyik hála a hatvanas-hetvenes évek mozgásainak, jelentős kultúrával bír, ugyanakkor a kultúrát teremtő réteg, a mérete folytán is, a kezdetektől kapcsolatot tart egymással. Az itteni kulturális élet mindig kapcsolódott a tradíciókhoz, erre hozom én másutt is példaként azt, hogy a Katona-hagyomány mai napig él. A Kodály-hagyományt is mondhatnám, és itt nem csak a Kodály Intézetre utalok, a Forrásnak is voltak Kodály-összeállításai, beszéltem már róluk. Ily módon a hagyomány is jelen van a város szellemi életében. Hagyomány számomra természetesen csak távolról Tóth László, Sántha György, közelebről Orosz László, Szekér Endre, Katona Piroska és mondhatnám tovább.

A hagyomány tehát adott volt, de az a felvilágosult abszolutisztikus réteg is, amelyik akart itt teremteni valamit. Ennek az indulása jóval korábban volt, mint amikor mi ide kerültünk. Gajdócsi Istvánnal például csak kétszer találkoztam '82-től a rendszerváltásig. Ez a nyolc év elég hosszú időszak, és igazából nem volt olyan szituáció, ami egy Forrás-szerkesztőt és egy megyei tanácselnököt a nyolcvanas években már összehozott volna, korábban talán gyakrabban történt ilyen találkozás. Azzal együtt természetesen, hogy a Forrásnak zajlott az élete, és mindenféle hivatali eljárások voltak, amiben nyilván Gajdócsi is részt vett, egyébként azzal a szent elszánással, mint amit egy interjúban elmondott, hogy

bármilyen történik is, a Forrásnak meg kell maradnia. Ez volt az alapállása, és ehhez mérten szabták Hatvani Dániel főszerkesztőnek a pártfegyelmiket meg mindent, amiket akkor szörnyű volt átélni, Danit közelről figyeltem, tudom, mit jelentett ez számára. Romány Pállal is kétszer vagy háromszor találkoztam személyesen, inkább ünnepi beszédeket hallottam tőle. Igazából ekkor már nem létezett az a pezsgőbb kapcsolat az értelmiségiek felé, ami hallomásom szerint Pozsgay Imre idején még megvolt. A nyolcvanas években már jobban elkülönült a hivatal, mint korábban. Ezt a magam tapasztalatai, a korábbi időszak kapcsán pedig a beszélgetéseim alapján gondolom így.

– *Térjünk át az elméleti síkról egy kicsit személyesebb, és a Forráshoz kötődő témákra. 1982-ben Egerből kerültetek Kecskemétre, Hatvani Dániel volt akkor a Forrás főszerkesztője, ő keresett meg?*

– Nem, Egerben az irodalmi lapoknak szerveztünk Cs. Varga Istvánnal találkozót. Először a Tiszatáj jött, aztán a Forrás. A Forrás-estet én vezettem, Buda Ferenc, Szekér Endre, Bodor Jenő volt ott. Ezt követően Szekér Endre írt egy levelet – az itteni közösséggel egyeztetve –, amiben fölvetette azt, hogy jöhetnénk Kecskemétre. Ez volt a történet, és erre jöttünk is.

– *Tehát a kiválasztásod ennek a személyes kapcsolatnak volt köszönhető?*

– Igen.

– *Szeged után pár évig Egerben éltetek, utána kerültetek Kecskemétre. Az említett írásodban kitérsz arra, hogy Kecskemét ebben az időszakban nyitottabb, befogadóbb jellegű város volt, mint Eger. Mikor ide kerültél, a Forrásnak mekkora presztízse volt Kecskeméten és országosan? Milyen volt ennek a lapnak a megítélése?*

– Térjünk kicsit vissza az elmélethez! Úgy gondolom, hogy 1979-től '83-ig a magyar társadalom már felbolydult életet élt. Az irodalom mindenképpen, 1979-től, a Fiala Írók Találkozójától⁵, ami Lakiteleken volt, mondjuk 1983-ig, a Mozgó Világ kikészítésének az évéig. Közben irodalmi botrányok voltak, komoly írások, összeállítások, amelyekből a politika csinált botrányt. Például a Forrásból a Csoóri-írás kivágása, a szárszói konferenciára emlékező számunk. Fontosnak tartottuk a múlttal kapcsolatos kép kitágítását, és kísérletet tettünk mindannak az elmondására, amit az adott kor társadalmáról el kell mondani, '79 és '83 között ez nagyon erősen megtörtént. Engem, amikor a Forráshoz jöttem ez a vágy hozott ide. 1979-ben én a szegedi irodalmi világból léptem ki, a központi alakja annak a világnak Ilia Mihály tanár úr volt, ott volt Baka István, Zalán Tibor, Géczi János, Csapody Miklós, távolabbról Zelei Miklós. Elkerültem Egerbe, úgy éreztem, hogy távol voltam mindentől, közben pedig zajos irodalmi-politikai események történtek. Katonatársam volt Elek István, vele kapcsolatosan hallottam a szentendrei találkozóról, akkor hallottam Lezsák Sándorról, Tóth Erzsébetéről. Följártam Pestre, a József Attila Kör gyűléseire, azt akartam, hogy az irodalmi és társadalmi mozgásban én is részt vegyek...

– *...és ehhez képest Eger...*

– Igen, ehhez képest elszigetelt volt, Kecskemét onnét centrumnak tűnt! Természetesen nem volt olyan centrum, amilyennek az ember egy centrumot elképzelt. Egyébként centrum volt, csak nem a mitizált.

5 A találkozó harmincadik évfordulójára emlékkötet is megjelent: Fiala Írók Találkozója Lakitelek, 1979-2009 címmel. Tóth Erzsébet, Agócs Sándor (szerk.), Antológia Kiadó, Lakitelek, 2009. A Forrás 1979. szeptemberi számában számolt be a rendezvényről és az ott elhangzottakról.

– Pesthez és Szegedhez közelebb.

– Mindenféle értelemben, nemcsak földrajzilag, hanem szellemileg is. Nagyon sok emberrel lehetett itt találkozni, de ez a periódus már az ütközések időszaka volt. Engem meglepett – ezt leírom a könyvemben is –, hogy idekerülésünk után két héttel behívtak, és azt mondták, akkor kapok útlevelet, ha besúgást vállalok. Nem vállaltam, ez egyszerű tény. Tény, hogy akkor már ilyen típusú ütközések voltak, aztán jöttek Hatvani Daninak a különböző pártfegyelmi ügyei. 1983–84 után a Forrás már nem azt a periódusát élte, mint amiért én egy-két évvel korábban idejöttem. Nehéz időszak volt ez számomra, azzal együtt, hogy azt is megtanultam, hogy nem csak a közvetlenül politizáló irodalom az irodalom. Ezt egy olyan fiatalembernek meg kellett tanulnia, aki valamilyen módon a társadalmi cselekvés lázában égett. Talán azért nem annyira, amennyire ez a mondat mondja, de ezt nem tudom másként mondani. Kecskemétben alapvetően az volt a fantasztikus, hogy mindig lehetett valakivel találkozni. Például kimentünk egyszer Lezsák Sándorhoz Lakitelekre, akkor ott volt Pócs Péter és Zám Tibor, és azonnal kialakult egy komoly beszélgetés. Ratkó Józseffel, Pomogáts Bélával is Lezsák Sándornál találkoztam először. Kimentünk beszélgetni, s valaki mindig ott volt. Azt lehetett érezni, hogy a '83-'84-es nagy vágás, a társadalmi érdeklődésben cezúrát jelentett, ami majd csak a nyolcvanas évek második felében oldódott fel. Akkor már közvetlenül politikai, és nem irodalmi téren jelentkezett ez az érdeklődés. A jelzett váltást nagyon nehezen éltem meg, végül is elmentem óraadóként az Egészségügyi Szakközépiskolába a nyolcvanas évek második felében. Szerkesztettem, de ugyanakkor kerestem valami közvetlenebb kapaszkodót is a világhoz, ebben voltak anyagi kényszerek is. Sokféle kényszer volt, de világeletemben három dolog érdekelt: a szerkesztés, a tanítás és a kutatás. Egy idő múlva elkezdett hiányozni a tanítás, ez is benne volt, de az is, hogy nem éreztem azt, hogy valódi cselekvés az, amit a Forrásnál csinálunk. Akkor még a közvetlen cselekvés vágyában éltem, a Szárszó-számot például cselekvésként éltem meg. A szerkesztésen belül is kollektív munka volt, és úgy éreztem, hogy azzal azért mondtunk valamit. Ráadásul Szárszónak is volt mítosza, bele lehetett kapaszkodni, ilyen hajlandóságok akkor még voltak bennem, ezeket nyesegetem vissza magamban.

– Az, hogy a Forrás megváltozott, csak a külső környezetnek tudható be, vagy annak is, hogy szerkesztőbizottságot ültettek a Forrás élére?

– Nyilván mindkettőnek! Ezek szorosan összefüggnek, ezt elválasztani nagyon nehéz. Volt olyan folyóirat, melyet megszüntettek, mert az, hogy Mozgó Világ néven futott valami tovább, az nem azt jelentette, hogy ugyanaz volt, mint a korábbi. Egyébként ha én lettem volna a legfőbb pártvezető, én is megszüntettem volna a Mozgó Világot, annyira jó volt! A megszüntetendő lapok listáján ott volt a Tiszatáj, a Forrás, az Alföld, tehát amelyiknél botrány volt, ahol mozgás volt. A Mozgó Világot az predesztinálta erre a sorsra, hogy generációs lap volt. A saját generációján belül pedig a teljes spektrumot lefedte, az íróktól a képzőművészek, zeneszerzőkön keresztül, tudatosan, mély következetességgel szerkesztve. Pesten kívül máshol nem lehetett megcsinálni egy ilyen széles horizontú lapot. A Forrásnál is, és a Tiszatájánál is bekövetkezett a politika irányába való elmozdulás. Megvolt az esély arra, hogy ezekkel a folyóiratokkal is megtörténjen az, ami a Mozgó Világgal történt. Az újabb könyvekben szerencsére már találok erre utalást, nemcsak egy lapot említenek meg, hanem a korszak több meghatározó szellemi-irodalmi műhelyét is bemutatják. Nyilván a lap is változott a nyolcvanas években a pressziók hatására. Ebben a szerkesztőbizottságnak is megvolt a szerepe, bár csak az adminisztráció növekedett a beléptükkel, a tudatba azonban beépült minden. Hatvani Dánielt ebben a vonatkozásban megértettem, én figyeltem a legközelebbiről. Danival egy dologban nem értettem egyet. Dani kapcsán beszélgettünk mi Székér Bandival, Buda Ferivel is arról, hogy amikor már

nincs kedve valakinek, mert annyira nehéz történeten ment keresztül, akkor már nem kell csinálnia. Körülbelül ez volt a véleményünk, a közösségnek is, s magamnak is egyénileg. Ezért is kerestem a tanítás felé a kiutat, hogy közelebb legyek a világhoz, hogy valami visszajelzést kapjak.

A Forrás vonatkozásában 1989 után teljesen új korszak kezdődött, erről én most nem akarok mit mondani, kivezetne bennünket a mostani keretekből. Sok mindent tettem a '89 előtti Forrásnál, de a döntéseket alapvetően és természetesen Hatvani Dani hozta meg. Nagyon jóízű beszélgetéseink voltak a szerkesztőségben, ezt én most, 2012-ben, és visszaneézve is ezt mondom. Az egyik legnagyobb iskola az volt számomra, hogy 1982-től minden kedden, később minden szerdán, délutánonként összejöttünk. A Forrásnál dolgozó négy-öt-hat ember ott volt, és mindenki őszintén elmondta a világról a véleményét, a gazdasági- politikai történésekről. Ez hallatlan nagy iskola volt. Ezenkívül nagy iskola volt, hogy följártam a József Attila Kör gyűléseire, és egy idő után az Írószövetség választmányi üléseire is, mikor még átalakuló volt a világ. Nagyon őszinte és nagyon nagy beszédeket, akár búcsúbeszédeket is hallottam, például az esszéista Orosz István és Tamás Gáspár Miklós búcsúbeszédét a JAK-tól. Nagyon nagy iskola volt ez nekem, így együtt.

– A szerkesztőségi megbeszéléseken a belső munkatársak vettek részt? Említsük meg a neveket is, és vegyük sorra, hogy milyen külső kapcsolatokkal rendelkeztek ezek az emberek! A Forrásnál sok az olyan külsős munkatárs, barát, akik erősen kötődtek hozzátok. Vekerdi László neve jutott most hirtelen eszembe, az, hogy az ő emlékét is nagyon tiszteletreméltóan ápoljátok a mai napig, és a legújabb számokban is megjelennek a vele kapcsolatos visszaemlékezések.

– Ha valaki felületesen nézné, azt hihetné, hogy a Forrás négy-öt ember nehezen értelmezhető mozgásának az eredménye. De nem! Először kedden délután, majd még a sajtóháznak szerda délutánonként összejöttünk, az ún. értekezleteken a vicctől kezdve sok minden elhangzott, miközben egy nagyon széles alapokon nyugvó kapcsolati háló is működött. Azt, hogy miként szerkesztettük-szerkesztjük a Forrást, szerkezetileg nagyon nehéz leírni. Nem azért, mert régen többen voltunk, most már nagyon kevesen vagyunk, akkoriban még voltak rovatvezetők, de mindenkinek meg volt a maga személyes kapcsolattrendszere is, megvolt, hogy kivel volt baráti viszonyban, kinek írt levelet, kivel levelezett. A szerkesztőségi értekezleteken, miközben valaki látszólag csak viccet mesélt, vagy Szekér Endre elmondott egy sztorit, ezt a hálót mindig működtettük. Soha nem a megjelent lapszámról volt szó, hanem inkább ötletek merültek fel, hogy milyen tematikus számot, kivel, hogyan kellene csinálni. Akkor jöttek a nevek, akkor kinek ki írjon, és körülbelül így állt össze egy szám. Nagy feladat lenne ennél konkrétan válaszolnom a kérdésekre.

Amit mondtál, a mai napig célunk – egyébként korábban is így volt –, hogy a Forrás hagyományvilágából mindazt folytatni kell, ami folytatandó és folytatható. Tehát ha Vekerdi Laci bácsi nevét mondom, akkor egy újonnan megjelent könyv kapcsán éppen egy interjúval lehet folytatni ezt a hagyományt. Még egy jelenséget említek, nem véletlenül Vekerdi Laci bácsi kapcsán jut eszembe, de a Forrásra is vonatkozik, és az egész irodalmi életre is. Én ennél a világnál nyíltabb és demokratikusabb közeggel nem találkoztam, itt mindenkinek megvolt és megvan a helyi értéke, és ezt az irodalmi világ pontosan tudja, és meg is fogalmazza. Az áltekingtélyeknek soha nem dőlünk be. A lényeg az, hogy mindenkit a maga pontos értékén tudtunk kezelni, és a szerkesztőségben mindenkit ezen az értéken neveztünk meg. Tehát, amikor egy szerző „hivatalosan” túrt volt, akkor nálunk nem számított túrtnek vagy fordítva. Még annyit, hogy roppant befogadó volt ez az irodalmi világ, amikor én belekerültem. Egy percig nem éreztem azt, hogy nem figyelnek rám. Egy fehérvári konferencia után levelet írtam Vekerdi Lászlónak, és azonnal válaszolt,

hosszú levéllel. Azt sem tudtam, hogy merjem megszólítani az első levélnél, a válaszlevél Kedves Laci! megszólítással érkezett, aztán folytatódott ez így tovább, negyed évszázadon át, máig. Másokkal is, Sándor Ivánnal, Domokos Mátyással, Tandori Dezsővel, szinte mindenkivel...

– *Miért fontos az, hogy egy ilyen városnak, mint Kecskemét, legyen saját folyóirata? Mit ad ez a városnak?*

– Pontos a kérdésed, most már a város lapja a Forrás, de a kérdés nyilván a városra és a megyére is értendő. A mostani váltás után, ahogy előtte is, nyilván a megyére is értendő, és a városra is értendő. Szellemi jelenségek közvetlen hasznosságáról nagyon nehéz beszélni, ezért csak pár tényezőt említek. Legfontosabbnak a Forrás szellemiségét tartom, azt, hogy ez a szellemiség létezik, s hogy ez a szellemiség átadható. Azt, amit Sopron mellől indult, Szegeden tanuló diákként nagyon fiatalon tudtam Tóth Menyhértről, az a Forrásnak köszönhető, egyébként nem biztos, hogy tudtam volna. A Forrás mindenképpen az itteni szellemi élet egyik szervezője, s talán csak a szerénytelenség elkerülése mondhatta ki velem az egyik szócskát. Nem tudom másképpen mondani, beépült a városba, a város része. Talán a Forrás létének is köszönhető, hogy az elmúlt évtizedekben kialakult egy olyan nagy költészet, Buda Ferenc költészetére gondolok, amelyik alapvetően ebből a tájból és ebből a világból nőtt ki, ez kézzel fogható rajta, tapintható. Az is a Forrásnak tudható be, hogy itt írók, irodalommal foglalkozó emberek élnek, akik irodalmi értékrendet képviselnek, amit nagyon fontosnak tartok, mert ma már tudjuk jól, hogy ez az irodalmi értékrend bizony csorbul a világban. Megismétlem azt, amiről tulajdonképpen végig beszélünk, itt még érzem azt, hogy a kultúra képes közösséget teremteni, s ebben a Forrás is jelen van. Amikor Egerben éltünk, a feleségem munkahelyi főnöke, Szabó János Győző, a kiváló régész arról beszélt, hogy milyen fontos, hogy Egerben van színház, mert ha bemeleg a cukrászdába, ott színészek vannak, és a színészekkel tud beszélgetni. Aki akar, itt írókkal, irodalmárokkal is tud beszélgetni. Igaz, nem cukrászdában, hanem a város különböző terein, helyszínein. Fontosnak érzem, hogy a szerzőink, a barátaink jönnék hozzánk az irodalmi estekre, így azokon az átlagosnál közvetlenebb a hangulat. Ilyen típusú hasznosságról beszélnek, noha a közvetlen hasznosság a kultúránál mindig megkérdőjelezhető, mert önmagában az érték létrehozása a fontos, azt pedig, hogy egy folyóirat írásai miképpen épülnek be akár a szélesebb értelemben vett kultúrába, lehetetlen megmondani.

– *A Forrás tényleg kultúrát teremt és közösséget formál, nagyon izgalmas dolog ez a közösségformálás, én magam is érzem ezt. Tizenkét éve élek itt Kecskeméten, azóta sok emberrel kapcsolatba kerültem a város különféle intézményeinél, például veletek a Forrásnál. Nagyon izgalmas az, hogy itt az ember részévé válik egy informális közösségnek, keresik, számon tartják, hívják. Ez egy nagyobb városban biztosan máshogy működik, nyilván Szegeden is teljesen máshogy van, ott van egy nagy egyetem, ami rányomja magát a város társadalmára. Itt nincs egy nagy, monumentális intézmény, ami rátelepszik a városra, hanem sok kicsi van, és a sok kicsi közötti hálózat...*

– A hálózat a fontos!

– *Igen, és az is biztos, hogy számon tartjuk egymást, tudunk egymásról.*

– Visszatérek ahhoz, amit beszélgetésünk elején mondtam, szerintem ez az újabb Kecskemét ott született meg a hatvanas-hetvenes években. Olyan ez, mint amikor a tömbházban, vagy akár a sorházban is, az első lakók közt alakul ki barátság, mert akkor kell segíteni egymásnak, akkor kell a kisgyerekekre vigyázni, s így tovább. Azután valaki elköltözik a házból, új ember költözik a helyére, és azzal már semmilyen kapcsolat nem

alakul ki, tíz év múlva pedig már csak egy óslakó van, és akkor már senki senkivel nem tart kapcsolatot. Ezt a város kapcsán is így érzem, hogy ott a hatvanas-hetvenes években elindult valami, és igazából azok között, akik akkor létrehoztak valamit, azok között alakult ki máig tartó kapcsolat. Számos barátom közt érzem ezt a kapcsolatot, ezért töreksem én is a kapcsolatok megteremtésére...

- Azt gondolom, hogy ide, ebbe a városba a mai napig is jól be lehet illeszkedni.
- Ezt neked kell eldöntened.

- Én így látom.

- Ezt a tapasztalatodat már neked kell elmondanod, vagy akár hirdetned. Feltehetően igazad van, ma délután Ulrich Gáborral beszélgettem, aki képzőművész, és jóval fiatalabb nálam, s a Kecskemét-jelenséget ugyanúgy értelmezte, mint én. Ez azt jelzi, hogy valóban bele lehet lépni ebbe a közegbe, és azt is jelzi, hogy ez a közeg képes az embereket magához szippantani.

- A kultúrának éppen ez a lényege.
- Igen, többek közt ez a lényege.

Az interjút Rigó Róbert készítette

E számunkat nyomta és kötötte a Print 2000 Nyomda Kft.



NYOMDA KFT KECSKEMÉT

6000 Kecskemét, Nyomda u. 8.

Tel.: +36 76 501 240; Fax: +36 76 501 249

E-mail: info@print2000.hu

www.print2000.hu

Folyóiratunk megjelenítését a Nemzeti Kulturális Alap

nka

Nemzeti Kulturális Alap

támogatja.